



HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Kiemelt közlemények

GERGI ERNA: *A belépő motiváció, tudatos célkitűzés és a fluktuáció összefüggései az altisztképzésben (2024–2026)*

OMBÓDI IMRE: *A haderőfejlesztési program keretében beszerzett kiképzést támogató szimulációs rendszerek a szárazföldi haderőnem tekintetében, 1. rész*

IMRE SZÉNÁSI: *The Role of Reserve Forces in Contemporary Security*

19. évf. (2026)
különszám

ISSN 2060-0437 (elektronikus)



LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Hadtudományi Szemle
A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának
tudományos folyóirata
ISSN 2060-0437 (elektronikus)

A „Hadtudomány és a 21. század” című konferencia előadásaiból összeállított
különszám

Főszerkesztő:
Dr. Csengeri János őrnagy

A szerkesztőbizottság elnöke:
Dr. Balla Tibor ezredes

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Csengeri János őrnagy
Pavel Foltin rektorhelyettes (Csehország)
Dr. Forgács Balázs alezredes
Dr. Hausner Gábor alezredes
Dr. Hettyey András
Dr. Jobbágy Zoltán ezredes
Dr. Miroslav Kelemen ny. dandártábornok (Szlovákia)
Dr. Molnár Anna
Dr. Négyesi Imre ezredes
Dr. Ujházy László ezredes
Dr. Ujházi Lóránd

A szerkesztőbizottság titkára:
Kállai-Nyári Éva

Szerkesztőség:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Hadtudományi Szemle
1101 Budapest, Hungária krt. 9–11.
Levelezési cím: 1581 Budapest, Pf. 15.
E-mail: hadtudomanyiszemle@uni-nke.hu

Kiadó:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Ludovika Egyetemi Kiadó
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu
A kiadásért felel: Dr. Deli Gergely rektor
Olvasószerkesztők: Farkas-Nagy Judit, Gergely Zsuzsánna, Resofszi Ágnes
Borítókép: P. József főtörzsőrmester (MH 2. KRDD)



Tartalom

Mónika Bartos: The Potential of Soft Power in Conflict Management through the Lens of the Inter-Parliamentary Union.	5
Bodó Zoltán: Amikor a kultúra háborúba megy	39
Gergi Erna: A belépő motiváció, tudatos célkitűzés és a fluktuáció összefüggései az altisztképzésben (2024–2026)	55
Gergely Kalotsa: The Challenges of the 21 st Century from the Perspective of Defence and Security Administration in Hungary	71
Matányi Marcell: Az 1809. évi insurrekció modernizációjának törvényi előkészítése	83
Mészáros Márta: Szomália légierijének története és jövőképe	99
Ombódi Imre: A haderőfejlesztési program keretében beszerzett kiképzést támogató szimulációs rendszerek a szárazföldi haderőnem tekintetében, 1. rész.	121
Papp-Csepi Babett: Csoportdinamika az osztályteremben	139
Porkoláb-Minarik Annamária: Digitálisan közvetített valóság és döntéshozatali sérülékenységi	155
Imre Szénási: The Role of Reserve Forces in Contemporary Security	169
Szítás Péter: Szlovákia jelenléte a Három Tenger Kezdeményezésben	185
Szvercek Dávid: Az egyházi és katonai ünnepek szerepe a közösségi önonosság formálásában a Horthy-korszakban.	203
Vári László: A szentség ostroma, avagy a megsebzett templom.	217

Mónika Bartos¹

The Potential of Soft Power in Conflict Management through the Lens of the Inter-Parliamentary Union

Abstract

The 21st century has brought numerous different challenges in international relations. With the downfall of the bipolar world order, we are now witnessing the emergence of a new one. The framework resulting from globalisation, modernism and the digital revolution sets out different routes for states on their paths to creating a balance of power. The success of foreign policy does not solely depend on the toolkit of hard power, that is, military or economic strength. Manifestations of soft power are becoming increasingly significant in the assertion of interests. Diplomatic tools and active participation in international organisations are particularly important in relationship building. Many of the new states that emerged in the wake of the collapse of colonial empires have, in fact, no other choice. In the lack of military or economic power, they must use the instruments of soft power as effectively as possible, aiming not only to secure the best possible position in geopolitical competition, but also to shape the perception of a globalised society and the country's image, and to influence the views of their own citizens. The Inter-Parliamentary Union (IPU), founded in 1889 as a global organisation comprised of the parliaments of sovereign states, currently has 183 member states. Over the past 136 years, it has accompanied states implementing democracy or striving for democratisation in their quest to find their own identity. This paper seeks to answer whether the processes taking place within this global organisation validate the assertion that world politics has become multipolar and multi-civilisational. To what extent are Western countries successful in asserting their interests compared to emerging states? Is there any discernible co-operation between states with similar cultural roots? To what extent do young states follow the guidelines of Western countries, or is their influence on these states fading? Are there shared values and toolkits that point towards the prevention and mitigation of conflicts? Seeking answers to these questions, I will provide a summary of the IPU's Presidents and review historical General Assembly venues, along with their significance in terms of the visibility of the Global South. I will also outline the factors

¹ PhD student, Ludovika University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, e-mail: bartos.monika.eva@gmail.com

contributing to the success of the General Assemblies. Focusing on the work of the Inter-Parliamentary Union, I will examine the application of its soft power toolkit and the dynamics of international relations through the lens of the IPU, by looking at geopolitical groups, proposals for urgent agenda items and votes. I will also touch upon the methods and initiatives through which the Inter-Parliamentary Union offers solutions to national parliaments and international platforms for the mapping and resolution of conflicts beyond what was available before. This study argues that the IPU serves as a kind of litmus test for mapping international co-operation, relationship networks, focal points and fault lines.

Keywords: *Inter-Parliamentary Union, IPU, soft power, diplomacy, multilateralism, conflict management*

Introduction

Peace and conflict research is a young discipline seeking answers and solutions to the important questions of a world fraught with challenges.² The growing number of armed conflicts demonstrates that the issues of conflict management and peacebuilding are highly topical.³ The ultimate goal of achieving lasting peace requires a thorough assessment of the situation, constantly expanding knowledge, an understanding of the stakeholders involved, the analysis of interdependencies, and the constant monitoring and exploitation of opportunities.

This has also been recognised by the Ludovika University of Public Service, whose numerous workshops, projects and training courses supports and serves to enrich the local and international academic world in this field, and helps translate theoretical results into practical action. The Eötvös József Research Centre,⁴ the Religion and Security Research Workshop⁵ established in November of the same year, the specialist further education course in Radicalism and Religious Extremism launched at the Faculty of Military Science and Officer Training at the Ludovika University of Public Service (LUPS),⁶ and the new Africa programme announced in early 2026, expected to be utilised by the European Union as well, all serve as clear evidence of this.⁷

This essay aims to contribute to this work by showcasing the role of soft power and bringing one of its greatest platforms, the Inter-Parliamentary Union, into the spotlight. Established in 1889, the organisation is the only global body encompassing the parliaments of sovereign states. Due to its unique nature, its General Assemblies bringing together hundreds of Members of Parliament, and its relevant objectives, it serves as a forum for the exchange of views and dialogue among parliaments.⁸

In his 1992 report entitled 'An Agenda for Peace', UN Secretary-General Boutros Boutros-Ghali discussed the issues of greatest concern to the Security Council. They

² See www.uu.se/en/department/peace-and-conflict-research

³ Uppsala Conflict Data Program [s. a.].

⁴ Eötvös József Research Centre [s. a.].

⁵ Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar [s. a.].

⁶ Nemzeti Közszerológálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar 2023.

⁷ SARNYAI 2026.

⁸ Országgyűlés [s. a.a.].

included preventive diplomacy, peacemaking, peacekeeping and peacebuilding. In the report, the Secretary-General emphasises that situations that lead to conflict and are identified as such must first and foremost be addressed through diplomatic channels, to prevent violence. He identifies confidence-building as one of the key elements of preventive diplomacy. Diplomatic means can be used to prevent crises, avoid the recurrence of conflicts and to build peace in the wake of conflicts.⁹ In his report titled *A New Agenda for Peace*, published three decades later, UN Secretary-General António Guterres identifies trust, solidarity and universality as the fundamental principles of an effective collective security system. He believes that the most important pillars shaping the vision of multilateralism are as follows: the UN Charter and international law, prevention, diplomacy in the service of peace, dispute management and confidence-building, strong regional frameworks and institutions, national action, a people-centred approach, the elimination of all forms of aggression, the dismantling of patriarchal power structures, a comprehensive approach, ensuring that young people's voices are heard, the funding of peace, support for network-based multilateralism and its instruments, and the effectiveness and impartiality of the United Nations Chief Secretariat.¹⁰

The emphasis placed by UN Secretaries-General on the importance of diplomacy draws attention to its role in conflict prevention, management and peacebuilding. At the same time, diplomacy remains an important part of soft power. As one of the key pillars of foreign policy, it is capable of enhancing a country's appeal, gaining acceptance for its position, improving its international perception, and boosting its social capital.¹¹ In his book published in 2004, Joseph Nye has a strong focus on the topic of public diplomacy. He lists the organisation of conferences and cultural events and programmes as means of public diplomacy. He emphasises that public diplomacy can play a major role in creating a favourable perception of the country.¹²

The Inter-Parliamentary Union is a unique platform of soft power. Its motto is: For Democracy. For Everyone.¹³ Thus, its member states can express their commitment to shared political values; i.e. democracy, the rule of law and human rights – components of soft power, simply through their participation and the work they perform within the organisation.¹⁴ The special committees and working groups of IPU address the most pressing issues facing humanity and specific regions, and aim to find solutions to them. The general assemblies serve as meeting places for representatives of countries in conflict, offering an opportunity for dialogue and reducing tension. In the debates, each party can express its position and articulate its grievances; while through lobbying for votes, it can assert its will, voice its political stance, and demonstrate its capacity for co-operation. By hosting general assemblies, it can draw attention to its cultural traditions and values, and impress participants with its hospitality.

⁹ BOUTROS-GHALI 1992: 2–3, 7–8, 23, 33.

¹⁰ United Nations 2023: 8–14.

¹¹ ABD ALLAH AJRASH – HAMID KHAYOUN 2023: 210–211.

¹² NYE 2004: 107–109.

¹³ Inter-Parliamentary Union [s. a.a].

¹⁴ Magyar Diplomáciai Akadémia 2025.

The present essay examines the work of one of these international organisations, the Inter-Parliamentary Union, seeking an answer to the question of what kind of dynamics international relations have following the collapse of the bipolar world order and during the emergence of a multipolar structure. How effective are Western countries in asserting their interests? Do young states follow their guidelines, or do they prefer to go their own way instead? Are there any new initiatives within the IPU aimed at reducing tension and intolerance? How do the member states of the Inter-Parliamentary Union use means of soft power to boost their appeal and influence?

I have been following the work of the Inter-Parliamentary Union closely since 2013, and that is the reason why I have chosen this year as the starting point of the period under review. Following a brief overview of the relevance of soft power, the paper introduces the IPU.

The significance of soft power

The concept developed by Joseph Nye in 2004 builds on the principles of behavioural theory, i.e. behaviourism, and offers a framework for understanding the exercising of power and the shaping of others' preferences, showcases tools and capabilities that are not new.¹⁵ Their differentiation and application date back to ancient times.¹⁶ Directly enforced will, or 'hard power' as Nye calls it, achieves its goals by way of the 'carrot and stick' strategy, which may include intimidation, coercion, bribery or a 'backhander'.¹⁷ In practice, it often deploys economic and military components to influence others. Soft power, by contrast, means the use of a variety of soft power tools.¹⁸ It is characterised by cooperation and consensus.¹⁹ Joseph Nye's categories are summarised in Table 1 below.

Table 1: Three types of power

	Behaviours	Primary currencies	Government policies
Military power	coercion deterrence protection	threats force	coercive diplomacy war alliance
Economic power	incentive coercion	payments sanctions	aid bribes sanctions
Soft power	attraction agenda setting	values culture policies institutions	public diplomacy bilateral and multilateral diplomacy

Source: Nye 2004: 31

¹⁵ Nye 2004.
¹⁶ Kovács 2017.
¹⁷ Pál 2022: 100.
¹⁸ Mihálovics 2023.
¹⁹ Pál 2022: 101.

Nye believed that command power achieves its goals through coercion, whilst co-optive power does it through attraction.

Hard power	VS	Soft power
Absolute	1	Relative
Physical force	2	Attraction, influence
Military & economic force	3	Culture
Foreign policy	4	Country branding
Direct action, short-term effect	5	Indirect action, long-term effect
Controlled by the state or other organisations	6	Used by non-state actors, difficult to control
Ability to change the position of other people by force or coercion	7	Ability to change the preferences of other people attracting them

Figure 1: Comparison of the characteristics of hard and soft power
Source: Collidu [s. a.]

Soft power, however, cannot be sufficiently effective without hard power. The ideal scenario is a combination of the two, which Nye calls 'smart power'.²⁰ He points out that co-optive power can often be more effective in international relations and in the management of conflicts. Therefore, its use is often more effective than the means of hard power, and not only because it is more ethical.²¹

The mitigation of a growing number of conflicts, including armed conflicts, requires that individual countries, as well as the international community pay particular attention to the tools of soft power. Figure 2 and 3 showcase the rise in the number of conflicts.

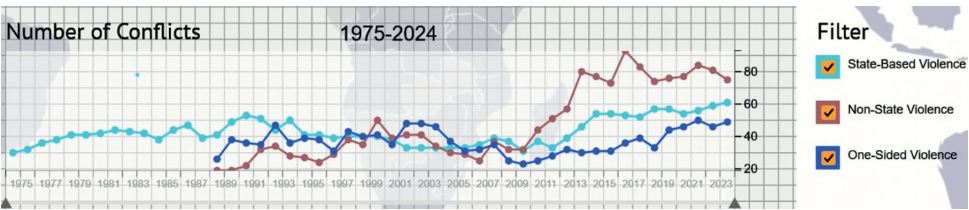


Figure 2: Number of conflicts
Source: Uppsala Conflict Data Program [s. a.]

²⁰ NYE 2009.
²¹ PÁL 2022: 101.

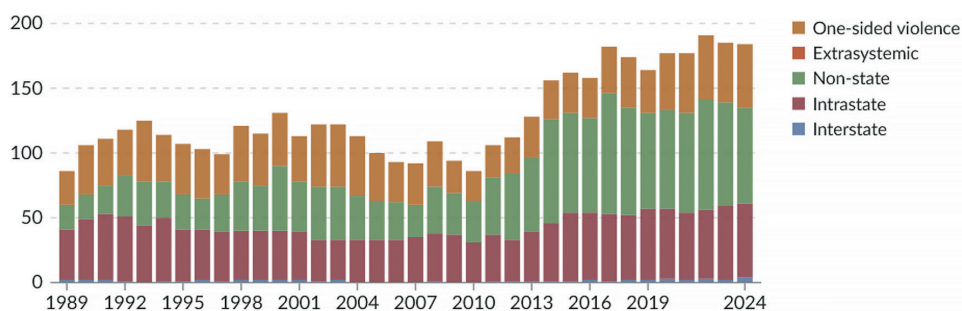


Figure 3: Number of armed Conflicts

Source: Our World in Data [s. a.]

Means of hard power tools can also function as soft power.²² One example worth mentioning is the UN peacekeeping operations ongoing since 1948.²³ Peacekeeping operations account for less than half a percent of global military spending; yet they come to a significant sum.²⁴ In the 2025–2026 budgetary cycle, USD 5.6 billion has been earmarked for the operation of peacekeeping missions. However, due to the UN's funding difficulties and the resulting financial austerity measures, the operations of peacekeeping missions must be scaled back.²⁵ In the autumn of 2025, UN Secretary-General António Guterres instructed all missions to reduce their spending by 15%. As a result, the number of civilians and uniformed personnel participating in the missions had to be decreased by 25%.²⁶ Consequently, their capacity to pursue peace and protect the civilian population is declining.²⁷ These developments support the view that, alongside the use of risky and expensive hard power tools, the use of cheaper soft power tools must be strengthened, even if the results only become visible in the longer term.²⁸

However, it is not merely the question of funding that highlights the importance of soft power. Due to globalisation and the resulting interconnectivity, nations have fewer opportunities to use hard power in the resolution of conflicts. Consequently, the tools of soft power are gaining increasingly more value.²⁹ These include, amongst others, diplomacy, communication and development policies. The strengthening of soft power is also justified by the need to address the new challenges posed by the information society, and to counter the emergence of new types of weapons. One common characteristic of these is that they exploit the possibilities of big data-based communication. In this new environment, the importance of traditional and public diplomacy is also increasing.³⁰

²² TÁLAS [s. a.].

²³ United Nations Peacekeeping [s. a.].

²⁴ United Nations 2025.

²⁵ United Nations Peacekeeping 2025.

²⁶ United Nations 2025.

²⁷ United Nations Peacekeeping 2025.

²⁸ Magyar Diplomáciai Akadémia 2025.

²⁹ ŞAHİN 2023.

³⁰ PÁL 2022: 129.

Today, we are witnessing a renaissance of multilateralism.³¹ This institutional form involves co-operation among three or more parties on the grounds of shared principles.³² The geopolitical challenges of the multipolar system necessitate this kind of collective thinking and action.³³ Soft tools for resolving conflicts of interest can be effective. This is further necessitated by the fact that states that are powerful in an economic and military sense are unable to ensure the security of the entire world, or even their own, alone.³⁴

In the transforming world order, next to the traditional great powers, emerging actors have significant influence and represent new dynamics. Due to their growing role and the transformation taking place in the world, the question arises as to what principles and values will shape the new world order and who will determine the new form.³⁵

Due to the above reasons, I consider it appropriate to describe and analyse the functioning of the Inter-Parliamentary Union, one of the largest organisations for multilateral co-operation and the only global organisation for parliamentary diplomacy.

The 'invisible big gun' of diplomacy: The Inter-Parliamentary Union

The Inter-Parliamentary Union and its operation yet is unknown to many, even though it can be regarded as the forerunner of every international organisation that exists today.³⁶ It was the Inter-Parliamentary Union (IPU), established in Paris in 1889 by a group of MPs, that laid the foundations which, in turn, planted the seeds of international co-operation between governments and parliaments at the time, resulting in today's rich array of tools. It was on its initiative that the Permanent Court of Arbitration in The Hague was established in 1899, and the discussions held during its meetings led to the establishment of the League of Nations in 1919 and, subsequently, the United Nations in 1945. Building on the pacifist ideas of the 1870s and 1880s, by the 1890s the organisation's founders were able to translate these ideas into tangible results. William Randal Cremer of England and Frédéric Passy of France had served the cause of peace with dedication in their respective countries before joining forces to pursue their common goals. In the United States, their initial attempts were unsuccessful, but they were a driving force for the pacifist movement.³⁷ It is not surprising that, in such a fertile environment, President Thomas Woodrow Wilson's 14 Points, drafted on classical idealist principles, was written. This served as a kind of 'Magna Carta' for peace efforts.³⁸ It also laid the foundation for the League

³¹ Magyar Honvédség 2021.

³² REMEK 2023.

³³ Magyar Honvédség 2021.

³⁴ REMEK 2023.

³⁵ Magyar Honvédség 2021.

³⁶ Országgyűlés [s. a.b].

³⁷ Inter-Parliamentary Union [s. a.i].

³⁸ ODon 2025.

of Nations, the predecessor of the United Nations.³⁹ The United States eventually became a founding member of the World Organisation, which later grew to global proportions. The Inter-Parliamentary Conference – which adopted the name 'Inter-Parliamentary Union' in 1899 – was officially founded on 30 June 1889 by delegates from nine countries. Its first President was Passy, with Cremer filling the position of Vice President. Both were awarded the Nobel Peace Prize for their work.⁴⁰

The Inter-Parliamentary Union is headquartered in Geneva. It currently has 183 member states and 15 associate members. Its motto is: For Democracy. For Everyone. By strengthening parliamentary diplomacy and parliaments, it serves the cause of peace, democracy and sustainable development. Through political dialogue, co-operation and parliamentary action, it seeks to promote the creation of a world where everyone's voice counts and where democracy and parliaments serve the peace and advancement of people.⁴¹

The organisational structure of the Inter-Parliamentary Union is shown in Figure 4.

The work of the elected representatives (MPs) takes place mainly in the Governing Council, the Assembly, the Standing Committees and the 6 Geopolitical Groups.⁴² The Standing Committees serve as permanent forums for democracy and human rights, peace and international security, sustainable development, and UN-related matters. At the same time, the organisational chart also highlights the fact that there are serious issues addressed by dedicated committees with an elected body. Matters such as the human rights of Members of Parliament, issues relating to the Middle East and the prevailing situation in Cyprus, respect for international humanitarian law, health, terrorism and violent extremism, women's participation in public life and the representation of their interests, the involvement of youth, and the opportunities and challenges presented by science and technology represent key focus points in the work of the Inter-Parliamentary Union.

The potential of soft power and the dynamics of international relations through the IPU

The Inter-Parliamentary Union aims to ensure visibility and balanced representation for its members, whether they belong to countries of the Global North or the Global South. To this end, the presidency, which is for a three-year term, rotates among the geopolitical groups in accordance with customary practice. Since 2013, the rotation has been as follows.⁴³

³⁹ Office of the Historian [s. a.].

⁴⁰ Inter-Parliamentary Union [s. a.i].

⁴¹ Inter-Parliamentary Union [s. a.a].

⁴² Inter-Parliamentary Union [s. a.r].

⁴³ Inter-Parliamentary Union [s. a.n].

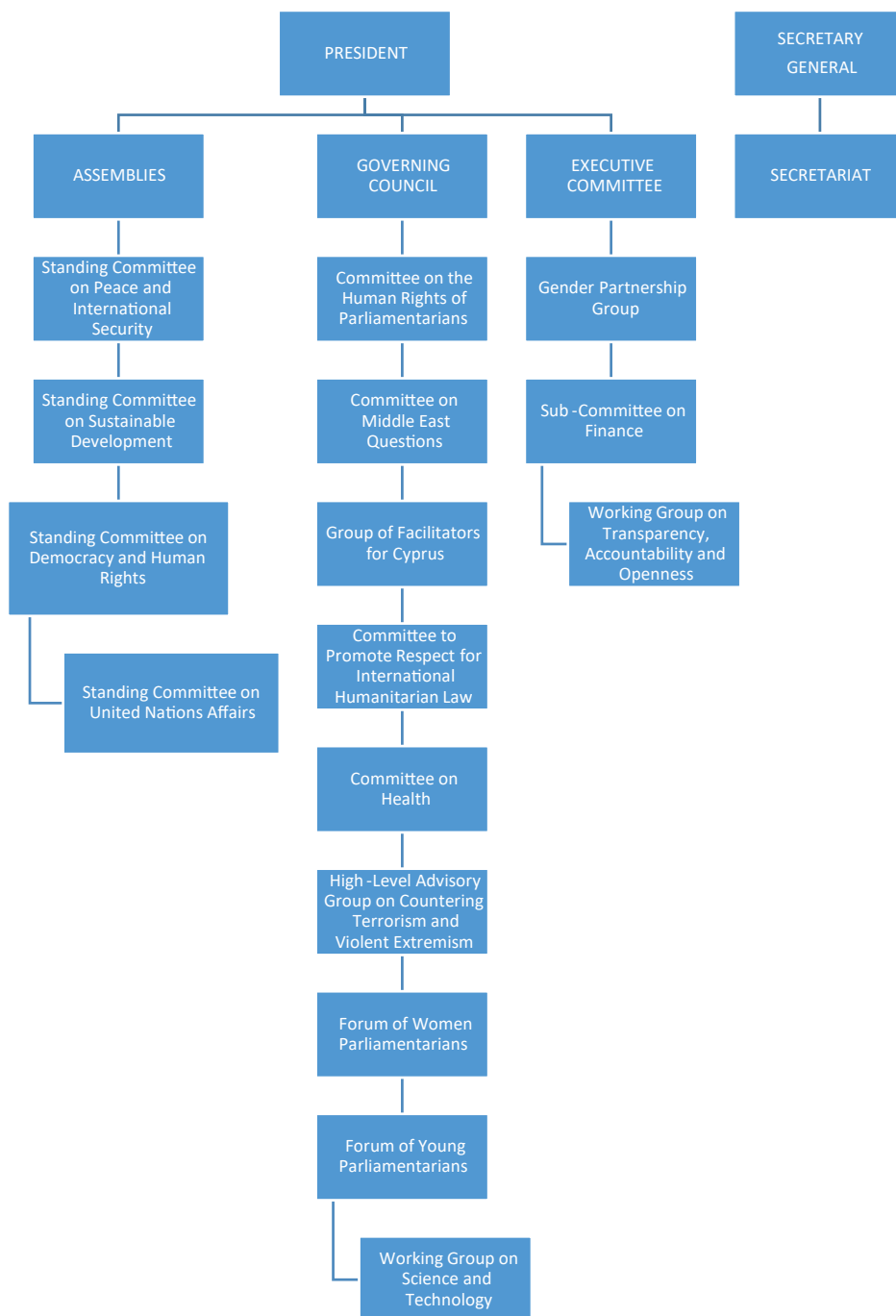


Figure 4: Organisational structure of the Inter-Parliamentary Union
 Source: Inter-Parliamentary Union [s. a.q]

Table 2: Presidents of the Inter-Parliamentary Union during the period under review

IPU President	Years	Country	Geopolitical group
Abdelwahad Radi	2011–2014	Morocco	Arab ⁴⁴
Saber Chowdhury	2014–2017	Bangladesh	Asia-Pacific ⁴⁵
Gabriela Cuevas Barron	2017–2020	Mexico	GRULAC (Group of Latin America and the Caribbean) ⁴⁶
Duarte Pacheco	2020–2023	Portugal	Twelve Plus ⁴⁷
Tulia Ackson ⁴⁸	from October 2023	Tanzania	African ⁴⁹

Source: compiled by the author based on the data of the IPU

Securing the presidency not only strengthens recognition within the Geopolitical Group, but also attracts the attention of other Member States to the President's country. President Saber Chowdhury was able to capitalise on this by inviting the 136th General Assembly to his home country, and it was hosted by Dhaka in the spring of 2017, as shown in Table 2. Tulia Ackson followed suit. Her three-year presidential term will come to an end in October 2026 in Arusha, Tanzania, at the 153rd General Assembly of the Inter-Parliamentary Union.⁵⁰

In the IPU, there are numerous ways to enhance visibility, advocate for interests and build relationships. The organisation is headquartered in Geneva, but it strives to ensure that one of its two annual assemblies is hosted by a Member State. One precondition to this is that the host country must provide the required visas for all Members, Associate Members and Observers.⁵¹ Table 3 summarises the venues for the General Assemblies starting from 2013.⁵²

Table 3: Venues of IPU Assemblies

Assembly	Year	Venue	Geopolitical Group
128	Spring 2013	Quito (Ecuador)	GRULAC ⁵³
129	Autumn 2013	Geneva (Switzerland)	Headquarters
130	Spring 2014	Geneva	Headquarters
131	Autumn 2014	Geneva	Headquarters
132	Spring 2015	Hanoi (Vietnam)	Asia-Pacific ⁵⁴
133	Autumn 2015	Geneva	Headquarters

⁴⁴ Inter-Parliamentary Union [s. a.c].

⁴⁵ Inter-Parliamentary Union [s. a.d].

⁴⁶ Inter-Parliamentary Union [s. a.h].

⁴⁷ Inter-Parliamentary Union [s. a.r].

⁴⁸ Inter-Parliamentary Union [s. a.o].

⁴⁹ Inter-Parliamentary Union [s. a.b].

⁵⁰ Inter-Parliamentary Union [s. a.f].

⁵¹ Inter-Parliamentary Union [s. a.q].

⁵² Inter-Parliamentary Union [s. a.k].

⁵³ Inter-Parliamentary Union [s. a.h].

⁵⁴ Inter-Parliamentary Union [s. a.d].

Assembly	Year	Venue	Geopolitical Group
134	Spring 2016	Lusaka (Zambia)	African ⁵⁵
135	Autumn 2016	Geneva	Headquarters
136	Spring 2017	Dhaka (Bangladesh)	Asia-Pacific
137	Autumn 2017	Saint Petersburg (Russia)	Eurasia ⁵⁶
138	Spring 2018	Geneva	Headquarters
139	Autumn 2018	Geneva	Headquarters
140	Spring 2019	Doha (Qatar)	Arab ⁵⁷
141	Autumn 2019	Belgrade (Serbia)	Twelve Plus ⁵⁸
	Autumn 2020	<i>Virtual, Extraordinary Governing Council</i>	
142	Spring 2021	<i>Virtual, Geneva</i>	<i>Headquarters</i>
143	Autumn 2021	Madrid (Spain)	Twelve Plus
144	Spring 2022	Nusa Dua (Indonesia)	Asia-Pacific
145	Autumn 2022	Kigali (Rwanda)	Africa
146	Spring 2023	Manama (Bahrain)	Arab
147	2023 autumn	Luanda (Angola)	African
148	Spring 2024	Geneva	Headquarters
149	2024 autumn	Geneva	Headquarters
150	Spring 2025	Tashkent (Uzbekistan)	Eurasia
151	Autumn 2025	Geneva	Headquarters

Source: compiled by the author

Hosting an IPU General Assembly offers numerous benefits and opportunities for the host country:

- It can showcase its achievements in the field of democracy.
- It can demonstrate its commitment to democracy.
- It can demonstrate its commitment to multilateralism.
- It can demonstrate its commitment to soft power, parliamentary democracy and its instruments.
- It can use the event to build its national image by demonstrating the high standard of organisation, as well as its hospitality and culture.
- It can demonstrate its international integration and recognition to its own citizens.

According to a survey published in February 2026, the countries hosting IPU Assemblies rank as follows in terms of soft power: Switzerland 7, Spain 12, Russia 14, Qatar 20, Indonesia 45, Bahrain 49, Vietnam 52, Serbia 72, Uzbekistan 92, Ecuador 93, Bangladesh 101, Zambia 114, Angola 116 and Rwanda 122. A country's position in the ranking reflects its influence on the shaping of global opinion by means of culture, diplomacy, the business world and international influencing.⁵⁹

⁵⁵ Inter-Parliamentary Union [s. a.b].

⁵⁶ Inter-Parliamentary Union [s. a.g].

⁵⁷ Inter-Parliamentary Union [s. a.c].

⁵⁸ Inter-Parliamentary Union [s. a.r].

⁵⁹ CONTE 2026.

Table 4: Number of participants at IPU General Assemblies

Assembly	Number of participating Member States	Number of participants			
		Total	Number of participating MPs		
			Total	of this number	
				Speaker	Deputy Speaker
128 (Quito) ⁶⁰	118	1198	619	33	38
129 (Geneva) ⁶¹	132	1191	539	40	36
130 (Geneva) ⁶²	145	1349	705	47	34
131 (Geneva) ⁶³	147	1410	707	47	48
132 (Hanoi) ⁶⁴	128	1370	678	45	46
133 (Geneva) ⁶⁵	134	1399	647	41	50
134 (Lusaka) ⁶⁶	126	1227	634	36	38
135 (Geneva) ⁶⁷	141	1487	693	51	50
136 (Dhaka) ⁶⁸	126	1206	608	42	35
137 (Saint Petersburg) ⁶⁹	155	1885	833	87	66
138 (Geneva) ⁷⁰	148	1526	744	59	39
139 (Geneva) ⁷¹	145	1545	737	51	50
140 (Doha) ⁷²	147	1521	757	74	38
141 (Belgrade) ⁷³	149	1729	739	63	57
142 (Geneva, virtual) ⁷⁴	133	1073	755	52	38
143 (Madrid) ⁷⁵	117	936	515	39	31
144 (Nusa Dua) ⁷⁶	101	778	404	30	28
145 (Kigali) ⁷⁷	119	959	573	39	39
146 (Manama) ⁷⁸	136	1205	683	58	43
147 (Luanda) ⁷⁹	128	1153	622	51	42
148 (Geneva) ⁸⁰	144	1479	716	51	48
149 (Geneva) ⁸¹	129	1267	631	53	36
150 (Tashkent) ⁸²	129	1297	697	47	43
151 (Geneva) ⁸³	129	1103	594	42	40

Source: compiled by the author

⁶⁰ Inter-Parliamentary Union 2013a.

⁶¹ Inter-Parliamentary Union 2013b.

⁶² Inter-Parliamentary Union 2014a.

⁶³ Inter-Parliamentary Union 2014b.

⁶⁴ Inter-Parliamentary Union 2015a.

⁶⁵ Inter-Parliamentary Union 2015b.

⁶⁶ Inter-Parliamentary Union 2016a.

⁶⁷ Inter-Parliamentary Union 2016b.

⁶⁸ Inter-Parliamentary Union 2017a.

⁶⁹ Inter-Parliamentary Union 2017b.

⁷⁰ Inter-Parliamentary Union 2018a.

⁷¹ Inter-Parliamentary Union 2018b.

⁷² Inter-Parliamentary Union 2019a.

⁷³ Inter-Parliamentary Union 2019b.

⁷⁴ Inter-Parliamentary Union 2021a.

⁷⁵ Inter-Parliamentary Union 2021b.

⁷⁶ Inter-Parliamentary Union 2022a.

⁷⁷ Inter-Parliamentary Union 2022b.

⁷⁸ Inter-Parliamentary Union 2023b.

⁷⁹ Inter-Parliamentary Union 2023c.

⁸⁰ Inter-Parliamentary Union 2024a.

⁸¹ Inter-Parliamentary Union 2024b.

⁸² Inter-Parliamentary Union 2025a.

⁸³ Inter-Parliamentary Union 2025b.

The countries hosting IPU Assemblies occupy very different positions on this list. Yet, they have been given the opportunity to host the largest event of the world organisation of parliaments, and they seized the opportunity.

The success of the Assemblies is often measured by the number of Member States present, and the number of participants and level of representation each country brings to the event. If one or more delegations, acting together, propose items as urgent topics for the agenda, it becomes possible to discuss national, international and global challenges as urgent agenda items.⁸⁴ It provides an opportunity to highlight and discuss national, regional and global challenges. The success of co-operation and, therefore, of the General Assembly, is best signalled by whether consensus can be reached, and a topic accepted as an urgent agenda item with a two-thirds majority vote.

As we could see from Table 4 and Figures 5 and 6, data from the period starting from 2013 show that, excluding the period immediately after the Covid pandemic, attendance at the Inter-Parliamentary Union's General Assemblies exceeds one thousand persons, with half of the participants being members of national parliaments. The Inter-Parliamentary Union is the only international organisation, and its General Assemblies are the only forums where members of national legislatures are present in such large numbers. Many Member States are represented at the level of Speaker or Deputy Speaker. This means that 11–18% of the delegates participating in the General Assemblies are Speakers or Deputy Speakers. The presence of as many high-ranking officials as possible is a matter of prestige for the host country; and therefore, it is not uncommon for lobbying activities to take place among national delegations prior to the General Assemblies.

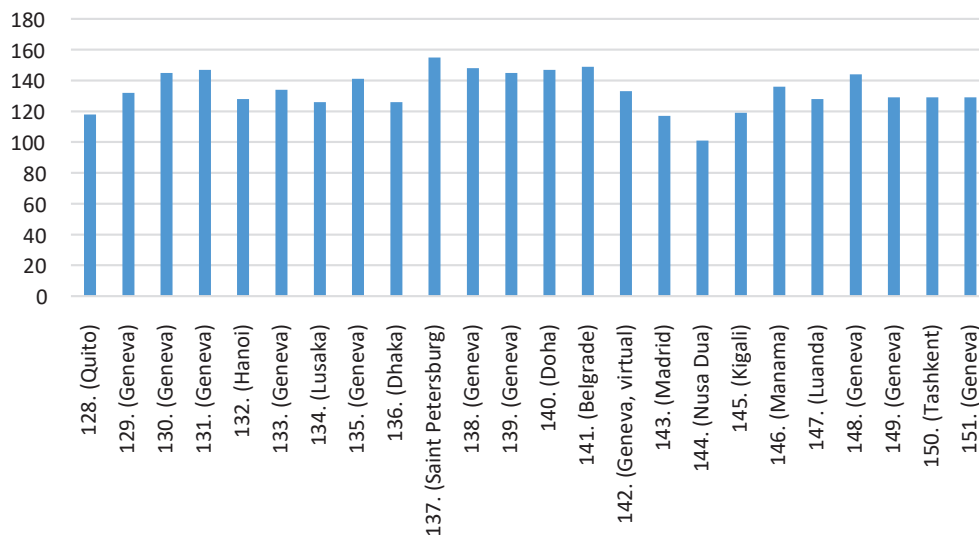


Figure 5: Member states participating in IPU General Assemblies
Source: compiled by the author

⁸⁴ Inter-Parliamentary Union 2017c.

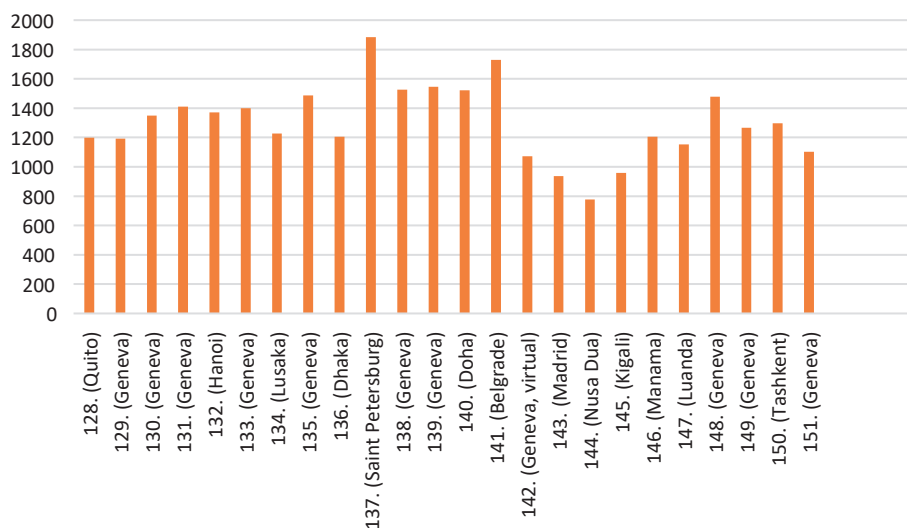


Figure 6: Total number of participants at General Assemblies
Source: compiled by the author

Within the Inter-Parliamentary Union, countries may form geopolitical groups.⁸⁵ These reflect both geographical and cultural affiliations. Currently, Member States are organised along six geopolitical groups. These are the Arab, African, Eurasian, Asia-Pacific, Twelve Plus and GRULAC (Group of Latin America and the Caribbean) groups.

Table 5: Number of member states by geopolitical group

Geopolitical groups	Number of states
African	52
Arab	20
Asia-Pacific	37
Eurasia	10
GRULAC	28
Twelve Plus	47

Source: compiled by the author

⁸⁵ Statutes and Rules 2025b.

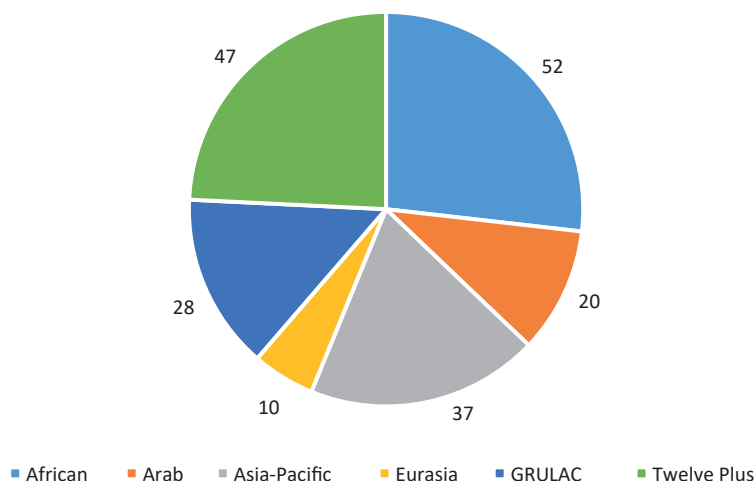


Figure 7: Number of member states by geopolitical group

Source: compiled by the author

If we add up the number of Member States by geopolitical group, we get a figure of 194. This happens because 11 countries have dual geopolitical group membership. Dual group membership reflects their cultural and geographical affiliations. I have summarised these countries in Table 6. However, when it comes to elections, they must decide which geopolitical group they wish to favour. This is also included in the table.

Table 6: Countries with dual geopolitical membership and their group preferences

Countries with dual geopolitical group membership	Membership of geopolitical group	Preferred group affiliation in the event of elections
Algeria	Arab and African	African ⁸⁶
Australia	12+ and Asia-Pacific	Asia-Pacific ⁸⁷
Canada	12+ and Asia-Pacific	Twelve Plus ⁸⁸
Comoros	African and Arab	African ⁸⁹
Djibouti	African and Arab	African ⁹⁰
Egypt	African and Arab	Arab ⁹¹
Libya	African and Arab	Arab ⁹²
Morocco	African and Arab	Arab ⁹³
Mauritania	African and Arab	Arab ⁹⁴
New Zealand	12+ and Asia-Pacific	Twelve Plus ⁹⁵
Tunisia	African and Arab	Arab ⁹⁶

Source: compiled by the author

⁸⁶ IPU Parline [s. a.a].

⁸⁷ IPU Parline [s. a.b].

⁸⁸ IPU Parline [s. a.c].

⁸⁹ IPU Parline [s. a.d].

⁹⁰ IPU Parline [s. a.e].

⁹¹ IPU Parline [s. a.f].

⁹² IPU Parline [s. a.g].

⁹³ IPU Parline [s. a.h].

⁹⁴ IPU Parline [s. a.i].

⁹⁵ IPU Parline [s. a.k].

⁹⁶ IPU Parline [s. a.l].

It can be seen that out of the countries belonging to both the African and Arab Geopolitical groups, three prefer to belong to the African group and five to the Arab group. This means more than just an emphasis on cultural roots, as it also indicates in which geopolitical group they wish to stand as candidates or compete in the event of personal nominations or elections. As the Arab Geopolitical Group has 20 members and the African Group has 52, smaller Member States have a better chance of competing. This reasoning may also apply to Australia, which has a preference for the Asia-Pacific Geopolitical Group over the Twelve Plus Group.

The Twelve Plus Geopolitical Group was established by nine member states in 1974.⁹⁷ Its alternative name, the Group of Advanced Democracies, aptly reflects the fact that it initially included countries exporting democracy, which is also largely the case today. This group primarily consists of countries that are part of Western civilisation. The members of the Twelve Plus Geopolitical Group include Albania, Andorra, Australia, Austria, Belgium, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Canada, Croatia, Cyprus, Czechia, Denmark, Estonia, Finland, France, Georgia, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Ireland, Israel, Italy, Latvia, Liechtenstein, Lithuania, Luxembourg, Malta, Monaco, Montenegro, the Netherlands, New Zealand, North Macedonia, Norway, Poland, Portugal, Romania, San Marino, Serbia, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, Türkiye, Ukraine and the United Kingdom.⁹⁸ Looking at Figure 8, we can see that the membership of the Twelve Plus Geopolitical Group accounts for less than a quarter of the total number of member states.

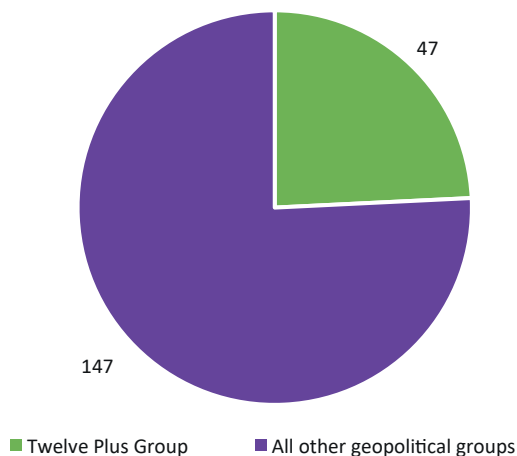


Figure 8: Membership of the Twelve Plus Group and all other geopolitical groups
Source: compiled by the author

If, in addition to the number of member states, we also look at the number of votes that may be cast, we arrive at a similar result. I have summarised the number of votes

⁹⁷ Országgyűlés [s. a.b].

⁹⁸ Inter-Parliamentary Union [s. a.r].

in Table 7 and illustrated them in Figure 9, whilst Figure 10 shows a comparison of the votes cast by the Twelve Plus and all other geopolitical groups. I have compiled the number and distribution of votes by geopolitical group using data from the 151st General Assembly organised in Geneva.⁹⁹ The table lists 181 member states, as in the cases of Brunei Darussalam and Niger, the Governing Council only decided on their admission and readmission at the General Assembly.¹⁰⁰ This is how, by the end of 2025, the Inter-Parliamentary Union had 183 members. The number of votes is influenced by the size of the country's population. Brunei Darussalam has a population of 0.46 million.¹⁰¹ Niger has a population of 26.16 million.¹⁰² I calculated the number of votes for Brunei Darussalam and Niger based on their population figures, subject to the provisions set out in the Statutes and Rules.¹⁰³ In countries marked with an asterisk, which have observer status and no voting rights, there are practical obstacles to voting. E.g. there is currently no Parliament in Myanmar, etc. I have included these because, theoretically, they could vote.¹⁰⁴

Table 7: Number of votes by geopolitical group

Geopolitical Group	Number of votes*
African	633
Arab	227
Asia-Pacific	503
Eurasia	133
GRULAC	354
Twelve Plus	578

**For countries with dual geopolitical membership, I have added their votes to the geopolitical group they expressed a preference for in the elections.*

Source: compiled by the author

The figures suggest, and this is indeed the actual case, that if the Advanced Democracies Geopolitical Group wishes to achieve a specific result in the votes, it must choose one of the following potential solutions: it must join forces with another geopolitical group or groups; or persuade the other geopolitical groups to support its proposal; or put forward a proposal – possibly reaching a consensus with the others – which the majority is satisfied with, and which is deemed worthy of support. This requires diplomatic skill, persuasive power and sound tactics.

⁹⁹ Inter-Parliamentary Union 2025d.

¹⁰⁰ Inter-Parliamentary Union 2025b: 14.

¹⁰¹ Inter-Parliamentary Union [s. a.e].

¹⁰² Inter-Parliamentary Union [s. a.m].

¹⁰³ Inter-Parliamentary Union 2025e.

¹⁰⁴ IPU Parline [s. a.m].

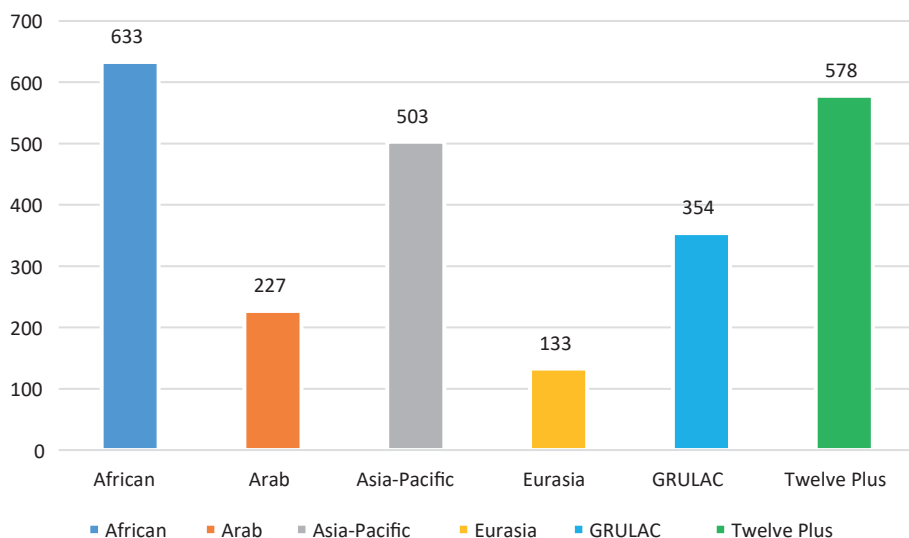


Figure 9: Number of votes by geopolitical group

Source: compiled by the author

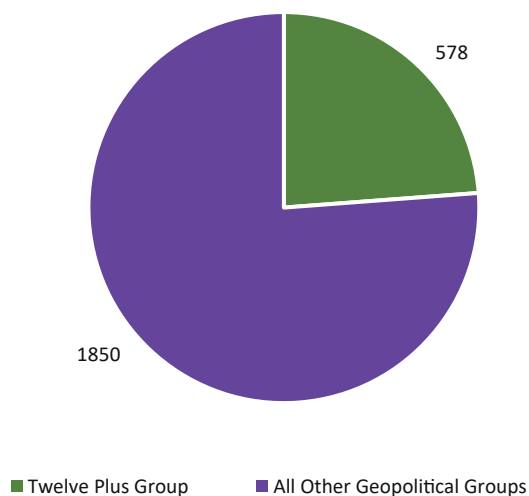


Figure 10: Number of votes for the Twelve Plus Group and all other geopolitical group

Source: compiled by the author

To focus attention on their own issues, delegations can primarily and most effectively use the submission of urgent proposals for agenda items and the adoption of such urgent proposals. Depending on the content of the urgent agenda proposals, the presentation of the proposals, the arguments for and against them, and the vote on the urgent agenda item can represent the tensest moments of IPU General Assemblies. The topic of the proposals highlights the most pressing issues at global,

regional and national levels. Those putting forth proposals engage in strong lobbying to secure supporters and ensure the adoption of their proposals. To this end, they rely on numerous components of the soft power toolkit. Decisions on urgent agenda item proposals are made by the Governing Council. A two-thirds majority is required for adding an item to the agenda.¹⁰⁵

I have compiled a list of the urgent agenda item proposals submitted since the 128th General Assembly held in Quito. I have examined how these urgent agenda proposals are distributed according to the geopolitical group to which the submitting delegations belong. I examined which proposals received support and the composition of the delegations that submitted them. Documents on requested and adopted emergency items can be found under links of Assemblies, then under "Results" or "Outcomes", then under "Results" and "Emergency item" links.¹⁰⁶

Table 8: Delegations that requested an emergency item by geopolitical group

Proposing delegates by geopolitical groups	Number of requested emergency items	Number of adopted requests
1 delegation from the African	14	0
1 delegation from the Arab	23	1
1 delegation from the Asia-Pacific	16	1
1 delegation from Eurasia	1	0
1 delegation from GRULAC	19	0
1 delegation from the Twelve Plus	18	2
Several delegations from 1 geopolitical group	14	3
A whole geopolitical group	8	2
Several delegations from several geopolitical groups	15	9
Several geopolitical groups	5	2
Total	133	20

Source: compiled by the author

Since the 128th General Assembly held in Quito, delegations have submitted 133 emergency proposals. At three of the 24 General Assemblies held in total, not a single proposal received a two-thirds majority, and therefore no emergency agenda items were added. At one General Assembly held online, it was not possible to propose emergency items for the agenda.

Table 9: Number of adopted emergency requests, grouped by submitting entity

Proposing delegations by geopolitical groups	Number of adopted requests
1 delegation from 1 geopolitical group	4
Several delegations from 1 geopolitical group	3
A whole geopolitical group	2
Several delegations from several geopolitical groups	9
Several geopolitical groups	2

Source: compiled by the author

¹⁰⁵ Inter-Parliamentary Union 2017c.

¹⁰⁶ Inter-Parliamentary Union [s. a.k].

Figure 11 shows that the majority of emergency items (68%) were submitted by a single delegation. At the same time, having an emergency item adopted was more successful (80%) when it resulted from co-operation among several delegations. This is shown in Figure 12.

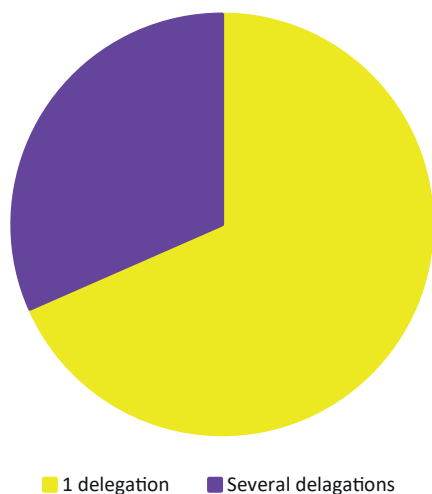


Figure 11: Number of requested emergency items by one or several delegations
Source: compiled by the author

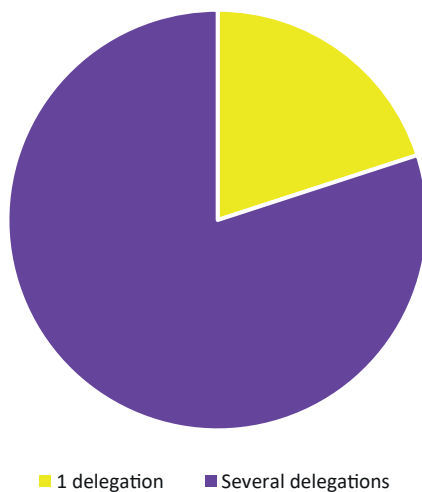


Figure 12: Number of adopted requests by the number of submitting delegations
Source: compiled by the author

It follows from the above that if a delegation or geopolitical group wishes to have an emergency item adopted, it must co-operate with other delegations, as neither delegations nor geopolitical groups individually have the two-thirds majority required to secure such a result. They must certainly make use of persuasion and positive influence, as well as the approach of mutual consideration. Diplomatic tact and strategy are also essential should significant competition arise over having items adopted.

From the number of emergency items submitted – as shown in Table 8 – it is also evident that the Arab geopolitical group is the most active one. This geopolitical group is a non-territorial community, organised according to cultural and civilisational affiliation. A review of the topics submitted also reveals that they very often raise their voices in defence of the Muslim community. Of the 133 emergency items submitted since 2013, 29 focused on issues concerning the Muslim community and its protection. This accounts for 22% of the total number of proposals. Of these, 15 proposals were put forth by one or more delegations belonging to the Arab geopolitical group. However, the proposing entities also included a number of countries that are not members of the Arab geopolitical group, but whose cultural and civilisational roots link them to it. They include Türkiye from the Twelve Plus geopolitical group; Indonesia, Iran, Bangladesh, Myanmar, Pakistan and Malaysia from the Asia-Pacific geopolitical group; and Sudan from the African geopolitical group.

One or more delegations from the Twelve Plus group, i.e. the geopolitical group of Advanced Democracies, or the entire geopolitical group itself, were the proposing entities of 14 of the adopted items; i.e. those that received two-thirds of the votes in favour. The other geopolitical groups have had six adopted proposals. However, further layers of complexity are added by the fact that two of the 14 emergency items submitted by Twelve Plus delegations were put forth by Türkiye. These concerned the Muslim community.

When discussing the topic of emergency items, it is clear that although the Advanced Democracies geopolitical group is effective in asserting its interests, delegations and countries from other geopolitical groups are also increasingly exploiting the opportunities offered by the Inter-Parliamentary Union for the same purpose. At the 147th, 148th and 150th General Assemblies, where no proposal achieved a two-thirds majority, the Twelve Plus Geopolitical Group was unable to push through its ideas. At the 147th General Assembly held in Luanda, the proposers, who enjoyed the support of the Arab and African Geopolitical Groups, challenged a less balanced approach to the situation in Gaza.¹⁰⁷ At the 148th General Assembly held in Geneva, the GRULAC Geopolitical Group's proposal concerning Venezuela was one of the proposals put to the vote. The Arab and African Geopolitical Groups and the Twelve Plus also sought to address the situation in Gaza. The Twelve Plus Geopolitical Group once again outlined a more balanced position.¹⁰⁸ In Tashkent, at the 150th General Assembly, delegations from the GRULAC Geopolitical Group requested an urgent debate on a proposal focusing on the promotion of global economic co-operation. The Arab and African Geopolitical Groups put forth a multi-topic proposal, addressing the

¹⁰⁷ Inter-Parliamentary Union 2023c.

¹⁰⁸ Inter-Parliamentary Union 2024a.

violation of the Gaza ceasefire, the escalating conflicts in Sudan and the Democratic Republic of the Congo, and the pressing issue of global warming. Delegations from the Philippines and Thailand wished to address the humanitarian crisis in Myanmar. Of the Twelve Plus Geopolitical Group, only Israel submitted an emergency item, which it later withdrew.¹⁰⁹

Theorists have long argued that the weakness of Western strategy lies in the fact that, on ideological grounds, it regards modernisation as achievable only through Westernisation – that is, the adoption of Western models – which, in its view, is supported by broad sections of the population. This view does not appear to be correct.¹¹⁰ The question is what Western countries can do about this.

Some examples of the Inter-Parliamentary Union's initiatives and toolkits for mapping and mitigating conflicts

The Inter-Parliamentary Union is a key space for the use of soft power. In addition to the ways shown above, this also manifests itself in other ways. As sources focusing on the topic of soft power indicate, and as I mentioned earlier, typical methods within the soft power toolkit used for influencing others, i.e. for exercising power over them, include dialogue and cooperation.¹¹¹ One recent example of this is the handling of the situation that has evolved in the wake of the eruption of the Russia–Ukraine war, in which the Inter-Parliamentary Union differs significantly from many other international organisations. The Council of Europe (CoE) excluded Russia on 16 March 2022.¹¹² The Task Force established by the CoE in 2026 aims to support the democratic Russian opposition.¹¹³ The OSCE (Organisation for Security and Co-operation in Europe) did not expel Russia, but in the winter of 2023 several countries boycotted the organisation's General Assembly due to the presence of the Russian delegation.¹¹⁴ At its General Assembly following the outbreak of the Russian–Ukrainian war, the Inter-Parliamentary Union set up a Mediation Task Force. Its role is to mediate, initiate and conduct conciliatory negotiations with both the Ukrainian and Russian sides, and to steer them towards dialogue.¹¹⁵ Since its formation, the Task Force has been working continuously and reports on its activities at meetings of the Governing Council. At its most recent, 15th meeting, the Task Force expressed its delight that, despite the regularly stalled process, results had finally been achieved regarding the issue of children separated from their parents and close relatives. A child was reunited with his father. This is the result of dialogue and mutual commitment between the Ukrainian delegation and the delegation of the Russian Federation. The Task Force encouraged

¹⁰⁹ Inter-Parliamentary Union 2025a.

¹¹⁰ ÁGH 1989: 168

¹¹¹ PÁL 2022: 100–101.

¹¹² Council of Europe Newsroom 2022.

¹¹³ Council of Europe Newsroom 2026.

¹¹⁴ Euronews 2023.

¹¹⁵ Inter-Parliamentary Union 2023d.

MPs to take further steps in their respective national authorities to promote family reunification.¹¹⁶

One goal of the Inter-Parliamentary Union's peace-promoting activities is to take action against all forms of intolerance. To this end, the 146th General Assembly held in Bahrain chose this topic as the theme for the General Debate: Promoting peaceful coexistence and inclusive societies: Fighting intolerance.¹¹⁷ At the conclusion of the 146th General Assembly, the Governing Council also adopted a Manama Declaration in this matter.¹¹⁸ Continuing along this path, whilst also pursuing the process institutionalised in 2017, the Inter-Parliamentary Union organised its first global interfaith dialogue conference in Marrakesh that same year. The three-day event served as a forum for exchange, attended by leaders of religions, NGOs and academic representatives, as well as by hundreds of MPs from approximately 70 countries, including dozens of Speakers and Deputy Speakers.¹¹⁹ This conference was followed in 2025 by a second global event in Rome linked to the Holy Year.¹²⁰ Both global conferences were concluded with the adoption of a Communiqué, which drew attention to the importance of combating intolerance, building trust and fostering hope.¹²¹ Attended by hundreds of people, including hundreds of Members of Parliament, these conferences served as unique venues for understanding, acceptance and dialogue. Thus, the IPU has created a unique forum for this form of exchange.

In 2015, the United Nations adopted the Agenda 2030 document to promote well-being and peace for humanity. It identified the Sustainable Development Goals as the means to achieve this target. The 17 goals and 169 targets also constitute a strategy for action.¹²² Among the Sustainable Development Goals – and thus also from the perspective of human well-being and peace – high-quality education, i.e. Sustainable Development Goal 4, is high on the agenda.¹²³ The Inter-Parliamentary Union also sees the promotion of high-quality education and the provision of information as an important mission. This applies not only to citizens but also to Members of Parliament, thereby helping to ensure a more thorough understanding of the UN's goals and their more effective representation in national parliaments and international forums. To achieve this objective, it develops toolkits and publishes materials in both print and online. The 254 publications released so far constitute a global handbook on multilateral co-operation and joint thinking.¹²⁴

¹¹⁶ Inter-Parliamentary Union 2025b: 25.

¹¹⁷ Inter-Parliamentary Union 2023a.

¹¹⁸ Inter-Parliamentary Union 2023b.

¹¹⁹ Inter-Parliamentary Union 2023e.

¹²⁰ Inter-Parliamentary Union 2025c.

¹²¹ Inter-Parliamentary Union [s. a.j].

¹²² United Nations 2015.

¹²³ United Nations 2015.

¹²⁴ Inter-Parliamentary Union [s. a.p].

Hungary's unique position and opportunities for the application of soft power within the Inter-Parliamentary Union

"Hungary kicks off the IPU's 130th anniversary", announces the news item on the IPU's website. And Hungary being the initiator of something is not unusual in the life of the Inter-Parliamentary Union. Nothing proves this better than the fact that Hungary is one of the nine founding member states of the Inter-Parliamentary Union.¹²⁵

The founding conference, held in Paris on 29–30 June 1889, was attended by delegates from the United States of America (USA), Belgium, Denmark, France, Liberia, Hungary, Great Britain, Italy and Spain. Out of the founding members, the only country that is currently not a member of the IPU is the USA.¹²⁶ On behalf of the Hungarian Parliament of the time, Dr Viktor Hagara of Magosliget, Member of Parliament for the Nagyszőlős constituency, a talented legal scholar and humanist thinker who spoke five languages, represented Hungary.

Six years after the founding conference, a decision was made to establish the Hungarian Delegation to the Inter-Parliamentary Union, initiated by Prime Minister Dezső Bánffy. The Delegation was established on 16 May 1895 with 131 members in attendance. The first President of the Hungarian Delegation was writer Mór Jókai, a member of the National Assembly and the House of Magnates (Upper House), whose engaging personality and captivating speeches helped foster a better understanding of Hungarian issues also at an international level. Members of the Executive Committee defining the scope of the Inter-Parliamentary Union's activities included Count Albert Apponyi, a Member of the House of Magnates, Member of Parliament, Speaker of the National Assembly and Minister for Religious and Public Education; as well as Albert Berzeviczy, writer, Member of the House of Magnates, Speaker of the National Assembly's House of Representatives, and President of the Hungarian Academy of Sciences, also participated as members of the Executive Committee. The Executive Committee also included six other Hungarian Members.¹²⁷

Hungary has been a member of the Twelve Plus Geopolitical Group, founded in 1974 with nine members¹²⁸ since 1991. In addition, it participates in the work of the IPU in numerous ways. It has hosted the General Assembly, the most prestigious event of the Inter-Parliamentary Union, on three occasions, and has also been the venue for several special IPU events.¹²⁹ I have summarised these in Table 10 below.

¹²⁵ Inter-Parliamentary Union 2019c.

¹²⁶ Inter-Parliamentary Union [s. a.l].

¹²⁷ Országgyűlés [s. a.a].

¹²⁸ Országgyűlés [s. a.b].

¹²⁹ Országgyűlés [s. a.a].

Table 10: IPU events in Hungary

Date	Event	Guests, participants' comments
1896	7 th IPU Assembly	This marked the end of the millennium celebrations
1936	32 nd IPU Assembly	
1983	IPU conference in support of the Helsinki Process	Topic: peace and security
1989	81 st IPU Assembly	100 th anniversary of the international organisation's foundation
March 1993	IPU–UNICEF seminar	Topic: the situation and rights of children
May 1993	Symposium	Topic: regional human rights
2004	Committee meeting in preparation for the 2 nd World Conference of Speakers of Parliament	
2009	3 rd Presidium Meeting of the World Centre for Information and Communication Technologies	
November 2015	Commemorative meeting marking the 120 th anniversary of the IPU's Hungarian National Group	Guest of honour: Saber H. Chowdhury, President of the IPU Host: László Kövér, Speaker of the Hungarian National Assembly Accompanying event: IPU photo exhibition and presentation of the commemorative Hungarian parliamentary medal
February 2017	Regional seminar	Topic: Sustainable Development Goals, with a focus on climate change and water Participants: Parliaments of Central and Eastern European, as well as Central Asian countries
April 2017	Poster exhibition at the 136 th IPU General Assembly in Dhaka, Bangladesh	Title: 'Youth for Sustainable Development'
June 2019	Commemoration of the 130 th anniversary of the Inter-Parliamentary Union's foundation and the Hungarian National Assembly's IPU membership	Guests of honour: Gabriela Cuevas Barron, President of the IPU, and Martin Chungong, Secretary General of the IPU Host: László Kövér, Speaker of the Hungarian National Assembly Accompanying event: IPU photo exhibition and the issuing of a commemorative stamp block
July 2019	Photo exhibition on the occasion of the IPU's 130 th anniversary at the UN Headquarters in New York	
2020	A room in the Parliament Building is named after Mór Jókai, the first President of the IPU's Hungarian National Group	On the 195 th anniversary of Mór Jókai's birth Attended by the Presidium of the Hungarian IPU Group
October 2024	Commemoration marking the 135 th anniversary of the Inter-Parliamentary Union's foundation and the Hungarian National Assembly's membership in IPU ¹³⁰	Guest of honour: Tulia Ackson, President of the IPU Host: László Kövér, Speaker of the National Assembly Comment: publication of a gold-embossed double image
18 February 2025	Memorial room in honour of Mór Jókai opened in the Parliament Building ¹³¹	On the 200 th anniversary of Mór Jókai's birth

Source: compiled by the author based on Országgyűlés [s. a. a]; Országgyűlés [s. a. c]; Országgyűlés 2024

¹³⁰ Országgyűlés 2024.

¹³¹ Országgyűlés [s. a. c].

The Hungarian National Group of the IPU has held membership in the organisation since 1990, meaning that all members of the Hungarian National Assembly are also members in the organisation. The main task of the IPU's Hungarian National Group is to support the work of the bilateral and multilateral friendship groups established by members of the Hungarian National Assembly, and to play an active role in strengthening the Hungarian National Assembly's international relations.¹³²

As a founding member, Hungary occupies a special position within the Inter-Parliamentary Union – a status it strives to maintain through active involvement. The international organisation, which has 183 members today, was established on the initiative of nine countries – a distinction that those who have joined since cannot claim. As the World Organisation of Parliaments, the IPU is a unique space for the application of parliamentary diplomacy and other means of soft power, providing Hungary with important and unique opportunities to promote its interests and further build its national image.

Conclusions

The growing number of conflicts and wars have highlighted the shortcomings of international organisations in finding solutions. They have also pointed to the fact that multilateralism is needed in addressing conflicts and new types of challenges, as, without international co-operation and dialogue, the consequences would be incalculable. Shortages in effectiveness, funding difficulties and the resulting loss of trust continue to make the reform of international organisations necessary. The same reasons, together with the framework of interconnectedness resulting from globalisation, simultaneously highlight the importance of soft power – the gentle exercising of influence. Its relevance lies in the fact that, in a world where trust has been lost, the path of trust-building using attractive methods, co-operation, and consensus is more effective than the "carrot-and-stick" approach, even if its effectiveness only shows over a longer period of time than in the case of hard power. For all these reasons, participants in the global space must identify the soft solutions and their diverse systems they can apply most effectively. This is not purely an option, but a necessity dictated by circumstances.

The Inter-Parliamentary Union, founded in Paris in 1889, is the only global organisation for the Parliaments of sovereign states. This international organisation, which now has 183 member states, serves as a unique platform for parliamentary diplomacy. Its general assemblies, which bring together hundreds of parliamentarians, including Speakers and Deputy Speakers as well as experts in legislation and in other fields, serve as forums for dialogue and co-operation. Participation in these assemblies and the work carried out within the IPU's framework also show the commitment of member states to democracy, human rights, active participation in addressing global challenges, and the peaceful resolution of conflicts.

¹³² Országgyűlés [s. a.a].

Host countries can utilise various means of soft power to shape the image others have of them whilst demonstrating their alignment with the IPU's objectives. Through their hospitality and the showcasing of their culture and history, they aim to ensure that their guests become friends of their country. Since the majority of guests at these events are members of parliament working in national legislations and international organisations, this investment can pay off in many, perhaps even unforeseen, ways.

Hosts assess the success of the assemblies through the number of participants, as well as the number of Speakers and Deputy Speakers in attendance. On the other hand, there is always great anticipation surrounding the submission of urgent items for the agenda, the discussions surrounding them, as well as the actual voting, as these bring the most pressing issues facing individual countries or regions to the surface, along with global challenges. If one of the proposals manages to secure the two-thirds majority required for inclusion on the agenda, that is certainly a success not only for the proposing entities but for the entire General Assembly. After all, this is where a willingness to engage in dialogue and co-operation, attentiveness to others, tactical skill, and diplomatic aptitude can be demonstrated.

During the period I examined, 133 urgent items were submitted by the delegations. 68% of these were submitted by a single delegation. However, proposed items were more likely to be adopted when supported by multiple delegations. This was the case for 80% of the proposals that were adopted – i.e. that were added to the agenda. This also demonstrates that co-operation, consensus, and convincing MPs to support the issue bring positive results.

IPU member states continue their work within the Inter-Parliamentary Union organised into geopolitical groups. These geopolitical groups reflect geographical, cultural, and civilisational affiliations. No single geopolitical group possesses enough votes on its own to impose its will or choice of topics. It must necessarily join forces with delegations from other geopolitical groups or even with an entirely different geopolitical group. In terms of urgent items proposed for the agenda, since 2013, the Arab geopolitical group was the most active during the period examined. This group is organised not along geographical location, but based on cultural and civilisational affiliation. It frequently speaks out on matters affecting the Muslim world, where countries belonging to other geopolitical groups but sharing Arab cultural and civilisational roots also join them. There is a strong sense of solidarity among them. The Twelve Plus Group, i.e. the group of Advanced Democracies, consists mainly of Western countries. Their diplomatic skills and willingness to negotiate are demonstrated by the fact that they were the proposers of 60% of the emergency items put forth for the agenda, where they managed to secure a two-thirds majority in the votes, with the involvement of one or more delegations. At the same time, they were outvoted in several votes by other geopolitical groups or the countries of the Global South. This shows that developing countries have become increasingly adept at using international organisations, including the Inter-Parliamentary Union, to advance their interests. At the same time, they also employ means of soft power to influence the preferences of others in their own favour, through strategic alliances. This is also evidenced by the fact that they hosted IPU General Assemblies outside the Geneva headquarters on numerous occasions. The question arises as to how Western countries can adapt

to this changing situation and how they can ensure that matters important to them are also addressed.

Both former and present UN Secretary-Generals Boutros Boutros-Ghali and Antonio Guterres have emphasised the importance of trust in the establishment and functioning of an effective collective defence system. However, one defining feature of the changing world order – at local, regional, and global levels – is a lack of trust. The Inter-Parliamentary Union (IPU), which builds on components of soft power, relying on co-operation, dialogue, and appeal, is ideally suited to address this. This is all the more true given that the IPU strives for universality in its membership. It can play a role in mitigating and resolving the conflicts of interest and tensions arising from the challenges of the 21st century. Beyond all this, the development and dynamics of co-operation among the delegations attending the general assemblies and, beyond them, the member states they represent, can also provide insights into the centres of power in the multipolar world order.

In the summer of 2025, the Inter-Parliamentary Union organised its second global conference on interfaith dialogue. At each of its general assemblies, the IPU offers a platform for discussing issues related to religion in the form of a dedicated working group. It is worth analysing and evaluating the topics, effectiveness, and recommendations of these forums in greater detail.

The Inter-Parliamentary Union is the only global organisation of the Parliaments of sovereign states. It aims for universality – currently, the United States and a few small island nations are not members. Its uniqueness is evident not only from its distinctive institutional nature but also from the unique role it plays in parliamentary diplomacy. It serves as a sort of litmus test for international co-operation, power dynamics, attractions, and repulsions. To monitor developments within the IPU more thoroughly and comprehensively, it is worth further analysing the work of the Inter-Parliamentary Union. Beyond answering the questions posed, the present study highlights the further research potential offered by this 136-year-old international organisation and its operation. For this purpose, one should visit not only the IPU website, which publishes a wealth of information, but also the IPU library in Geneva, where a broad range of additional archived materials are available.

References

- ABD ALLAH AJRASH, Noor – HAMID KHAYOUN, Aliaa (2023): The Pillars of Soft Power. *Russian Law Journal*, 11(12s), 210–211. Online: <https://doi.org/10.52783/rlj.v11i12s.2037>
- ÁGH, Attila (1989): *Konfliktusok, háborúk*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- BOUTROS-GHALI, Boutros (1992): *An Agenda for Peace. Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping*. New York: United Nations. Online: <https://doi.org/10.1177/004711789201100302>
- Collidu [s. a.]: *Hard Power vs Soft Power*. Online: www.collidu.com/presentation-hard-power-vs-soft-power

- CONTE, Niccolo (2026): Ranked: The World's Most Powerful Countries by Soft Power in 2026. *Virtual Capitalist*, 28 February 2026. Online: www.visualcapitalist.com/ranked-the-worlds-most-powerful-countries-by-soft-power-in-2026/
- Council of Europe Newsroom (2022): *The Russian Federation is Excluded from the Council of Europe*. 16 March 2022. Online: www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe
- Council of Europe Newsroom (2026): *Parliamentary Assembly Holds Exchanges with Russian Democratic Forces*. 29 January 2026. Online: www.coe.int/en/web/portal/-/parliamentary-assembly-holds-exchanges-with-russian-democratic-forces
- Eötvös József Research Centre [s. a.]: *About the Centre*. Online: <https://en.ejkk.uni-nke.hu/about-the-centre>
- Euronews (2023): *Foghíjas EBESZ-csúcs Oroszország elleni bojkottal*. 30 November 2023. Online: <https://hu.euronews.com/2023/11/30/ebesz-csucs-oroszorszag-elleni-bojkottal>
- Inter-Parliamentary Union (2013a): *128th IPU Assembly Overview of Main Events and Decisions*. Participation. Online: <http://archive.ipu.org/conf-e/128/summary.htm#3>
- Inter-Parliamentary Union (2013b): *129th IPU Assembly Overview of Main Events and Decisions*. Participation. Online: <http://archive.ipu.org/conf-e/129/smry.htm#2>
- Inter-Parliamentary Union (2014a): *130th IPU Assembly Overview of Main Events and Decisions*. Participation. Online: <http://archive.ipu.org/conf-e/130/summary.htm#2>
- Inter-Parliamentary Union (2014b): *131st IPU Assembly Overview of Main Events and Decisions*. Participation. Online: <http://archive.ipu.org/conf-e/131/summary.htm#2>
- Inter-Parliamentary Union (2015a): *132nd IPU Assembly Overview of Main Events and Decisions*. Participation. Online: <http://archive.ipu.org/conf-e/132/summary.htm#3>
- Inter-Parliamentary Union (2015b): *133rd IPU Assembly Overview of Main Events and Decisions*. Participation. Online: <http://archive.ipu.org/conf-e/133/summary.htm#2>
- Inter-Parliamentary Union (2016a): *134th IPU Assembly Overview of Main Events and Decisions*. Participation. Online: <http://archive.ipu.org/conf-e/134/summary.htm#3>
- Inter-Parliamentary Union (2016b): *135th Assembly*. Online: <http://archive.ipu.org/conf-e/135/results.pdf>
- Inter-Parliamentary Union (2017a): *136th Assembly*. Online: <http://archive.ipu.org/conf-e/136/results.pdf>
- Inter-Parliamentary Union (2017b): *137th Assembly*. Online: <http://archive.ipu.org/conf-e/137/results.pdf>
- Inter-Parliamentary Union (2017c): *Rules of the Assembly*. IV Agenda – Reports and Resolutions – Order of Debates, Rule 11.1-2. Online: <http://archive.ipu.org/strct-e/asmbrules-new.htm#11-1>
- Inter-Parliamentary Union (2018a): *138th Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/138th-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-13918/
- Inter-Parliamentary Union (2018b): *139th Assembly*. Online: www.ipu.org/sites/default/files/documents/final_version139-e.pdf
- Inter-Parliamentary Union (2019a): *140th Assembly*. Online: www.ipu.org/sites/default/files/documents/final_version140-e_1.pdf

- Inter-Parliamentary Union (2019b): *141st Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/141st-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-21300/
- Inter-Parliamentary Union (2019c): *Hungary Kicks Off the IPU's 130th Anniversary*. 6 June 2019. Online: www.ipu.org/news/news-in-brief/2019-06/hungary-kicks-ipus-130th-anniversary
- Inter-Parliamentary Union (2021a): *142nd IPU Assembly, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/142nd-ipu-assembly#event-sub-page-23958/
- Inter-Parliamentary Union (2021b): *143rd Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/143rd-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-25153/
- Inter-Parliamentary Union (2022a): *144th Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/144th-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-25792/
- Inter-Parliamentary Union (2022b): *145th Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/145th-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-28005/
- Inter-Parliamentary Union (2023a): *146th Assembly and Related Meetings, Documents*. Online: www.ipu.org/event/146th-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-documents/
- Inter-Parliamentary Union (2023b): *146th Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/146th-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-29336/
- Inter-Parliamentary Union (2023c): *147th Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/147th-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-31305/
- Inter-Parliamentary Union (2023d): *IPU Task Force on the Peaceful Resolution of the War in Ukraine*. Online: www.ipu.org/work-with-ipu/vacancies/2023-04/ipu-task-force-peaceful-resolution-war-in-ukraine#:~:text=As%20per%20its%20Terms%20of%20Reference%2C%20the,parliamentarians%20in%20Ukraine%20and%20the%20Russian%20Federation
- Inter-Parliamentary Union (2023e): *World MPs Commit to Forging Stronger Ties with Religious Leaders to Promote Peaceful Coexistence*. 15 June 2023. Online: www.ipu.org/news/press-releases/2023-06/world-mps-commit-forging-stronger-ties-with-religious-leaders-promote-peaceful-coexistence
- Inter-Parliamentary Union (2024a): *148th Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/148th-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-32686/
- Inter-Parliamentary Union (2024b): *149th Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/149th-ipu-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-33825/
- Inter-Parliamentary Union (2025a): *150th Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/150th-ipu-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-36276/

- Inter-Parliamentary Union (2025b): *151st Assembly and Related Meetings, Outcomes*. Online: www.ipu.org/event/151st-ipu-assembly-and-related-meetings#event-sub-page-37264/
- Inter-Parliamentary Union (2025c): *Second Parliamentary Conference on Interfaith Dialogue*. Online: www.ipu.org/event/second-parliamentary-conference-inter-faith-dialogue
- Inter-Parliamentary Union (2025d): *Provisional Table Showing the Allocation of Votes at the 151st Assembly*. Online: <https://cloud.ipu.org/sharing/a0Yl4sljw>
- Inter-Parliamentary Union (2025e): *Statutes and Rules*. Statutes of the Inter-Parliamentary Union III. Assembly Article 15. Online: <http://archive.ipu.org/strct-e/statutes-new.htm#15>
- Inter-Parliamentary Union [s. a.a]: *About Us*. Online: www.ipu.org/about-us
- Inter-Parliamentary Union [s. a.b]: *African Group*. Online: www.ipu.org/about-ipu/members/geopolitical-groups/african-group
- Inter-Parliamentary Union [s. a.c]: *Arab Group*. Online: www.ipu.org/about-ipu/members/geopolitical-groups/arab-group
- Inter-Parliamentary Union [s. a.d]: *Asia-Pacific Group*. Online: www.ipu.org/about-ipu/members/geopolitical-groups/asia-pacific-group
- Inter-Parliamentary Union [s. a.e]: *Brunei Darussalam*. Online: www.ipu.org/parliament/BN
- Inter-Parliamentary Union [s. a.f]: *Current and Future Events*. Online: www.ipu.org/events/current-and-future-events
- Inter-Parliamentary Union [s. a.g]: *Eurasia Group*. Online: www.ipu.org/about-ipu/members/geopolitical-groups/eurasia-group
- Inter-Parliamentary Union [s. a.h]: *GRULAC (Group of Latin America and the Caribbean)*. Online: www.ipu.org/about-ipu/members/geopolitical-groups/grulac-group-latin-america-and-caribbean
- Inter-Parliamentary Union [s. a.i]: *History of the IPU*. Online: www.ipu.org/about-ipu/history-ipu
- Inter-Parliamentary Union [s. a.j]: *Interfaith Dialogue*. Online: www.ipu.org/impact/peace-and-security/interfaith-dialogue
- Inter-Parliamentary Union [s. a.k]: *IPU Assemblies*. Online: www.ipu.org/ipu-assemblies
- Inter-Parliamentary Union [s. a.l]: *Members*. Online: www.ipu.org/about-ipu/members
- Inter-Parliamentary Union [s. a.m]: *Niger*. Online: www.ipu.org/parliament/NE
- Inter-Parliamentary Union [s. a.n]: *Past IPU Presidents*. Online: www.ipu.org/about-ipu/structure-and-governance/president/past-ipu-presidents
- Inter-Parliamentary Union [s. a.o]: *President*. Online: www.ipu.org/about-ipu/structure-and-governance/president
- Inter-Parliamentary Union [s. a.p]: *Publications*. Online: www.ipu.org/resources/publications
- Inter-Parliamentary Union [s. a.q]: *Structure and Governance*. Online: www.ipu.org/about-ipu/structure-and-governance
- Inter-Parliamentary Union [s. a.r]: *Twelve Plus Group*. Online: www.ipu.org/about-ipu/members/geopolitical-groups/twelve-plus-group
- IPU Parline [s. a.a]: *Algeria*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/DZ/DZ-LC01/>

- IPU Parline [s. a.b]: *Australia*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/AU/AU-LC01/>
- IPU Parline [s. a.c]: *Canada*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/CA/CA-LC01/>
- IPU Parline [s. a.d]: *Comoros*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/KM/KM-LC01/>
- IPU Parline [s. a.e]: *Djibouti*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/DJ/DJ-LC01/>
- IPU Parline [s. a.f]: *Egypt*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/EG/EG-LC01/>
- IPU Parline [s. a.g]: *Libya*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/LY/LY-LC01/>
- IPU Parline [s. a.h]: *Morocco*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/MA/MA-LC01/>
- IPU Parline [s. a.i]: *Mauritania*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/MR/MR-LC01/>
- IPU Parline [s. a.j]: *Myanmar*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/MM/MM-UC01/>
- IPU Parline [s. a.k]: *New Zealand*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/NZ/NZ-LC01/>
- IPU Parline [s. a.l]: *Tunisia*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/TN/TN-LC01/>
- IPU Parline [s. a.m]: *Türkiye*. Online: <https://data.ipu.org/parliament/TR/TR-LC01/>
- Kovács, Miklós (2017): Soft Power – puha hatalom, puha befolyásolás, puha erő. *Debrecen bár*, 16 January 2017. Online: <https://debrecenbar.wordpress.com/2017/01/16/soft-power-puha-hatalom-puha-befolyasolas-puha-ero/>
- Magyar Diplomáciai Akadémia (2025): Mi a különbség a puha és a kemény diplomácia között? *Facebook*, 8 July 2025. Online: www.facebook.com/DiplomaciaiAkademia/posts/a-puha-soft-power-%C3%A9s-kem%C3%A9ny-hard-power-diplom%C3%A1cia-vagy-hatalom-fogalma-joseph-ny/1303507451779752/
- Magyar Honvédség (2021): A biztonsági környezet változásai – MH HTKH konferencia. 0:59:00. Remek Éva: A multilateralizmus reneszánsza. *YouTube*, 4 August 2021. Online: www.youtube.com/watch?v=nhDqCWDfyT4
- MIHÁLOVICS, Zoltán (2023): Mit jelent és mire elég a soft power – és miért áll Magyarország viszonylag jól ezen a téren? *Mandiner*, 12 October 2023. Online: <https://mandiner.hu/makronom/2023/10/mandiner-hetilap-soft-power-elemzes-kutatas>
- Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (2023): „Radikalizmus és vallási szélsőségesesség” szakirányú továbbképzési szak az NKE-n. Online: <https://hhk.uni-nke.hu/hirek/2023/06/21/radikalizmus-es-vallasi-szelsosegesseg-szakiranyu-tovabbkepzesi-szak-az-nke-n>
- Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar [s. a.]: A Vallás és Biztonság Kutatóműhely alapítása. Online: <https://hhk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/kutatomuhelyek/vallas-es-biztonsag-kutatomuhely/alapitas>
- NYE, Joseph S., Jr. (2004): *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- NYE, Joseph S., Jr. (2009): Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, 88(4), 160–163. Online: www.foreignaffairs.com/responses/get-smart
- ODON, Grace Ben (2025): The Balance Between Realism and Idealism is Resolving International Conflicts. *International Journal of Social Science and Management Research*, 11(10), 532–540. Online: <https://doi.org/10.56201/ijssmr.vol.11no10.2025.pg532.540>
- Office of the Historian [s. a.]: *The League of Nations, 1920*. Online: <https://history.state.gov/milestones/1914-1920/league>
- Országgyűlés (2024): Az Interparlamentáris Unió továbbra is a párbeszéd intézménye lehet a világpolitikában. 9 October 2024. Online: www.parlament.hu/-/

az-interparlament%C3%A1ris-uni%C3%B3-tov%C3%A1bbra-is-a-p%C3%A1rbesz%C3%A9d-int%C3%A9zm%C3%A9nye-lehet-a-vil%C3%A1gpolitik%C3%A1ban

Országgyűlés [s. a.]: *A Csoport tevékenysége és szerepe*. Online: www.parlament.hu/web/guest/a-csoport-tevekenysege1

Országgyűlés [s. a.]: *Általános ismertető az IPU-ról*. Online: www.parlament.hu/web/guest/altalanos-ismerteto

Országgyűlés [s. a.]: *Emlékszoba nyílt Jókai Mór tiszteletére az Országházban*. Online: www.parlament.hu/nyitolas/-/asset_publisher/ohIDrk9zFqIX/content/eml%C3%A9k-szoba-ny%C3%ADlt-j%C3%B3kai-m%C3%B3r-tisztelet%C3%A9re-az-or-sz%C3%A1gh%C3%A1zban

Our World in Data [s. a.]: *Number of Armed Conflicts*. Online: <https://ourworldindata.org/grapher/number-of-armed-conflicts>

PÁL, Melinda (2022): A puha és okos hatalom elméleti és „hatalompolitikai” térnyerése a kétpólusú világrendszer felbomlásától. *Nemzet és Biztonság*, 15(2), 96–133. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2022.2.6>

REMEK, Éva (2023): Változóbiztonság, változó biztonságfelfogás. In BARNÁ Attila – ZACHAR Péter Krisztián (szerk.): *Titkos cikkek az örök békéhez: Ünnepi tanulmányok a 70 éves Fülöp Mihály tiszteletére*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 337–349. Online: https://doi.org/10.36250/01132_27

ŞAHİN, Dilara (2023): Perspective of Soft Power. *Foreign Analysis*, 20 November 2023. Online: <https://foreignanalysis.com/perspective-of-soft-power-2/>

SARNYAI, Tibor (2026): „Ha elkészül a modellünk, uniós szinten fogják hasznosítani”. *Ludovika.hu*, 5 January 2026. Online: www.ludovika.hu/magazin/aula/2026/01/05/ha-elkeszul-a-modellunk-unios-szinten-fogjak-hasznositani/

Statutes and Rules (2025a): Rules of the Assembly II. Session Rule 4. Online: www.ipu.org/file/23082/download

Statutes and Rules (2025b): Statutes of the Inter-Parliamentary Union VIII. Geopolitical Groups Article 29. Online: www.ipu.org/file/20742/download

TÁLAS, Péter [s. a.]: Puha hatalom. *Közszolgálati Online Lexikon*. Online: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/puha-hatalom/>

United Nations (2015): *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. 21 October 2015. Online: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

United Nations (2023): *Our Common Agenda. Policy Brief 9. A New Agenda for Peace*. July 2023. Online: www.un.org/climatesecuritymechanism/sites/default/files/2025-06/our-common-agenda-policy-brief-new-agenda-for-peace-en_0.pdf

United Nations (2025): Funding Crisis Forces Deep Cuts to UN Peacekeeping Missions. *The United Nations Office at Geneva*, 16 October 2025. Online: www.ungeneva.org/en/news-media/news/2025/10/111864/funding-crisis-forces-deep-cuts-un-peacekeeping-missions

United Nations Peacekeeping (2025): Budget Gaps Threaten Global Peace Efforts. *United Nations Peacekeeping*, 15 October 2025. Online: <https://peacekeeping.un.org/en/news/budget-gaps-threaten-global-peace-efforts>

United Nations [s. a.]: *The 17 Goals*. Online: <https://sdgs.un.org/goals>

- United Nations Peacekeeping [s. a.]: *UN Peacekeeping: 70 Years of Service & Sacrifice*. Online: <https://peacekeeping.un.org/en/un-peacekeeping-70-years-of-service-sacrifice>
- Uppsala Conflict Data Program [s. a.]: *Number of Conflicts*. Online: https://ucdp.uu.se/encyclopedia?utm_source=perplexity
- Uppsala Universitet [s. a.]: *Department of Peace and Conflict Research*. Online: www.uu.se/en/departments/peace-and-conflict-research

Bodó Zoltán¹

Amikor a kultúra háborúba megy

A kulturális hírszerzés operacionalizálása a modern hadviselésben

When Culture Goes to War

The Operationalisation of Cultural Intelligence in Modern Warfare

Absztrakt

A tanulmány azt vizsgálja, milyen feltételek mellett válhat a kultúra a katonai döntéshozatal számára kezelhető műveleti tényezővé. A kultúrát jelentésstruktúráként értelmezi, amely normák, narratívák és identitásmenták révén strukturálja a társadalmi viselkedést. A fő állítás szerint az akadály nem a tudáshiány, hanem az intézményi integráció hiánya. Ennek kezelésére a kulturális hírszerzést integrációs logikaként értelmezi, és egy ISR-analóg modellt javasol az érzékelés, elemzés és alkalmazás mentén. A tanulmány arra jut, hogy a kultúra megfelelő integráció mellett a műveleti környezetet strukturáló tényezőként jelenik meg.

Kulcsszavak: kulturális hírszerzés, hibrid hadviselés, kognitív hadviselés, kulturális dimenzió, ISR, műveleti környezet

Abstract

This paper examines the conditions under which culture becomes a manageable operational factor in military decision-making. It conceptualises culture as a structure of meaning shaping social behaviour through norms, narratives, and identity patterns, influencing legitimacy, cooperation, and resistance. The central argument is that the

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: bodo.zoltan@stud.uni-nke.hu

main obstacle to operationalising culture is not a lack of knowledge, but insufficient institutional integration. Cultural intelligence is therefore framed as an integrative logic, and an ISR-analogue model is proposed to operationalise cultural factors through sensing, analysis, and application. The paper concludes that culture is not merely a background condition but, with appropriate integration, a factor structuring the operational environment and capable of functioning as an operational variable.

Keywords: *cultural intelligence, hybrid warfare, cognitive warfare, cultural domain, ISR, operational environment*

Bevezetés

A modern hadviselés értelmezésében mára közhellyé vált, hogy a konfliktusok nem kizárólag a fizikai hadszíntéren dőlnek el. A műveleti siker nem pusztán az erőforrásoktól vagy technológiai fölénytől függ, hanem attól is, hogy az alkalmazott erő milyen társadalmi értelmezési keretbe illeszkedik, milyen legitimáció képződik körülötte. A hadviselés így nemcsak fizikai, hanem értelmezési térben is zajlik, ahol a jelentések, identitások és normák a műveleti eredményesség strukturáló elemei. Ebben az értelemben a kortárs konfliktusokban a kultúra nem csupán keretezi a háborút, hanem maga is „háborúba megy”: a jelentésképzés, az identitás és a legitimáció folyamatai közvetlenül alakítják a műveleti kimeneteket.

A klasszikus stratégiai gondolkodás sem volt vak erre az összefüggésre. Clausewitz szerint a háború a politika folytatása más eszközökkel, ami utal arra, hogy a katonai cselekvés nem választható el attól a politikai és társadalmi jelentésrendszertől, amelyben értelmet nyer és legitimitást kap.² Gray a stratégiát holisztikus megközelítésben értelmezi, gyakorlatias elméletnek tartja, és hangsúlyozza annak a kontextusnak a meghatározó szerepét, amelyben ezek kialakulnak és ezeket alkalmazzák, ezért a háború értelmezése meghatározza, mit tekintünk releváns műveleti változónak.³ Ha ez így van, akkor a kultúra relevanciája sem normatív kérdés, hanem az, hogy kezelhető-e műveleti változóként.

A tanulmány nem a kultúra jelentőségét kívánja bizonyítani, mert ezt már számos szerző megállapította a katonai kulturális kompetencia,⁴ a szociokulturális hírszerzés⁵ és a Human Terrain⁶ felől közelítve, hanem azt vizsgálja, milyen feltételek mellett válik a kulturális dimenzió kezelhetővé a katonai döntéshozatal számára.

A fő állítás az, hogy a kulturális dimenzió akkor válik műveletileg releváns tényezővé, ha strukturált módon integrálható a katonai döntéstámogatási rendszerbe. Ennek kulcsa nem a tudás felhalmozása, hanem egy olyan feldolgozási logika kialakítása, amely a kulturális jelenségeket az ISR⁷-logika számára is értelmezhetővé teszi.⁸ Azaz a probléma nem a tudáshiány, hanem az integrációs hiány.

² CLAUSEWITZ 1976 [1832].

³ GRAY 2017.

⁴ MCFATE 2006; ABBE–HALPIN 2009.

⁵ PATTON 2010; TOMES 2015; BRADSHAW–ESSER 2018.

⁶ SIMS 2015.

⁷ ISR: Intelligence, surveillance and reconnaissance hírszerzési ciklus.

⁸ Joint Chiefs of Staff 2009; NATO 2017.

A tanulmány a kultúra jelentéseméleti megközelítésére, valamint a hibrid és kognitív hadviselés kontextusára támaszkodik. Nem doktrínaalkotásra törekszik, hanem annak bemutatására, hogy a kulturális dimenzió milyen feltételek mellett fordítható le a katonai döntéshozatal nyelvére.

A hadviselés átalakuló közege: a fizikai tértől az értelmezési térig

A háború természetéről szóló viták két szélsőség között mozognak: vagy változatlanak tekintik, vagy radikálisan újnak.⁹ A háború alaplogikája továbbra is politikai, de – Strachan értelmezésével összhangban – működési közege történeti és társadalmi kontextusban értelmezve jelentősen kitágult.¹⁰ A hibrid hadviselés szakirodalma ezt a változást jól mutatja. Hoffman szerint a konfliktusokban a katonai és nem katonai, valamint információs és fizikai eszközök integráltan jelennek meg.¹¹ Fridman figyelmeztet a „hibrid háború” fogalmának politikai túlterheltségére, ami rámutat arra, hogy a modern konfliktusok értelmezése maga is narratív folyamatokhoz kötődik, és így a percepció és a legitimitáció kérdései a hadviselés szerves részévé válnak.¹² Boda értelmezésében a hibrid hadviselés a béke és a direkt háború közötti, alacsony intenzitású és megtévesztésen alapuló konfliktusformaként helyezhető el egy szélesebb államközi konfliktusspektrumon.¹³

A kulturális dimenzió jelentősége ebből következik. Ha a műveleti siker attól is függ, hogy az erő miként jelenik meg a társadalmi értelmezési keretekben, akkor a jelentések és narratívák nem maradhatnak „puha tényezők”. A legitimitáció a műveleti hatás része. Du Cluzel szerint „az észlelés, a gondolkodás és a viselkedés befolyásolása korábban elképzelhetetlen időbeli, térbeli és szándékoltsági léptékben zajlik”, miközben a „technológiai költségek csökkenése újabb és újabb szereplők megjelenését teszi lehetővé a befolyásolási térben”, ezért a jövő konfliktusainak kulcsterülete a percepció és jelentésképzés befolyásolása.¹⁴ A modern információs műveletek így kulturálisan kódolt értelmezési rezsimek versenyévé válnak. Ebben a versenyben a kulturális mintázatok nem passzív háttértényezők, hanem aktív alakítói a konfliktus dinamikájának.

A kérdés ezért nem az, hogy a kultúra jelen van, vagy sem, hanem az, hogy a katonai szervezetek képesek-e ezt strukturáltan kezelni, vagy sem. A kultúra nem látható platformként, hanem jelentésstruktúrák formájában jelenik meg. Ebben az értelemben a kulturális dimenzió nem klasszikus harcmező, hanem olyan műveleti közeg, amelyben az együttműködés, az ellenállás, a morál, az identitás és a legitimitáció szerveződik.

⁹ HOFFMAN 2007; FRIDMAN 2018.

¹⁰ STRACHAN 2013.

¹¹ HOFFMAN 2007; 2009.

¹² FRIDMAN 2018.

¹³ BODA 2023; 2024.

¹⁴ DU CLUZEL 2020: 18. (a szerző fordítása).

A kultúra mint jelentésstruktúra és műveleti változó

A kulturális dimenzió hadtudományi relevanciájának bemutatásához a kultúrát olyan módon kell meghatározni, hogy az ne csússzon át sem moralizálásba, sem tankönyvi általánosságokba. Jelen tanulmány nem törekszik univerzális kultúra-definícióra. Ehelyett olyan funkcionális megközelítést alkalmaz, amely a kultúrát jelentésstruktúráként kezeli.

Ez egybevág Geertz klasszikus felfogásával, aki szerint a kultúra „jelentések szövedéke”, amelynek értelmezése nélkül a társadalmi cselekvés nem érthető meg.¹⁵ Alexander kulturális szociológiája hasonlóképpen hangsúlyozza, hogy a társadalmi életet nem pusztán intézményi vagy anyagi struktúrák, hanem jelentésképző folyamatok is szervezik.¹⁶ A kultúra nem pusztán szokások összessége, hanem normák, narratívák, szimbólumok és identitásminták rendszere, amelyek strukturálják a társadalmi viselkedést.

A társadalom ezzel párhuzamosan a cselekvési mintázatok és intézményi reakciók terepeként értelmezhető. A kettő dinamikus kapcsolatban áll egymással. Ez a kapcsolat nem determinisztikus. A kultúra nem határozza meg teljesen a viselkedést, de nem is közömbös hozzá: olyan valószínűségi mezőt hoz létre, amelyben bizonyos reakciók valószínűbbé válnak. Triandis ezt kollektív orientációs rendszerként írja le,¹⁷ míg Hall szerint a kultúra gyakran implicit kódként szabályozza a kommunikációt és az észlelést (lásd magas kontextusú és alacsony kontextusú kultúrák).¹⁸

A hadtudomány számára ebből az következik, hogy a kulturális dimenzió nem önmagában fontos, hanem azért, mert strukturálja a műveleti környezetet. Ha a legitimitáció, a percepció, a morál vagy az ellenállás kulturálisan közvetített jelentésstruktúrákban képződik, akkor ezek műveleti változóként kezelendők. A cél nem a kultúra teljes operacionalizálása, hanem azoknak a mintázatoknak az azonosítása, amelyek az adott helyzetben érdemben befolyásolják a viselkedést.

Ez a megközelítés kapcsolódik a kulturális intelligencia (CQ) szakirodalmához. A CQ a menedzsmentkutatásban eredetileg a különböző kulturális környezetekben való hatékony működés képességeként jelent meg.¹⁹ A katonai hírszerzési szakirodalomban azonban a hangsúly eltolódott az egyéni adaptációtól a műveleti relevanciájú kulturális információ- és tudásszerzés felé.

McFate hangsúlyozza, hogy a kulturális hírszerzés (*cultural intelligence*) jóval komplexebb feladat, mint a hagyományos katonai képességek számbavétele, ugyanakkor nélkülözhetetlen a műveleti környezet megértéséhez.²⁰ Patton ezt a szociokulturális hírszerzés (*sociocultural intelligence*) fogalmával írja le, amely a társadalmi viselkedési mintázatok strukturált elemzését jelenti a stratégiai döntéshozatal támogatására.²¹ Tomes szerint ez a szociokulturális hírszerzés különösen fontos olyan környezetekben, ahol a legitimitáció és az identitás meghatározó szerepet játszik.²²

¹⁵ GEERTZ 1973.

¹⁶ ALEXANDER 2003.

¹⁷ TRIANDIS 1994.

¹⁸ HALL 1981 [1976].

¹⁹ EARLEY-ANG 2003; ANG – VAN DYNE – TRIANDIS 2008; ANG – VAN DYNE – ROCKSTUHL 2015.

²⁰ MCFATE 2006.

²¹ PATTON 2010.

²² TOMES 2015.

A magyar szakirodalomban Sztankai Krisztián munkái mutatják be legkövetkezetesebben a kulturális antropológia, társadalomtudományok és a hírszerzés kapcsolatát. Újabb munkái rámutatnak a kulturális dimenzió növekvő szerepére a modern hadviselésben. A kulturális tudatosság elemzése során hangsúlyozza, hogy a kortárs konfliktusok nem csupán fizikai erők összecsapásai, hanem kulturális narratívák és identitások ütközései is, amelyek megértése hozzájárul az ellenfél motivációinak feltárásához és a hatékony stratégiaalkotáshoz.²³ Írásaiban törekszik bemutatni a társadalomtudományok katonai alkalmazásának történeti példáit is, mint például a Project Camelot amerikai programot, amely már a hidegháború idején kísérletet tett a társadalmi folyamatok előrejelzésére és a döntéshozatal támogatására, ugyanakkor nem vált tartósan intézményesült gyakorlattá.²⁴ Ezek az elemzések együttesen jelzik, hogy a kulturális és társadalmi tényezők jelentősége a hadviselésben széles körben felismert, azonban a kulturális információk strukturált, hírszerzési ciklusba illeszthető formában történő operacionalizálása továbbra is korlátozottan jelenik meg a szakirodalomban.

Jelen tanulmány ezekre építve egy lépéssel tovább megy: azt állítja, hogy a kultúra nemcsak támogatja a műveleteket, hanem bizonyos feltételek mellett maga is műveleti közzé válik, amelyben a jelentésstruktúrák nemcsak értelmezik, hanem alakítják is a konfliktus dinamikáját. Ennek figyelmen kívül hagyása, Tomes szavaival élve, „már nem bizonyul elegendőnek a jövő identitásalapú és ideológiai konfliktusaiban való érvényesüléshez, illetve a stratégiai környezet átalakulásának teljes körű megértéséhez”.²⁵

A kulturális dimenzió műveleti változóként való felfogása három előfeltevésre épül: a) a kultúra jelentésstruktúráként szervezi a társadalmi viselkedést; b) ezek a jelentésstruktúrák befolyásolják a műveleti eredményességet; c) ami ilyen módon strukturálja a műveleti környezetet, annak a katonai döntéshozatalban is strukturált inputként kell megjelennie.

A kulturális dimenzió figyelmen kívül hagyásának műveleti következményei

A kulturális dimenzió hadtudományi jelentősége különösen akkor válik láthatóvá, amikor hiánya műveleti problémák formájában jelenik meg. A modern konfliktusok számos példát kínálnak arra, hogy a katonai fölény nem feltétlenül vezet stratégiai sikerhez, ha a műveletek nem illeszkednek a helyi társadalmi és kulturális környezet értelmezési kereteihez.

Afganisztánban ez különösen világosan megmutatkozott a helyi kormányzás és a hagyományos döntéshozatali fórumok kezelésében. A műveletek során a helyi kormányzási programok több ponton hibás feltételezésekre épültek, miközben

²³ SZTANKAI 2024a.

²⁴ SZTANKAI 2024b.

²⁵ TOMES 2015: 75. (a szerző fordítása).

a legitimitás és autoritás nem a formális állami intézményeken, hanem informális helyi struktúrákon – például törzsi vezetőkön, hadurakon és szokásjogi igazságszolgáltatáson – alapult.²⁶

Az amerikai (USA) katonai szakirodalom szintén rámutatott, hogy a külső szereplők értelmezési keretei torzíthatják a helyi társadalmi viselkedés megértését. A probléma tehát nem pusztán információhiány, hanem nem illeszkedő értelmezési keret. A stabilizációs és COIN-műveletek tapasztalatai is azt mutatják, hogy a katonai szervezetek gyakran hiányos ismeretekkel rendelkeznek a műveleti környezetet alakító társadalmi és kulturális dinamikákról.²⁷

Amennyiben a legitimitáció és a társadalmi támogatás közvetlenül befolyásolja a műveleti eredményességet, ezek a tényezők nem pusztán politikatudományi kérdések, hanem hadtudományi relevanciájú változók. McFate rámutatott, hogy a katonai szervezetek gyakran pontosabb képpel rendelkeznek az ellenséges fegyverrendszerekről, mint a konfliktust meghatározó társadalmi struktúrákról.²⁸ A kulturális hírszerzés hiánya így közvetlen műveleti kockázatként jelenik meg.

Tomes szerint a nemzetbiztonsági döntéshozatal rendszeresen alulértékeli a társadalmi és kulturális tényezőket, noha ezek meghatározó hatással lehetnek a konfliktusok alakulására.²⁹ A kulturális dimenzió figyelmen kívül hagyása ezért nem csupán analitikai hiányosság, hanem stratégiai vakfolt.

A katonai intézmények részben reagáltak erre a problémára: az Egyesült Államok hadserege létrehozta a Human Terrain System (HTS) programot, amelynek célja társadalomtudományos szakértelem integrálása volt a műveletekbe.³⁰ A program azonban komoly kritikákat váltott ki. Az American Anthropological Association (AAA) jelentése etikai és módszertani problémákra hívta fel a figyelmet, különösen a kutatás és katonai alkalmazás összeférhetőségével kapcsolatban.³¹ Connable szerint a HTS inkább *ad hoc* megoldás volt, mint fenntartható intézményi modell.³² González szerint a kulturális tudás katonai integrációja könnyen túlmutathat a megértésen, és a hírszerzési célkijelölés, valamint a legitimitációs műveletek eszközüvé válhat.³³

A HTS körüli viták ugyanakkor világossá tették, hogy a probléma nem a kulturális tudás hiánya, hanem annak intézményi integrációja. A társadalomtudományos szakértők bevonása önmagában nem elegendő, ha a döntéshozatali struktúrák nem képesek befogadni és feldolgozni az így keletkező információkat.

Az Abu Ghraib-börtönügy³⁴ még élesebben mutatta meg a kulturális dimenzió figyelmen kívül hagyásának következményeit. A 2004-ben nyilvánosságra került visszaélések nemcsak jogi vagy fegyelmi problémát jelentettek, hanem a műveleti környezet egészére kiható legitimitációs válságot idéztek elő.³⁵ Az események az ame-

²⁶ WILDER 2009.

²⁷ MCFATE 2006; CONNABLE 2009.

²⁸ MCFATE 2006.

²⁹ TOMES 2015.

³⁰ MCFATE 2006; SIMS 2015.

³¹ American Anthropological Association 2009.

³² CONNABLE 2009; 2012: 19–31.

³³ GONZÁLEZ 2008.

³⁴ SHAMIM 2024.

³⁵ DU CLUZEL 2020.

rikai jelenlétet a felszabadítás helyett megalázás és megszállás képzetével kapcsolták össze, ami jól mutatja, hogy a kulturális és normatív jelentések nem utólagos kommunikációs melléktermékek, hanem a műveleti hatás részei.

Bradshaw és Esser hangsúlyozzák, hogy a szociokulturális hírszerzés nem pusztán kiegészítő információforrás, hanem a műveleti környezet megértésének alapvető eleme.³⁶ Mivel a kulturális tényezők befolyásolják a legitimitációt, az együttműködést és az ellenállás formáit, közvetlen hatással vannak a műveleti kimenetelre. A hibrid hadviselés szakirodalmá szintén rámutat, hogy a narratívák és a társadalmi polarizáció a konfliktusok szerves részévé váltak.³⁷ A kulturális dimenzió figyelmen kívül hagyása ezért nem pusztán elemzési hiányosságot jelent, hanem a konfliktus dinamikájának félreértéséhez vezethet.

A probléma azonban nem oldható meg pusztán a kulturális tudás növelésével. A katonai szervezetek működését strukturált döntéstámogatási rendszerek határozzák meg, és ha a kulturális dimenzió nem jelenik meg ezekben, a döntéshozatal szempontjából láthatatlan marad.

A kultúra mint műveleti közeg és a „hatodik domain” kérdése

A modern hadtudomány a hadviselést hagyományosan különböző műveleti dimenziók vagy domainek mentén értelmezi. A „domain” fogalma tulajdonképpen „hadviselési tartományt” (*warfighting domain*) jelöl.³⁸ A klasszikus triász a szárazföldi, tengeri és légi hadviselési domainekből állt, amelyhez később a világűr, majd a kibertér is csatlakozott. Ezek alapvetően fizikai vagy technológiai tartományok, amelyekben katonai erő alkalmazható.

A kulturális domain ezzel szemben eltérő természetű. Nem fizikai tér és nem infrastruktúra-alapú környezet, hanem jelentések, identitások és narratívák rendszere. Emiatt hadtudományi státusa sokáig bizonytalan maradt: jellemzően a műveleti környezet egyik aspektusaként kezelték, nem pedig önálló domainként.

Az utóbbi időszakban azonban megjelent az az álláspont is, amely szerint a kultúrának a modern konfliktusokban olyan jelentősége van, hogy önálló műveleti és hadviselési dimenzióként kell elismerni. Sharpe, Trichas és Terrill ezt „hatodik domainként” ragadják meg, hangsúlyozva, hogy a percepciók, attitűdök és viselkedési mintázatok alakításán keresztül a kulturális tényezők közvetlenül befolyásolják a katonai műveletek eredményességét.³⁹

Ez az állítás ugyanakkor óvatosságot igényel. A domain-fogalom kiterjesztése könnyen inflációhoz vezethet, amely gyengíti annak analitikai erejét. A kérdés ezért nem az, hogy a kultúra metaforikus értelemben hadszíntér-e vagy hadviselési tartomány, hanem az, hogy rendelkezik-e egy műveleti dimenzió alapvető jellemzőivel. Egy ilyen dimenzió négy feltétellel írható le: érzékelési képesség, elemzési kapacitás, műveleti beavatkozási lehetőség és képességfejlesztési infrastruktúra. Jelen tanulmány

³⁶ BRADSHAW–ESSER 2018: 1–5.

³⁷ HOFFMAN 2007; MUMFORD–CARLUCCI 2023.

³⁸ HEGEDŰS–HENNEL 2020: 7.

³⁹ SHARPE–TRICHAS–TERRILL 2025.

nem egy új hadviselési domain deklarációját célozza. A kulturális dimenzió inkább olyan működési közegeként értelmezhető, amely strukturálja a műveleti környezetet, és bizonyos feltételek mellett műveleti tényezővé válik.

E kritériumoknak a kulturális dimenzió több ponton megfelel. A kulturális környezet megfigyelhető viselkedési mintázatok, kommunikációs diskurzusok és identitáspolitikai narratívák formájában jelenik meg. Ezek társadalomtudományi módszerekkel elemezhetők, és bizonyos mértékig előre jelezhetővé teszik a társadalmi reakciókat. Emellett a kulturális térben beavatkozás is lehetséges, például információs, kognitív vagy PSYOPS-műveletek, stratégiai kommunikáció vagy narratív formálás révén.

A kulturális dimenzió ezért nem pusztán passzív környezet, hanem olyan működési közeg, amelyben a jelentések versenye zajlik, és amelynek alakulása közvetlenül befolyásolja a műveleti hatást. Ebben az értelemben a kulturális tér nem csupán közeg, hanem olyan működési tér, amelyben a jelentések versenyén keresztül maga is cselekvő hatást fejt ki. Ez összhangban áll a kognitív hadviselésről szóló NATO-elemzésekkel is, amelyek szerint a jövő konfliktusainak kulcsterülete az emberi percepció és döntéshozatal befolyásolása.⁴⁰

A kulturális dimenzió operacionalizálása azonban csak akkor lehetséges, ha a kulturális jelenségek a katonai döntéshozatal számára értelmezhető formában jelennek meg. Ha a kultúra nem épül be a strukturált információfeldolgozási rendszerekbe, továbbra is implicit háttértényező marad.

A kulturális hírszerzés mint integrációs logika

A kulturális dimenzió hadtudományi operacionalizálásának egyik fő akadálya, hogy a kulturális tudás és a katonai döntéshozatal eltérő episztemológiai keretekben működik. Ezen a területen a társadalomtudományi elemzések jellemzően kvalitatív, kontextusérzékeny megközelítésekre épülnek, míg a katonai döntéstámogatási rendszerek strukturált, standardizált és gyorsan feldolgozható információkat igényelnek. Ennek következtében a kulturális tényezők gyakran elvileg fontosak, a tényleges döntéshozatalban mégis háttérbe szorulnak.

A katonai szervezetek működésének egyik kulcseleme az ISR-logika (*intelligence, surveillance and reconnaissance*), amely az információk gyűjtésének, feldolgozásának és felhasználásának strukturált keretét biztosítja. A doktrína szerint az ISR célja a parancsnoki döntéshozatal támogató releváns információk előállítása a műveleti környezet állapotáról és várható alakulásáról.⁴¹ Az információ értéke nem pusztán az adatok mennyiségén, hanem azon is múlik, mennyire illeszkedik a döntéstámogatási folyamat struktúrájához.

A kulturális információk gyakran azért maradnak periferikusak, mert nem illeszkednek ebbe a struktúrába. A társadalmi elemzések sokszor háttértanulmányok formájában jelennek meg, amelyek bár segítik a környezet megértését, nem kapcsolódnak

⁴⁰ DU CLUZEL 2020.

⁴¹ Joint Chiefs of Staff 2017.

közvetlenül a műveleti döntésekhez. Ennek következtében a kulturális dimenzió implicit tényező marad.

A kulturális hírszerzés koncepciója ezt az eltérést igyekszik kezelni. McFate szerint a kulturális hírszerzés nem egyszerűen ismeretanyag, hanem olyan elemzési képesség, amely lehetővé teszi a társadalmi környezet működésének megértését. Ennek fejlesztése „sokkal nehezebb feladat, mint a tankok és repülőgépek számolása”,⁴² mivel a kulturális mintázatok nem redukálhatók egyszerűen mérhető változókra. Patton a szociokulturális hírszerzés fogalmával írja le ezt a megközelítést, amely a társadalmi viselkedési mintázatok strukturált elemzését jelenti a stratégiai döntéshozatal támogatására.⁴³

Fontos azonban, hogy a kulturális hírszerzés nem új információforrások létrehozását jelenti. A HUMINT, OSINT és más hírszerzési csatornák gyakran már tartalmaznak kulturálisan releváns adatokat. A probléma nem az információ hiánya, hanem az integráció hiánya: ezek az információk ritkán jelennek meg strukturált bemenetként a döntéshozatalban.

A kulturális hírszerzés csak akkor válhat műveletivé, ha a kulturális információk a katonai döntéshozatal logikájához igazodva a hírszerzési ciklus és a műveleti tervezés kereteibe illeszkednek, vagyis az ISR-rendszer számára is értelmezhető formában jelennek meg.

Ez a megközelítés rokon Johnson és Berrett „kulturális topográfia” (*cultural topography*) koncepciójával, amely a kulturális tér strukturált feltérképezését javasolja a viselkedési mintázatok azonosítása érdekében.⁴⁴ Ez azonban önmagában még nem jelent műveleti integrációt: ehhez olyan feldolgozási logika szükséges, amely a kulturális adatokat a döntéstámogatási rendszerben is kezelhetővé teszi.

A kulturális hírszerzés tehát nem új adatforrás, hanem egy integrációs logika is egyben. Lényege, hogy a kulturális jelenségeket ne pusztán leíró módon kezeljük, hanem olyan mintázatokként, amelyek hatással lehetnek a műveleti környezet alakulására.

Az ISR-analóg modell a kulturális dimenzióban

A kulturális dimenzió műveleti kezelhetőségének egyik lehetséges módja az ISR-logika analóg alkalmazása. Ez nem azt jelenti, hogy a kulturális jelenségek ugyanúgy kezelhetők, mint a klasszikus katonai célpontok, hanem azt, hogy elemzésük strukturált feldolgozási folyamatok mentén történhet.

A kulturális dimenzió műveleti jelentőségét jól szemlélteti az Iszlám Állam propagandagépezete. A külföldi harcosok toborzásában elért siker nem pusztán technológiai médiaképességekből fakadt, hanem abból, hogy identitást, jelentést és transznacionális hovatartozást kínált a célközönség számára.⁴⁵ A hatás így nem egyszerűen információs, hanem kulturális és normatív rezonanciára épült, ami azt mutatja, hogy a jelentésstruktúrák közvetlenül befolyásolhatják a műveleti erőforrások alakulását.

⁴² MCFATE 2006: 16.

⁴³ PATTON 2010.

⁴⁴ JOHNSON–BERRETT 2011.

⁴⁵ FRIDMAN 2018.

Ez arra utal, hogy a kulturális dimenzió nem csupán értelmezési keret, hanem olyan tér, amelyben a jelentéseknek mobilizációs és erőforrásképző hatása van.

Amennyiben az ISR-rendszer logikáját a kulturális dimenzióra alkalmazzuk, és a klasszikus hírszerzési ciklus gyűjtési és feldolgozási fázisait egyetlen funkcionális egységként kezeljük, három analóg komponens különíthető el. Ez abból adódik, hogy a kulturális adatok esetében a gyűjtés és az értelmezés gyakran nem válik élesen szét.

Az első komponens az érzékelés. A kulturális térben ez a társadalmi viselkedési mintázatok, kommunikációs diskurzusok és identitáspolitikai narratívák megfigyelését jelenti. A második az elemzés: az adatokból olyan mintázatok azonosítása, amelyek hatással lehetnek a műveleti környezet alakulására, például legitimációs narratívák változása vagy társadalmi polarizáció. A harmadik a műveleti alkalmazás, amely a kulturális dimenzióban elsősorban információs műveletek, stratégiai kommunikáció és narratív formálás révén valósul meg.

A megközelítés nem feltételezi a kulturális folyamatok teljes kontrollját. Célja nem a predikció maximalizálása, hanem az, hogy a kulturális dimenzió ne maradjon láthatatlan a katonai döntéshozatal számára. Ez összhangban áll a hírszerzési doktrínák alapelveivel is: ha egy tényező a műveleti környezet része, elemzése a hírszerzési tevékenység részévé válik.⁴⁶

A kulturális hírszerzés tehát nem alternatívája a klasszikus hírszerzésnek, hanem annak kiegészítése. A cél nem az, hogy a kulturális elemzés átvegye a hagyományos hírszerzési módszerek szerepét, hanem az, hogy a műveleti környezet egy eddig alulreprezentált, de műveletileg releváns dimenziója is megjelenjen a döntéstámogatási folyamatban.

A kulturális dimenzió integrációja a műveleti tervezésbe

A kulturális dimenzió műveleti kezelhetősége végső soron nem elméleti, hanem intézményi kérdés. A katonai szervezetek döntéshozatali mechanizmusai strukturált hírszerzési és tervezési rendszerekre épülnek, amelyek meghatározzák, milyen információk jelennek meg a parancsnoki döntéshozatalban. Ha a kulturális tényezők nem illeszkednek ezekbe a rendszerekbe, a döntéshozatal szempontjából láthatatlanok maradnak.

A NATO és az Egyesült Államok doktrinális rendszere a műveleti környezet elemzését többek között a JIPOE (Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment) folyamat és az abban alkalmazott PMESII (Political, Military, Economic, Social, Infrastructure and Information) analitikai keret segítségével végzi.⁴⁷ Ezek elvileg lehetőséget adnak a társadalmi és kulturális tényezők elemzésére, különösen a társadalmi és információs dimenziókban. A gyakorlatban azonban a kulturális dimenzió gyakran alulreprezentált marad.⁴⁸ Ennek egyik oka, hogy a PMESII „S” komponense sok esetben heterogén információk gyűjtőhelyévé válik, nem pedig a műveleti tervezést közvetlenül befolyásoló tényezővé.

⁴⁶ Joint Chiefs of Staff 2017.

⁴⁷ Joint Chiefs of Staff 2009; Joint Chiefs of Staff 2017.

⁴⁸ MCFATE 2006; PATTON 2010.

A kulturális hírszerzés integrációja ezért nem új analitikai kategóriák létrehozását, hanem a meglévő keretek újraértelmezését igényli. A kulturális dimenzió több ponton is megjelenhet a műveleti környezet elemzésében: a társadalmi legitimáció vizsgálatában, a kollektív identitások és narratívák elemzésében, valamint a viselkedési mintázatok azonosításában. Ez összhangban áll a hírszerzési doktrínák alapelveivel, amely szerint a hírszerzés célja nem pusztán adatok gyűjtése, hanem a műveleti környezet dinamikájának megértése.⁴⁹

Az integráció egyik lehetséges eszköze a kulturális indikátorok rendszere. Ezek olyan megfigyelhető jelenségek, amelyek a társadalmi és kulturális dinamika változására utalnak, például a politikai diskurzus elmozdulása, a társadalmi mobilizáció mintázata vagy a legitimációs narratívák átalakulása. Az indikátorok nem a kulturális folyamatok teljes leírását adják, hanem olyan jelzéseket szolgáltatnak, amelyek segíthetik a műveleti környezet változásainak azonosítását.

Ebben az értelemben a kulturális hírszerzés nem különálló intézmény, hanem a meglévő hírszerzési és tervezési folyamatok kiterjesztése. A kulturális dimenzió integrációja elsősorban módszertani kérdés: annak módja, hogy a társadalmi és kulturális jelenségek miként fordíthatók le a katonai döntéshozatal számára értelmezhető formába.

Kritikai kérdések és elméleti korlátok

A kulturális dimenzió hadtudományi operacionalizálása több irányból is kritikát vet fel. Az egyik leggyakoribb érv szerint a kultúra túlságosan komplex és dinamikus ahhoz, hogy strukturált műveleti változóként kezelhető legyen. Ez részben megalapozott: a kulturális folyamatok történetiek és kontextusfüggők, ezért nem kezelhetők ugyanazzal a precizitással, mint a katonai képességek vagy infrastruktúrák. Az operacionalizálás ezért szükségszerűen korlátozott marad.⁵⁰ A cél nem a teljes kontroll, hanem azoknak a mintázatoknak az azonosítása, amelyek érdemben befolyásolják a műveleti környezet alakulását.

A kulturális dimenzió félreértelmezésének következményei empirikusan is megfigyelhetők. A 2022 után zajló orosz–ukrán háborúval kapcsolatos elemzések rámutattak, hogy az inváziót jelentős hírszerzési kudarc kísérte, amelynek egyik magyarázata a politikai akarát, a társadalmi ellenállás és az identitásdinamika hibás értelmezése volt.⁵¹ Ez arra utal, hogy a kulturális tényezők félreolvasása nem pusztán analitikai hiba, mert stratégiai következményekkel járhat.

A kritika másik iránya az etikai dimenzióhoz kapcsolódik. A társadalomtudományok és a katonai intézmények együttműködése – különösen a Human Terrain System kapcsán – komoly vitákat váltott ki.⁵² A kritikusok szerint a társadalomtudományok tudás

⁴⁹ Joint Chiefs of Staff 2009; Joint Chiefs of Staff 2017.

⁵⁰ A gyakorlatban multinacionális vállalatok régóta és folyamatosan alkalmaznak kulturális mintázatok monitorozására épülő eszközöket (pl. fogyasztói, életsílus- vagy percepciókutatásokat), amelyek operatív szempontból releváns indikátorok azonosítását teszik lehetővé.

⁵¹ DYLAN–GROSSFELD 2025.

⁵² American Anthropological Association 2009; Cox 2011; GONZÁLEZ 2008.

katonai felhasználása veszélyeztetheti a kutatás etikai normáit és a helyi közösségek biztonságát. Ezek a kritikák fontosak, de nem feltétlenül cáfolják a kulturális dimenzió hadtudományi relevanciáját; inkább arra mutatnak rá, hogy az integráció csak világos módszertani és etikai keretek között védhető.⁵³

Végül megjelenik az úgynevezett domain-infláció problémája is. Amennyiben minden társadalmi vagy információs folyamatot új hadviselési tartományként értelmezzünk, a fogalom elveszíti analitikai jelentőségét. A tanulmány ezért nem azt állítja, hogy a kultúra önálló hadszíntér, hanem azt, hogy olyan működési közeg, amely strukturálja a műveleti környezetet, és bizonyos feltételek mellett műveleti tényezővé válik.

A kérdés így nem az, hogy a kultúra jelen van-e a konfliktusokban, hanem az, hogy a kulturális tényezők miként és milyen feltételek mellett befolyásolják a műveleti hatást.

Következtetések

A modern hadviselés olyan környezetben zajlik, ahol a katonai erő alkalmazása és a társadalmi értelmezési folyamatok szorosan összefonódnak. Ebben az értelemben a kultúra a hadviselés strukturáló dimenziója.

A tanulmány érvelése szerint a kulturális dimenzió hadtudományi relevanciája nem normatív kérdés, hanem intézményi és módszertani probléma. A kulturális tényezők akkor válhatnak műveleti változóvá, ha strukturált módon integrálhatók a katonai döntéshozatal folyamataiba. Ennek kulcsa nem a kulturális tudás bővítése önmagában, hanem annak olyan formájú feldolgozása, amely illeszkedik a hírszerzési és tervezési rendszerek logikájához.

Ebben a keretben a kulturális hírszerzés nem önálló tudásterületként, hanem integrációs logikaként értelmezhető. Feladata, hogy a kulturális és társadalmi jelenségeket a katonai döntéstámogatási rendszer számára is kezelhető formába fordítsa. Az ISR-analóg modell ezt a fordítási folyamatot az érzékelés, az elemzés és a műveleti alkalmazás funkciói mentén teszi megragadhatóvá.

A tanulmány következtetése szerint a kultúra nem pusztán a hadviselés környezeti tényezője, hanem – megfelelő integráció mellett – a műveleti környezetet strukturáló, és bizonyos feltételek mellett műveleti tényezővé váló dimenzió. Ebben az értelemben a modern konfliktusok nemcsak az erőforrások, hanem a jelentések versenyeként is értelmezhetők, ahol a kultúra nem pusztán jelen van, hanem a konfliktus egyik aktív dimenziójává válik.

A kérdés így nem az, hogy a kultúra jelen van-e a konfliktusokban, hanem az, hogy a katonai szervezetek képesek-e ezt a dimenziót tudatosan és strukturált módon kezelni.

⁵³ Az AAA-viták elsősorban az egyéni informátorok védelmére hívták fel a figyelmet. Ugyanakkor más alkalmazott területeken (pl. piackutatás) az anonimizált és aggregált adatkezelés bevett gyakorlat, ami jelzi, hogy az ilyen típusú tudás operatív felhasználása megfelelő keretek között etikai szempontból kezelhető.

Felhasznált irodalom

- ABBE, Allison – HALPIN, Stanley M. (2009): The Cultural Imperative for Professional Military Education and Leader Development. *Parameters*, 39(4), 20–31. Online: <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2491>
- ALEXANDER, Jeffrey C. (2003): *The Meanings of Social Life. A Cultural Sociology*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195160840.001.0001>
- American Anthropological Association (2009): *Final Report on the Army's Human Terrain System Proof of Concept Program*. Online: <https://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/arts/04anthro-report.pdf>
- ANG, Soon – VAN DYNE, Linn – TRIANDIS, Harry C. szerk. (2008): *Handbook of Cultural Intelligence. Theory, Measurement, and Applications*. New York: Routledge.
- ANG, Soon – VAN DYNE, Linn – ROCKSTUHL, Thomas (2015): Cultural Intelligence: Origins, Conceptualization, Evolution and Methodological Diversity. In GELFAND, Michele J. – CHIU, Chi Yue – HONG, Ying-Yi (szerk.): *Handbook of Advances in Culture and Psychology*. Vol. 5. Oxford: Oxford University Press, 273–323. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190218966.003.0006>
- BODA Mihály (2023): Hibrid háború: konfliktusforma a harmonikus béke és a direkt háború között – A hibrid háború katonafilozófiai értelmezése. In GÖCZE István – PADÁNYI József (szerk.): *Lehelyezett kő. Tanulmányok M. Szabó Miklós emlékére*. Budapest: Ludovika, 21–28. Online: https://doi.org/10.36250/01128_02
- BODA, Mihály (2024): Hybrid War: Theory and Ethics. *AARMS*, 23(1), 5–17. Online: <https://doi.org/10.32565/aarms.2024.1.1>
- BRADSHAW, Crystal – ESSER, Ronald J. (2018): The Necessity of Socio-Cultural Intelligence. *NCO Journal*, 6, 1–5. Online: www.armyupress.army.mil/Portals/7/nco-journal/docs/Socio-Cultural-Intelligence.pdf
- CLAUSEWITZ, Carl von (1976) [1832]: *On War*. Szerk. és ford. Michael Howard E. – Peter Paret. Princeton: Princeton University Press. Online: <https://doi.org/10.1515/9781400837403>
- CONNABLE, Ben (2009): All Our Eggs in a Broken Basket: How the Human Terrain System Is Undermining Sustainable Military Cultural Competence. *Military Review*, 89, 57–64. Online: www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20090430_art010.pdf
- CONNABLE, Ben (2012): *Embracing the Fog of War. Assessment and Metrics in Counterinsurgency*. Santa Monica, CA: RAND National Defense Research Institute.
- COX, Dan G. (2011): Human Terrain Systems and the Moral Prosecution of Warfare. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 41(3), 19–31. Online: <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2592>
- DYLAN, Huw – GROSSFELD, Elena (2025): Unveiling Russian Intelligence Failures in the Ukraine Conflict: a Strategic Culture Perspective. *Intelligence and National Security*, 40(5), 926–950. Online: <https://doi.org/10.1080/02684527.2025.2544460>
- DU CLUZEL, François (2021): Cognitive Warfare. *Innovation Hub*, 2021. január. Online: https://innovationhub-act.org/wp-content/uploads/2023/12/20210113_CW-Final-v2-.pdf

- EARLEY, Christopher P. – ANG, Soon (2003): *Cultural Intelligence. Individual Interactions Across Cultures*. Stanford: Stanford University Press. Online: <https://doi.org/10.1515/9780804766005>
- FRIDMAN, Ofer (2018): *Russian "Hybrid" Warfare. Resurgence and Politicisation*. New York: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190877378.001.0001>
- GEERTZ, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- GONZÁLEZ, Roberto J. (2008): 'Human Terrain'. Past, Present and Future Applications. *Anthropology Today*, 24(1), 21–26. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8322.2008.00561.x>
- GRAY, Colin S. (2017): *The Strategy Bridge. Theory for Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- HALL, Edward T. (1981) [1976]: *Beyond Culture*. New York: Doubleday.
- HEGEDŰS Ernő – HENNEL Sándor (2020): Többdimenziós (multidomain) hadműveletek. *Hadtudomány*, 2(3), 3–27. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2020.30.2.3v>
- HOFFMAN, Frank G. (2007): *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies.
- HOFFMAN, Frank G. (2009): Hybrid Warfare and Challenges. *Joint Force Quarterly*, 52(1), 34–39. Online: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA516871.pdf>
- JOHNSON, Jeannie L. – BERRETT, Matthew T. (2011): Cultural Topography: A New Research Tool for Intelligence Analysis. *Studies in Intelligence*, 55(2), 1–22. Online: <https://doi.org/10.1037/e741172011-002>
- Joint Chiefs of Staff (2009): *JP 2-01: Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*. U.S. Department of Defense. Online: [www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp2_01_3\(09\).pdf](http://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp2_01_3(09).pdf)
- Joint Chiefs of Staff (2017): *JP 2-01: Joint and National Intelligence Support to Military Operations*. U.S. Department of Defense. Online: www.usna.edu/Training/_files/jp2_01_20170705v2.pdf
- McFATE, Montgomery (2006): Cultural Intelligence: Far More Difficult Than Counting Tanks and Planes. *American Intelligence Journal*, 24, 16–25. Online: www.jstor.org/stable/44327050
- MUMFORD, Andrew – CARLUCCI, Pascal (2023): Hybrid Warfare: The Continuation of Ambiguity by Other Means. *European Journal of International Security*, 8(2), 1–15. Online: <https://doi.org/10.1017/eis.2022.19>
- NATO (2017): *NATO Strategic Communications Handbook V1.0*. Online: <https://mpsoic.army.gr/wp-content/uploads/2025/07/NATO-StratCom-Handbook-2017.pdf>
- NATO (2019): *AJP-3: Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*. Online: www.coemed.org/files/stanags/01_AJP/AJP-3_EDC_V1_E_2490.pdf
- PATTON, Kerry (2010): *Sociocultural Intelligence. A New Discipline in Intelligence Studies*. London: The Continuum International Publishing Group.
- SHAMIM, Sarah (2024): What Happened in Abu Ghraib and Why did a US Court Award Damages? *Al Jazeera*, 2024. november 14. Online: www.aljazeera.com/news/2024/11/14/what-happened-in-abu-ghraib-and-why-did-a-us-court-award-damages

- SHARPE, Jack – TRICHAS, Markos – TERRILL, Damian (2025): Culture: A Sixth Domain and the Introduction of the C6ISRT Framework. *Defence Studies*, 25(1), 22–46. Online: <https://doi.org/10.1080/14702436.2024.2397520>
- SIMS, Christopher (2015): *The Human Terrain System: Operationally Relevant Social Science Research in Iraq and Afghanistan*. Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute and US War College. Online: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/AD1000531.pdf>
- STRACHAN, Hew (2013): *The Direction of War. Contemporary Strategy in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107256514>
- SZTANKAI, Krisztián (2024a): Cultural Awareness in Modern Warfare. *AARMS*, 23(2), 87–97. Online: <https://doi.org/10.32565/aarms.2024.2.7>
- SZTANKAI, Krisztián (2024b): Project Camelot – A U.S. Army Social Science Research Project. *AARMS*, 23(2), 77–85. Online: <https://doi.org/10.32565/aarms.2024.2.6>
- TOMES, Robert R. (2015): Socio-Cultural Intelligence and National Security. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 45(2), 61–76. Online: <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2909>
- TRIANDIS, Harry C. (1994): *Culture and Social Behavior*. New York: McGraw–Hill.
- WILDER, Andrew (2009): *Cops or Robbers? The Struggle to Reform the Afghan National Police*. Afghanistan Research and Evaluation Unit. Online: www.ecoi.net/en/file/local/1222549/432_1186393076_cops-or-robbers-reforming-the-anp-ip-1.pdf

Gergi Erna¹

A belépő motiváció, tudatos célkitűzés és a fluktuáció összefüggései az altisztképzésben (2024–2026)

The Relationships between Entry Motivation, Conscious Goal Setting, and Attrition in NCO Training (2024–2026)

Absztrakt

Az Acélkocka altisztképzés annak érdekében jött létre 2019-ben, hogy hivatásukban elkötelezett, a jövő elvárásainak megfelelő és kiváló szakmai tudással rendelkező őrmestereket bocsásson a Magyar Honvédség részére. A modern hadseregek számára kiemelt jelentőségű a megfelelően motivált állomány biztosítása, különösen az altiszt állomány esetében, amely a vezetési és végrehajtási szintek közötti kulcsfontosságú kapcsolatot jelenti. A képzés korai szakaszában tapasztalható lemorzsolódás azonban jelentős kihívást jelent az Altisztképző Központ vezetői számára. A civil területről érkező altisztjelöltek körében mért, mintegy 35% körüli fluktuáció arra utal, hogy a bevonulást követő időszak kritikus jelentőségű a pályán maradás szempontjából. Jelen tanulmány célja annak feltárása, hogy milyen okok vezetnek a képzés korai megszakításához, különös tekintettel a belépő motivációs tényezőkre, a képzéshez és önmagukhoz mért elvárásokra. Az elemzés nagyszámú empirikus adat feldolgozásán alapul. Ez magában foglalja a fizikai alkalmassági mutatókat, a bevonuláskori motivációs vizsgálatokat, valamint a leszerelőkkel készített egyéni interjúk konklúzióit. Az eredmények azt mutatják, hogy bár a gyenge fizikai teljesítmény és az egészségügyi okok objektív szerepet játszanak a leszerelésekben, a lemorzsolódás hátterében elsősorban pszichés és attitűdbeli tényezők állnak. A katonai pályával kapcsolatos idealizált elképzelések, a mentális terhelés alábecslése, valamint a belső motiváció hiánya már a képzés kezdeti

¹ Honvédelmi alkalmazott, MH Altiszt Akadémia; hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.

szakaszában jelentősen növeli a kilépés valószínűségét. A tanulmány következtetései hozzájárulhatnak a toborzási, kiválasztási és a megtartáshoz szükséges folyamatok fejlesztéséhez, hangsúlyozva a reális pályakép és az önismereti felkészítés szerepét.

Kulcsszavak: altisztképzés, motiváció, fluktuáció, célkitűzés, elvárás, pályaaalkalmasság

Abstract

The "Acélkocka" NCO training programme was established in 2019 with the aim of producing sergeants for the Hungarian Defence Forces who are committed to their profession, meet the expectations of the future, and possess outstanding professional knowledge. For modern armed forces, ensuring a properly motivated personnel base is of paramount importance, particularly in the case of Non-Commissioned Officers, who serve as a crucial link between leadership and execution levels. However, early attrition during the training process represents a significant challenge for the leadership of the NCO Training Centre. The approximately 35% fluctuation rate observed among candidates entering from the civilian sector indicates that the period immediately following enlistment is critical in terms of retention. The aim of the present study is to explore the reasons behind early withdrawal from the training, with particular emphasis on initial motivational factors and the expectations candidates have regarding both the training and themselves. The analysis is based on the processing of a large body of empirical data, including physical fitness indicators, entry-level motivational assessments, and conclusions drawn from individual interviews with those who left the programme. The results show that although poor physical performance and health-related issues play an objective role in attrition, the primary causes lie in psychological and attitudinal factors. Idealised perceptions of the military profession, underestimation of mental strain, and a lack of intrinsic motivation significantly increase the likelihood of dropout already in the early stages of training. The conclusions of the study may contribute to the development of recruitment, selection, and retention processes, highlighting the importance of presenting a realistic career image and fostering self-awareness during preparation.

Keywords: Non-Commissioned Officers, motivation, attrition, goal theory, expectation, military socialisation

Bevezetés

A toborzás és a megtartás kérdése napjainkban a legtöbb NATO-tagállam számára is stratégiai jelentőségű feladattá vált. A modern társadalmakban az önkéntes alapon működő katonai pálya versenyez a civil munkaerőpiaccal, ezért a haderőknek egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetniük a pályaválasztási motivációk megértésére. A lemorzsolódás nem csupán statisztikai adat. Minden egyes korai leszerelés jelentős erőforrás-vesztéséget jelent a szervezet számára, mind anyagi, mind oktatási szempontból. A 21. század hadviselési környezete alapvető szemléletváltást követel

meg a katonai képzési rendszerektől. A Magyar Honvédség (MH) 2019-ben elindított Acélkocka programja válasz volt arra a felismerésre, hogy a technikai modernizáció önmagában – felkészült és elkötelezett humán erőforrás nélkül – nem garantálja az ország védelmi képességét. Az altiszti kar a hadsereg „gerince”; ők azok a vezetők, akik közvetlen kapcsolatban állnak a legénységi állománnyal, és akiknek a szakmai hitelessége és mentális stabilitása alapvetően határozza meg egy-egy alegység morálját. A katonai pálya választása komplex döntési folyamat. A 2019-es bevezetés óta eltelt hat év adatai rávilágítanak egy alapvető, de nagyon fontos problémára: a civil életből érkező altisztjelöltek jelentős része a kiképzés első szakaszában elhagyja a pályát. Ez a fluktuáció nem csupán statisztikai probléma, hanem súlyos gazdasági és szervezeti teher is. A tanulmány célja annak feltárása, hogy milyen motivációs tényezők befolyásolják a katonai pálya és az altiszti hivatás választását, valamint hogyan alakul a pályaelhagyás folyamata a képzés során és azt követően. A kutatás az elmúlt évek összesített adatait (longitudinális vizsgálat) és a legfrissebb empirikus eredményeket elemzi. Célja választ adni arra a kérdésre, hogy: *Mi az oka a gyors és nagy arányú lemorzsolódásnak?*

A kutatás során az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

H1. A belépői motiváció és a célkitűzések együttesen prediktív módon befolyásolják a képzés kimenetelét (megtartás/átirányítás/kilépés).

H2. A 4–6. heti krízisidőszakban a kilépések aránya szignifikánsan magasabb, mint a kiképzés egyéb szakaszaiban.

H3. Az intrinzik motivációval rendelkező jelöltek esetében az átírányítási mechanizmus hatékonyabb, mint a külső motivációval rendelkezőknél. A rendszerben tartás nagy százalékban valósul meg.

A tanulmány fókuszai:

- a bevonuláskori elvárások és a tényleges katonai valóság közötti disszonancia;
- beérkezők motivációvizsgálata és annak összefüggései a képzés megszakításával;
- az önismeret és a mentális reziliencia hiánya mint kockázati tényező;
- a fizikai és egészségügyi alkalmassági mutatók szerepe.

Az empirikus vizsgálat keretei

A kutatás alapját egy átfogó, több módszert ötvöző empirikus adatgyűjtés képezte, amely az MH Altisztképző Központ civil területről bevonuló állományát érintette. A kutatás kvantitatív és kvalitatív módszerek kombinációján alapul. Az adatok elemzése leíró statisztikai módszerekkel, valamint kvalitatív tartomelemzéssel történt.

A vizsgálat célja nem csupán a statisztikai tények rögzítése volt, hanem a lemorzsolódás mögött meghúzódó összefüggések feltárása. Az adatgyűjtés három fő szakaszra tagolódott:

- *Bemeneti mérés:* A bevonulást követő első napokban végzett kérdőíves felmérés, amely a jelöltek motivációit (belső vs. külső), a katonai pályával kapcsolatos elvárásait és jövőképét vizsgálta.
- *Fizikai és egészségügyi kontroll:* A kiképzés során rögzített fizikai állapotfelmérők (FÁF) eredményeinek és az egészségügyi panaszok gyakoriságának elemzése.

- *Kilépő interjúk*: A képzést megszakító jelöltekkel folytatott strukturált beszélgetések konklúziói, amelyek a távozás szubjektív okait (például honvágy, fegyelem elutasítása, csalódás) tárták fel.

Elméleti keretrendszer

Jelen tanulmány két motivációs nézőpontra épül, amelyek az egyén belépő motivációját, célkitűzéseit és elvárásait vizsgálják. E két elmélet mentén kapunk választ a leszerelések és a beérkező motivációs szint, illetve a célkitűzések közötti korrelációkra.

Öndeterminációs elmélet (SDT) – Ryan és Deci

Az emberi lények lehetnek proaktívak és elkötelezettek, vagy alternatívaként passzívak és elidegenedettek, nagyrészt a fejlődésükben és működésükben lévő társadalmi körülmények függvényében.² Ez olvasható az Amerikai Pszichológiai Társaság oldalán, a Ryan és Deci által megjelent publikáció bevezetőjeként. Mindezek három veleszületett pszichológiai szükséglet – a *kompetencia*, az *autonómia* és a *társas kapcsolódás* – feltételezéséhez vezettek, amelyek kielégítése fokozott önmotivációt és mentális egészséget eredményez. Ezzel szemben akadályozásuk a motiváció és a jóllét csökkenését idézi elő. Ryan és Deci modellje különbséget tesz az autonóm (belső) és a kontrollált (külső) motiváció között. Az Acélkocka képzésbe érkező jelöltek motivációs profilja kritikus előrejelzője a képzés sikeres elvégzésének.

- *Belső (intrinzik) motiváció*: Akiknél a haza szolgálata, a hivatástudat és az önmegvalósítás dominál, azok rezisztensebbek a kiképzési stresszel szemben. (Katonai pálya iránti személyes elköteleződés, belső értékrend, önmegvalósítás, valamint a katonai életforma iránti érdeklődés. Azok a megfogalmazások, amelyek a szolgálat, a közösséghez tartozás, a felelősségvállalás vagy a vezetői szerep iránti belső igényként jelennek meg.)³
- *Külső (extrinzik) motiváció*: Akik elsősorban külső körülményekhez, jutalmakhoz vagy kényszerekhez kapcsolódtak, azoknál az első fizikai vagy mentális akadály (például a szabadság korlátozása) azonnali amotivációt és kilépési szándékot generál (anyagi biztonság, magasabb rendfokozat, a munkalehetőség hiánya a civil szférában, a családi vagy társadalmi elvárások, valamint az átmeneti élethelyzetekből fakadó döntési kényszer).²
- *Semleges motiváció (amotiváció)*: Azok a személyek, akik határozott cél vagy kialakult elköteleződés nélkül, inkább csak kíváncsiságból, önmaguk kipróbálása szándékával lépnek be a képzésbe („kipróbálni magam”, „ez egy teszt számomra”, „kíváncsi voltam, mit bírok”).⁴

² RYAN–DECI 2000.

³ Belépő motiváció kérdőívben szereplő nyílt kérdésekre adott válaszok kódolása alapján belső/külső/semleges kategóriák lettek kialakítva. A zárójelben lévő meghatározások kerültek a különböző kategóriákba.

⁴ A nyílt kérdésekre adott válaszok tartalomelemzése alapján.

A „semleges motiváció” nem jelenik meg önálló fogalomként a klasszikus motiváció-elméleti szakirodalomban. Jelen vizsgálatban a kategóriát exploratív jelleggel, a nyílt kérdésekre adott válaszok kvalitatív kódolása során határoztuk meg azon válaszadók reflektációjaként, akik elköteleződés és határozott cél nélkül érkeztek a képzésbe.⁵ Ez a szint lesz a legerősebb fluktuációs mintázat.

Locke és Latham célkitűzés-elmélete

Edwin Locke és Gary Latham célkitűzés-elmélete (*goal-setting theory*) a munkapszichológia és a szervezeti viselkedéstan egyik legmeghatározóbb motivációs elmélete, amely az 1960-as évektől kezdve fejlődött ki, majd az 1990-es évekre szilárdult meg. Az elmélet alapja, hogy az emberi cselekedetek többsége tudatos célok által irányított. Az élőlények különböző szintjein is megfigyelhető célvezérelt működés. Növények esetében ez a növekedésben, állatoknál a fájdalom elkerülésében és a jutalomkeresésben jelenik meg. Az embernél megjelenik a gondolkodás, a választás lehetősége és a hosszú távú kitartás. Ezért az emberi cselekvés akaratlagos és tudatos. A kérdés mégis az: *Miért teljesítenek jobban egyesek ugyanabban a feladatban?* A választ Locke és Latham célkitűzés-elmélete magyarázza. A világos, tudatos, jól megfogalmazott, nehéz, de teljesíthető célok jobb teljesítményhez vezetnek. Az emberek azért teljesítenek másként, mert más céljaik vannak. A katonai kiképzés során a jelöltnek folyamatosan „mikrocélokat” kell teljesítenie. Locke és Latham elmélete szerint a célok konkrétsága határozza meg a kifejtett erőfeszítést. Ha a jelölt célja homályos (például „ki akarom próbálni magam”), akkor a 6–8. héten fellépő természetes holtpontra nem tud átlendülni. A kutatásom adatai szerint a „*Kiváló altisztté válni*” konkrét célkitűzéssel rendelkezők megtartási aránya 70% feletti, szemben az általános célokkal érkezőkkel.

A pályaszocializáció kritikus fázisai és a lélektani krízispontok

Kutatásom egyik legfontosabb megállapítása a bevonulást követő egy–másfél hónap után fellépő erős fluktuáció. Ez a 4–6. *heti krízis* az a pont, ahol a kezdeti izgalom elvész, és marad a pusztító fegyelem és fizikai fáradtság. A polgári életből érkezőket olyan környezeti, személyes és napi rutint jelentő változások érik, amelyeket erős belső hajtóerő és tudatos célkitűzés nélkül nehezen tudnak átvészelni. A 8–10 fős körletek, a közös zuhanyzás, az egyoldalú táplálkozás, a személyes tér és idő korlátozása speciális kihívások elé állítja a fiatal jelölteket. Ennek ellenére nem ezek az elsődleges leszerelési okok.

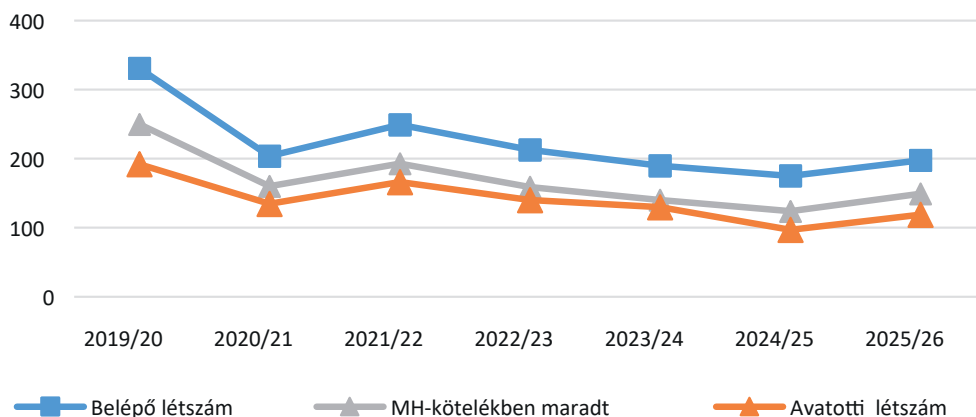
⁵ A fogalom validálásához további kutatások szükségesek.

- Környezeti és identitásváltozás:⁶ A valóság megtapasztalása. A lakhatási környezet, a szabadidő és a személyes tér korlátozása, a család hiánya sok esetben okoz azonnali feladást a beérkezők számára.
- Pesszimista gondolati spirál: A jelölt ezen a ponton kezdi megkérdőjelezni korábbi céljait (Locke és Latham elmélete szerint a célok „elhalványulnak”).
- Fizikai kimerülés érzete: A jelölt a magas intenzitású kiképzési terhelést egyre nehezebben viseli, ha nincs mögötte megfelelő motivációs bázis. Itt a legmagasabb a leszerelési hajlandóság.
- A kiképző mint a kríziskezelő: A megfelelő viselkedés megerősítésének és a coaching/mentori szemléletű segítségnyújtásnak olyan megtartó ereje van, amely ellensúlyozni tudja a civil életből adódó vágyakat, és a megfelelő mintát mutatva közelebb kerül a katonai hivatás kialakításához.

Longitudinális adatelemzés (2019–2025)

Az elmúlt hat év adatai egy hullámzó, de trendjében állandó fluktuációt mutatnak.

- **Belépő létszám:** Míg 2019-ben 300 fő felett indult a program, addig 2024-ben ez a szám közel a felére mérséklődött. Öröndetes emelkedést mutat a 2025-ös év (1. ábra).



1. ábra: Bevonulói, avatotti és az MH kötelékében maradtak létszámai, 2019–2025

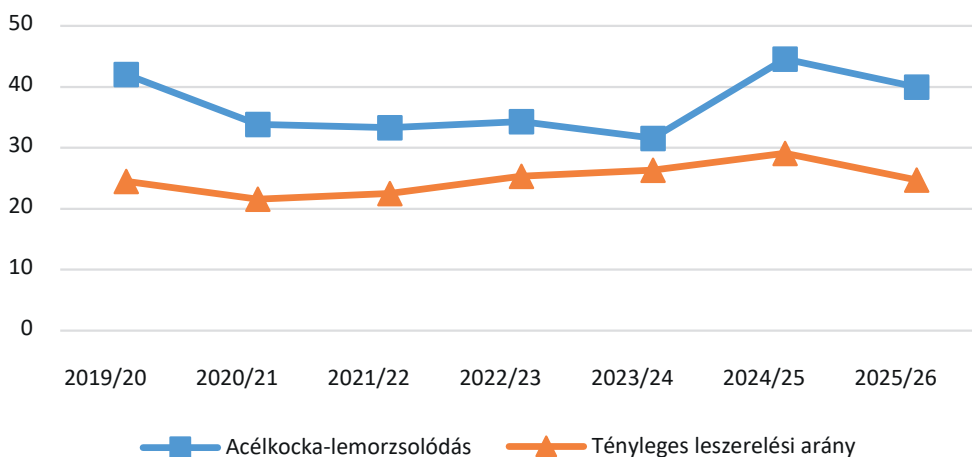
Forrás: a szerző szerkesztése

- **Lemorzsolódási arányok:** A fluktuáció mértéke jellemzően 31% és 44% között mozog (2. ábra). A legmagasabb lemorzsolódást a 2024/25-ös évfolyam

⁶ Erik Erikson megfogalmazásában az identitásválság akkor következik be, amikor valamilyen változás miatt át kell értékelni, hogy ki vagy. Amikor valaki megpróbálja megtalálni a helyét a világban, akkor lényegében az identitását keresi. Tehát az identitásválság nem feltétlenül negatív, hanem egy természetes és szükséges folyamat, de kialakíthat krízishelyzetet, amely ha nem oldódik meg, vagy nem tudja az egyén megtalálni a megoldást az adott válságra, akkor az szorongást okozhat, ami jelen esetben a leszerelést eredményezi.

mutatta (44,5%), ami rávilágít a kiválasztás nehézségeire, a generációs különbségek és a megváltozott munkaerőpiaci helyzet feszítő erejére. Ezen adatok kizárólag az Acélkocka képzést elhagyókra vonatkoznak, amelynek átlaga 37%. Ez az arány igazolja a hipotézist, miszerint a bevonulást követő első hetekben egyfajta „természetes szelekció” zajlik le, amely során a reális pályaképpel nem rendelkező egyének elhagyják a rendszert.

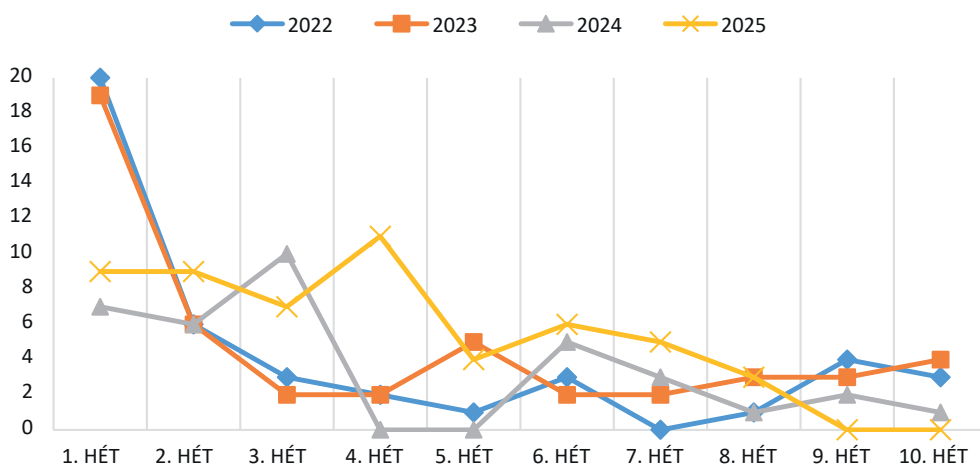
- *A katonai pályán történő megtartás:* Fontos kiemelni az átírányítási mechanizmust. Évente 20–60 jelöltet sikerül a honvédség kötelékében tartani azáltal, hogy altisztjelöltből legénységi állományban tartjuk őket, illetve 10–15 főt irányítunk a tartalékos rendszerbe. Ez bizonyítja, hogy sokan nem a honvédséget utasítják el, hanem az altiszti rendfokozattal járó felelősséget vagy tanulmányi terhet. Így a tényleges leszerelési ráta 25,6%.



2. ábra: Lemorzsolódási arány a bevonulói adatok alapján, 2019–2025 (%)
Megjegyzés: A 2025/26-os év 2026. március 17-i aktuális adatai.

Forrás: a szerző szerkesztése

2024-ben vezették be először az úgynevezett szocializációs hetet, amelynek elsődleges célja az volt, hogy könnyítse a beilleszkedést, csökkentse a kezdeti pszichés és fizikai terhelést, valamint elkerülje a hirtelen „katonai mélyvíz” érzését. A beérkező állomány még nem kap egyenruhát, kizárólag sportfelszerelés alkotja az egységességet, így ez enyhébb átmenetet teremtett a civil és katonai környezet között. A rendszernek a legfontosabb eredménye, hogy csökkentette a kritikus első napokban történő addigi nagyszámú lemorzsolódást. A 3. ábrán látható adatokból jól látszik az a tendencia, hogy az utolsó két évben drasztikusan csökkent az első heti fluktuáció. Az első heti szocializációs időszak érdemi szerepet játszott a lemorzsolódás csökkenő arányában.



3. ábra: Az Acélkocka képzés fluktuációs mutatói az alapkiképzés első 10 hetében, 2022–2025

Forrás: a szerző szerkesztése

Belépő motivációs orientáció katonai kontextusban

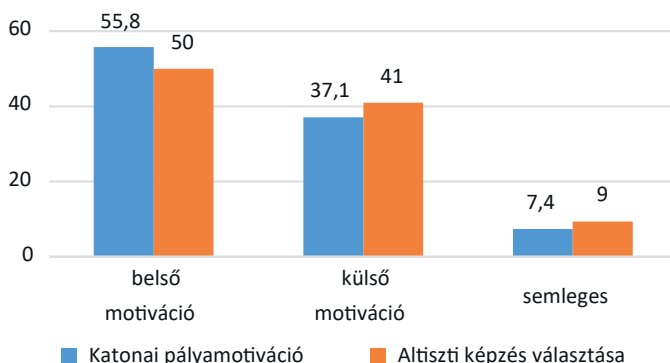
A motiváció komplex, többdimenziós rendszer, amely szerepet játszik a hatékonyságérzésben, célkitűzésben, stresszkezelésben, önértékelésben és attribúciókban. A motiváció mérése a katonai környezet sajátosságai miatt különösen összetett feladat. A kérdés nem az, hogy „mennyire akarja”, hanem az, hogyan látja önmagát, mennyire érzi magát kompetensnek és irányítónak az akarata és döntései mellett. Nem elegendő a pusztán „pozitív hozzáállás”. A túlélési ösztön és a sikeres szocializáció a legfontosabb hajtóerők. Azok a jelöltek, akik döntésüket elsősorban külső ösztönzőkre (például anyagi juttatás, rendfokozat) alapozzák, fokozott kilépési kockázatot jelentenek. A bevonulóknak fokozatosan háttérbe kell szorítaniuk a civil működésmódjukat, és a katonai környezethez kell idomulniuk. A belső motivációval rendelkező egyén cselekvése még a hierarchikus közegben is nagyobb valószínűséggel kerül összhangba a saját értékeivel. A belső kontrollérzet a pályaelhagyással szembeni védőfaktorral válhat. A pályakezdő katonai lét jelentős részét nem a különleges és magas aktivitást jelentő helyzetek, hanem a monoton, szabályozott és gyakran fizikailag vagy mentálisan megterhelő rutinok alkotják. Ebben a közegben különösen felértékelődik a hosszú távú célokhoz való ragaszkodás képessége. Duckworth *grit* fogalma⁷ – a kitartás és a hosszú távú elköteleződés kombinációja – szorosan kapcsolható ehhez a jelenséghez. A belső motiváció biztosítja azt az érzelmi és értelmi azonosulást, amely lehetővé teszi, hogy

⁷ Angela Duckworth *Grit* című könyve bemutatja, hogy a *grit*, azaz a kitartás és a szenvedély kombinációja, meghatározó szerepet játszik a siker elérésében. Duckworth egyik tanulmányában a West Point Katonai Akadémia kadétjainak példáját hozza fel. Kiderült, hogy azok a kadétek, akik magas pontszámot értek el a *grit*-skálán, nagyobb valószínűséggel fejezték be a nehéz képzést, mint azok, akik csak tehetségesek voltak.

az egyén a pillanatnyi nehézségeken túlmutatóan is lássa a pálya értelmét. Így a kezdeti monotonitás nem értelmetlen teherként, hanem egy későbbi szakmai cél – például az őrmesteri rendfokozat, a vezetői szerep vagy egy speciális beosztás – eléréséhez vezető útként jelenik meg. A katonai pálya kezdetén a belső motiváció nem egyszerűen előnyös pszichológiai tényező, hanem a sikeres beilleszkedés, a reziliencia és a kitartás egyik alapfeltétele. A külső ösztönzők fontos szerepet játszhatnak a belépésben, de önmagukban ritkán elegendők a hosszú távú pályán maradáshoz. A katonai szocializáció valódi stabilitását az teremti meg, ha a fiatal katona nemcsak végrehajtja a követelményeket, hanem azok értelmét is saját céljaival és identitásával összhangban tudja értelmezni. Ha ez megvalósul, minimalizálni tudjuk a veszteségeket.

Kutatási eredmények

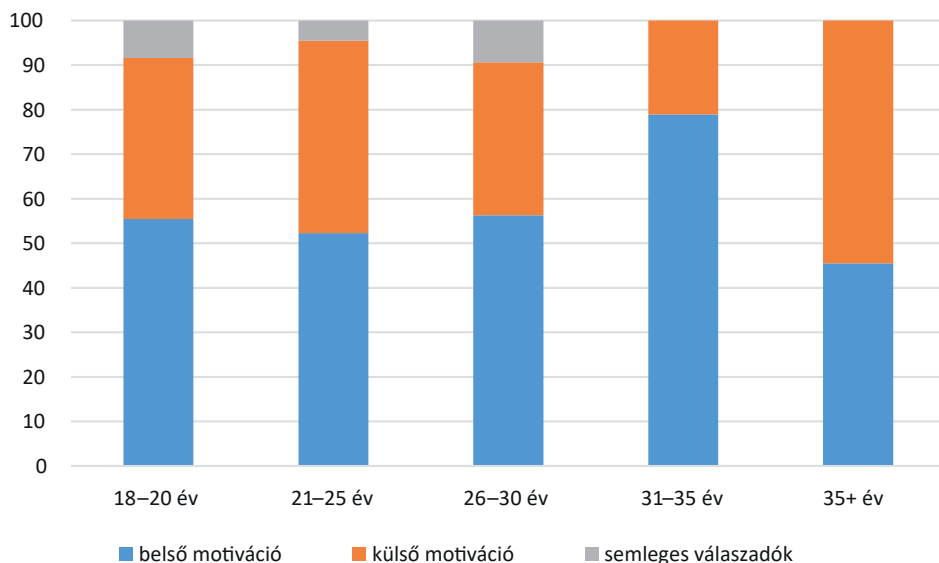
A vizsgálatban 373 fő bevonuló vett részt. A demográfiai adatokat tekintve az állomány 84%-a 25 év alatti, majd az életkor előrehaladtával folyamatosan csökken az arány. Különösen magas az arányszám (54%) a 20 év alatti friss érettségivel rendelkezők körében. A bevonulás első napjaiban nyílt kérdéseket tartalmazó, névvel ellátott motivációs kérdőívet töltenek ki az altisztjelöltek. A válaszokból jobban megismerhetjük a jelölt katonai élethez kapcsolódó attitűdjét, illetve a kutatásom alapját is ez szolgálja. A fentiekben már kitértem arra, hogy milyen elvek mentén kódoltam és csoportosítottam a kérdésekre adott válaszokat.



4. ábra: A katonai, illetve altiszt pálya iránti elköteleződés motivációs szintjei a bevonulók körében, 2024–2025 (%)
Forrás: a szerző szerkesztése

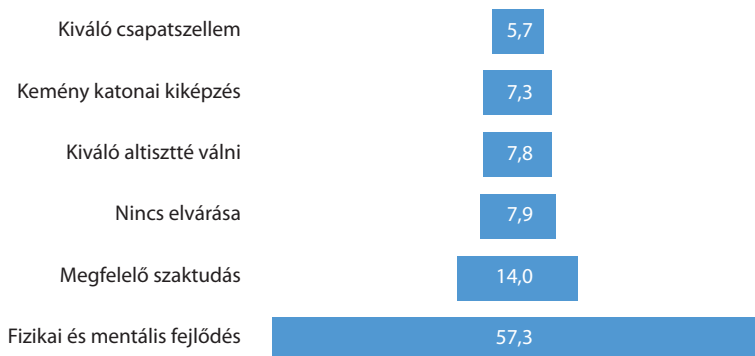
A 4. ábra adatai alapján kiderül, hogy a katonai pályát választók nagyobb százalékát a belső motiváció hajtja. Olyan jellemzőkkel rendelkeznek, amelyek nagy valószínűséggel alakítják ki az adott tevékenységgel kapcsolatos motivációs viselkedést, belső örömet. A katonai pályamotiváció esetén az életkor előrehaladtával a belülről érkező igények és a tudatos döntések erősebben jelennek meg. A 31–35 év közöttiek esetében

79%-ukat a hivatástudat, a felelősségvállalás hajtja előre. A 35 év felettiek – a polgári élet megtapasztalásával – a biztos anyagi megélhetést látják a választásuk legfőbb motivációjának. A fiatal generáció még keresi önmagát a gyermekkori álmom, a konkrét életpálya és az egzisztenciális döntések között. Az altiszti hivatásnál a magasabb rendfokozat és az azzal járó anyagi és egyéb elismerések erős külső tényezőként hatnak a fiatal generációra (5. ábra).



5. ábra: A katonai belépő motiváció életkor szerinti eloszlása, 2024–2025 (%)
 Forrás: a szerző szerkesztése

A jól megfogalmazott célok segítenek irányt mutatni, és meghatározni azt, milyen erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy sikerekkel, néhol kudarcokkal, de elérhetővé váljon, amiért hozzánk érkezett. Ehhez elengedhetetlen, hogy a 0. ponton legyen konkrétan megfogalmazott jövőkép. „Milyen céllal érkeztem a képzésbe? Mit várok el a képzéstől?” Az itt kapott válaszokat is kódolással kategorizáltam. A 6. ábra alapján jól látható, hogy a válaszadók több mint fele a fizikai és mentális fejlődést nevezte meg, mint alpcélt. Ez leginkább általános önfejlesztési cél, mintsem konkrét, jól körülhatárolható képzési célkitűzés. A speciálisabb cél – megfelelő szaktudás, kiváló altisztvé válás – lényegesen kisebb arányban jelenik meg, amiből arra lehet következtetni, hogy a képzés kezdetén a résztvevők jelentős részének a célrendszere még nem teljesen letisztult. Ezek hiánya rávilágít azokra a támogatási pontokra, amelyekkel a bevonuló állományt formálni szükséges.

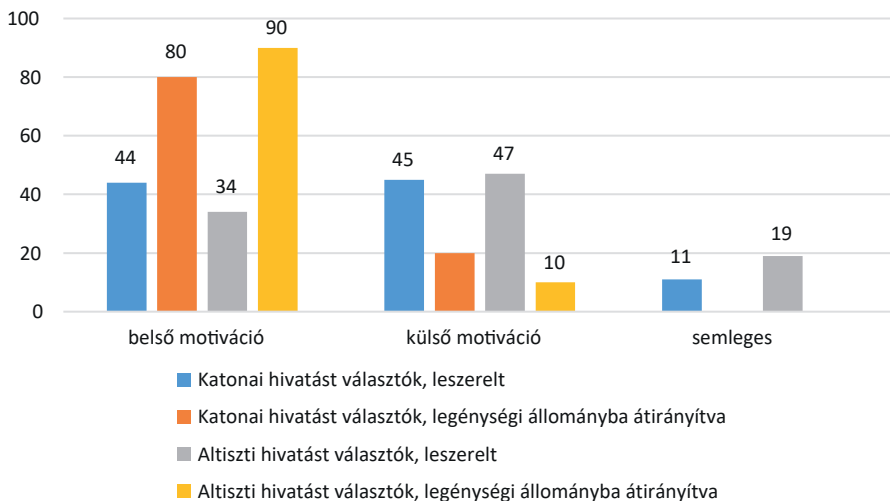


6. ábra: Altisztjelöltek célkitűzései a képzéssel kapcsolatban az elvárásaik mentén, 2024–2025 (%)

Forrás: a szerző szerkesztése

Belépő motiváció és az előre meghatározott célkitűzések összefüggései a pályaelhagyással

Ryan és Deci szerint a belső motiváció az emberi fejlődés, a jóllét és a tartós teljesítmény egyik alapvető feltétele.⁸ Hosszú távon képes fenntartani az érdeklődést és a tevékenység örömeit. Amennyiben egy tevékenységet önmagáért, vagyis a folyamat belső élvezetéért végzünk, akkor olyan erős késztetés és hosszú távú kitartás alakul ki, amely a végső siker kulcsa is lehet. Ez különösen fontos a polgári életből érkező fiatalok esetén, akiknek egy, a korábbi megszokott életvitelüktől teljesen eltérő rutint kell elsajátítaniuk.

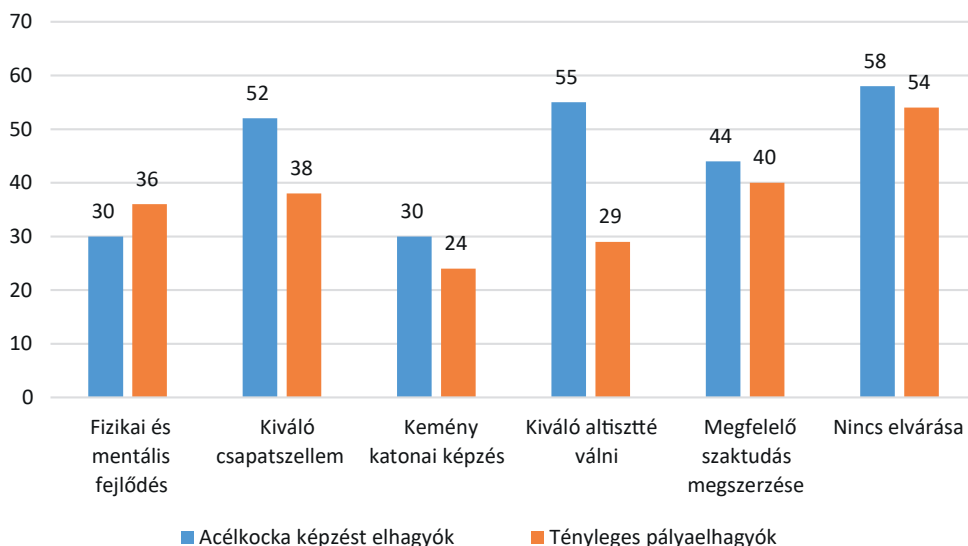


7. ábra: Belépő motiváció és a fluktuáció összefüggése (%)

Forrás: a szerző szerkesztése

⁸ Self-determination theory, SDT. DECI–RYAN 2002.

A vizsgálat eredményei szerint a belső motivációval rendelkező jelöltek esetében az átirányítás aránya kiemelkedően magas (7. ábra). Ezzel szemben a külső vagy semleges motiváció nem vezet szervezeten belüli megtartáshoz. A „kipróbálni jöttem magam” hozzáállás nagy valószínűséggel von maga után gyors távozást. Az eredmények alátámasztják, hogy a belső, autonóm motiváció kulcsszerepet játszik abban, hogy a képzést elhagyó állomány a katonai pályán belül maradjon. Ezzel erős kapcsolat mutatható ki a motiváció és a képzés kimenetele között. Az altiszti hivatás tekintetében, akik belső elköteleződésként tekintenek a rendfokozatuk megszerzésére, azoknál magas az átirányítás esélye. Fluktuáció szempontjából nem önmagában a képzés megterhelő jellege a meghatározó, hanem az, hogy a belépő milyen fokú belső azonosulással és milyen erős és stabil pályaképpel kezdi meg a képzését.



8. ábra: Célkitűzések és a leszerelések összefüggései (%)
 Forrás: a szerző szerkesztése

A jól megfogalmazott célok irányt adnak a viselkedésnek, emellett növelik az énhatékonyság érzését. A célkitűzés a siker nulladik állomása. Döntés + irány + cselekvés. A célok konkretizálása, majd leírása segít abban, hogy mélyüljön és tudatosodjon a kitűzött végcél beteljesülése. A leszerelés előtti fázisban a pályát elhagyni készülő jelölt elolvassa a saját maga által írt belépő kérdőív válaszait, ami sok esetben visszafordítja a döntésétől, és a pályán marad. Az önmaguk által leírt célkitűzésnek és motivációnak olyan viselkedésszabályzó hatása van, hogy képes megfordítani azt a mechanizmust, hogy a könnyebbik utat választva leszereljen. Kognitív disszonanciára⁹ utaló kapcsolat

⁹ Leon Festinger 1957-es elmélete. Belső feszültséget és kellemetlen érzést jelent. Ellentmondó gondolat, érzelem, amikor a viselkedés nem vág egybe az értékekkel vagy döntésekkel.

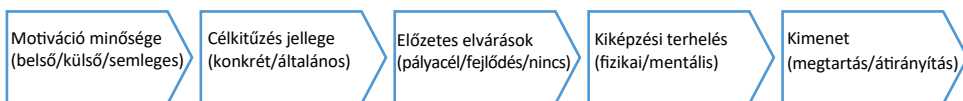
figyelhető meg, hiszen a két állapot feszültségbe kerül. A saját célok újraolvasása után csökkenhet ez a feszültség, és visszatér a korábbi vállalt irányhoz (8. ábra).

Gail Matthews (2015)¹⁰ kontrollcsoportos vizsgálata bizonyította, hogy a célok írásos rögzítése és a felelősségvállalás (*accountability*) valóban szignifikánsan – mintegy 42%-kal – növeli a megvalósítás valószínűségét. A katonai szocializáció kontextusában ez azt jelenti, hogy nem csupán a pálya iránti attitűd, hanem a specifikus célkitűzés megléte a legfontosabb tényező a tényleges hivatásos szolgálatvállalásban.

A célkitűzés nemcsak következmény, hanem beavatkozási eszköz is. A célok tudatosítása és leírása növeli a bennmaradás esélyét.

Az integrált modell: a katonai pályamotiváció prediktív modellje

Az adatok és az elmélet szintézise alapján felállítható egy prediktív integrált modell (9. ábra).



9. ábra: Katonai pályamotiváció prediktív integrált modellje
Forrás: a szerző szerkesztése

Az integrált modell szemlélteti, hogy a belépő motiváció minősége (belső–külső–semleges) meghatározza a jelentkező célkitűzéseinek jellegét. A célok konkrétsága közvetlen hatással van az előzetes elvárások kialakulására, amelyek a kiképzési terheléssel való találkozás során aktiválódnak. Amennyiben a motiváció autonóm, a célok konkrétak és az elvárások reálisak, a terhelés nagyobb valószínűséggel vezet szervezeten belüli megtartáshoz. Ezzel szemben a külső vagy semleges motiváció, az általános célok és a diffúz elvárások fokozott lemorzsolódási kockázatot jelentenek.

1. *Bemeneti szakasz*: A belső motiváció és a konkrét célkitűzés megléte a „mentális védőpajzs”.
2. *Kritikus fázis*: A kiképzés során fellépő stresszorok (család hiánya, fizikai kimerültség). Itt a külső motiváltak 36%-a egészségügyi/mentális okokra hivatkozva távozik.
3. *Kimenet*:
 - Sikeres integráció: Magas belső motiváció + konkrét célok;
 - Átirányítás: Az elkötelezett, de bizonyos kompetenciákban (például tanulmányi, fizikai) elmaradó jelöltek megmentése a szervezet számára;
 - Teljes fluktuáció: Motivációvesztés és célkitűzési hiba miatti végleges távozás.

¹⁰ Gail Matthews pszichológus professzor 2015-ben végzett tanulmányt, amelyben azt vizsgálta, hogy mennyiben befolyásolja a célok elérését, ha azokat írásban kitűzik maguknak az egyének, majd hetente frissítik is azokat. Az eredmények alátámasztották, hogy azok, akik leírták a céljaikat, jelentősen többet értek el, mint azon társaik, akik csak cselekvési kötelezettséget vagy semmit sem írtak le.

Az integrált modell értelmezhető az SDT-modell keretrendszerében, amely különbséget tesz autonóm (belső) és kontrollált (külső) motiváció között. Az autonóm motivációval rendelkező egyének nagyobb pszichológiai ellenálló képességgel rendelkeznek, amely a katonai kiképzés során jelentkező stresszorokkal szemben védőfaktorként működik. Ezzel párhuzamosan a modell kapcsolódik a célkitűzés-elmélethez is, amely szerint az egyén viselkedését az elérni kívánt cél értéke és a siker valószínűségébe vetett hit határozza meg. A diffúz vagy irreális elvárások torzítják ezt az egyensúlyt, így növelik a lemorzsolódás esélyét.

A változók operacionalizálása

A modell prediktív erejének növelése érdekében szükséges a kulcsváltozók mérhetővé tétele.

Motiváció típusa: (belső/külső/semleges), amely mérhető, validált kérdőívekkel (például katonai kontextusra adaptáltak).

Célkitűzések jellege:

- konkrét (például „különleges műveleti katona szeretnék lenni”);
- általános („katona akarok lenni”).

Mindezek mérhetőek strukturált interjúval vagy tartalomelemzéssel.

Elvárások realitása: (reális/túlzó/alábecsült), ami a kiképzés előtti kérdőíves vagy személyes attitűdfelméréssel vizsgálható.

Stressztűrés/reziliencia: (mentális és fizikai állapot) pszichológiai skálákkal mérhető.

Fontos kiemelni, hogy a modell nem statikus, hanem időben változó, így adaptív modellként is értelmezhető. A motiváció típusa átalakulhat (például külső-belső internalizáció révén). Az elvárások korrekciója megtörténhet a kiképzés során, míg a célok finomodnak vagy újradefiniálódnak.

A modell egyik legnagyobb erőssége a gyakorlati hasznosíthatóság.

Toborzás: Motivációs profil szűrése és kockázati csoportok azonosítása.

Kiképzés: Korai intervenciók (mentoring, pszichológiai támogatás) és célorientált coaching.

Megtartás: Kritikus pontok előrejelzése és leszerelni kívánó állomány átirányítása más területre.

Az integrált modell komplex, többszintű rendszert ír le, amelyben a motiváció minősége, a célkitűzések struktúrája és az elvárások realitása szoros összefüggésben állnak egymással. A modell nemcsak a lemorzsolódás kockázatának magyarázatára alkalmas, hanem prediktív eszközként is szolgálhat a katonai szervezetek számára a kiválasztás, kiképzés és megtartás optimalizálásában.

Összegzés

A tanulmány az Acélkocka altisztképzésben 2019 és 2025 között tapasztalható lemorzsolódás okait vizsgálja, kizárólag a belépő motiváció, a tudatos célkitűzés és a pályán maradás összefüggéseire fókuszálva. A kutatás alapját a bevonuláskor felvett motivációs

kérdőívek, fókuszcsoportos, valamint a leszerelő állománnyal készített kilépő interjúk képezték. Az eredmények szerint az Acélkocka képzés fluktuációs mértéke tartósan magas, átlagosan 37%, ugyanakkor a tényleges, honvédségen kívüli végleges pályaelhagyás ennél alacsonyabb, mivel az állomány egy része legénységi vagy tartalékos katonai szolgálati formában megtartható. Jelen vizsgálat rámutat arra, hogy a lemorzsolódás hátterében a belső motiváció és a konkrét célkitűzések hiánya meghatározó tényezőként jelenik meg. Azok a jelöltek, akik belső elköteleződéssel, hivatástudattal és jól megfogalmazott célokkal érkeznek a képzésbe, nagyobb eséllyel maradnak a pályán, vagy átirányítás útján a szervezeten belül megtarthatók. Ezzel szemben a külső vagy semleges motivációval, illetve bizonytalan célrendszerrel bevonulók körében lényegesen magasabb a korai kilépés valószínűsége. A kutatás külön kiemeli a kiképzés első heteit, illetve a 4–6. hét körüli krízisidőszakot, mint a lemorzsolódás szempontjából legkritikusabb szakaszokat. A 2024-ben bevezetett szocializációs hét kedvező hatása már rövid távon is kimutatható volt: jelentősen csökkent az első heti fluktuáció, ami arra utal, hogy a fokozatos beillesztés és a kezdeti pszichés terhelés mérséklése hatékony megtartó eszköz lehet. A tanulmány következtetése szerint a toborzás, a kiválasztás és a kiképzési rendszer fejlesztésében kiemelt szerepet kell kapnia a reális pályakép közvetítésének, az önismereti felkészítésnek, valamint a belső motiváció és a tudatos célkitűzés megerősítésének.

Felhasznált irodalom

- DECI, Edward L. – RYAN, Richard M. (2000): The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. Online: https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- DUCKWORTH, Angela (2020): *Grit. Hogyan vezet a sikerhez a kitartás és a lelkesedés*. Budapest: Libri.
- ERIKSON, Erik H. (1968): *Identity. Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton.
- FEJES József Balázs (2011): A tanulási motiváció kutatásának új iránya. A célorientációs elmélet. *Magyar Pedagógia*, 111(1), 25–51.
- FEJES József Balázs (2015): *Célok és Motiváció. Tanulási motiváció a célorientációs elmélet alapján*. Budapest: Gondolat.
- FESTINGER, Leon (2000): *A kognitív disszonancia elmélete*. Budapest: Osiris.
- FODOR László (2007): *Fejezetek a motivációkutatásból*. Budapest: Gondolat.
- MATTHEWS, Gail (2007): *The Impact of Commitment, Accountability, and Written Goals on Goal Achievement*. Online: https://scholar.dominican.edu/psychology-faculty-conference-presentations/3/?utm_source=scholar.dominican.edu%2Fpsychology-faculty-conference-presentations%2F3&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- MAYER Krisztina – LUKÁCS Andrea – BARKAI László (2011): A teljesítménymotiváció megjelenése különböző kockázatkereső magatartásokban. *Egészségtudományi Közlemények*, 1(1), 105–111.
- O'NEIL, Harold F. – DRILLINGS, Michael Jr. (1999): *Motiváció. Elmélet és kutatás*. Budapest: Vince.

- RYAN, Richard M. – DECI, Edward L. (2000): Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. Online: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- VERES Sándor – KAPÁS István (1996): Az identitás válsága és a „lélek nyugalma”. In ERŐS Ferenc (szerk.): *Azonosság és különbözőség: Tanulmányok az identitásról és az előítéletről*. Budapest: MTA Pszichológiai Kutatóintézet – Scientia Humana, 25–56. Online: www.kapasistvan.hu/img/21407/az-identitas-valsaga.pdf

Gergely Kalotsa¹ 

The Challenges of the 21st Century from the Perspective of Defence and Security Administration in Hungary

Abstract

The protection of Hungary, the maintaining and development of national security and the enforcement of its related interests, the manageability of the diverse and complex challenges and threats of the 21st century's security environment, coordinated preparation against natural and civilisational events, as well as offensive behaviours based on human actions, and the enhancement of general national resilience are of paramount importance. The Hungarian defence and security administration bodies and institutions had to face many new or unprecedented challenges in the 21st century, such as major floods, the 'red mud' disaster, the Covid–19 pandemic, or the refugee crisis generated by the Russo–Ukrainian war that is still affecting us today. These challenges brought about essential reforms in the domestic defence and security sector, which has fundamentally changed during the 21st century.

Keywords: *defence and security administration, Covid–19 pandemic, Russo–Ukrainian war, coordinated defence activity, gradual crisis management, national economy mobilisation*

Introduction

The past decades have brought many changes to our daily lives and routines, which, though not necessarily unimaginable, were clearly new phenomena due to their unpredictable form, intensity and diversification. The nature of conflicts and hazards has also changed considerably, although the basic structuring principle still stems from Clausewitz's basic tenet, namely that the purpose of the use of state violence is

¹ PhD student, Ludovika University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, e-mail: kalotsa.gergely@gmail.com

intended to force our opponents to fulfil our own will, from which it follows that the purpose of war, which is the use of force to achieve a goal, and the political character of the use of force itself continue to play an important role nowadays as well.² In the modern era, however, the Grotius principle, which holds that in the event of war, both parties must act fairly, i.e. in accordance with international law,³ is increasingly being pushed into the background, as the use of cyber tools, autonomous weapons and artificial intelligence in warfare begins to blur ethical boundaries.⁴

After the millennium, extreme weather conditions,⁵ overpopulation and the illegal mass immigration, the unprecedented Covid pandemic and the refugee crisis in Hungary following the outbreak of the Russo–Ukrainian war in 2022 have brought us challenges that have increasingly focused on the adequacy of national regulations and national resilience. This quarter of a century has generated fundamental changes in the management of emergencies, but at the same time has prompted legislators to essentially reform defence administration. The participation in the annual crisis management exercises as a NATO member since 1999 has reinforced the need to develop a national crisis response system in line with the NATO crisis response system⁶ in the field of operations within the bodies of the defence administration. This need stemmed not only from practical experience but also from the processing of NATO's crisis response measures and the need for their national adaptation. By coordinating government tasks in the field of crisis response and processing them up to the level of the territorial defence administration, the central body of the defence administration has been carrying out a decisive activity for the future. In a system of national defence, defence preparation aimed at the complex use of civilian and military capabilities and the concentrated provision of available resources. Accordingly, the defence preparedness events planned and implemented in the early 2000s focused on modelling the tasks to be addressed through civilian and military cooperation. In my experience, in the course of emergency management and sectoral coordination, there was an increasing need to develop and keep up-to-date reliable databases as time progressed. Whether in the event of a refugee crisis or flood protection, these databases would be the primary support of the defence committees. I reckon it would be worth considering the development and use of a self-designed and self-contained design module based on artificial intelligence. This should be designed in such a way that all other hazards of the use of artificial intelligence are taken into account and used strictly for legal interpretation, database management and intervention planning, i.e. only in the pre-decision function.

² BODA 2024a: 57.

³ BODA 2023: 222–224.

⁴ See BODA 2024b.

⁵ These include the great floods of Bereg-Tisza in 2001, the Danube in 2002 and the Danube and Tisza in 2006, and the red mud disaster in 2010. Among the measures taken by the Government, it was essential, although it was not linked to a special legal situation, but primarily in the event of a disaster or catastrophe, the Government could order the simultaneous use of civil protection organisations and arrange for the involvement of the Hungarian Defence Forces and law enforcement agencies. See KESZELY et al. 2025: 62.

⁶ For more details see www.nato.int/en/what-we-do/introduction-to-nato/crisis-management

Events and actions that led to the changes

In the context of the terrorist attack against the United States of America on 11 September 2001, the Resolution of the National Assembly,⁷ issued separately in the course of the implementation of its 2001 defence preparation tasks, ordered the introduction of protection measures in Hungary. In several points of the Resolution, the security management tasks and regulations, the implementation of which was the responsibility of the various sectoral bodies, were laid down separately. With these specific security tasks and regulations in addition to the sectoral leaders involved, the County and Capital Defence Committees under the responsibility of its presidents, the respective action plans have been completed. The above-mentioned Resolution also confirmed that national defence tasks must be carried out in accordance with the National Defence Act in force and its implementing decree. This document formed the basis for further preparation of national tasks in the fight against terrorism.

On the other hand the planned exercises, conducted under the leadership of the Minister of Defence in September–October 2003, focused on the review of national tasks and the modelling of the implementation of the NATO Article 5 crisis, in line with the defence and security challenges of the period. The objectives of the highly important System Exercise focused on potential crisis situations affecting the Republic of Hungary, examining the applicability of the legislation in force in crisis situations, analysing the decision-making processes of government crisis management, influencing the activities of crisis management organisations and providing the resources necessary for crisis management tasks, and examining the possibilities for their activation.⁸

Since 2002, new changes have been introduced at the level of territorial defence administration. Basic operational issues are laid down in legislation. Of great importance was Resolution No. 2073/2004 (IV. 15) on the National Security Strategy of the Republic of Hungary. As part of the amendment to the Constitution, the scope of classified periods has been extended to include the situation of preventive protection.⁹

As mentioned above, NATO and then the EU membership have also given rise to new responsibilities: planning of national receiving assistance, national crisis response system, civil emergency planning, protection of critical infrastructure elements and complex and concentrated use of national economic resources necessary for the implementation of national defence missions. One of the most important areas of the complex system of defence administration was the mobilisation of economic resources and securing them in a given exceptional situation. Almost a decade of professional experience and development led to the publication of Government Decree 131/2003 (VIII. 22.) on regulating the implementation of the tasks of preparing and mobilising the national economy in the field of defence. The new legislation abandoned the previous approach, which applied only to the war period, taking

⁷ See Resolution No. 62/2001 of the National Assembly (IX. 25.) on the foreign and security policy measures taken by the Republic of Hungary following the terrorist attacks on the United States of America.

⁸ BAÁN et al. 2014: 26–28.

⁹ On 1 January 2005, the category of special legal orders was extended to include the situation of preventive protection. In principle, the dichotomy of war and peace is not broken, it is only intended to avoid an escalation of war. See more in JAKAB–TILL 2023.

into account changes in security and defence challenges, dynamic developments in the ownership and content of the economy.¹⁰ However several changes have taken place in preparation for economic mobilisation in the decades since NATO and EU accession. At the same time, we still do not have an up-to-date database of strategic capacities or products, services or real estate falling within the scope of economic material services.¹¹

At 12:25 on 4 October 2010 the largest ecological disaster in Hungary's history occurred from the perspective of the defence administration. This event took place on the territory of MAL Ltd. (Hungarian abbreviation in English: Hungarian Aluminium Producer and Trading Ltd.). As a result of the breaking of the dam of the 10th sludge reservoir cassette, the mixture of about 800,000 m³ of red mud and strongly acidic water flooded parts of the settlements of Kolontár, Devecser and Somlóvásárhely through the Tarna stream, then went down the river Marcal in the direction of the rivers Rába and Danube. Directly the area covered by the acidic mud was three hectares in Kolontár, seven hectares in Devecser, one hectare in Somlóvásárhely and about a thousand hectares on the outskirts. The number of victims of the incident was ten. This civilisational catastrophe required special treatment, because MAL Ltd. was not sufficiently prepared for a catastrophe like this, although simulations had been carried out for such an event, they did not account for a scenario that would have serious consequences.¹²

It was not a domestic event, but the Russian annexation of Crimea in 2014 fundamentally changed our vision of international security. The rapid and precise military action was followed by a referendum on the affiliation of the peninsula, in which the people of Crimea decided by a large majority to join the Russian Federation from 18 March 2014. Of course, the result of the referendum was not accepted by the UN, but in any case, with this step, the Russians wanted to legally justify the annexation of the Crimean peninsula, which, according to their narrative, was done in order to protect the people of Russian nationality living there.¹³ The Covid pandemic also brought a completely new situation to the public administration, as the measures to be introduced and the tasks to be carried out were largely unknown and it was difficult if not impossible to predict the possible outcomes, so first the establishment of a legislative framework would have been necessary¹⁴ to avoid the use of 'ad hoc' solutions, bearing in mind that in this way the decision-making processes linked to the crisis can be established and practiced well in advance.¹⁵ Yet, due to its novelty, intensity and scale of spread, the pandemic forced those involved in the defence to use immediate, 'ad hoc' solutions. Government Resolution No. 1101/2020 (III. 14.) was

¹⁰ BAÁN et al. 2014: 37.

¹¹ An important element of defence and security planning is the Country's Coordinated Defence Plan, compiled in accordance with Decree 400/2022. (X. 21.). The government decree defined and described the principles, monitoring and evaluation criteria of the planning, as well as the rules governing the planning document.

¹² MUHORAY-PAPP 2013.

¹³ POLI-CANDURA 2023.

¹⁴ For example see Government Resolution No. 1012/2020 (I. 31.) on the establishment of an Operational Staff for the Protection against the Coronavirus Epidemic; Government Decree No. 297/2020 (IV. 24.) on the establishment and tasks of the Economic Protection Operational Staff; Government Resolution No. 1088/2022 (II. 24.) on the National Security Operational Team.

¹⁵ KÁDÁR 2024b: 270.

ordered to revitalise the functioning of the state organisations and to ensure effective protection against the coronavirus by setting up 11 action groups.¹⁶

The territorial defence administration has performed remarkably in protecting against the Covid pandemic, playing an essential role in the organisation of local protection and in the implementation of centrally issued measures at county and local levels. It is not an exaggeration to say that it was also a measure of the overall defence system in the management of the epidemic. It seems necessary to highlight the fact that there was a need to implement much more improvisation in the management of the epidemic at central level than at territorial level; it can also be concluded from this that the basic operation of the system in the county dimensions should not have been significantly modified, since it was possible to operate efficiently even with the existing control chains. Adequate knowledge of the competences of territorial defence committees and their proper application played a key role in the protection system as a whole, as certain protection and preparatory activities by the authorities cannot be carried out without them. On the one hand, the military organisations involved in the defence need to know what they can expect from the authorities of the territorial administration, what time and technical content they can expect to be implemented. Of course, it would be neither appropriate nor justified for the forces to take over the tasks delegated to the administration or the territorial defence committees. Secondly, however, it is essential that territorial administrations should actually be able to carry out the defence-relevant administrative work expected of them at the appropriate level and in a timely manner, without which the military capabilities of the forces as a whole cannot be used effectively – in extreme cases, we may even have to take into account the complete inability of defence capabilities.¹⁷

While during the Covid pandemic the territorial defence secretariats largely supported public health tasks in addition to normal operations, organised vaccinations, coordinated vaccine deliveries and decontamination tasks, there was also a need to rely heavily on the local knowledge of the secretariats and their contacts with mayors and local notabilities; it was necessary not only to organise the provision of the premises, but also to inform the public, which was not necessarily the task of the secretariats so far; despite the fact that the territorial and local governance of defence lies with the defence committees and mayors under the leadership of the chairs of the defence committees.¹⁸

In many cases, during the pandemic crisis management, it was demonstrated that the liaison and coordinating role of the territorial bodies of the defence and security administration had also increased, which was not only an interposed management element, but, on the contrary, had become the driving force and organiser of defence

¹⁶ For more details see Government Resolution No. 1101/2020 (III. 14.) on further measures to protect against coronavirus. The 11 LAGs established by the Government Resolution: Coronavirus Education Action Group, Mobile Epidemic Hospital Action Group, Hungarian Enterprise Safety Action Group, International Coordination Action Group, Communication Action Group, Extraordinary Rule of Law Action Group, Coronavirus Financial Action Group, Economic Reset Action Group, Coronavirus Research Action Group, Border Control Action Group, Volunteering Action Group. As a result, the LAGs were able to perform their tasks in almost all areas of damage control or restoration to normal operation in the future.

¹⁷ KÁDÁR 2024a: 20.

¹⁸ MUHORAY 2019: 117.

at the territorial level, connecting the administrative bodies – also supporting the coordination between the county leaders –, the specialised institutions, the police forces and the disaster management forces, in order to make the whole of the government's defence as effective as possible.

After the pandemic, the defence and security administration system had to face another challenge. In the context of the refugee crisis caused by the Russo–Ukraine war in February 2022, it has been necessary to carry out complex tasks¹⁹ that have not yet been experienced, albeit with a decreasing intensity over time. Even the central defence administration bodies and the protection secretariats at the regional level have had and still need to have refugee coordination responsibilities. This activity, which is additional to but more complex than the performance of civil protection tasks, includes supporting the accommodation, care and possible medical treatment of refugees, managing or contributing to job-seeking matters, and even organising the nursery and school services of refugee minors, tasks which are already transferred to the sphere of immigration, employment and social services. It should be pointed out that it is not a question of specialised institutions not operating or operating in the right framework, but of territorial defence secretariats at county level having to connect the parties involved as a result of the outbreak of the refugee crisis, guide the incoming refugee through the relevant institutions and then provide care and accommodation, all because protection and care systems were significantly overstretched.

A comprehensive change

The experience of dealing with the previously detailed catastrophic events since the turn of the millennium and the evolution of cooperation between organisations involved in defence administration have also helped to improve the system, while the ninth amendment to the Fundamental Law of Hungary brought about a comprehensive change. The new emergency situations that appeared in various forms and intensity made the previous classical approach, which relied exclusively on law enforcement agencies and the Hungarian Defence Forces, obsolete. Defence systems had to be built and operated with the involvement of the entire government, society and international cooperation, which required a great deal of reliance on the effective performance of tasks by territorial defence committees and mayors.²⁰ This process was implemented by transforming the previous defence administration system into defence and security administration.²¹ Changes in the security environment have increased the importance of non-military dimensions of security in recent decades. The problem is further compounded by the fact that challenges affecting multiple

¹⁹ See further in this regard Act XLII of 2022 on the prevention and management of the consequences in Hungary of armed conflict and humanitarian disaster in the neighbouring country.

²⁰ MUHORAY 2019: 113.

²¹ See more in KÁDÁR 2022.

disciplines often arise simultaneously, without any time separation, which poses a major challenge to defence and security administration.²²

In addition to previous threats, especially before the change of regime, which were mostly of a military nature, the emergence of new types of security-threatening factors, mostly affecting disaster management competence, has led to the need to introduce the term 'all-hazards approach'. We must therefore take a comprehensive approach to the threat situations and the effective protection against them can be achieved through government control and the effective functioning of defence and security administration.²³

From a security and defence management approach, events whose adverse consequences are addressed through civil protection are referred to as priority security risks, challenges, peacetime crises, natural hazards, major accidents, intentional incidents, disasters, and, in the case of a qualified situation, emergencies.²⁴

Many governmental and non-governmental bodies are involved in addressing threats in a comprehensive manner. Comprehensively addressing the threats to our security therefore requires a whole-of-government approach, in line with which it is essential to enhance close and effective cooperation and coordination between institutions in charge of crisis management, strengthening their overall frameworks that can adapt to the security environment. Successful action also requires coordinated and focused use of government and sectoral resources.²⁵

Hungary's 2020 National Security Strategy²⁶ took into account the deteriorating trend of the global security situation and the gradual deterioration of the characteristics of our security environment in the 2020 decade and it later turned out to be a perfectly correct assumption.

It has focused on prevention, resilience and the ability to respond quickly and decisively to challenges, and has also taken action to shape these capabilities across government and policy.²⁷

We can think that the emergencies of recent years that have affected our country as well, be it the containment of the illegal influx of refugees on our southern border, the Covid pandemic or the management of the refugee crisis arising from the Russian–Ukrainian war, have shown the participants in the defence that, due to the build-up of events, the emergence of one basic problem generates another in

²² Just think about the complexity of the protection that had to be implemented after the outbreak of the Covid pandemic in Hungary. Government Decree No. 40/2020 (III. 11.) of 2020 declaring the state of emergency 'In order to avert the consequences of the human epidemic causing mass morbidity endangering life and property and to protect the health and life of Hungarian citizens, the Hungarian Government declared a state of emergency for the entire territory of Hungary in accordance with its powers under Article 53(1) of the Fundamental Law. Many other sectors have also been strongly affected by this fundamental health crisis. Panic purchases forced official prices to be introduced for several products, the purchase of medical protective equipment became cumbersome, curfews came into effect, schools switched to online education. Even the functioning of the public administration has been fundamentally changed by the epidemic, just think about the difficulties of personal administration or the need to extend the expiring permits. This emergency necessitated unprecedented measures.

²³ MUHORAY 2021b: 15.

²⁴ MUHORAY 2021a: 7.

²⁵ See more in Resolution No. 2073/2004 (IV. 15) on the National Security Strategy of the Republic of Hungary (NBS2), Resolution No. 1035/2012 (II. 21.) on the National Security Strategy of Hungary (NBS3).

²⁶ See Resolution No. 1163/2020 (IV. 21.) on the National Security Strategy of Hungary (NBS4).

²⁷ CSIKI-VARGA – TÁLAS 2020: 112.

another specialty. Undoubtedly, the ninth amendment to the Fundamental Law and the reform of the defence and security administration in 2022 were decisive milestones in the management of emergencies. The reform is linked to the introduction of the concept of war emergency in the tenth amendments to the Fundamental Law and the previous amendment Articles 2, 4, 6, 9 and 11 thereof entered into force on 1 November 2022.²⁸

The other major change was brought by the fifteenth amendments. One of these changes is that coordinated defence activities, if the conditions for ordering them are met, can also be ordered during a special legal order. The other change affects the extraordinary powers of the Government. According to the provisions entering into force in 2026, the Government declares a state of war or a state of emergency following its initiative or in a special legal order promulgated, in order to guarantee the life, health, personal, property and legal security of citizens and the stability of the national economy, it may, by decree, suspend the application of certain laws, derogate from statutory provisions, and take extraordinary measures. It is also a new provision that the special legal order of the Government Act or Act enacting a provision of law may not derogate from or suspend the effects of a law or statutory provision, and repealed legislation, legal provision in force may not order its maintenance or re-entry into force. Compared to the ninth amendment to the Fundamental Law, both of these new rules weaken, restrict the powers of the Government and may slow down decision-making.²⁹

The reforms were a quasi-prerequisite for the ninth amendment of the Fundamental Law, after which it was possible to create a new paradigm that is coordinated and uses experience, the cornerstone of which is Act XCIII of 2021 on the coordination of defence and security activities. The key to the reform was therefore the coordination of laws and governance systems that sometimes set conflicting or contradictory protocols in defence. This change was made possible by the ninth amendment to the Fundamental Law of Hungary, which essentially made the special legal regulation more transparent and clear. The former 6 special legal orders were reduced to 3: State of war, state of emergency and emergency situation. Act XCIII can be considered a milestone, as so far there has been a unique shift from different and divergent legislation on defence and security to a harmonised legislation that takes into account the experience of recent years. Act XCIII represented a new field in the Hungarian defence, state and legal science system. Its novelty touched on three new dimensions in addition to the 'coordination'. On the one hand, it has created a new regulatory and institutional framework that has so far been lacking in the system of defence management. On the other hand, it has made up for the materially missing elements of the previous legislation. Thirdly, it absorbed the defence administration with the law enforcement administration effectively creating the so-called whole-of-government level.

²⁸ For more details see Ninth Amendment to the Fundamental Law of Hungary: <https://njt.hu/jogszabaly/2020-9-04-00>, and Tenth Amendment to the Fundamental Law of Hungary: <https://njt.hu/jogszabaly/2022-10-04-00>. On the other hand we ought to also highlight the 15 amendments to the Fundamental Law, which entered into force in January 2026. According to this provision, the Government will need the authorisation of the National Assembly not only to prolong the state of emergency, but also to suspend laws or derogate from the provisions of the law. See <https://njt.hu/jogszabaly/2025-15-04-00>

²⁹ KÁDÁR 2025.

With the adoption of Act XCIII the aim has been achieved that by preparing the national economy, by providing the necessary conditions in a mobilisation situation, the defence and security organisations and the functioning of the country's public administration system, the basic care of the citizens and, last but not least, the functioning of society and the national economy should be smooth and flawless.

However, it is important to note that the benefits of these principles can only be properly exploited if their guarantees are built into the various processes. The heads of the organisations concerned, the defence and security officers and, through their control powers, the central body of the defence and security administration can also play a significant role in ensuring this.³⁰

Summary

It can be said that the defence and security administration can perform its basic tasks effectively and in the current geopolitical situation only if it is able to make the necessary decisions in possession of relevant data at the territorial and county level, as well as to coordinate and support the work of the professional organisations involved in defence. It is also necessary to prepare for the future management of crisis situations that have not been experienced so far, or that do not appear with such intensity and frequency, and which may be fundamentally different from the Covid pandemic or the refugee crisis caused by the Russian–Ukrainian war, while protection will require the existence of a territorially structured, up-to-date database that can not only improve the effectiveness of interventions or coordination, but also extend the role of those involved in protection horizontally.

In terms of significance, non-kinetic attacks can be equally dangerous for the functioning of defence and security administration. Just think of the fact that databases, communication and even an emergency plan are available in electronic form, in a world, in a cyber environment where a traditional computer or smart device with a general internet access provides almost no protection. The examples provided elucidate that, despite the technical developments started in recent years, the resilience of the territorial and county bodies of the defence and security administration could be extended and unified, firstly by extending the accessibility and editing of the existing professional databases for the staff of the territorial defence secretariats, and secondly by creating and keeping up to date a new, so-called territorially connected database. Based on the examples, I wanted to draw attention to the fact that such a complex database and the associated decision-making protocol, even with the support of artificial intelligence – which could be used solely for situational and legislative analysis and interpretation – would greatly improve the territorial and, consequently, the overall national defence capabilities.

³⁰ FARKAS 2024: 8.

References

- BAÁN Mihály et al. (2014): *Magyarország védelmi igazgatása a közigazgatás új környezetében*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- BODA Mihály (2023): *A háborús ideológiák története*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. Online: https://doi.org/10.36250/01102_00
- BODA Mihály (2024a): A háború természetéről: a háború, mint a vitás kérdések rendezésének eszköze. *Hadtudományi Szemle*, 17(3), 53–69. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2024.3.4>
- BODA Mihály (2024b): A kockázatkerülő háború és a bátorság a 20–21. század fordulóján. A fegyvertechnológia fejlődésének hatása a háború természetére és a bátorság erényére. *Honvédségi Szemle*, 152(3), 113–125. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2024.3.9>
- CSIKI-VARGA Tamás – TÁLAS Péter (2020): Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. *Nemzet és Biztonság*, 13(3), 89–112. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2020.3.7>
- FARKAS Ádám (2024): A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló törvény alapelveinek érvényesülése, a szabályozás lehetséges fejlesztési irányai. *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2024(17), 1–17.
- JAKAB, András – TILL, Szabolcs (2023): A különleges jogrend. In TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs – CSINK Lóránt (eds.): *Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. Budapest: ORAC Kiadó, 441–467.
- KÁDÁR, Pál (2022): A Short Overview of the Reform of Hungarian Defence and Security Regulations. *Hadtudomány*, 32(1), 61–73. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.1.61>
- KÁDÁR Pál (2024a): Közigazgatás, védelmi és biztonsági igazgatás, katonai igazgatás – Fókuszban a Területi Védelmi Bizottságok és a kormányzás folyamatosságának összefüggései. *Honvédségi Szemle*, 152(1), 17–25. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2024.1.2>
- KÁDÁR Pál ed. (2024b): *A védelmi és biztonsági szabályozás magyarországi reformja*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. Online: https://doi.org/10.36250/01232_00
- KÁDÁR Pál (2025): A magyar különleges jogrendi szabályozás újabb lépcsője és a válságkezelés. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 13(3–4), 115–117.
- KESZELY László – MUHORAY Árpád – VASS Gyula (2025): A védelmi igazgatási rendszer fejlődése kialakításától a védelmi és biztonsági reform kezdetéig. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 13(3–4), 32–91.
- MUHORAY, Árpád – PAPP, Antal (2013): A vörösiszap-katasztrófa elleni védekezés, a helyreállítás, újjáépítés tapasztalatai II. *Belügyi Szemle*, 61(3), 63–86. Online: <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2013.v61.i3.pp63-86>
- MUHORAY Árpád (2019): A katasztrófavédelmi igazgatás rendszere, helye, szerepe a védelmi igazgatási feladatok ellátása során. In HORNYACSEK, Júlia (ed.): *A védelmi igazgatás rendszere és a honvédelmi igazgatással való kapcsolatának elméleti és gyakorlati összefüggései*. Budapest: Dialóg Campus, 111–132.

- MUHORAY Árpád (2021a): A katasztrófák kezelésének perspektívái és összkormányzati kapcsolódások a 21. században. *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzási Műhelytanulmányok*, 2021(8), 1–22.
- MUHORAY Árpád (2021b): A katasztrófavédelem kihívásai a 21. században a Nemzeti Biztonsági Stratégia tükrében. *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzási Műhelytanulmányok*, 2021(16), 1–17.
- NATO Crisis management (2026). Online: www.nato.int/en/what-we-do/introduction-to-nato/crisis-management
- POLI, Emanuele – CANDURA, Anna Rosa (2023): Annexation of Crimea to Russia: An Analysis of Geopolitical Events for Didactic Use. *The CoESPU Magazine*, (3–4), 24–41. Online: www.coespu.org/magazine/coespu-magazine-quarterly-no-3-4-2023

Legal sources

2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról [Act XCIII of 2021 on the coordination of defence and security activities]. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-93-00-00>
2022. évi XLII. törvény a szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, illetve humanitárius katasztrófa magyarországi következményeinek elhárításáról és kezeléséről [Act XLII of 2022 on the prevention and management of the consequences in Hungary of armed conflict and humanitarian disaster in the neighbouring country]. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2200042.tv>
- 400/2022. (X. 21.) Korm. rendelet a védelmi és biztonsági célú tervezés szabályairól [Decree No. 400/2022. (X. 21.) on rules for planning for defence and security purposes]. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2022-400-20-22>
- 1012/2020. (I. 31.) Korm. határozat a Koronavírus-járvány Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs felállításáról [Government Resolution No. 1012/2020. (I. 31.) on the Establishment of the Operational Staff Responsible for the Control of the Coronavirus Epidemic]. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2020-1012-30-22>
- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról [Government Resolution No. 1035/2012. (II. 21.) on the National Security Strategy of Hungary (NBS3)]. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-1035-30-22>
- 1088/2022. (II. 24.) Korm. határozat a Nemzetbiztonsági Operatív Törzsről [Government Resolution No. 1088/2022. (II. 24.) on the National Security Operational Team]. Online: <https://jogkodesz.hu/doc/2427252>
- 1101/2020. (III. 14.) Korm. határozat a koronavírus elleni védekezés kapcsán szükséges további intézkedésekről [Government Resolution No. 1101/2020. (III. 14) on further measures to protect against the coronavirus]. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a20h1101.kor>
- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról [Government Resolution No. 1163/2020. (IV. 21.) on the National Security Strategy of Hungary (NBS4)]. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2020-1163-30-22>

- 31/2003. (VIII. 22.) Korm. rendelet a nemzetgazdaság védelmi felkészítése és mozgósítása feladatai végrehajtásának szabályozásáról [Decree No. 131/2003 (VIII. 22) on regulating the implementation of the tasks of preparing and mobilising the national economy in the field of defence]. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2003-131-20-22>
- 2073/2004. (IV. 15.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról [Government Resolution 2073/2004 (IV. 15.) on the National Security Strategy of the Republic of Hungary]. Online: <https://jogkodex.hu/doc/4788147>
- 297/2020. (VI. 24.) Korm. rendelet a Gazdaságvédelmi Operatív Törzs felállításáról és feladatairól (Decree No. 297/2020. [IV. 24.] on the establishment and tasks of the Economic Protection Operational Staff) Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2020-297-20-22>
- 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet veszélyhelyzet kihirdetéséről (Decree No. 40/2020 [III. 11.] on declaring a state of emergency). Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2020-40-20-22>
- 62/2001. (IX. 25.) OGY határozat a Magyar Köztársaságnak az Amerikai Egyesült Államokat ért terrortámadást követő kül- és biztonságpolitikai lépéseiről (Resolution of the National Assembly No. 62/2001. [IX. 25.] on decision on foreign and security policy of the Republic of Hungary on the aftermath of a terrorist attack on the United States of America). Online: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?-docid=a01h0062.OGY>
- Magyarország Alaptörvényének tizedik módosítása (The 10th Amendment to the Fundamental Law of Hungary). Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2022-10-04-00>
- Magyarország Alaptörvényének tizenötödik módosítása (The 15th Amendment to the Fundamental Law of Hungary). Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2025-15-04-00>
- Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása (The Ninth Amendment to the Fundamental Law of Hungary). Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2020-9-04-00>

Matányi Marcell¹

Az 1809. évi inszurrekció modernizációjának törvényi előkészítése

Legal Preparations for the Modernisation of the 1809 Insurrection

Absztrakt

Az inszurrekciót jellegzetesen mint a magyar honvédelem feudális alapokon nyugvó intézményét vizsgáljuk. Klasszikus módon keveredik benne a Natio Hungarica társadalomszövete, valamint az exercitus hungaricus kérdésköre. A török kort követően érezhetővé vált korábbi szerepének, az erődemonstrációnak a megszűnése, hiszen ezt lassan, de biztosan átvette a Habsburg Birodalom regularizálódó hadereje. A 18. század útkereséséből a francia forradalom mutatott irányt. A francia nemzettest törvényi bővítése újraértelmezte a hadkiegészítés lehetőségeit is. Az inszurrekció modernizációját nem lehetett tovább halasztani, azonban az irányvonalat Károly főherceg 1806. évi hadreformja szolgáltatta.

József nádor és adminisztrációja 1808-ban kapta meg a feladatot, hogy a korábbi mobilizálási és harctéri tapasztalatok nyomán egységes és a Habsburg Birodalom hadkiegészítési rendszerével összeegyeztethető területvédelmi rendszert alkosson a Magyar Királyságban. A tervezet reflektálni kívánt az exercitus hungaricus kettős helyzetére a birodalomban, figyelembe véve a Magyar Királyság közjogi helyzetét és a Habsburg-dinasztia centralizációs törekvését is. Dolgozatomban a nádori tervezet és az abból született 1808. évi törvénycikkek vizsgálatával törekszem az inszurrekció 1808–1809. évi modernizált intézményét új megítélés alá vonni. Célom, hogy elhagyva az inszurrekció kizárólagos magyar katona értelmezését, elhelyezzem a Habsburg Birodalom 1805 utáni útkeresésében.

Kulcsszavak: inszurrekció, területvédelem, modernizáció, napóleoni háborúk

¹ Tanársegéd, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Alapozó Tudományok Intézete
Hadtörténelem Tanszék, e-mail: matanyi.marcell@uni-nke.hu

Abstract

We typically examine the insurrection as an institution of Hungarian national defence based on feudal foundations. In a classical manner, it intertwines the social fabric of the Natio Hungarica with the issues surrounding the exercitus hungaricus. Following the Ottoman period, the cessation of its former role – the demonstration of force – became apparent, as this was slowly but surely taken over by the regularising military forces of the Habsburg Empire. Amid the 18th-century search for a new path, the French Revolution provided direction. The legal expansion of the French nation also reinterpreted the possibilities of military conscription. The modernisation of the insurrection could no longer be postponed, but the direction was set by Archduke Charles's military reform of 1806.

Palatine Joseph and his administration were tasked in 1808 with creating a unified territorial defence system in the Kingdom of Hungary, based on previous mobilisation and battlefield experiences, that was compatible with the Habsburg Empire's military conscription system. The draft sought to reflect the dual status of the exercitus hungaricus within the empire, taking into account both the Kingdom of Hungary's constitutional status and the Habsburg dynasty's centralisation efforts. In my paper, by examining the palatine's draft and the 1808 legislative provisions derived from it, I seek to re-evaluate the modernised institution of the insurrection of 1808–1809. My objective is to move beyond the exclusively Hungarian military interpretation of the insurrection and situate it within the Habsburg Empire's search for a new path after 1805.

Keywords: *insurrection, territorial defence committee, modernisation, Napoleonic wars*

Katonát a nemesség, Hajdút a szegénység,
Szorongatja mindenütt őket az ellenség,
Lovat, zablát, karabint,
Kardot, pisztolt, pantallért,
Készítenek új mundért.²

„Kismegyeren megnyugodván, mintha gabonáinkat akarnánk nézegetni, kettőnkint, hármankint elszökdösünk. A gabonához érve, mint a fürők, szétfutottunk, abban egyezvén meg előre, hogy a nyúli határban levő itató kútnál várjuk össze egymást. Megyünk hát a gabona között bujkálva, majd elájulunk az iszonyatos melegben, [...] találkozunk a gabona között számos holt testekkel is, melyek ott mezételenül sütek és a kört iszonyú bűzzel öntötték el”³

– eleveníti fel Kovács Márk bencés novícius 1809-es anekdotáit Bay Ferenc. A győri főlevéltáros az 1941-ben kiadott, nagy műgonddal válogatott és szerkesztett

² Pálóczi Horváth Ádám *Generális insurrectio* kezdetű dalszövege eredetileg az örökösödési háborúból (1740–1748) örökölt kvártélyos dal, amelyet az *Ötödfélszáz Énekek* című munkájában közölt 1813-ban. Vö. *Ötödfélszáz Énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgűjteménye az 1813. évből* 1953: 399.

³ BAY 1941: 149.

forrásgyűjteményét egy Márai-idézettel engedte útjára; az ötödik koalíciós háború magyar öröksége a 20. század derekán, a világháború árnyékában is érdeklődésre tartott számot.

„Mert Európa csakugyan sötét e télben, oly sötét, mint a napóleoni háborúk idejében lehetett, mikor nem voltak még repülőgépek, de volt háború, tengerzár, nem volt villamosság, de volt influenza és sötétség. Ez a homály eltartott néhány évtizeden át. Az emberek akkor is otthon ültek, a kerek asztal körül, az ernyős lámpák fényében, olvastak, emlékeztek, csendes összejöveteleken beszélgettek az emberi sorsról. Sokáig volt ez így... S most elmondhatnám, hogy ez az idő véget ért egyszer, s Európát kivilágították, az emberi szellem és akarat segítségével, fényesebbre, mint volt valaha azelőtt. S hiszek benne, e sötét európai télben, hogy most is így lesz.”⁴

Az *exercitus hungaricus* helyének és megítélésének kérdése folyamatosan önreflexióra kényszeríti a tudós magyar főket évszázadok óta, mert a kérdésre adott válasz meghatározza helyünket a magyar társadalom szövetében és értékrendünket a kulturális sínen. Az 1809-es generális inszurrekció kitüntetett katonahősöket,⁵ anekdotákat és társadalmi mobilitást adott a Magyar Királyságnak, amelyek mitikus hőskultusza utat nyitott egy magasabb, *birodalmi gondolkodás* megalapozásához.⁶ A magyar nemzet sajátja, hogy a *Haza* szolgálatában elesettjeiről sohasem egységesen emlékezik meg. Hőskultuszát aktuális politikai világlátása határozta meg évszázadokon keresztül. A *magyar katona* megítélése és értékelése nem a teljesítménye, hanem a politikai hovatartozás fényében történt, főképpen az elmúlt kétszáz év során. Felelősségünk, hogy az *exercitus hungaricus* újkori történetét ne önnön korunk elvárásaival mustráljuk, hanem próbáljuk meglátni akképpen, ahogyan kortársai tekintettek rá. Főképpen fontos ez abban a korban, amikor a 19. század hajnalához hasonló társadalmi és szerkezeti váltásokon megy keresztül ismert világunk. Akkor, amikor a nyugati társadalmakban is egyre inkább a *fegyvereké a szó*.

Ősi fegyver modern időkben

A generális inszurrekció viszonyát a Natio Hungarica társadalmi rétegeivel több módon is értelmezte a történettudomány; törvények és országgyűlések iratfolyóméternyi sorát elemezték végig a szakma nagyjai. Nagy Ágoston tüzetesen megvizsgálta a propaganda, a társadalom, valamint az inszurrekció egymásra gyakorolt hatását.⁷ Markó Árpád hosszú értekezésen keresztül vizsgálta az inszurrekció intézményének helyzetét az *exercitus hungaricus* kérdésében.⁸ Poór János megkerülhetetlen monográfiában foglalkozott a francia forradalmi háborúk időszakában zajlott pozsonyi országgyűlések generális

⁴ BAY 1941: 7. Bay Ferenc saját előszava forrásgyűjteményéhez.

⁵ NAGY 2020: 48.

⁶ BODA 2023: 101.

⁷ NAGY 2022: 218.

⁸ MARKÓ 1939.

inszurrekcióról alkotott véleményével.⁹ R. Kiss Istvántól kezdve, Veress D. Csabán, valamint Vízi László Tamáson át Nagy-L. Istvánig pedig egyre újabb munkák foglalkoznak a generális inszurrekció utolsó harctéri alkalmazásával. Dolgozatomban ezért nem kívánok többet feltételezni, mint hogy a Magyar Királyság politikai elitje komolyan vette az 1805 után kibontakozó lehetőséget és modernizálni kívánta ősi intézményét. Azon institúciót, amelyet saját területi integritásának védelmére hozott létre, a Rákos-mezei országgyűlések homályba vesző történelmi múltjában. Az inszurrekció jelentősége kézzelfoghatóan felsejlik azon történészek munkáiban, akik a korszak nagy változásait ábrázolni próbálták a *Haza–Nép–Nemzet* hármasság gondolatterképén.¹⁰ A három fogalom, amely meghatározta a 19. századot, éreztette hatását a mindenkor *Háború* megvívásakor felhasznált eszközökben is. Munkámmal egy újabb részletét szeretném megvizsgálni a kérdésnek:¹¹ válasz volt-e a kor katonai kihívásaira az inszurrekció? Ehhez elsősorban Habsburg-Lotharingiai József (1776–1847) nádor és az 1808-as pozsonyi országgyűlés törvénykező munkáját veszem vizsgálatom tárgyául. Feltéve jelen írásom kérdését; az ország politikai vezetése modernizálni kívánta-e az inszurrekció intézményét?

Bár Domanovszky,¹² József nádor iratait kiadó munkája után egyértelműnek tűnhet az igenlő válasz, Markó a forráskiadás után néhány évvel mégis megkérdőjelezte az intézmény hasznosságát.¹³ Poór pedig szkeptikusan állt az országgyűlések modernizációs törekvéseihez, amelyek véleménye szerint inkább csak a prosperitás útjában álltak.¹⁴ Elsőként, így talán érdemes egy rövid körutat tennünk és megvizsgálunk az újkor során összehívott inszurrekciók kritikáját. Évszázados mobilizációs kihagyást követően az inszurrekció intézményének használata Mária Terézia királynő háborúi során merült fel ismét. A regularizációs törekvések és a birodalmi hadseregek idejében azonban az ősi, személyes felkelésen és megajánlásokon alapuló intézmény korszerűtlennek tűnt. Az 1778-ban kirobbant újabb porosz–osztrák fegyvercsörte a korábbi porosz háborúk embervesztései nyomán arra készítette a bécsi udvart, hogy javaslatot tegyen egy újabb inszurrekció összehívására. A mobilizációval végrehajtani kívánt modernizációs tervezetet három kitűnő katonai szakvélemény támasztotta alá: Albert Kázmér herceg budai helytartó (1765–1780), Hadik András (1710–1790) gróf és Franz Moritz von Lacy (1725–1801) gróf.¹⁵ A főherceg és Lacy gróf alapvetően költségesnek találták az egyébként is zajló katonaállítások mellett megindítandó inszurgens hadtest felállítását, amely kevés haszna mellett nem nélkülözné a magyar rendek panaszos országgyűlési feliratait és követeléseit.¹⁶ Hadik véleménye megengedőbb ugyan, de az országgyűlés összehívása nélkül, legfeljebb szintén csak egy tartalék hadtest felállítását javasolta, amely 12 ezer gyalogos újonc, 8000 portális lovas, vagy legalább hatásló összegyűjtését jelenthette volna.¹⁷ Az általános vélemény tehát az inszurrekcióról lesújtó: a Magyar Királyság határain kívül tartani költséges,

⁹ POÓR 2003: 162.

¹⁰ ECKHARDT 2001: 47.

¹¹ MATÁNYI 2025: 136.

¹² DOMANOVSKY 1935: 210.

¹³ MARKÓ 1960: 171.

¹⁴ POÓR 2003: 92.

¹⁵ LÁZÁR 2024: 169.

¹⁶ LÁZÁR 2024: 168.

¹⁷ HAUSNER 2021: 169.

állománya fegyelmezetlen és tisztikara engedetlen, várható létszáma csak becsülhető. A birodalomnak kiszámítható, az egységes haderőben uniformizált keretek között fellépő katonákra volt szüksége a korszakban, amelyet az inszurrekció nem tudott megadni. A katonai szolgálatról alkotott elképzelés párhuzamosan alakult a fiskális katonaállamok centralizálásával: a hadsereg az állam erőkitetésének elsődleges eszköze lett. A „nemesi felkelés” ezzel szemben továbbra is egy társadalmi réteg szerepe maradt; nem az állam, hanem a nemesség érdekérvényesítésének eszköze. A 18. század katonai gondolkodói megpróbálták módosítani a keretét, de a tartalmát nem. Úgy tűnt, a reguláris hadseregek térnyerésével az inszurrekció intézménye végleg eltűnhet az exercitus hungaricus történetéből. A 18. és 19. század fordulóján azonban változás állt be a reguláris hadseregek kiegészítésében. A francia forradalom hatására a háború a nép ügyévé vált.¹⁸ A forradalmi Franciaország harcmezein megjelentek a fegyelmezetlen, de honszeretetüktől áthatott, hazájukért harcolni kívánó férfiak tömegei. A La Fayette által, 1789. július 15-én szabályzati keretek közé helyezett *Garde nationale* nem jelentett állandó katonai szolgálatot, soraiban aktív polgárjoggal rendelkező állampolgárokat találunk, akik polgári foglalkozásuk mellett vállaltak fegyveres szolgálatot közösségük védelmében.¹⁹ A katonai szolgálat egy új formája vált meghatározóvá: a miliciarendszer számottevő és intézményesíthető hadkiegészítési forma lett. Ezzel a fordulattal új fejezet nyílt az európai hadkiegészítés történetében.

A francia forradalmi háborúk során (1792–1815), dacára a korábbi tapasztalatoknak és feliratoknak, négy alkalommal hívták össze az inszurrekciót. Az útkeresés időszaka ez, amelyben az intézmény katonai potenciálja újra és újra mérlegre kerül, miközben az átellenes serpenyőben hol a hosszadalmas kiállítási idő, hol pedig a „rakoncátlan magyar virtus” áll. A legnagyobb modernizációs hatást kétségtelenül a harmadik koalíciós háború (1805) során bevezetett általános mozgósítás fejtette ki. Austerlitz (1805. december 2.) már a kortársak szemében is a francia császár kimagasló győzelmét jelentette.²⁰ A háború során összehívott generális inszurrekció több modernizációt sürgető jelentést és katonai szakvéleményt hagyott maga után.²¹ Az ősi intézmény alkalmazása újra előtérbe került, mint lehetséges miliciarendszer. Az 1805. évi vereséget követően a bécsi udvar számára kiemelkedően fontossá vált egy második katonai vonal létrehozása a császári–királyi hadsereg elsődleges erő kifejtési képessége mögött. A jelenség nem példa nélküli Európában;²² a széles, ugyanakkor udvarhoz hű társadalmi rétegek háborús mobilizálása a korszak igazi kísérleti terepe. A cél minél nagyobb tömegek fegyverbe szólítása, minél rövidebb idő és anyagi ráfordítás árán. A Magyar Királyság esetében ez összefüggött az exercitus hungaricus, vagyis a magyar katona helyzetének kérdésével. Tulajdonképpen Bécs, Pozsony és Buda akarátának szerencsés, közös találkozása az 1808-as országgyűlés, amely rendezni látszott az 1715 óta húzóódó kérdésgomolyagot. Az uralkodónak tehát egy gyorsan mobilizálható, de békeidőben olcsón fenntartható második katonai vonalra volt szüksége mind az örökös tartományokban, mind a Szent Korona országaiban. A magyar rendek pedig reagálni kívántak

¹⁸ HAHNER 2021: 546.

¹⁹ HAHNER 1989: 125.

²⁰ GOETZ 2025: 310.

²¹ Hadtörténet Levéltár, VI.4./4D. 1805: 97–99.

²² FORGÁCS 2020: 41.

a Magyar Királyság honvédelmének, vagyis a történelmi magyar állam integritásának erődemonstrációs készségeivel foglalkozó, de a korábbi országgyűléseken függőben hagyott vitáira. Az inszurrekciós intézmény megújítása kapcsán Vízi László Tamás kiemelkedő munkáját fontos megemlítenünk, amely részleteiben is feltárta az 1797 utáni inszurrekciók törvénykeret-változásainak tapasztalatait.²³ A forradalmi háborúk három mozgósításának tanulságai; Esterházy József, az ő jegyzeteit felhasználó Bittner százados és Gosztonyi János²⁴ jegyzetei és jelentései álltak József nádor asztalán, mire elkészült – a vizsgálatom tárgyát képező – modernizációs tervezete. A hosszú évtizedek, valamint a koalíciós háborúk tapasztalata azt mutatta, az inszurrekció intézményének három fő problémával kellett 1809-ben szembenéznie:

- a mobilizációra fordítható pénzügyi források stabilizálásával;
- a nyilvántartott és kiképzett keretállomány fenntartásával békeidőben is;
- a felszerelés és az egyenruha kérdésének orvoslásával, amely kiterjedt a készíttetés, valamint a raktározás körére is.

A nádor 1808. május 28-án kapta meg az uralkodó legfelsőbb kéziratát, amely tartalmazta az örökös tartományokban bevezetni kívánt Landwehr-rendszer²⁵ tervezetét. Ebben Habsburg-Lotaringiai Ferenc (1768–1835) császár felszólította testvérét, a nádort, hogy a Magyar Királyság területén is dolgozzon ki egy hasonló rendszert. A levélben teljes bizalmat szavaz a nádornak: „Teljes mértékben megbízom az Önök hűségében, és befolyásukban a magyar nemzetnél.”²⁶ Tévútra vezetne tehát bennünket, ha a bécsi és pozsonyi politikai körök tükrében vizsgálalnánk az inszurrekció katonai hatékonyságát.²⁷ Az udvar szándéka, hogy a kor kihívására válaszul, hozzá lojális társadalmi rétegeket állíthasson a kialakított területvédelmi vonalba.²⁸ A nádor válaszleveléből kiderül, hogy céljának tekinti az inszurrekció modernizálását, amely alkalmassá teszi a gyors mobilizációt, ugyanakkor illeszkedik a Magyar Királyság hatályos törvényeihez. Továbbá felhívja az uralkodó figyelmét, hogy az országgyűlés összehívása nélkül aligha érhető el a kívánt eredmény. Erre pedig a legjobb alkalmat a királynő koronázása jelentené.²⁹ A nádor, helyzetéből adódóan, egy egységként kezelte a Magyar Királyság katonai erejét. Álláspontja valószínűleg tükrözi Bécs megközelítését is:³⁰

- A Magyar Királyság serezei (*Linienregiment*) a császári-királyi hadsereg részei. Az országgyűlés ajánlja meg újoncok létszámukat (*Reserveanstalten*), de nem diszponál felettük. Lényegében a magyar törvények szerint ez a portális katonaság kiváltását jelentette 1715 óta.³¹

²³ VÍZI 2014: 99.

²⁴ VÍZI 2014: 156.

²⁵ ACERBI 2018: 41.

²⁶ DOMANOVSKY 1935: 203. „Ich vertraue diesfalls ganz auf Euer Liebden Anhänglichkeit an Meine Person, auf Ihre stäts erprobte Thätigkeit und auf Ihren Einfluß bei der Hungarischen Nation.”

²⁷ VERESS 1987: 28, 48. A politikai nézeteken alapuló értékelés tulajdonképpen már a hadjárat évében megkezdődött, amikor a vesztes kismegyeri ütközet okai között hol a hadvezetés, hol pedig az inszurrekció készségtelensége van kiemelve. Az intézmény kettős megítélése jelen van a 19. és a 20. században is, amely keveredik az exercitus hungaricus vitás kérdésével.

²⁸ NAGY 2022: 15.

²⁹ NAGY 2022: 204.

³⁰ NAGY 2022: 205, 216.

³¹ POÓR 2003: 96.

- Az inszurrekció, a modernizáció eredményeképpen, a birodalomszerte kiépítendő másodvonalbeli tartalék (*Landes-Defensionanstalten*) részét képezné. A magyar törvények szerint ez lehet általános (*General*) vagy részleges (*Particular*). Egységesítése a modernizáció egyik feladata lenne.

A nádor tisztában volt az uralkodó és az országgyűlés között húzóódó feszült viszonygal, ezért 1808. június 19-én kelt fogalmazványában a közös együttműködést és a kölcsönös megértést szorgalmazta, amelyet Bécsben adott át Ferenc császár számára. Az átfogó tervezet összhangban állt a Károly főherceg-féle hadreform célkitűzéseivel, valamint az örökös tartományokban június 9-én meghirdetett területvédelem elveivel.³² Az egységesen területvédelmi rendszernek (*Systems der Landes-Defension*)³³ nevezett együttes magában foglalta a szerezredek állománypótlására történő kiegészítést (újoncozást ~ *erste/zweite Reserveanstalten*), a császári-királyi hadsereg elvonulásakor felállítandó generális inszurrekciót (*Active Insurrectionanstalten*), valamint a népfölkelést (*Sedentaire Insurrectionsanstalten*) is. Ez előbbi a társadalom azon rétegét érintette, amelytől a korszak politikai elitje nem várt lojalitást. Az utóbbi, másodvonalba hívott társadalmi rétegeknél a rendszer alapvetően épített az uralkodó iránti hűségre. Ezen a ponton nem választhatjuk el a katonai struktúra modernizációját a Magyar Királyság társadalmi berendezkedésének válságától. Az örökös tartományokban a 19. század elejére bizonyos kisközösségi formációkban már létezett a harmadik rend, amely szerzett vagyona révén érdekelt volt pátriájának védelmében – tehát osztályszinten alkalmas a területvédelmi feladatokra. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az osztály fogalmat nem annak marxista értelmében használom. Irányadónak Max Weber kategorizálását tartom, amely szerint politikai értelemben a polgársághoz tartozik valamennyi állampolgár mint azonos politikai jogok alanya. Rendi értelemben pedig a nemességgel és a proletariátussal szembeállított, összetett rend, amely a kézműves, kereskedő, vállalkozó, járadékos, illetve a képzettségükből élő honorácior rétegeket foglalja magában.³⁴ A gazdasági értelemben, ilyen módon, *bourgeois*ként vett polgári osztály a „nyugati világ” sajátos jege. Funkcionális önszerveződése és rezilienciakészsége szoros kapcsolatban áll a francia forradalmi háborúkra jellemző miliciarendszerek hatékonyságával. Míg tehát az örökös tartományokban a század elejére jellegzetesen kialakultak ilyen módon meghatározható társadalmi csoportok, addig a Natio Hungarica alig rendelkezett a klasszikus polgár társadalmi megtestesítőjével. A Magyar Királyság területén így a „honvédelem” feladata az öröklött jogállással rendelkező nemességre hárult. A nádori szövegben használt állampolgár (*Staatsbürger*)³⁵ kifejezés ugyan már a jogi egységesítés irányába mutat, de elismeri, hogy a Magyar Királyság sajátos közjogi helyzete sajátos reformokat kíván a területvédelem kérdésében is.³⁶

³² NAGY-L. 2024: 98.

³³ DOMANOVSKY 1935: 212.

³⁴ WEBER 1979: 252.

³⁵ JUDSON 2024: 78.

³⁶ DOMANOVSKY 1935: 213.

Reformkísérletek

A Magyar Királyság seregeinek újoncozási menetében történő reformelképzelésekben a nádori fogalmazvány támaszkodik Károly főherceg és az Udvari Haditanács útmutatásaira.³⁷ Munkám tárgyához a seregek vizsgálata nem tartozik szorosan, ezért csak a Magyar Királyság társadalmának szempontjából fontos mobilizációs változásokra szeretnék rámutatni. A nádor tervezete az éves újoncozás mellett elegendőnek tartotta a magyar kiegészítésű seregek tartalék zászlóaljának létszámát 900 főben maximalizálni.³⁸ A szolgálatra az 1808-ban születendő törvényekben törvényileg kötelezett lakosságot korosztályok szerint javasolta kategóriákba sorolni, akiket éves rendszerességgel kívánt – a mezőgazdasági munkákat nem gátolva – kiképzésre összehívni a kiegészítési körzet központjában. Az így felkészített állomány háború esetén szolgálhat a kiegészítési körzetének megfelelő ezred tartalék zászlóaljaként, vagy a többi kiegészítő zászlóaljjal összevonva, egy új hadtest kialakításának esetén, annak magjaként.³⁹ Azokat az egyéneket, akik valamely küllemi jegyüknél fogva alkalmatlannak bizonyulnak az első kiegészítési kategóriában teljesített szolgálatra, ám koruknál fogva beletartoznak a hadkiegészítési rendszerbe, helyi szinten írják össze és képeznek ki.⁴⁰ Háború esetén ezen alakulatokat a tartalék zászlóaljak kivonulásával egy időben vonják össze a kiegészítési körzet központjában, ahol másfél-két hónap gyakorlatozás során lehetne őket felkészíteni a harctéri szolgálatra.⁴¹ A tervezet fontos kitétele, hogy ezek az alakulatok mindenképpen részesülnének a seregük ismertetőjegyével ellátott megkülönböztető jelzéssel, hogy kivonulásuk esetén az ellenség ne a népfölkeléssel (*Landsturm*) azonosítsa őket.⁴² Ezen rendszabályok ugyanúgy érvényesek lennének a Magyar Királyság területén kiegészítendő gyalogsági és lovassági ezredekre is. A nádor egy ponton kiemelte, hogy a lovas szolgálati forma a magyarság lovak iránti vonzódása révén még célszerűbb volna, amennyiben a városi és földműves ifjúság is előszeretettel állítja szolgálatba saját, alkalmasnak tartott hátasait. A tervezetben összefüggésbe kerül a magyar nemzet könnyűlovas szolgálati forma iránti vonzódása, amely lehetővé tenné a huszár csapatnemként való alkalmazást a második mozgósítási vonalban is.⁴³

József nádor felterjesztésének második része kizárólag az inszurrekció intézményének megreformálásával foglalkozik.⁴⁴ Alapvetésnek tekinti, hogy a magyar történelemben ősidőktől fogva létezik a területvédelemnek ez az intézménye, amely a későbbiekben sokat változott a magyar reguláris ezredek megalakításával. A nádor szövege nem kerüli a konkrét és lényegretörő meghatározásokat, ahogyan azt sokszor az országgyűlési felszólalásokban láthatjuk. Nyíltan hivatkozik a portális katonaság (*Portalinsurrection*)

³⁷ NAGY-L. 2013: 102.

³⁸ DOMANOVSKY 1935: 218.

³⁹ DOMANOVSKY 1935: 220.

⁴⁰ DOMANOVSKY 1935: 222.

⁴¹ DOMANOVSKY 1935: 224.

⁴² DOMANOVSKY 1935: 228.

⁴³ DOMANOVSKY 1935: 224. „Bei der bekannten Vorliebe der ungarischen Nation zum leichten Cavalleriedienste und Brauchbarkeit der ungarischen Pferde könnte auch mit Erfolg jenen vermöglicheren Bürgers- und Bauernsöhnen, welche zu der zweiten Reserve gehören und sich mit tauglichen Pferden zu versehen und selbe zu erhalten im Stande wären, gestattet werden, als Hussarn zu dienen.”

⁴⁴ DOMANOVSKY 1935: 228.

vitatott helyzetére, az inszurrekció intézményének (*Insurrections-Anstalten*) rendezetlen sokszínűségére. József nádor és munkatársai kiváló tájékozottságát jól szemlélteti, hogy külön definícióban határozták meg az inszurrekcióba sorolt testületeket. Egyértelműen elkülönítették az országhatár védelmének feladatával megbízott „aktív inszurrekciót” és az ország belső biztonságának fenntartása érdekében felállított „helyi inszurrekciót”. Ez utóbbit főképpen a reguláris haderő lokális pótlásaként, tehermentesítéseként fogalmazták meg.⁴⁵ A törekvés mellett, amely az inszurrekciót a landwehr társintézményévé kívánta tenni, jól kirajzolódik az inszurrekció kettős felosztása is harctéri és tartalékos szolgálatra. Emellett, a Landwehr-inszurrekció párhuzam megfigyelhető az erkölcsi kitételben is, amely szerint az ország védelme kötelesség, amely nem teszi lehetővé a helyettesállítást vagy a pénzbeli szolgáltatmegváltást. Állampolgári (*Staatsbürger*) feladat 17–40 éves kor között. A kifejezés természetesen közjogilag kifogásolható, hiszen 1808-ban mást érthetünk rajta az örökös tartományokban és mást a Szent Korona országaiban. Azonban nem vitathatjuk, hogy a fogalom a Natio Hungarica 1808-ban aktuális corpusát is teljes egészében lefedi. Igaz, hogy rendi társadalmon kívül elhelyezkedő csoportokra az állampolgári jogkör nem terjedt ki, de ebben alighanem konszenzust fedezhetünk fel. Ugyanakkor jogosan vetődik fel a kérdés: hibának tekinthetjük-e a kifejezés használatát? Aligha, hiszen ha a nádori felirat precíz szöveggondozására tekintünk, biztosak lehetünk benne, hogy az *állampolgár* kifejezés jó okkal került a maga helyére. 1806 óta az egész monarchia területén komoly értelmiségi munka zajlott annak érdekében, hogy *Ausztria* összetett államból egy birodalommá kovácsolódhasson össze.⁴⁶ A folyamat szerves részének tekinthetjük a *honi véderő* (*Landwehr*) programot, amelynek keretében az inszurrekciót is integrálni és reformálni szándékozott az udvar. Az állampolgár kifejezés ilyen módon emlékeztet bennünket arra, hogy az inszurrekció 1805 utáni történetét nem vonhatjuk ki az Osztrák Császárság ideológiai és társadalmi átalakulásából. Persze a Natio Hungarica szövevényes teste nehezen mozdult, így a korszellem jobbra csak a bécsi kongresszust követő években éreztette hatását a rendi corpuson. Ez azonban mégis figyelemfelkeltő példa lehet számunkra az inszurrekció intézményes modernizációjának vizsgálata során. Történész nemzedékek sora élt a hungarizmus nacionalista narratívájának magyarázatával, miszerint a bécsi udvar tudatos törekvése lett volna az intézmény ellehetetlenítése. Munkájában Vizi hosszú listát sorol azon kutatókról, akik levéltári anyagok hivatkozása nélkül keresték az 1809-es kudarc okát Bécsben, majd önmaga is beáll a sorba. Bécs „hallgatásával” indokolja az inszurgens modernizáció korábbi eredménytelenségét.⁴⁷ Talán nem hiábavaló, ha a politikai „gáncsoskodás” realpolitikai értelmezése mellett beemeljük vizsgálatunk tárgyának értékelésébe a társadalomtörténeti nézőpontot is.⁴⁸ A nacionalista megközelítéssel ugyanakkor okvetlenül egyetérthetünk abban, miszerint az inszurrekció intézménye nem kaphatott teret az exercitus hungaricus erődemonstrációjában. Ennek azonban

⁴⁵ DOMANOVSKY 1935: 229. „in jene, welche Bezug auf die Vertheidigung der Landes-gränzen haben, und welche mann vielleicht *active Insurrectionsanstalten*. Und in jene, welche die Erhaltung der inneren Sicherheit, die Enthebung der regulirten Armee von allen inner Landes zu bestreitenden Dienste zum Ziele haben, die mann eben so passend *sedentaire Insurrectionanstalten* benennen könnte, abtheilen.”

⁴⁶ JUDSON 2024: 92.

⁴⁷ VIZI 2014: 124.

⁴⁸ VIZI 2014: 100.

aligha nemzeti okai voltak egy olyan korban, ahol a ráció uralma megkérdőjelezhetetlen volt a politikai aktorok között. Ezt támasztja alá az udvarhoz benyújtott 18. századi reformtervezetek döntő többsége is. Amelyek, ahogyan fentebb láthattuk, békeidőben is fegyverben tartott keretállományt és kizárólag a magyar törvények hatáskörébe tartozó katonai erőt kívántak építeni az inszurrekcióból. A többnyire önálló hadtestként felállítandó erőt a bécsi udvar nem fogadhatta el a Natio Hungarica önálló erő kifejlesztési készségeként, főként hogy a tüzérségi eszközparkot is az uralkodóháznak kellett volna fenntartania saját költségén. Ezen okból történhetett meg az, hogy a hazafiatlansággal aligha vádolható Hadik sem támogatta az inszurrekció modernizációját: a kíméletlen anyagi áldozatok nem hozhattak sikert a hatályos törvények és a magyar rendi társadalom önmagáról alkotott *exeritus hungaricus*-képe mellett.

Mi változott tehát 1778 és 1808 között? A társadalmi struktúra. Igaz, nem a Magyar Királyságban, de a nyugat-európai változás kihívást teremtett, amelyre Bécsben és Pozsonyban egyaránt reflektálni kellett. A francia konvent a háborús kényszerhelyzetből fakadóan sorra bővítette a katonai mobilizációba bevonható társadalmi csoportok körét. A nemzetőrség megalapítását általában forradalmi újításnak kezeljük, de tulajdonképpen nem jelent mást, mint a 18. századtól reneszánszukat élő polgárőrségek, valamint regionális milíciák egységesítése. Ezáltal pedig egy kiszámítható, összeíráson alapuló katonai másodvonal megteremtése. Az így létrejött hadkiegészítési erőt a francia törvények fokozatosan emelték fel a már létező lokális szintről az országos lefedettségű katonai erődemonstrációs térbe. Mi tehát a területi véderő a 18. század végén? Egységesen felszerelt és kiképzett, az uralkodó, illetve a politikai elit tulajdona és nem előjogai révén hűséges, széles társadalmi rétegek gyorsan mobilizálható tömege. Birtokkal rendelkező földművesek, házzal és műhellyel rendelkező városi polgárok, vagyonnal rendelkező iparosok és kereskedők. A korban politikai teret nyerő, klasszikus *bourgeoisie* osztály, akik társadalmi státuszt és megbecsülést vártak a katonai szolgálattól. A Magyar Királyság területén ez a társadalmi csoport – a Natio Hungarica testén belül – elenyésző. A helyüket a születési előjogokkal rendelkező nemesség, valamint a kollektív előjogokkal rendelkező városi polgárság bizonyos rétegei töltik ki. Őket pedig felölelte az 1808. évi inszurrekciós törvény. Lassú lépés ez a polgári középosztály kiépüléséig, de a katonai szolgálat társadalmi átjárhatóságot rejtő előnyei a rendi alapokon szerveződő hungarus-tudatú társadalom rétegeiben is megjelentek.

József nádor elképzelései az inszurrekcióról ötvözték a nyugati mintákat és a Natio Hungarica valóságát. A tervezet a bécsi udvar számára is érthető módon fogalmazta meg a modernizáció irányait, kizárva az attól való félelmet, hogy az inszurrekció a Magyar Királyság önálló katonai erejévé válik. A cél a Landwehrrel egyenértékű területi véderő felállítása volt, amely a francia forradalom nyomán elterjedt társadalmobilizációs formákkal ötvözve reflektálhatott a korszak katonai kihívásaira.⁴⁹ A nádor az elmúlt mozgósítások tapasztalatait felhasználva gyorsítani kívánta a mobilizációt, ezért a seregredek kiegészítéséhez hasonlóan, az inszurrekció intézményében is két kategóriát vázolt fel. A vármegyék adminisztratív feladatának jelölte ki minden olyan 17–40 év közötti férfi lajstromba vételét, aki megfelelt az inszurrekciós törvény

⁴⁹ DOMANOVSKY 1935: 228.

követelményeinek. A tervezet alapvetően vagyoni helyzet alapján rangsorolta a Natio Hungarica corpusának minden tagját, ráadásul birtoktulajdon alapján kötelezte őket *subsidium* befizetésére is az inszurrekciós pénztárba. A tervezet kitért a gyalogság és lovasság kötelékekbe történő szolgálati elosztására is, amelyben a nádor fontos szempontnak tartotta, hogy az alapvetően azonos társadalmi státuszú inszurgensek egy egységhez tartozzanak. Ilyen módon elérhető, hogy a városi polgárok alakulatai ne keveredjenek a kollektív nemesség kiállítottjaival, méginkább a nemesi származású csapataival.⁵⁰ A tisztek előterjesztésében a vármegyék adminisztrációjának ugyan javaslati lehetősége lett volna, de a végső döntést az ország nádora hozta volna meg. A tervezet szerint, ilyen módon felállított, harctéri szolgálatra szánt *aktív inszurrekció* (*Active Insurrectionanstalten*) évente egy alkalommal mustrán venne részt, és két héten át gyakorlatozna az adott vármegye székhelyén.⁵¹ Tervezetében a nádor hosszan taglalja a vármegyei hatóságok jogkörét, kiszabható feladatait és az aktív inszurrekció élelmezési és felszerelési lehetőségeit. Az éves, kötelékben zajló kiképzések mellett, hetente alakulatszintű, lokális kiképzéseket javasol a szolgálatra kötelezetteknek.⁵² A felszerelések, ruházat és fegyverek ellenőrzésére, valamint a bandériumok (*die Banderialisten*) mustrájára az éves gyakorlatozáson kerülne sor.⁵³ Háború esetén a mobilizálásnak a mozgósítási parancsot követő nyolc napon belül meg kellene történnie, hogy a vármegyei összevonás helyszínén 4–6 héten át fel lehessen készíteni az inszurgens kötelékeket a kivonulásra. Az egyenruhák kiosztása is csak ebben az esetben történne meg. A csákon, a Landwehr egységeihez hasonlóan, jelölni kellene a kiállító hatóság kezdőbetűit, hogy az ellenséges erők ne népfelkelőként azonosítsák az inszurrekció tagjait, elfogásuk esetén.⁵⁴

A nádor a reguláris ezredek hadkiegészítéséhez hasonlóan az inszurrekció intézményének is meghatározta a második vonalát. A tervezet szerint ez a helyi jellegű, *tartalék inszurrekció* (*Sedentaire Insurrectionanstalten*) lett volna, amelynek feladata az aktív inszurrekció kivonulása után is megtartani a háterszág belső biztonságát és nyugalomát. Ebben az összeírásban minden 40 és 50 év közötti családfő szerepelt, aki háztulajdonnal rendelkezett. Függetlenül attól, hogy a társadalom melyik rétegéből való: nemes, városi polgár, kereskedő, mesterember vagy paraszt.⁵⁵ A feudális alapú rendiség egyéni jogrendjén felülemelkedő honvédelmi kötelezettség alapjait látjuk megfogalmazódni, reflexióban a francia miliciarendszer elemeivel. A tartalék inszurrekció állományába soroltak katonai kiképzést és egyenruhát a tervezet szerint nem kapnának, és saját fegyverrel kellene ellátniuk a szolgálatot mindaddig, míg a kijelölt régiójukban egyéb katonai vagy inszurrekciós alakulat fel nem váltja őket.⁵⁶ A gyakorlatban az inszurrekció ezen formája feleltethető meg a népfelkelés (*Landsturm*) intézményének.

⁵⁰ DOMANOVSZKY 1935: 231. „bei dieser vorläufigen Eintheilung wäre zu beobachten, das so viel möglich die adeligen insurgenten mit den unadeligen nicht vermischt.“

⁵¹ DOMANOVSZKY 1935: 233.

⁵² DOMANOVSZKY 1935: 235.

⁵³ DOMANOVSZKY 1935: 237.

⁵⁴ DOMANOVSZKY 1935: 238.

⁵⁵ DOMANOVSZKY 1935: 241. „In diese werden eingeschreiben alle Hausväter ohne Unterscheid bis 50 Jahre, als Adelige, Bürger, Gewerbsbesitzer, Bauern, dann Häußler zwischen 40 bis 50 Jahre.“

⁵⁶ DOMANOVSZKY 1935: 242.

Az uralkodó, leiratban, egy-két pontban kiegészítést fűzött a tervezethez. Ezekben többnyire a felszerelés és fegyverzet kérdéskörében tett módosító javaslatokat, a szervezeti rendszer lényegét nem érintették. Gondolatmenetem szempontjából a leginkább figyelemre méltó rendelkezése, miszerint az aktív inszurrekció állományát háború esetén egyenruha nélkül is a hadszíntérre lehet vezényelni. Ebben az esetben a seregdek újoncaihoz hasonló megkülönböztető jelzést kapnának.⁵⁷ Az előkészített tervezetet az 1808. augusztus 28-án Pozsonyban összeült országgyűlés tárgyalta. Az eredmény az 1809. évi inszurrekció kapcsán olyan sok alkalommal hivatkozott 1808. évi II. és III. törvénycikkek lettek. Míg a második törvénycikk a hadkötelesek részletes taglalása mellett engedményt tett az uralkodónak, miszerint három éven át országgyűlési felhatalmazás nélkül is összehívhatja a generális inszurrekciót, addig a harmadik törvénycikk a nádor tervezeténél jóval felületesebben rendelkezik az inszurgens állomány kiképzéséről. Ugyanakkor a törvény szövege is ragaszkodik az évenként egy alkalommal, legfeljebb 14 napon keresztül tartandó szemlérről és hadgyakorlatról. A cikkely a nádori tervezetnél jóval részletesebben foglalkozik a hadkötelezettségük alól önmagukat kivonók büntetésével. Az országgyűlés újabb részeredménye, hogy rendelkezik a bandériumok törvényes ügyének kivizsgálásáról,⁵⁸ illetve az újoncozás megindításáról a seregdek számára.⁵⁹

Összegzés

Érezhető-e a rendi országgyűlés igyekezete a honvédelem kérdésének megreformálásában? Poór monográfiájában kifejti, hogy a *Natio Hungarica* törvénykezési szövege sok kivetnivalót tartalmaz.⁶⁰ Ezen állítást *de jure* nem cáfolom. Meglátásom szerint azonban jelentős változás állt be az inszurrekció gyakorlati alkalmazásának elméleti hátterében. Ugyan a rendek 1808-ban is hosszú jogvitákat folytattak arról, ki és milyen módon tartozik hadba vonulni vagy *subsidiomot* ajánlani, a következő pontokban egyértelműen elfogadták a nádori tervezetet:

- az uralkodó 1810-ig az országgyűlés hozzájárulása nélkül hadba hívhatta az inszurrekciót;
- döntés született a keretállomány nyilvántartásáról és évenkénti mustrájáról;
- döntés született az aktív inszurrekció állományának rendszeres kiképzéséről;
- döntés született az inszurrekciós pénztár megalakításáról;
- döntés született az inszurrekció felszerelésének és fegyverzetének központi raktározásáról és évenkénti felülvizsgálatáról.

Nem jelenthetjük ki, hogy az 1808. évi törvények egy tökéletes területvédelmi rendszer olajozott működtetésének alapjait fektették le, a fenti öt pont azonban egyértelműen jelzi a modernizációs szándékot. Ez alapján kijelenthetjük, hogy az inszurrekció intézménye képes volt arra, amit a francia forradalmi háborúk korszaka elvárásként

⁵⁷ DOMANOVSKY 1935: 209.

⁵⁸ 1808. évi IV. törvénycikk.

⁵⁹ 1808. évi VI. törvénycikk.

⁶⁰ POÓR 2003: 169.

állított egy területvédelmi rendszer elé: az uralkodóhoz lojális társadalmi rétegek gyors és szakszerű mobilizálását és hadrendbe állítását. Ezt bizonyítja a tény is, miszerint 1809-ben egy hónappal az uralkodói pátenz és a nádori parancs kiadását követően több mint 30 ezer inszurgens menetelt a számára kijelölt gyülekezési pont felé.⁶¹

Mi lett a modernizáció sorsa? Tudjuk, hogy 1811–12-ben országos bizottságok foglalkoztak az 1809. évi inszurrekció tapasztalatainak összegyűjtésével. 1827-ben, a reformkor hajnalán egy törvénycikk újabb bizottságot állíttat fel, amely olyan fontos törekvéseket tűz ki, mint a nemes ifjak kötelező kétéves inszurrekciós szolgálata, a bandériumok leváltása állandó inszurgens alakulatokkal, Pesten felállítandó állandó hadiraktár és posztógyár, nem utolsósorban pedig a hazai tisztképzés mihamarabbi elindítása. A Natio Hungarica önvédelmi készségét láthatóan továbbra is a generális inszurrekció intézménye biztosította a napóleoni háborúkat követően is. Miért nem történt meg az országos bizottság tervezetének tárgyalása az 1832. évi országgyűlésen? Vizi munkájában így fogalmaz:

„A nemesi előjogok fenntartását igazolni szándékozó gondolat ekkorra már összeegyeztethetlenné vált a honvédelmet *nemzeti alapokra* helyezni kívánó politikai törekvésekkel. Az inszurrekció korszerűsítésének terve ezért kudarcra volt ítélve. A reformkori országgyűlések közönsége pedig már nem a múlttal, hanem elsősorban a *polgári átalakulás* reformjával kívánt foglalkozni.”⁶²

Mondhatjuk: az inszurrekció intézményét a politikai corpus átalakulása tette korszerűtlenné. Ugyanakkor hiba lenne a honvédelem összetett kérdését kizárólag politikai pártharcok látószögében vizsgálni. Az elmúlt évtizedek során a magyar hadtörténeti munkák hajlottak arra a nézetre, hogy az inszurrekció eltűnését a nemzeti ébredéssel állítsák párhuzamba. Mintha a Natio Hungarica politikai corpora közel húsz év leforgása alatt gyökeresen kifordult volna önmagából. Részemről beérem a feltételezéssel, miszerint a harmadik rend politikai térnyerése és a francia háborúk tapasztalatai a korábbi közjogi és katonai fogalmak újragondolására készítették úgy a hazai értelmiséget, mint az országgyűlés házait. Ha ezt az álláspontot megengedhetjük magunknak a francia forradalom honvédelmi kérdésének értelmezésénél, valamint a porosz Landwehr vizsgálatánál, akkor úgy hiszem, ideje az inszurrekció örökségét is az 1815-ben zajló bécsi kongresszus korszellemének tükrében vizsgálnunk. Ha figyelembe vesszük a *Haza–Nép–Nemzet* hármasságát, amely új igazodási pontokat adott a harmadik rend törekvéseinek, minden bizonnyal színesebb perspektívát kapunk. Az inszurrekció intézményére az 1808. évi törvények után aligha tekinthetünk kizárólag a korabeli magyar társadalom erődemonstrációs eszközeként. Habár a rendi nemzet az exercitus hungaricus kizárólagos örökösének kívánta tenni az intézményt, megítélését színesíti, hogy a modernizációs terveknek megfelelően illeszkedett bele a francia hatásra kiépülő birodalmi, hadkiegészítési rendszerbe. A rendi társadalom kereteinek lassú nyitásával párhuzamosan bővült a honvédelembe bevonható társadalmi rétegek köre is. Innen szemlélve az inszurrekciót nem csupán az újkorra visszamaradt feudális fogalomnak,

⁶¹ NAGY-L. 2024: 115.

⁶² VIZI 2014: 110.

hanem 1808-as modernizációja által kísérletnek is tekinthetjük a magyar katona kérdéskörének rendezésében. A hadsereg a társadalom leképződése, hangzik az alaptétel. Amennyiben ezt a katonai szolgálatvállalás minden formájára érvényesíthetjük, kitűnik a 19. század hadkiegészítési formáinak törvényszerűsége: a Hazájához tulajdona révén hűséges állampolgár kész Hazáját fegyverrel is megvédeni. Ebben pedig nem tehetünk katonai funkcióját tekintve különbséget az 1809. évi inszurrekció és az 1848. évi nemzetőrség intézménye között. Ez utóbbi már valóban a polgári átalakulás sikere: a Haza védelme nem születési előjogok függvénye többé, hanem szerzett státusszal járó kötelesség. Meglátásom szerint az exercitus hungaricus, ezáltal pedig a generális inszurrekció megítélésének változása elsősorban a társadalmi berendezkedés átalakulásában kereshető 1809 és 1848 között. Nem több ez, mint a párizsi *Garde nationale* zászlóbontása 1789 júliusában.⁶³ A harmadik rend képviselte utat talált magának a politikai térben, amelynek egyik kézzelfogható manifesztuma a Hazáért vállalt fegyveres szolgálat. Az út innentől vitathatatlanul hosszú még az 1868-as véderőtörvényig, azonban a társadalmi struktúra, valamint a területvédelmi rendszer változásának párhuzamos szemlélete rámutat egy jól kirajzolható ívre az inszurrekció intézményi kereteitől a modern honvédség megszületéséig.

Felhasznált irodalom

- ACERBI, Enrico (2018): *The Austrian Army 1805–1809. Grenzer, Landwehr & Elite Forces*. Zanica: Soldiershop Publishing.
- BAY Ferenc (1941): *Napoleon Magyarországon. A császár és katonái Győr városában*. Budapest: Officina Kiadó.
- BODA Mihály (2023): *A katonai erények története. Katonai személyiségjegyek Nyugat-Európában és Magyarországon az ókortól a 20. század végéig*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. Online: https://doi.org/10.36250/01161_00
- DOMANOVSKY Sándor (1935): *József nádor iratai III.* Budapest: Magyar Történelmi Társulat.
- ECKHARDT Sándor (2001): *A francia forradalom eszméi Magyarországon*. Budapest: Lucidus Kiadó.
- FORGÁCS Balázs (2020): *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története. Korunk kihívásai*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
- FURET, François (2006): A francia forradalomeszme. In FURET, François: *A forradalomról*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 79–109.
- GOETZ, Robert (2025): *1805 Austerlitz. Napóleon és a harmadik koalíció bukása*. Budapest: PeKo Kiadó.
- HAHNER Péter (1989): *A nagy francia forradalom kisenciklopédiája*. Budapest: Minerva Kiadó.
- HAHNER Péter (2021): *A régi rend alkonya. Egyetemes történet 1648–1815*. Pécs: Kronosz Kiadó.

⁶³ FURET 2006: 90.

- HAUSNER Gábor (2021): *Hadik András válogatott hadügyi írásai*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Hadtörténeti Levéltár, Acta Insurrectionalia. VI.4./4D.1805. 97–99.
- JUDSON, Pieter M. (2024): *A Habsburg Birodalom*. Budapest: Osiris Kiadó.
- LÁZÁR Balázs (2024): *Újoncktól a generálisokig. Válogatott írások az újkori hadtörténelem témaköréből*. Budapest: Line Design Kft.
- MARKÓ Árpád (1939): Insurrectio és állandó hadsereg. In DOMANOVSKY Sándor et al. (szerk.): *Magyar művelődéstörténet IV. Barokk és felvilágosodás*. Budapest. Online: <https://mek.oszk.hu/09100/09175/html/62.html>
- MARKÓ Árpád (1960): Adalékok a magyar katonai nyelv fejlődéstörténetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények*, 7(2), 169–181.
- MATÁNYI Marcell (2025): „Rajta hát, nemes magyarok!” A Magyar Királyság önvédelmi rendszerének ideológiai háttere az 1809. évi koalíciós háborúban. *Hadtudományi Szemle*, 18(1), 133–148. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2025.1.10>
- NAGY Ágoston (2020): Törekvések az utolsó nemesi felkelés kultuszának kialakításra. In SZÍVÓS Erika – VERESS Dániel (szerk.): *Örökség, történelem, társadalom. Rendi társadalom – polgári társadalom 32*. Budapest: Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület, 44–86.
- NAGY Ágoston: (2022): Kisfaludy Sándor: Hazafiúi Szózat a' Magyar Nemességhez (1809). Forráskiadás. Budapest: Reciti Kiadó.
- NAGY-L. István (2013): *A császári-királyi hadsereg 1767–1815. Szervezettörténet és létszámviszonyok*. Pápa: Gróf Esterházy Károly Múzeum.
- NAGY-L. István (2024): *A francia háborúk, Magyarország és a Habsburg Monarchia (1792–1815)*. Budapest: Ludovika Egyetemi Könyvkiadó. Online: <https://doi.org/10.36250/01125>
- Ötödfélszáz Énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből* (1953). Kritikai kiadás. S.a.r. Bartha Dénes és Kiss József. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- POÓR János (2003): *Adók, katonák, országgyűlések 1796–1811/12*. Budapest: Universitas Kiadó.
- VERESS D. Csaba (1987): *Napóleon hadai Magyarországon*. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
- VIZI László Tamás (2014): „Kövesd példájokat vitéz eleidnek...” A magyar nemesi felkelés a francia háborúk időszakában, különös tekintettel Székesfehérvár és Fejér vármegye inszurrekciós szerepére. Székesfehérvár: Városi Levéltár és Kutatóintézet.
- WEBER, Max (1979): *Gazdaságtörténet. Válogatott tanulmányok*. Ford. Erdélyi Ágnes. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Jogi források

1808. évi IV. törvénycikk a bandériumokról
 1808. évi VI. törvénycikk a katonaujonczokban tett ajánlatról

Mészáros Márta¹

Szomália légierijének története és jövőképe

History and Future of the Somali Air Force

Absztrakt

Ez a tanulmány Szomália légierijének múltját, fejlődését és jövőbeli kilátásait mutatja be, különös tekintettel arra, hogy a szomáliai légvédelem mindig számíthatott külső segítségre. A szomáliai légierő története 1949-ben kezdődik, amikor az ENSZ mandátuma alapján Olaszország gyámsága alá kerül az ország, annak érdekében, hogy felkészítsék a későbbi független kormányzásra. A gyámsági időszak alatt az olasz közigazgatási dokumentumok alapján Olaszország valóban igyekezett mindent megtenni annak érdekében, hogy Szomáliában működőképes légierőt hagyjon maga után. A kezdeti virágzást követően azonban az ogadeni háborúban nem várt fordulatok következtek be, amelyek Szomália háborúbéli bukásához, a Sziad Barre utáni kormányzást követően pedig a légierő teljes szétzilálásához vezettek. A polgárháborús időszakot követően, hosszú idő után, 2015-ben nyitották újra a légierő történetének egy újabb fejezetét. Szomália légvédelme továbbra is nemzetközi együttműködésen múlik, azonban a jövő olyan alternatívákat kínál a légierő alkalmazásában, amelyek nemcsak Szomália, de a térség érdekeit is szolgálják. Ez a történet fordulatos és izgalmas betekintést nyújt az ország történelmének egy vékony szegmensébe. A tanulmány célja ennek bemutatása.

Kulcsszavak: Szomáliai Légierő, gyámsági időszak, hadtörténelem

Abstract

This study examines the history, development, and future prospects of the Somali Air Force, with particular focus on its enduring reliance on external support. The story begins in 1949, when Somalia was placed under Italian UN trusteeship in preparation

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: martha.mesaros@gmail.com

for independent governance. Italian administrative records show that the trusteeship authorities made genuine efforts to leave behind a functional air force. The initial period of development was followed by the unexpected reversals of the Ogaden War, which led to Somalia's military defeat and, in the wake of Siad Barre's fall, to the complete collapse of its air power. The subsequent civil war reduced the air force to an institutional ruin, and it was not until 2010 that a new chapter began. Today, Somali air defence remains dependent on international cooperation – primarily through the African Union, the EU Training Mission, and Turkey – yet the future offers credible alternatives in air power employment that serve both Somalia's national interests and regional stability. This study aims to present this turbulent and largely overlooked segment of Somali history in a comprehensive yet accessible manner.

Keywords: *Somali Air Force, trusteeship period, military history*

Bevezetés

A cikk témaválasztása kapcsán előzetesen tisztázandó kérdésként merült fel, hogy a tárgyalta probléma rendelkezik-e kellő tudományos relevanciával. Szomália mint független állam nem rendelkezett a múltban önálló légierővel vagy pilótaképzéssel, a jelenben pedig komoly törekvések vannak arra, hogy felfejlessze légvédelmét. A gyarmati időszak alatt Nagy-Britannia és Olaszország gyakorolta a légtér ellenőrzését, ezt követően pedig Olaszország látta el a gyámsági felügyeletet Szomália felett. Ez pedig előrevetíti a kérdést, miszerint ezen időszak mennyiben segítette elő az ország légierő-képességének fejlődését. A felügyeleti idő leteltét követően, de könnyen meglehet, hogy már előtte is felfigyeltek a nagyhatalmak az ország kiváló geopolitikai adottságaira, ami érződött Szomália támogatottságán is. Volt olyan időszak, amikor a Szomáliai Légierő potenciális légitámaszpontként rendelkezett, főképp az ogadeni háborút megelőző szovjet támogatás időszakában, azonban a szovjet–szomáliai viszony megromlása, később Sziad Barre elnök elmenekülése és a polgárháború sorozatos csapásai az ország légierő-harcértékének és szervezeti struktúrájának megszűnéséhez vezettek. 2010-ben elindult az Európai Unió Szomáliai Kiképző Missziója, amelynek keretében az Ugandai Népi Védelmi Erők közreműködésével a szomáliai biztonsági erők felfejlesztése került előtérbe. A légierő jelenleg nem végez klasszikus államvédelmi feladatokat, nemzetközi összefogásban továbbra is Uganda látja el az ország légvédelmét az AUSSOM-on keresztül, valamint a továbbképzésekben folyamatos segítséget nyújt az EUTM-S is. A nemzetközi együttműködések túl Törökország 2017 óta folyamatosan jelen van a térségben, és aktívan közreműködik a fegyveres erők kiképzésében és a műveleti képességek javításában. Növekvő befolyása mellett igyekszik harcászati szempontból is fejleszteni az országot, haditechnikai eszközök átadásával.

Módszertani megközelítés

A szomáliai légierő története rövid fejezet az ország életében, ennek ellenére tele van reménnyel és mélységekkel. Jelen tanulmányban bemutatom a légierő történetének

nagyobb korszakait, valamint jelenét, a teljesség igénye nélkül. A tanulmány egyetlen célja, hogy átfogó képet adjon Szomália légierijének múltjáról és jövőjéről, mindezt olyan formában, hogy alkalmas legyen a szomáliai légierő-képességek alakulásának nyomon követésére és lehetséges jövőképeének felvázolására.

A szakmai anyagok feldolgozása kapcsán meg kívánom jegyezni, hogy a kutatást nagyban nehezítette a rendelkezésre álló nyílt forrásokból fellelhető adatok minősége és mennyisége, ami jelen tanulmány esetében csupán elégségesnek bizonyult. Az egyes időszakokról emiatt bizonyos fejezetekben egy-egy korábbi szerző munkásságán keresztül ismertetem a részleteket; Bronchini kutatásait a gyarmati időszak bemutatásánál használtam fel, míg Cooper ogadeni háborúról írt könyve szolgáltatta az azonos című fejezethez a nyersanyagot. A tanulmány forrásbázisát elsősorban olasz történeti közlönyök, korabeli katonai jelentések, valamint amerikai hírszerzési jegyzőkönyvek alkotják, amelyeket kiegészítenek a már fent hivatkozott kutatók munkái. A kutatási módszertan főképp kvalitatív forráselemzés, amely alapján az esettanulmány a rendelkezésre álló elsődleges és másodlagos források összevetésével igyekszik feltárni a szomáliai légierő történeti fejlődését. Az esettanulmány középpontjában a külső partnerfüggőség és a szuverenitás viszonya, valamint e tengely mentén Szomália légi harcértékének erősségei és gyengeségei állnak. A fentiekén túl meg kell jegyezni, hogy a nemzeti források önmagukban előrevetítik a szelekciós torzítás kockázatát. E torzítás mérséklése érdekében a tanulmányban törekedtem a különböző eredetű források összevetésére, ugyanakkor a forrásbázis szűkössége miatt ez csak korlátozott mértékben volt lehetséges.

Gyámsági időszak 1949–1960

1949. november 21-e jelentős időpont az ország önálló légierijének fejlődése szempontjából, mert ezen a napon az ENSZ Közgyűlése megszavazta a 289. számú határozatot, amely Olaszország korábbi afrikai gyarmatai (Eritrea, Szomália és Líbia) jövőjének kérdésével foglalkozott.² A határozat szerint Olaszország egy tízéves mandátumot szerzett, amelynek célja, hogy fokozatosan függetlenné tegye korábbi gyarmatait, így Szomáliát is. A döntést nem fogadta osztatlan elismerés, voltak országok, mint például Nagy-Britannia, Etiópia vagy a Szovjetunió, amelyek nem örültek ennek a döntésnek. Az ENSZ Gyámsági Tanácsa azonban jóváhagyta a Szomália igazgatására vonatkozó tervet (1950. január 27.), az olasz parlament pedig megszavazta a gyámság átvételét. Az ENSZ-határozatot a parlament az 1951. november 4-i 1301. számú törvénnyel ratifikálta.³ A hadsereg vezérkara már 1949. augusztus 1-jén irányelveket adott ki egy Szomáliába küldendő katonai kontingens esetleges felállítására. 1949. augusztus 15-én létrehozták a Szomáliai Fegyveres Erők Parancsnokságát a nápolyi Területi Katonai Parancsnokságon. A misszióra szánt egységek felállítása 1949. december 1-jére fejeződött be. A britek által kidolgozott Caesar-terv céljából egy olasz összekötő missziót küldtek Szomáliába a katonai kontingens megérkezése előtt. A kontingenst a

² United Nations 1949: B pont.

³ Az Egyesült Nemzetek Gyámsági Tanácsával 1950. január 27-én Genfben megkötött, Szomália területének olasz közigazgatás alatt tartásáról szóló megállapodás megerősítéséről és végrehajtásáról szóló 1951. évi 1034. törvény.

három fegyveres erő (hadsereg, haditengerészet és légierő) egyesített parancsnoksága és különböző operatív osztályok alkották. A Védelmi Minisztériumtól kapott irányelvek alapján a Légierő Vezérkara (SMA) – előre gondolkodva – elrendelte a „Szomáliai Légi Parancsnokság” létrehozását 1949. szeptember 15-től. 1949. szeptember 9-én a Szomáliai Légierő kijelölt parancsnoka, Michele Palmiotti megkezdte az új szervezet létrehozásának munkáját. Szeptember 16-án Capodichinóban létrehozták a Szomáliai Légierő Műveleti Osztályát.⁴ A kontingens 1950. február 20-án hivatalosan felvette a Szomáliai Biztonsági Hadtest nevet, összesen 5791–6000 katonával.⁵ 1950. április 1-jén az Egyesült Királyság képviselői átadták a szomáliai terület ideiglenes igazgatását Olaszország képviselői számára. Szomália Olasz Gyámsági Igazgatósága (Amministrazione fiduciaria italiana in Somalia, AFIS) hivatalosan néhány hónappal később, 1951. december 22-én kezdte meg működését.⁶

A Szomáliai Légierő Parancsnokságát, amely Területi Légi Zónaként (TAZ) szolgált, rövid határidő és sok nehézség mellett tudták felállítani.⁷ A Parancsnokság fő feladatai közé az összeköttetés, a szállítás és a kiképzés tartozott. A gépek biztosították az összeköttetést és a postai szolgáltatást a főváros és 16 másik település között. A Parancsnokság felelt a fentiekén túl a felderítésért, a légi rendészetért és a katonai légi szállítáért.⁸

A katonai szektorban, és különösen a légierőben, azonnal megkezdődött a „szomalizáció” a helyi személyzet képzési és minősítő tanfolyamainak elindításával. A képzés kezdetben a helyszínen, a Szomáliai Repülési Szakemberek Iskolájában zajlott. Gépészmérnököket, rádiókezelőket, rádiószereleket és gépszereleket képeztek más területek mellett.⁹

1951. április 1-jén a Vadászrepülő Századot hazaszállították, mivel már nem ítélték szükségesnek a területen, de a szervezet felépítése lényegében változatlan maradt, kivéve a Szomalizációs Hivatal létrehozását (amely egy Szomáliai Századból és a Szomáliai Szakiskola Tanfolyam-igazgatóságából állt).¹⁰

Az olasz vezetés végül úgy döntött, hogy 1956. január 1-jétől megszünteti a Biztonsági Hadtest Parancsnokságát Szomáliában, helyette egy olasz katonai helyőrséget hoztak létre, amelynek állománya az olasz fegyveres erők még a területen tartózkodó

⁴ Szervezeti struktúra: Műveleti és Kiképzési Iroda, Összekötő Iroda, Rejtjel- és Információs Iroda, a Meteorológiai Iroda és a Fotókartográfiai Iroda.

⁵ MELECA 2016. A szerző 6000 önkéntest említ.

⁶ Arturo Ferrara dandártábornok az Olasz Szomáliai Gyámsági Igazgatás – Biztonsági Testület Parancsnoksága – Vezérkar, Műveleti Osztály 1950. szeptember 28. napján kelt 01/4890. számon iktatott dokumentumban már a Mogadishu repülőtér és tíz leszállópálya átszervezéséről, ideiglenes táborok hálózatának megszervezéséről, katonai és polgári légipostai szolgáltatás megindításáról tesz jelentést.

⁷ A Szomáliai Légierő Parancsnokságának struktúrája a következőképpen épült fel: Parancsnok, Parancsnoki, Személyzeti és Létszámügyi Hivatal, Műveleti Osztály (amely magában foglalta a Szállító, Vadász és Összekötő Századok Vegyes Csoportját), Műszaki Osztály (a Vonalhatékonysági Osztály; SRAM; TLC, Meteorológiai és AV Szolgálat; MSA Szolgálat), Logisztikai Osztály (amely magában foglalja az Orvosi, Szállítási, Állami Vagyon, Népbiztonság, Fegyverzeti Szolgálatokat, a Vegyes Légierős Századot és a Jóléti és Sport Irodát).

⁸ Az SMA által 1950 februárjában kiadott külön irányelvek kimondták, hogy a szomáliai légierő (ahogyan azt egy ideig még nevezték) alkalmazását „a határok védelme, a hatóságok presztízsének megőrzése, valamint a felszíni erőkkel való együttműködés” érdekében kell végrehajtani a légimentés, a belső biztonság, a hadsereggel való együttműködés és a légi szállítás feladatai révén. Lásd BRONCHINI 2002: 185.

⁹ 1959. december 30-án már kizárólag a szomáliai légierő által alkalmazott szomáliai személyzet 1 pilótából, 2 egyéb beosztású tisztből (műszaki asszisztens), 51 altisztből, 197 általános repülőtéri szolgálatra beosztott közlegényből állt. Lásd BRONCHINI 2002: 198.

¹⁰ 1956. július 1-jétől az volt a feladata, hogy „végrehajtsa, megszervezze és fokozza, a repüléstechnikai kérdésekben, az AFIS szomalizációval kapcsolatos politikai és társadalmi tevékenységét”.

tagjaiból állt.¹¹ Az 1956. január 1-jei 17. rendelet megteremtette jogilag a szomáliai hadsereget. Ezzel egy időben határozat született a Szomáliai Légierő Parancsnokságának felosztatásáról is, amelynek helyébe a Szomáliai Polgári Légiközlekedési Hatóság lépett. Ez a szervezet felelt később a területen működő összes légi szolgáltatásért.¹² Az országban mindösszesen a legénység 20 tagja maradt; négy tiszt, 12 altiszt és 4 civil. 1960. október 30-ra megalakult a Légierő Műszaki Segítségnyújtási Magja Szomáliának nevű egység. A Szomáliai Légierő megmaradt részét a szomáliai kormány kérésére 1960. június 30-án, az AS felosztatásának napján Műszaki Segítségnyújtó Egységre nevezték át. A vadászszázad számára meghagyták az észak-amerikai P-51D Mustangokat, míg a rövid távú összekötő szolgálatra a robusztus Stinson L-5 Sentinelt hagyta meg az olasz adminisztráció, és a legfontosabb feladathoz, a légi szállításhoz a kétmotoros Douglas C-47 és C-53 katonai változatait. Kezdetben négy P51D Mustang vadászgépet (MM4237, MM4239, MM4250 és MM4259) is vezényeltek a 4. vadászrepülőgép-ezred kötelékéből Szomáliába esetleges légirendészeti beavatkozások céljából, majd 1962-ben az AMI 8 db P-51D Mustangját áthelyezték a szomáliai légierőhöz, ezzel alakult meg az első vadászrepülőgép-század.¹³

A század 1954 áprilisa és 1957 szeptembere között két észak-amerikai T-6H Texannal is rendelkezett, a további 5 Stinson L-5 Sentinel mellett, amelyek polgári regisztrációval (az első hármat 1950 és 1951 között, majd 1954 és 1957 között további kettővel váltották fel) kettős feladatot láttak el: alapképzést és orvosi evakuációt.

Sajnos a speciális karbantartó személyzet és az alkatrészek hiánya miatt sok repülőgép hamarosan repülésre alkalmatlanná vált. Az AFIS-misszió és a Biztonsági Hadtest befejezése után három-hat C-47 Dakotát és négy-hat C-45 Expeditert helyeztek át az újonnan megalakult szomáliai légierőhöz. Az AFIS-küldetés teljes időtartama alatt az olasz pilóták összesen 10 751 órát repültek, az éghajlat és a gyenge logisztikai rendszer miatt valóban nehéz üzemeltetési körülmények között (1. táblázat).¹⁴

1. táblázat: Szomália repülőgép-állománya 1950–1960 között

	1950. 01. 07.	1950. 02. 21.	1950. 10. 24.	1951. 04. hó	1953. 12. 01.	1959. 01. 01.	1960. 06. 30.
Douglas C-47	10	6	6	2	2	2	2
Douglas C-53	nincs adat	nincs adat	nincs adat	2	2	1	1
P-51 Mustang	6	3	3	3	nincs adat	nincs adat	nincs adat
Stinson L-5	3	3	3	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat
Beechcraft C-45	nincs adat	nincs adat	nincs adat	2	2	2	2
T-6H	nincs adat	nincs adat	nincs adat	nincs adat	2	nincs adat	nincs adat

Forrás: a szerző szerkesztése

¹¹ Az AFIS 1956. január 1-jei 16. számú rendelete intézkedett a szomáliai biztonsági hadtest megszüntetéséről.

¹² Az AFIS 1956. április 3. napi értesítője.

¹³ BRONCHINI 2002: 178–181.

¹⁴ MELECA 2016.

1959. június 30-án, hat hónappal Szomália függetlenségének tervezett dátuma előtt, és az AFIS mandátumának lejártával megtörtént az olasz és szomáliai adminisztráció cseréje. A légierő jelvényét a kék korong, közepén egy fehér ötágú csillag váltotta fel. A szomáliai légierő parancsnokságát, miután elvégezte feladatait, a légierő vezérkarának 1960. július 12-i 2408/252. számú körlevele megszüntette.¹⁵

Összegzőképpen elmondható, hogy a gyámsági időszak légierő-képességei döntően támogató jellegűek voltak. Hiányoztak a modern légifölény- és légvédelmi képességek, a flotta fenntarthatósága pedig nagymértékben az olasz szakállomány jelenlététől függött, ugyanakkor a korabeli források rávilágítanak, hogy a gyámsági adminisztráció tudatosan készült és készítette fel a szomáliaiakat az önállósodásra. Regionális összevetésben, amíg Etiópia az 1930-as évektől fokozatosan fejlődött és tényleges légi fölényt tudhatott a magáénak saját légterében, addig Kenya és Uganda, Eritrea és Dzszibuti sem rendelkezett a gyámsági időszak alatt önálló légierővel. Ezt a feladatot a gyarmati országok látták el saját jogon. Az olasz adminisztráció célja ugyan nem a harcérték fejlesztése volt, ugyanakkor a Stinson L-5 és C-47 típusok korlátozott légi felderítésre elvben alkalmasak lettek volna, de elsődleges rendeltetésük az összeköttetés, a személy- és anyagszállítás biztosítása volt. Légtérellenőrzésről, felderítő és akkori értelemben vett vezetés-irányítási rendszerről nem beszélhetünk. A P-51 és T-6 típusok szintén hordoztak korlátozott csapásmérő potenciált, de alkalmazásuk ténylegesen nem harci, hanem kiképzési és jelenlét-demonstrációs funkciókhoz kötődött. Az olasz vezetés jól strukturált, módszeresen felépített szervezet képét mutatja, amely aprólékosan megtervezte feladatának végrehajtását. Legnagyobb akadályuk a kiképzőállomány- és forráshiány voltak. Doktrinális értelemben ez a korszak a támogató légi műveletek túlsúlyáról és a felszíni erők elleni hadműveletek hiányáról szólt: nem alakult ki sem önálló csapásmérő, sem érdemi légvédelmi képesség.

A szovjet kapcsolat, 1969–1977

A gyámsági korszakot követően Szomália folytatta haderejének bővítését. Sziad Barre, puccsát követően, a „tudományos szocializmus” irányába terelte az országot. Az állomány szovjet kiképzést kapott és a szovjet katonai doktrínát követték. Az esz-közparkot MiG–15/17, MiG–21, Il–28 bombázókkal bővítették, a légierő a térség egyik legerősebbjévé vált.¹⁶ Az országot a hadsereg irányította Barre „Nagy-Szomália” vízióját szolgálva, amely magában foglalta volna egész Ogadent, az afarok és isszák francia területeit, valamint Kelet-Kenya nagy részét. A kormánynak nyújtott katonai támogatások jelentősen megnöttek a következő években, ami lehetővé tette Szomália számára, hogy közvetlen ütközési pályára pozicionálja magát Etiópiával.¹⁷

¹⁵ BRONCHINI 2002: 185.

¹⁶ Az SNDF (Somali National Defence Force) és a rendőrség puccsot robbantott ki Mogadishuban, amelynek során Abdirashid Ali Shermarke elnököt egyik testőre meggyilkolta, a miniszterelnököt pedig 1969. október 15-én letartóztatták. A puccs vezetői a Nemzetgyűlés és a Kabinet feloszlásával, az összes politikai párt megszüntetésével és az alkotmány felfüggesztésével egyidejűleg létrehozták a Legfelsőbb Forradalmi Tanácsot (Supreme Revolutionary Council, SRC), amelynek elnöke Sziad Barre vezérőrnagy volt. Barre azonnal bejelentette, hogy kormánya támogatni fogja „a gyarmati uralom alatt álló országokban zajló összes felszabadító mozgalmat”.

¹⁷ COOPER–GRANDOLINI 2015: 22.

1970-ben a Szomáliai Légierő 1500 főt számlál. A négy vadászpilótaegység-század megközelítőleg 40 MiG–15-össel és MiG–17-essel rendelkezett. További három egység működött még, körülbelül 20 szállítógéppel. A felkészültség még mindig alacsony volt, a vadászpilóták alig 20 órát repültek évente. A helyzet azonban hamarosan megváltozott.¹⁸

1972-ben Moszkva új diplomáciai offenzívát indított, amelynek célja afrikai pozíciójának javítása volt. Andrej Grecsko szovjet védelmi miniszter Mogadishuba látogatott, és aláírt egy megállapodást, amely a berberai kikötő fejlesztését és modernizálását irányozta elő, cserébe a szovjet haditengerészet hadihajóinak bázisjogaért ebben a létesítményben.¹⁹ A következő években megkezdődött Berbera bázissá fejlesztése, amely szerint kiépítették a rakétarakartárat, egy 5000 méternél hosszabb kifutópályákkal rendelkező repülőteret húztak fel, valamint kiterjedt radar- és kommunikációs létesítményeket telepítettek.²⁰ Mindössze két évvel később Szomália és a Szovjetunió barátsági és együttműködési szerződést írt alá, majd a Szovjetunió jelentős erőfeszítéseket tett az SNDF és a CCS (Ciidanka Cirka Soomaliaayad – Somali Air Force) modernizálására és bővítésére.²¹

1974 júliusától kezdődően 33 MiG–21MF elfogó vadászgéppel, három MiG–21UM géppel, valamint SA-2 és SA-3 légvédelmi rakétákkal szerelték fel a négy légvédelmi zászlóaljt. Az új MiG-eket két újonnan létrehozott elfogó vadászpilótaegység-századba szervezték. Néhány parancsnok kivételével a meglévő MiG–17-es egységek, amelyeket most vadászbombázó feladatokra használtak, nem osztották meg tapasztalt pilótaikat és földi személyzetüket az újonnan felállított századokkal. Ehelyett a Szovjetunióban Primorszko-Ahtarszkban és Batajszkban tartott sugárhajtású átalakító tanfolyamokon frissen végzett körülbelül 30 pilóta és a hasonló számú földi személyzet így nagyon kevés tapasztalattal rendelkezett a gyors repülőgépek vezetése terén, és még ennél is kevesebb bevetési tapasztalatuk volt. A kezdőket Krasznodarban MiG–21UM-eken és MiG–21PFM-eken végzett kiegészítő tanfolyamon oktatták ki, majd visszaküldték őket Szomáliába, ahol átképzésen estek át MiG–21MF-ekre.²²

A CCS-pilóták későbbi kiképzése azonban váratlan, de jelentős nehézségekbe ütközött. Bár Moszkva 450-ről körülbelül 1500-ra növelte tanácsadóinak számát az országban, a szomáliai MiG–21-es egységekhez beosztottak száma változatlan maradt. A legtöbb új tanácsadót elsősorban a hadsereghez és a katonai hírszerzéshez nevezték ki, ahol egyre növekvő számban való megjelenésük némi ellenvéleményt váltott ki, legfőképpen nemzetközi szinten. A további fejlesztéseknek az 1974/1975-ös aszály vetette gátját, mert a gazdasági pangás következtében nem volt tőke a szükséges üzemanyag megvásárlására. Ennek megfelelően a CCS pilótái által a levegőben töltött órák száma körülbelül évi 40 órára korlátozódott.²³

¹⁸ COOPER–GRANDOLINI 2015: 22.

¹⁹ Ez a kikötő azért volt fontos Moszkva számára, mert szinte állandó jelenlétet biztosíthatott haditengerészetének az Indiai-óceán stratégiai fontos szegletében, és lehetőséget adott az amerikai haditengerészet arab- és perzsa-öbölbeli műveleteinek ellensúlyozására.

²⁰ CIA 1974; COOPER–GRANDOLINI 2015: 22.

²¹ A Szovjetunió 55 millió dolláros támogatást és 10 ezer szomáliai katona kiképzését biztosítja Barre részére, lásd MUHAMMAD–AZMAN–ROGERS 2017: 421.

²² A MiG–21-esek számára vonatkozó adatokat korábbi CCS-pilóták közölték névtelen interjújukban.

²³ COOPER–GRANDOLINI 2015: 22–23.

Az olasz gyámsági korszakból megmaradt MiG–15 és MiG–17-eknek korlátozott harcászati értékük volt, amelyeket továbbra is lehetett könnyű csapásmérő szerep-körben alkalmazni, azonban az Ogaden-háborúig Il–28 bombázókkal és MiG–21-ekkel egészítették ki az állományt. A MiG–21-ek és Il–28-asok megjelenése lehetővé tette volna stratégiai légitámadások és mélységi csapások végrehajtását, de ezek mögött nem állt olyan hírszerzési, célkijelölési és értékelési rendszer, amely megfelelt volna egy összhaderőnemi légi műveleti doktrína követelményeinek. A légierő gyenge pontja továbbra is a fejletlen légvédelmi és légtérellenőrző alrendszer volt. A meglévő radar-hálózat néhány lokátorra és SA-2 típusú légvédelmi rakétarendszerre szorítkozott, a szenzorlánc és az ISR-folyamat (légi felderítés, értékelés, célkijelölés, visszacsatolás) csak részlegesen, eseti jelleggel működtek. Integrált IADS-ről nem beszélhetünk, ahogy egységes, valós idejű C2-ről sem; a légierő vezetés-irányítása inkább lineáris parancsnoki lánc, mintsem egy korszerű, szenzorokra épülő, hálózatalapú irányítási rendszer volt.

A személyi állomány döntő része szovjet katonai képzésben részesült, ami a szakmai kompetenciák mellett a szovjet alkalmazási elvek, művelettervezési módszerek és szabályzatok teljes körű átvételéhez vezetett, tovább erősítve ezzel a doktrinális függőséget a Szovjetuniótól. A katonai-gazdasági dimenzió teljes „szovjetizációja”, valamint a megfigyelők és tanácsadók magas jelenléti száma teljes elköteleződést jelentett, amely nem más, mint egy többdimenziós függési viszonyrendszer, amely az országot kiszolgáltatottá tette első számú támogatója felé.

Az ogadeni háború, 1977–1978

Az ogadeni háború küszöbén, 1977-ben a még mindig négy zászlóaljból álló légierő 52 repülőgéppel rendelkezett, amelyek közül 24 MiG–21 volt.²⁴ Az ogadeni konfliktus azonban sokkal korábban, 1970 elején kezdett körvonalazódni. 1970 elején a szomáliai etnikai csoportok felkelést indítottak Ogadenben egy szeparatista szervezet égisze alatt, amely Nyugat-Szomáliai Felszabadítási Front (WSLF, eredetileg az 1960-as évek elején alakult) néven vált ismertté. 1976-ra ez a felkelés Hararghe-szerre, valamint Dél-Balére és Sidamóra is kiterjedt, megbénítva az etióp hatalom maradékát és a térség gazdaságát. A konfliktus odáig fokozódott, hogy az ország egyetlen vasútvonalát is megbénította, amely Addisz-Abebát kötötte össze a Francia Afar és Issza területekkel. A WSLF 1977 elejére Ogaden nagy részét és a Bale–Sidamo-síkságot is ellenőrzése alá tudta vonni.²⁵ Ennek megfelelően a WSLF Központi Bizottságának 1977 tavaszán Mogadishuban tartott ülésén a front nyilvánosan magának követelte a kenyai határon fekvő Moyale-t Awashon (mintegy 160 km-re keletre Addisz-Abebától) keresztül a francia Afar és Issza területtel összekötő vonaltól keletre fekvő összes területet. Ez a terület Etiópia közel egyharmadát fedte le. Ogaden Szomáliához csatlakozásának nem csak kulturális és etnikai okai voltak, gazdaságilag is előrelépést jelentett volna

²⁴ Taariikh24 2021.

²⁵ CIA 1977a.

az országnak.²⁶ Az eritreai és tigrai felkelések, valamint Etiópia belső feszültségei alkalmat adtak a WSLF felkelésének terjesztésére. Barre 1977 júniusában leköszönt az Afrikai Egységszervezet (OAU) 11. elnökeként, aminek köszönhetően minden erőforrását az ogadeni háborúnak tudta szentelni.

A szomáliai fegyveres erők egésze mennyiségileg elmaradt az etiópiakkal szemben, az Ogaden felett bevethető repülőgépek tekintetében azonban Szomália mennyiségileg felülmúlta őket. A Repülő Leopárdok két században, 29 együléses MiG–21MF-et, valamint legalább 25 működőképes MiG–17-est használtak, amelyeket szintén két egység repült. Cooper úgy gondolja, hogy a mogadishui Repülő Iskola Mogadishu légvédelmét biztosította a háború alatt, míg az egyetlen bombázó század három Il–28-ast repült a Hargeisa légibázisról. Ezeket az eszközöket két szárnyra szervezték, az egyik Hargeisa repülőtéren, néhány tartalék repülőgéptörzs Berberában, míg a másik Baidoa repülőtéren volt állomásozva. Mindegyik szárny két kis vadászrepülőgép-századot és azok támogató szolgálatait üzemeltette, de magukban foglaltak önálló légvédelmi ütegeket is, amelyek 22 mm-es ZU-23-asokkal, 37 mm-es M1939-esekkel és SA-7 MANPAD-okkal voltak felszerelve. A légielő fennmaradó részét Mogadishuban koncentrálták.²⁷

A szovjet doktrínát követve a CCS elsődleges feladata a földi műveletek támogatása volt. A légielő kis mérete miatt dönthettek úgy, hogy mozgósítják a MiG–15 UTI-kkal, MiG–21 UM-ekkel és MiG–21 MF-fel felszerelt Repülőiskolájukat is, bár a háború alatti műveletekről szinte semmit sem tudni. Fentiekén túl a Szovjetunióban kiképzésen részt vevő hallgatókat is visszahívták, képzettségüktől függetlenül. A forrástanulmány említést tesz még róla, hogy az L-29-eseken tanuló elsőéves kadétokat is bevetették, de nem tudni, milyen poszton.

Meggyőződve arról, hogy az EtAF (Ethiopian Air Force) nem látja át se műveleti, se taktikai szinten a történéseket, a szomáliaiak nem számítottak komoly ellenállásra a levegőben, ezért saját védekezésüket és utánpótlásukat elhanyagolták.²⁸

Azonkívül, hogy nem számítottak komoly ellenállásra az EtAF részéről, a CCS meg volt győződve arról, hogy repülőgépeik jobbak az etiópok számára rendelkezésre álló felszerelésnél. Ezt Cooper szerint arra alapozták, hogy megismerhették Kondaurov tesztpilóta egyik jelentésének részleteit, amelyben repülési tesztet végzett egy F-5E-vel. Arra a megállapításra jutott, hogy a MiG–21 gyorsabb és jelentős előnyökkel rendelkezik radarja és R-3S légvédelmi rakétái miatt. Cooper szerint a szomáliaiak egyetlen konklúziót vontak le ebből

²⁶ Jó földrajzi, gazdasági adottságai mellett jelentős előnyt jelent a Karamara-hágó, amely a Harar és Jijiga közötti hegységet szeli át, valamint a vasútvonal Addisz-Abeba és Dzsibuti között a térségben.

²⁷ COOPER–GRANDOLINI 2015: 22, 31.

²⁸ COOPER–GRANDOLINI 2015: 32. Vadim Koshelev, az egyik szovjet tanácsadó, aki az ogadeni háború alatt Szomáliában szolgált, később így emlékezett vissza: „Miután odaértem, egy vadászrepülőgép-századhoz osztottak be Berberában. A légibázis összes létesítménye nagy volt és nagyon szépen elosztott. Két vagy három harci repülőgépezred gond nélkül állomásozhatott ott. A leglenyűgözőbb az irányítótorny volt; hat emelet magas, nagyon tágas, és panorámas kilátást nyújtott a körülöttünk lévő terepre és légtérre. A közelben volt egy szovjet haditengerészeti bázis, és folyamatosan landoltak szovjet szállító repülőgépek és utasszállító repülőgépek, ami némileg enyhítette azt az érzést, hogy el vagyunk vágva a hazánktól. A helyzet ott nyugodt, minden rendben volt, senki sem számított semmiféle bajra. [...] Emlékszem, hogy többször beszéltem a légibázis szomáliai parancsnokával, és azt javasoltam neki, hogy építsen több robbantókaput, és szórja szét a repülőgépeket, amelyek az idő nagy részében nyílt terepen voltak. Nevetve válaszolt: »ez nem igazi háború, és semmi rossz nem fog történni.«”

a jelentés alapján; hogy az etióp repülőgépekkel szemben sajátjaik egyetlen hátránya a rövidebb hatótávolság, ami épphogy elegendő ahhoz, hogy elérjék a célpontjukat, Dire Dawát a rendelkezésre álló R-3S rakétákkal. Az etióp döntéssel ellentétben, amely az F-86-osok csatából való kihagyását tűzte ki célul, a CCS nagymértékben a régi MiG-17-esekre támaszkodott elsődleges vadászbombázóként. A gépeket két 23 mm-es és egy 37 mm-es ágyúval fegyverezték fel, amelyek így túl lassúak és túl rövid hatótávolságúak voltak ahhoz, hogy versenyre keljenek az EtAF F-5-ökkel. A CCS számára rendelkezésre álló MiG-17-esek az eredeti, utánégető nélküli VK-1 hajtóművel felszerelt változathoz tartoztak. Amikor bombákat vagy rakétákkal ellátott kapszulákat telepítettek, az ejtőernyős tankokat ki kellett hagyni, ami az éghajlati körülmények miatt még tovább rontotta a hatótávot.

Az Ogaden feletti műveleteket támogató hatékony radarhálózat teljes mértékben hiányzott. Egy CIA-jelentés szerint a szomáliai légvédelmi rendszerek nem voltak képesek valós légvédelmet biztosítani. Az SA-2-esek többsége elhanyagoltsága miatt valószínűleg nem volt működőképes. Az SA-3-asoknál marginális probléma volt az alkatrészhány és a nem megfelelő karbantartás.

Az SA-2-esek és SA-3-asok, amelyeket a Mogadishu, Berbera és Hargeisa környéki főbb katonai létesítmények védelmére telepítettek, túl messze voltak a határtól ahhoz, hogy bármilyen fenyegetést jelentsenek az etióp légi tevékenységre az ogadeni régióban.²⁹

A kezdeti sikerek hatására az SNA folytatta előrenyomulását. Miközben a szárazföldi erők előrenyomulásáért folytatott CAS-műveletekben vettek részt, a CCS-vadászbombázók ki voltak téve a 9. század F-5-ök általi elfogásának, amelyeket a Karamara-hágónál elhelyezett TPS-43D radar ügyesen irányított, és hamarosan veszteségeket kezdtek elszenvedni a légi harcokban. Az extrém terhelés, amely a napi átlagos három bevetési repülésből adódott, és a tény, hogy kevés repülési tapasztalata volt a frissen kiképzetteknek, vagy épp a régen képzettek nem rendelkeztek friss tapasztalattal, sok esetben ahhoz vezettek, hogy a CCS pilótái még azelőtt lezuhantak, hogy tényleges légicsatában vettek volna részt.

Annak ellenére, hogy a szomáliai katonai és politikai vezetés az ogadeni invázióra vonatkozó katonai terveket magas színvonalon készítette elő, számos súlyos hibát követett el. A szomáliai–szovjet hírszerzési hibák következtében a szomáliai kormány minőségi és mennyiségi téren is elszámította magát. Azon túl, hogy nem mérték fel kellő alaposággal az etióp légierő felkészültségét és nem vették számításba a támogató partner, Szovjetunió motivációját és teljes nyugalommal hagyatkoztak a külföldi tanácsadókra, elmulasztották a reális hírszerzési információk megszerzését is. Barre annak ellenére számolt Moszkva teljes támogatásával, hogy erről nem győződött meg, és figyelmen kívül hagyta a Szovjetunió elsődleges érdekét, az Afrika szarva feletti ellenőrzés fenntartásának szándékát.³⁰ A térség feletti ellenőrzési igényéből fakadóan a Szovjetunió szorgalmazta volna a megegyezést Etiópiával, azonban Barre megalkuvást nem ismerő álláspontja Ogadennel kapcsolatban végül vonzóbbá tette Etiópiát

²⁹ CIA 1983.

³⁰ Lásd CIA 1978.

Szomáliánál. A fentiekén túl Barre és segítői túlbecsülték a Nyugattól és a különböző arab nemzetektől elvárható támogatás mértékét is.³¹

A háborút és a Szovjetunióval való szakítását követően Szomália hat különböző országból próbálta meg beszerezni hadi anyagát, amit a CIA 1980. június 1-jei jelentésében említett 1979. október 21-i mogadishui katonai parádén készített légi fotók is visszaigazolnak.³²

Az ogadeni háború tanulsága, hogy a repülőállomány mennyiségi előnye ugyan lehet, hogy kezdetben elegendő a légifölény megszerzéséhez, azonban annak megtartásához megfelelően képzett és elegendő számban rendelkezésre álló személyi állományra is szükség van. Ennek hiánya elsősorban a légi harcokban mutatkozott meg, másodsorban pedig a harcérintkezés nélkül elszenvedett légi balesetek számában, ami a gyors harcértékvesztéshez vezetett.

Összességében az ogadeni háború idején a szomáliai légierő olyan képességprofilot mutatott, amelyben a látványos platformbeszerzések és a szovjet doktrína formális átvétele elfedte a C2, a kiképzés, a logisztika és a légvédelem mélyen gyökerező gyengeségeit. A fentiek alapján megállapítható, hogy a szomáliai fél egy felszerelt, de számára nem kezelhető légierővel lépett háborúba: a modern harceszközök mögött nem állt olyan összhaderőnemi tervezési, vezetési és fenntarthatósági rendszer, amely lehetővé tette volna a légifölény tartós kiharcolását és a háború megnyerését.

Az amerikai kapcsolat, 1980–1990

Az 1979-es iráni túsdráma során Carter elnök a szomáliai bázisokat az amerikai erők egyik lehetséges támaszpontjaként értékelte. A létesítmények ellensúlyozták a szovjet légi és haditengerészeti létesítményeket Etiópiában, Dél-Jemenben, a dél-jemeni partvidékhez közeli Szokotra szigetén és az etiópiai Vörös-tenger partjainál fekvő Dahlak-szigetcsoporton. Ezért 1980. augusztus 22. napján az Amerikai Egyesült Államok és Szomália bázishozzáférséi-biztonsági együttműködési egyezményt írt alá, amely 10 évre szól. Az USA jogot kapott Berbera, Mogadishu (és gyakorlatban Kismayo) repülőtereinek és kikötőinek használatára haditengerészeti és légierői célokra (*navy flights*, légibázis-használat, közös gyakorlatok). Cserébe az USA körülbelül 40–45 millió dollárnyi „védelmi” jellegű biztonsági segítyt vállalt az első két évre, majd a 80-as évek során összesen több mint 200–260 millió dollárnyi katonai és további százmilliók gazdasági

³¹ Lásd CIA 1977b.

³² „Szomália jelenleg megpróbálja felszerelni katonai erőit a Szovjetunióon kívüli országokból származó katonai felszerelésekkel. Egyiptom, Olaszország, Románia, Kína, Kuvait és Pakisztán mind szállított fegyvereket Szomáliába. 2. (D) 1977 novembere előtt Szomália szinte kizárólag egy országra, a Szovjetunióra támaszkodott katonai felszerelésének nagy részét illetően. A Szovjetunióval való szakítás, [...] jelentős katonai fegyver- és felszerelészállító nélkül hagyta Szomáliát. Ezt a helyzetet súlyosította Szomália azon igénye, hogy pótolja az 1977–1978-as, a vitatott Ogaden régió miatt Etiópiával vívott háborúban elvesztett fegyvereket és felszereléseket. 3. (TSR) 1978 decembere óta hat különböző szárazföldi erő fegyverrendszert azonosítottak újonnan Szomáliában...” Lásd CIA 1980.

támogatást adott Szomáliának.³³ Volt a megállapodásnak feltétele is; az Egyesült Államokból származó fegyvereket nem használhattak Etiópiában Ogadenben, valamint Washington nem ismerte el a szomáliai igényeket Ogadenre.³⁴ A nyílt forrású hírszerzési jelentések függvényében a fentiek izgalmas képet mutatnak. Egy 1982-ben kelt CIA-jelentés szerint kockázatos lenne Szomália katonai támogatása, az esetlegesen újból fellobbanó etióp–szomáliai konfliktus okán. A jelentés szerint a hadsereg fegyveres erőinek hiányosságai jelentősen csökkentenék a reagálási képességet egy összehangolt etióp szárazföldi vagy légitámadás esetén. Az etiópok által támogatott felkelőkkel szemben is hiányzik a gyors reagálás, amit a gerilla-hadviselés ismeretének hiánya csak súlyosbít. A felszereléseket más, meglévő gépekből próbálták kipótolni a technikusok, több-kevesebb sikerrel. A szomáliai kormány tárgyalásokat folytatott Romániával és Egyiptommal is a felszerelés pótlására, azonban ezek a készpénzes követelések nyomán megghiúsultak.

A jelentés megállapítja, hogy a szomáliai légierő nem volt képes ellátni két legfontosabb feladatát: az etióp légitámadások elleni védelmet és a szárazföldi erők közvetlen légi támogatását. Ennek okát a gyengébb repülőgépparkban és a kiképzett pilóták és karbantartó személyzet hiányában látták. További nehézség, hogy a légierő nem rendelkezett elfogó vadászgépekkel, amelyek versenyképesek lehetnek volna az etióp MiG–21 és MiG–23 gépekkel szemben. Ekkorra már a MiG–17-ek elavultak voltak, valamint motor- és alkatrészhiánytól szenvedtek. A szomáliai MiG–21-esek régebbiek és kevésbé felszereltek voltak, mint az etióp példányok, valamint 5–10 éves állományról beszélhetünk, amelyek közül már kevés volt a repülőképes példány. A kínai gyártású F–6 (MiG–19) gépek is gyengébbek voltak az etióp gépeknél, csak földi támogatási feladatokat voltak képesek ellátni, mert hiányoztak róluk a hatékony elfogó vadászrepülőhöz szükséges AAMs rakéták, valamint kevés volt a szakképzett pilóta. Szomália általános hiányt szenvedett a képzett pilótákból. Legtöbbjük elesett az 1977–78-as háború alatt, és a megmaradt légi személyzet közül kevesen repültek harci küldetésekben. Ez ellentétben áll az etióp pilótákkal, akik kiterjedt harci küldetéseket teljesítenek Eritrea tartományban és Ogaden régióban.

Általános volt a repülési idő hiánya, az üzemanyaghiány és a karbantartási probléma, ami öngerjesztő folyamatként a harcérték drasztikus eséséhez vezetett. A kínai támogató személyzet a jelentés szerint csatlódott volt a szomáliai légierővel való kapcsolatában. A kínaiak a szomáliai F–6-os pilótagyakornokok több mint felét kivonták a programból gyenge képzettségük vagy alkalmatlanságuk miatt. Az üzemanyag- és lőszerhiány általában megakadályozta a kínaiakat abban, hogy az alapvető repülési kiképzésnél többet nyújtsanak. A jelentés külön említi a szomáliai technikusok rossz hozzáállását is, majd megjegyzi, hogy a szomáliai technikusok egyiptomi segítséggel próbálják fenntartani az állományt, de nem tudják elvégezni a nagyobb hajtóműjavításokat.

³³ Egy amerikai kormányzati háttéranyag az 1982-es költségvetési évre 60 millió dollárnyi fix segítyt számolt el Szomália katonai erejének növelésére. Az összefoglaló szerint ebből a támogatásból mintegy 55 millió dollárt 3 db AN/TPS-43 radarrendszerre, a Vulcan légvédelmi rendszer lezárásával kapcsolatos kötelezettségek rendezésére, MTT szovjet radarok javítására, teherautók és műszaki felszerelés és rádiók beszerzésére kötötte le. Az összegzés szerint további 10 millió dollárral látványos javulást lehetne elérni a szomáliai hadsereg állapotában, a kérdés csak az, hogy nem veszélyeztetni-e ezzel az Egyesült Államok a kenyai érdekeltségeit, lásd CIA 1982a.

³⁴ JOHNS 1989.

A szomáliai föld-levegő rakéta- (SAM) és légvédelmi (AAA) rendszerek általában hatástalanok, működési készenlétük marginális vagy gyenge. Képességeiket akadályozza az alkatrészhány, a felszerelés rossz állapota, a korlátozott kiképzési lehetőségek, a megelőző karbantartás hiánya és a rossz kommunikáció. A jelentés szerint a gyengeségek olyan kiterjedtek, hogy a teljes rendszer átfogó átalakítására és jelentős külső segítségre lenne szükség a hatékonnyá tételéhez.

Szomália korai figyelmeztető radarhálózata, amelyet arra terveztek, hogy figyelmeztesse az országot egy közelgő etióp légitámadásra, csekély értékű volt. A radarok – amelyeket a Szovjetunió biztosított – rossz állapotban voltak, alkatrészhány és rossz karbantartás jellemezte őket. Sokuk csak napi néhány óráig működött.

A légvédelmi erők gyenge kommunikációs rendszerrel küzdöttek. A szovjet gyártmányú rádiók közül sok meghibásodott. Ennek eredményeként, még ha légitámadást észleltek volna, a radarhely nem lett volna képes időben figyelmeztetni a légierőt vagy a légvédelmi állásokat. A kommunikációs probléma a helyszínek közötti védelmi koordinációt is akadályozta.

A légvédelmi rakétarendszer, amelyet Szomália főbb népességeközpontjainak és légibázisainak védelmére terveztek, csekély elrettentést biztosított a légitámadásokkal szemben. Az SA-2 és SA-3 rendszerekben a radarok nagyrészt már nem működtek, a nem megfelelő karbantartás és az alkatrészhány miatt. A folyékony üzemanyagú SA-2 rakéták nem működtek, de az SA-3 rendszerek jobb állapotban voltak, vélelmezhetően a könnyebb karbantartási igény miatt.

Az AAA rendszer, amely elsősorban 37 mm-es ágyúból és kisebb kaliberű tüzérségből állt, nem volt képes folyamatos működésre. A technikai problémákon túl az állomány morálja is hagyott kívánnivalót maga után, ugyanis a jelentésben a légvédelmi személyzetet fegyelmetlennek titulálták az elemzők.³⁵

A polgárháború, 1988–1991

Az ogadeni háború után anyagi válsággal, karbantartási gondokkal és alkatrészhánnyal kellett szembenéznie a légierőnek. Az egyesült államokbeli hírszerzési jelentések alapján Barre Romániától és Magyarországtól próbált segítséget kérni a lázadók leverésére, kevés eredménnyel.³⁶ A légierő megmaradt állományát az országban fokozódó belső feszültségek során az egyre erősödő belső ellenzéki területek, főleg az Isaaq lakosság elleni műveletekben kezdték használni (Hargeisa, Burao bombázása).³⁷ Az országban polgárháborús állapotok uralkodtak, 1988 májusára már körülbelül 350 ezer szomáliai menekült volt Etiópiában, ami tovább fokozta a víz- és élelmiszerhiányt.³⁸ Az Isaaq törzs elleni erőszakos fellépések fokozódtak, mozgó bíróságokat alkalmaztak, és fokozatosan kiterjesztették a katonaság fennhatóságát a civilekre is. A háború, amely a Szomáliai Nemzeti Mozgalom és a szomáliai kormány között zajlott, és amely Hargeisa porig

³⁵ CIA 1982b.

³⁶ CIA 1988a.

³⁷ REINL 2014.

³⁸ CIA 1988b.

rombolásával végződött, Szomáliföld és Szomália legvéresebb belharcai közé írta be magát az ország történelmében.³⁹ Egy túlélő beszámolója szerint a

„bombázók támadása nagyon rossz volt [...]. Azok a gépek, amelyek a bombákat dobták, egy kisebb felderítőgépet követtek, a »spottert«, amely felderítette a célpontokat. A légitámadások emberek ezreit ölték meg, vagy a bombák, vagy a repülőgépekből leadott géppuskatűz következtében. A bombák rendszerint reggel 6-tól este 6-ig hullottak.”⁴⁰

A bombázás parancsa mellé az akkori pilóták ultimátumot is kaptak; vagy lebombázzák a várost és a civil lakosokat, vagy kivégzéssel néznek szembe.⁴¹ A bombázás során a már ismert MiG–17-eseket használták, ugyanis csak ezek bírták elszállítani a FAB 500-as bombákat.⁴²

Az állam összeomlása után a légierő mint intézmény megszűnt; a repülőgépeket hagyták teljesen tönkremenni, a szervezett légierő lényegében megszűnt; ami maradt: néhány külföldi bevetés.

A légierő újjászervezése 2007-től napjainkig

A 2007. január 19. napjával életre hívott AMISOM (az Afrikai Unió Szomáliai Missziója) elsődlegesen az állam újjáépítésére irányuló kezdeményezések védelmére és támogatására megszervezett misszió volt. Az egyik alapvető célja és egyben kihívása a szomáliai civilek védelme volt. A misszió katonai megközelítéssel nem tudott teljes mértékben segíteni a célok elérésében. Kitűzött feladatait mértékkel teljesítette, amiről Bruton csak úgy fogalmazott, hogy az Al-Shabaab legalább annyira vesztett, mint amennyire az AMISOM nyert. Az Egyesült Államok támogatásából származó Raven drónokkal történő légitámadások legalább annyira érintették a civil lakosokat, mint magát az Al-Shabaabot,⁴³ emiatt a lakosság támogató attitűdjében bizonytalan, ingaszerű mozgás volt megfigyelhető, amely hol a terrrorszervezetnek, hol a misszió katonáinak, és ezáltal a szövetségi kormánynak kedvezett.⁴⁴

Az AMISOM évekig minimális légi harcászati kapacitással (helikopterek, merevszárnyú gépek, UAV-k, tengeri képességek nélkül) próbált komplex, városi környezetben harcolni. Ezzel összefüggésben a logisztikai ellátás és a légimozgékonyság hiánya szintén hátráltató tényező volt. Azon csekély alkalmak során, amikor légi eszközöket vetettek be, azok alkalmazása döntően külső szereplőkhöz kötődött (például amerikai drónműveletek, más partnerek légitámadásai), nem pedig organikusan az AMISOM

³⁹ KENNARD–EINASHE 2018: „A népiro hadjárat egyik legbrutálisabb része Hargeisa, Észak-Szomália legnagyobb városának lerombolása volt. 1988 májusában Barre rezsimje vadászgépeket küldött a város lerombolására. Hargeisa pusztítása olyan teljes volt, hogy kiérdemelte az »Afrika Drezdája« becenevet. Több mint 40 ezer ember halt meg. Buraót, Szomália akkori harmadik legnagyobb városát és Észak-Szomália második legfontosabb városát, lebombázták. Az Isaaq civilek elleni könyörtelen erőszak 1988-ban a világ legnagyobb menekültválságához vezetett.”

⁴⁰ Human Rights Watch 1990: 190.

⁴¹ BBC 2023.

⁴² HIIRAN 2008.

⁴³ BRUTON–WILLIAMS 2014: 79, 88.

⁴⁴ Például Amnesty International 2018; BBC 2012.

saját légi állományához. Összességében elmondható, hogy a misszió döntően a földi erőkre épülő műveleti profillal működött, amelynek tanulságait a szereplők igyekeztek levonni.⁴⁵

Mindeközben a 2010-es évektől kezdtek kibontakozni a légierő újjászervezésének csírái, ami eleinte személyi állományra és intézményi keretekre koncentrált, tényleges repülőeszközök nélkül, miközben a légi támogatási feladatokat külső szereplők, folyamatos missziós tevékenység keretében látták el. A polgári repülés a mogadishui Aden Adde nemzetközi repülőtéren a polgárháborús időszak alatt csak szakaszosan üzemelt. Az átmeneti szövetségi kormány a dubai székhelyű SKA Air & Logistics céggel 2010. június 28-án szerződést kötött az Aden Adde nemzetközi repülőtér irányítására tízéves időtartamra.⁴⁶ 2013-ban már arról szóltak a hírek, hogy a szomáliai kormány felbontotta a szerződést, hogy a dubai cég helyett a török érdekeltségű Cetim csoport leányvállalatával és a Kardesler Yapi San cégekkel szerződjön. A megállapodás az új repülőtéri infrastruktúra kiépítésére és tízéves üzemeltetésére, valamint a biztonsági intézkedések biztosítására vonatkozik.⁴⁷

Az AMISOM lejártá okán az ENSZ BT 2628. számú határozatával felhatalmazta az Afrikai Unió Béke és Biztonsági Tanácsát, hogy 2022. április 1-jei hatállyal alakítsa át az AMISOM-ot és léptesse életbe az ATMIS-t. A missziós műveletek zászlóshajói Uganda és Kenya. A két ország saját helikopterei és szállítógépei végezték a csapásmérést, a csapat- és utánpótlás-szállítást, illetve légi felderítést Szomália területén. Ezek a kapacitások tették lehetővé, hogy a szövetségi kormány csapatai fokozatosan visszaszorítsák az Al-Shabaab fegyvereseit a főbb városokból. Hátránya azonban, ugyanúgy, mint a Szovjetunióval való szoros kapcsolat esetében, a függőség a külső légierőtől, ami stratégiai sebezhetőséget is jelent, hiszen a missziók mandátuma időben korlátozott.⁴⁸

Az ugandai légi komponens különösen az első évtizedben volt kulcsfontosságú az AMISOM/ATMIS/AUSSOM műveleteiben. Az AUSSOM mogadishui légierijének nagy részét az ugandai légierő biztosította. Szorosan együttműködtek az UNSOA-val és a szomáliai polgári repülési és meteorológiai hatósággal.

Jelenleg Uganda légiközlekedési komponense 3 szomáliai repülőtéren és egy légibázison üzemel; Mogadishu, Baidoa, Beletyweene és Balidoogle légibázis. Az ugandai légiközlekedési komponens feladata a légiforgalmi irányítás, légiközlekedés-biztonság és a nemzetközi repülőtér személyzetének felügyelete.⁴⁹

Az ATMIS átalakításának egyik fő vezérvonala a terroristacsoportok – mindenekelőtt az Al-Shabaab – elleni fellépésben a légi támogatás szerepének hangsúlyozása volt. Egyrészt a klasszikus közvetlen légi támogatás és felderítés, másrészt az utánpótlási vonalak és kiképzőtáborok elleni célzott csapások, harmadrészt a gyorsreagálású erők légi mozgatása révén. Ugyanakkor az is megfogalmazódott, hogy az ATMIS-nak támogatnia kell az országot az önálló biztonsági erejére való támaszkodásában, mindezt úgy, hogy segíti a szomáliai biztonsági erők kapacitásának fejlesztését a 2024. decemberi

⁴⁵ BRUTON–WILLIAMS 2014: 83–91.

⁴⁶ KISS–BESENYŐ–RESPERGER 2014: 142.

⁴⁷ Africa Intelligence 2013.

⁴⁸ HIIRAN 2014; lásd még MARSAI 2015.

⁴⁹ Ministry of Defence and Veteran Affairs [é. n.].

feladatátadásig. A cél az agilisabb, rugalmasabb erőstruktúra működtetése volt, így a fókusz áttérőldött a támadó képességek biztosítására, a cél elsősorban a Szomáliai Légierő Al-Shabaab elleni támadó műveleteinek támogatása volt.⁵⁰

Az AUSSOM CONOPS-a szerint a légierő elsősorban támogató funkciót tölt be a misszió során, és a szállítás, ellátás biztosítása mellett a MEDEVAC- és QRF-mozgatást biztosítja. A fenntartási tevékenység támogatását és kiterjesztését a 2025. július 1. – 2027. december 31. időszakra ütemezték be. A tervezés szerint a feladat végrehajtása során a cél a kulcsfontosságú ellátási útvonalak fenntartása a műveleti területen az AU (African Union), az UNSOS (United Nations Support Office in Somalia) és az SNAF (Somali National Armed Forces) fenntartási tevékenységének támogatása érdekében, beleértve a közúti és légi közlekedést is. Ahogy az SNAF Fenntartási Parancsnoksága közös műveleteket hajt végre, az AU erői fokozatosan mentorálják és tanácsokkal látják el az SNAF-ot az SSDP-ben (Somalia Security Development Plan) leírtak szerint. A feladatba beletartozik továbbá a logisztikai konvojok fenntartásának és támogatásának biztosítása és az egységek erejének és helyigényének csökkentése az új taktikai helyzetekhez igazítva. A kivonást 2028. január 1. napján kezdik meg, és nem később, mint 2028. december 31. napján fejezik be.⁵¹

A saját légierő fejlesztése keretében a kormány az utóbbi években – főleg Törökországra támaszkodva – helikopterek és könnyű szállítógépek beszerzésével, valamint külföldi kiképzési programokkal próbálja újraépíteni a légierőt, elsősorban légi szállításra, sebesültszállításra és felderítésre, nem pedig klasszikus vadászbombázó képességre fókuszálva.

Törökország így az elmúlt évtizedben Szomália egyik legfontosabb védelmi partnerévé vált, mogadishui támaszponttal, szárazföldi kiképzési programokkal, valamint a légierő újjászervezését segítő képzéssel és helikopter-, illetve drónszállításokkal. Maruf azt írja, hogy Törökország több mint 5000 katonát (*Gorgor – Sas*) képzett 2022-ig, ebből 316 tisztet és 392 altisztet. Az elit szomáliai erőket (*Danab – Villám*) pedig az Egyesült Államok képezi ki. A létszámuk 2022-ig 2000 fő volt.⁵² Williams 2024-ben megközelítőleg harmincezer fős állománnyal számolt, amelyből körülbelül húszezer katona azonnal bevethető, ugyanakkor a légierő állományáról nem ír adatot.⁵³ A 2. táblázatban szerepelnek több forrás összevetése alapján azok a gépek, amelyekkel feltehetőleg jelenleg is rendelkezik Szomália.⁵⁴

Az ország és az Európai Unió feszült viszonya teremtette meg az alapot a gazdasági és hadiipari együttműködésben Törökország felé történő nyitáshoz, amelyet Davutoğlu a stratégiai mélység politikájának megvalósulásaként aposztrofált.⁵⁵ A török jelenlét nemcsak közvetlen légi támogatást és technikai háttérrel ad, hanem hosszabb távon önálló szomáliai pilóta- és műszaki állomány felépítését célozza, ami a terrorellenes műveletekben – különösen a precíziós csapásmérés és a felderítő drónok alkalmazása terén – minőségi ugrást jelenthet.

⁵⁰ African Union Peace and Security Council 2022.

⁵¹ Amani Africa 2024: 11–13.

⁵² MARUF 2022.

⁵³ WILLIAMS 2024.

⁵⁴ HIIRAAN 2024b; ADF 2025.

⁵⁵ MARSAL 2015; lásd még HIIRAAN 2024a.

2. táblázat: Szomália jelenlegi gépparkja

Típus	Mennyiség (db)
T-129 Atak harci helikopter	3
Haszongépjármű-helikopter (nem részletezett típus)	2
Bayraktar TB2 drón	nincs adat
Akinci MALE drón	legalább 2
Bell 412EPX helikopter	4

Forrás: a szerző szerkesztése

A rendelkezésre álló eszközpark ugyan nem alkalmas légifölény kivívására, viszont a jelenlegi terrorizmusra jellemző aszimmetrikus műveletekre kiválóan megfelel. A jelenlegi állománnyal könnyebb precíziós csapást mérni, és nagyban javítja a mozgékonyt is, ami a korábbi időszakokban nem volt jellemző.

A geostratégiai tervezés keretében rendkívüli költségvonzatú beruházásokra is sor kerül. A törökországi beruházás keretében műholdak felbocsátására és ballisztikusrakéta-tesztekre is alkalmas kilövőállomás Szomáliába telepítésének becsült költsége akár a 6 milliárd dollárt is elérheti majd, partnerként pedig az Egyesült Arab Emírségek is érintett a fejlesztésben.⁵⁶

Marsai megállapításai szerint a másik nagy támogató, az Egyesült Arab Emírségek célja ugyanúgy a geostratégiai tér bővítése, saját befolyási övezet kiterjesztése a Vörös-tenger–Ádeni-öböl–Indiai-óceán tengely mentén, valamint Irán térnyerésének feltartóztatása, illetve az iráni szövetségesek ellensúlyozása.⁵⁷

Összességében megállapítható, hogy a különböző katonai missziók ellátják azokat a légierős feladatokat, amelyeket maga az ország jelenleg nem képes. A missziós tevékenységek kiegészítéseképpen pedig a különböző kiképzési és eszközpark-támogatás révén eredménnyel veszik fel a szomáliai katonák a terrorcsoportokkal a harcokat. A szomáliai fegyveres erők C2 rendszere ma még csak alapfunkciókat lát el: a kormányzati és hadművelleti parancsnokságok jelentős mértékben támaszkodnak az Afrikai Unió, az Egyesült Államok és Törökország tanácsadóira, hírszerzési és kommunikációs infrastruktúrájára.

Ahogy az a korábbi korszakokban volt, jelenleg is erős a külső támogatástól való függés, azonban a teljes képet vizsgálva, meglátásom szerint, a légierő érzékenyen reagált az aktuális és egyben régóta fennálló kihívásokra, ami távlati lehetőséget nyit az ország légierijének történetében.

A jövőbeni fejlesztési alternatívák között reálisnak tűnik egy fokozatosan bővülő, de még mindig „könnyű” légierő, amely helikopterekre, turbólégcsavaros szállítógépekre és felderítő-csapásmérő drónokra épülne, nagy hatótávolságú vadászbombázók helyett. Emellett kulcsfontosságú a légiforgalmi irányítás, a radarrendszerek és az integrált légvédelem fejlesztése, hogy Szomália saját maga is felügyelhesse légterét, és ne szoruljon kizárólag külső szereplők jóindulatára, ami a szuverenitás és a terrorellenes fellépés hatékonysága szempontjából egyaránt lényeges.

⁵⁶ Tana Consulting 2025.

⁵⁷ MARSAI 2020.

Egy másik irány az oktatási és ipari háttér felépítése: a pilóta- és műszaki képzés helyi intézményesítése, valamint alapvető karbantartó-javító kapacitások létrehozása, részben török, amerikai és más partnerországok támogatásával. Ez a típusú „kapacitásépítés” nem látványos, de hosszú távon csökkenti a korrupció és a függőség kockázatát, és lehetővé teszi, hogy a légierő a terrorellenes és humanitárius feladatok mellett a katasztrófavédelemben, élelmiszer-ellátási válságok kezelésében és a tengeri biztonságban is érdemi szereplővé váljon. Az Európai Unió szomáliai kiképző missziójával (EUTM-S) partnerségben továbbképzési lehetőségekkel támogatja az országot. Ilyen támogatásra példa a mogadishui Nemzetközi Kampuszban megrendezett szeminárium, amelyen a szomáliai légierő személyzete gyakorlati készségeket szerzett az adatfeldolgozás, a kiberbiztonság, a digitális kommunikáció és az együttműködési platformok terén.⁵⁸

A szomáliai haderő egy tábornoka pedig elmondta, hogy az Amerikai Egyesült Államokkal való újbóli együttműködéstől a hatékonyság fellendülését várják a katonák is.⁵⁹

Összegzés

A szomáliai légierő fejlődéspályája nem lineáris, inkább az ismétlődés jegyeit mutatja. A gyarmati rendszer utáni önállóvá válás, majd fejlesztés és összeomlás megismétlődni látszik a légierjük történelmében is.

A gyámsági korszakban Olaszország jól szervezett, de döntően támogató profilú légiképességeket épített ki (összeköttetés, szállítás, alapkiképzés), miközben a modern légifölény- és légvédelmi rendszer, valamint a korabeli vezetés-irányítás struktúrákhoz képest is hiányok mutatkoztak. Ekkor az olasz adminisztráció mellett a szomáliai személyzet kisegítő, támogató szerepkört látott el önálló döntési jogkör nélkül. A gyámsági korszakot követően főképp gazdasági akadályok miatt a kiépített rendszert nem tudta az ország szinten tartani, így az lassan amortizálódni kezdett.

A szovjet orientáció idején Szomália a térség egyik legerősebb légierőjévé vált MiG- és IL-platformokkal, de a doktrína, a kiképzés, a karbantartás és a légvédelem kritikus gyengeségei, valamint a partnermotiváció félreértése az ogadeni háborúban gyors harcértékvesztéshez és stratégiai vereséghez vezetett.

A geostratégiai érdekek azonban rövid távon a légierő fejlődését is szolgálták. A szovjet kapcsolat idején a MiG-flotta regionális hatalommá emelte, azonban az ogadeni háború rávilágított a szakmai felkészültség és tapasztalat hiányára, mind a harctéren, mind a diplomáciai kerekasztalnál. A szovjet doktrína átvétele, a kiképzés és eszközállomány szovjetek általi teljes uralása kiszolgáltatottá tette Szomáliát. Ez a típusú függés pedig igazolt krízist eredményezett. Az ogadeni kudarcból fakadó szovjet szakítás után, a CIA-jelentések szerint, a szomáliai légierő a 1980-as évekre már nem lett volna képes sem az etióp légitámadások elleni védelemre, sem a szárazföldi erők megbízható közvetlen légi támogatására. A géppark elavulása, az üzemanyag- és alkatrészhiány, a pilóta- és technikushiány, valamint a gyenge légvédelmi

⁵⁸ EUTM-S 2025.

⁵⁹ MAHSHIE 2022.

hálózat öngerjesztő spirálban rontotta le a légierő harcértékét. A polgárháború során a megmaradt MiG-17-eseket saját városok (Hargeisa, Burao) bombázására vetették be, ami nemcsak humanitárius katasztrófát, hanem a légierő társadalmi legitimitációjának teljes összeomlását is előidézte; az intézmény ezt követően gyakorlatilag megszűnt, a platformokat magukra hagyták, és a légierő csak névleg maradt fenn. A polgárháború és az azt követő két évtized alatt a polgári légi irányítás is alacsony szinten működött, a légierő pedig szervezeti szinten is tönkrement, amely időszakból gyakorlatilag nem is igen áll rendelkezésre hiteles forrás. 2007-ben kezdődött az első érdemben is segítséget jelentő misszió, amelyet két további követett, ezzel biztosítva a légierő részbeni funkcióinak ellátását. 2007-től az Afrikai Unió Szomáliai Missziója (AMISOM), majd jogutódja, az ATMIS vált a szomáliai biztonsági architektúra gerincévé, benne egy erősen helikopter- és szállítógép-alapú légi komponenssel. Uganda és Kenya helikopterei és merevszárnyú gépei biztosítják a csapásmérést, a közvetlen légi támogatást (CAS), a csapat- és utánpótlás-szállítást, a MEDEVAC-et és a QRF gyors mozgását. A koncepció az ATMIS alatt még inkább elmozdult az Al-Shabaab elleni célzott műveletek, a „felszabadított” területek légi támogatása és a kulcsfontosságú MSR-ek biztosítása felé. Mindeközben az országot „újból” felfedezték más jelentős hatalmak, amelyek katonai szponzorációkon és hadfejlesztési megállapodásokon keresztül támogatják az ország légierijének újbóli kialakítását.

Paradigma ma már, hogy a háború a politika folytatása más eszközökkel (Clausewitz). Ha a háború vívásához szükséges eszközökkel nem rendelkezik egy ország, és másokra támaszkodva tudja csak pótolni azt, nem adja-e a saját politikájának kulcsát egy másik állam kezébe, kiszolgáltatva ezzel saját magát? Az állami szuverenitás alaptétele, hogy az államnak képesnek kell lennie megvédeni saját határait. Ennek hiányában nemcsak a szuverenitás kérdőjeleződhet meg nemzetközi szinten, de a beavatkozó államok igényeinek kiszolgálása és a stratégiai mozgástér szűkülésének kockázata is fennáll. Meglátásom szerint emiatt érdemes minden erővel az önállóvá válás felé törni, mert ez nem csupán hadászati, de egzisztenciális kérdés is.

Felhasznált irodalom

- ADF (2025): Drone Transfers between Houthis and Somali Terror Groups Threaten Region. *ADF*, 2025. július 1. Online: <https://adf-magazine.com/2025/07/drone-transfers-between-houthis-and-somali-terror-groups-threaten-region/>
- AFIS (1956): Bolletino Ufficiale dell'Amministrazione Fiduciaria Italiana della Somalia 7(4) [Értesítő, 1956. április 3. Mogadiscio]. Online: <https://arcadia.sba.uniroma3.it/bitstream/2307/6217/1/12.%20ANNO%20VII.%20Mogadiscio-%203%20Aprile%201956-%20N.%204.pdf>
- Africa Intelligence (2013): Somalia Aden Adde Airport Changes Hands. *Africa Intelligence*, 2013. június 28. Online: www.africaintelligence.com/eastern-africa-and-the-horn/2013/06/28/aden-adde-airport-changes-hands,107966894-art
- African Union Peace and Security Council (2022): *Communiqué of the 1068th Meeting on the Reconfiguration of the AU Mission in Somalia (AMISOM)*. PSC/PR/COMM.1068. Online: www.peaceau.org/uploads/

eng.-final-rev1.-communique-for-the-1068th-meeting-on-atmis-mandate-8-march-2022-1-.pdf

- Amani Africa (2024): *Draft Strategic Concept of Operations (CONOPS) for the African Union Support and Stabilisation Mission in Somalia (AUSSOM)*. Online: <https://amaniafrica-et.org/draft-strategic-concept-of-operations-conops-for-the-african-union-support-and-stabilisation-mission-in-somalia-aussom>
- Amnesty International (2018): Somalia: Fatal Shooting of Four Civilians by AMISOM Troops Must Be Investigated. *Amnesty International*, 2018. november 7. Online: www.amnesty.org/en/latest/press-release/2018/11/somalia-fatal-shooting-of-four-civilians-by-amisom-troops-must-be-investigated/
- BBC (2012): Kenyan Amisom Soldier Kills Six Somali Civilians. *BBC*, 2012. szeptember 24. Online: www.bbc.com/news/world-africa-19698348
- BBC (2023): The Somali Pilot Ordered to Bomb His Own Country. *BBC*, 2023. június 20. Online: www.bbc.com/audio/play/w3ct4xg8
- BRONCHINI, Silvano (2002): L'amministrazione fiduciaria italiana della Somalia (1950–1960). L'Aeronautica. In PIZZIGALLO, Matteo – ALBERINI, Paolo (szerk.): *Missioni militari italiane all'estero in tempo di pace (1946–1989)*. Roma: [k. n.], 154–208. Online: www.difesa.it/assets/allegati/44005/missioni_militari_it_estero_tempo_pace1946_1989_rid.pdf
- BRUTON, Bronwyn E. – WILLIAMS, Paul D. (2014): *Counterinsurgency in Somalia: Lessons Learned from the African Union Mission in Somalia, 2007–2013*. Florida: The JSOU Press MacDill Air Force Base. Online: <https://doi.org/10.21236/ADA616394>
- CIA (1974): *Soviet Military Presence in Somalia*. 1974. szeptember 3. Online: www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80B01495R000500050024-9.pdf
- CIA (1977a): *Ethiopia: Assessment of Key Issues*. Jelentés. 1977. június 16. Online: www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79r00603a002700020003-1
- CIA (1977b): *Somali Military Posture in the Ogaden*. 1977. október 18. Online: www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp97s00289r000100170008-3
- CIA (1978): *The Soviet Union and the Horn*. Jelentés. 1978. február 2. Online: www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP81M00980R002700020054-2.pdf
- CIA (1980): *Non-Soviet Ground Force Weapons Deliveries to Somalia*. 1980. június 1. Online: www.cia.gov/readingroom/print/1673795
- CIA (1982a): *Meeting on Somalia*. 1982. január 28. Online: www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp84b00049r000400930013-7
- CIA (1982b): *Somalia: The Status of the Armed Forces*. 1982. március 4. Online: www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp84b00049r001303260018-3
- CIA (1983): *Ethiopia-Somalia: Continuing Military Imbalance in the Ogaden*. Online: www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP84S00552R000300100003-4.pdf#:~:text=The%20Somali%20military%20is%20beset%20by%20extensive,Mogadishu%20with%20even%20a%20credible%20defensive%20capability
- CIA (1988a): *Africa Review*. 1988. január 22. Online: www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp88t00792r000300040006-7
- CIA (1988b): *Congressional Roundtable Discussion Reassessing United States Policy Toward Somalia*. 1988. november 24. Online: www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp90m00005r001100080024-1

- COOPER, Tom – GRANDOLINI, Albert (2015): *Wings over Ogaden. The Ethiopian-Somali War 1978–1979*. Solihull: Helion & Company.
- EUTM-S (2023): *Missions and Operations Annual Report 2022*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Online: <https://doi.org/10.2871/890207>
- EUTM-S (2025): Digital Transformation Takes Flight: Somali Air Force Celebrates Successful Completion of EUTM-Somalia Computer Seminar [A digitális átalakulás szárnyal: A somáliai légierő ünnepli az EUTM-Somalia számítógépes szeminárium sikeres befejezését]. *EUTM-Somalia*, 2025. június 15. Online: www.eutmsomalia.eu/computer-seminar-closing-ceremony
- FILDES, David W. (1999): *Aerospace Encyclopedia of World Air Forces*. London: Airtime Publishing.
- HIIRAAN (2008): Former Somali Air Force Pilot, Who Refused to Bomb Civilians in Hargiesa *HIIRAAN*, 2008. június 23. Online: www.hiiraan.com/news4/2008/Jun/7096/former_somali_air_force_pilot_who_refused_to_bomb_civilians_in_hargiesa.aspx
- HIIRAAN (2024a): Turkey's Bayraktar TB2 Drone Maker Meets Somali Leaders in Mogadishu. *HIIRAAN*, 2024. október 2. Online: https://www.hiiraan.com/news4/2024/Oct/198281/turkey_s_bayraktar_tb2_drone_maker_meets_somali_leaders_in_mogadishu.aspx
- HIIRAAN (2024b): Italy Supplies Somalia with Four Bell Military Helicopters for Anti-Shabaab Operations. *HIIRAAN*, 2024. augusztus 30. Online: www.hiiraan.com/news4/2024/Aug/197773/italy_reportedly_supplies_somalia_with_four_bell_military_helicopters_for_anti_shabaab_operations.aspx
- Human Rights Watch (1990): *Somalia. A Government at War with Its Own People. Testimonies About the Killings and the Conflict in the North*. The Africa Watch Committee. Online: <https://cja.org/wp-content/uploads/2019/07/Africa-Watch-Somalia-A-Government-at-War-with-its-Own-People-Jan-1990.pdf>
- JOHNS, Michael (1989): Preserving American Security Ties to Somalia. *The Heritage Foundation*, 1989. december 26. Online: www.heritage.org/defense/report/preserving-american-security-ties-somalia
- KENNARD, Matt – EINASHE, Ismail (2018): Valley of Death: Somaliland's Forgotten Genocide. *Pulitzer Center*, 2018. október 22. Online: <https://pulitzercenter.org/stories/valley-death-somalilands-forgotten-genocide>
- KISS Álmos Péter – BESENYŐ János – RESPERGER István (2014): *Országismertető. Szomália*. Budapest: Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely – Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat. Online: https://real.mtak.hu/83745/1/szomalia_imp-primatura__boritobeliverkep_u.pdf
- MAHSHIE, Abraham (2022): Somalia Hopes to Reconstitute Its Air Force With Renewed U.S. Partnership. *Air & Space Forces Magazine*, 2022. január 27. Online: www.airandspaceforces.com/somalia-hopes-to-reconstitute-its-air-force-with-renewed-us-partnership/
- MARSAI Viktor (2015): A somáli szövetségi kormány első két éve és az al-Sabáb elleni katonai műveletek, 2012–2014 (I.). *Nemzet és Biztonság*, 8(1), 65–95. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/4085/3341>

- MARSAI Viktor (2020): A közel-keleti hatalmak versenyfutása Kelet-Afrikáért – a fókuszban Szomália. *Külügyi Szemle*, 19(Ksz.), 156–178. Online: https://hiia.hu/wp-content/uploads/2021/02/KSz_kulonszam_Marsai.pdf
- MARUF, Harun (2022): Somalia Military Rebuilding Shows Signs of Improvement. *Voa*, 2022. november 30. Online: www.voanews.com/a/somalia-military-rebuilding-shows-signs-of-improvement/6856894.html
- MELECA, Vincenzo (2016): Il Corpo di Sicurezza della Somalia. *Il Corno d'Africa*, 2016. július 14. Online: www.ilcornafrica.it/il-corpo-di-sicurezza-della-somalia/
- Ministry of Defence and Veteran Affairs [é. n.]: *Air Forces in Somalia*. Online: www.defence.go.ug/joint-updf-services/updf-services/air-forces/air-forces-in-somalia/
- MUHAMMAD, Hassan Seikh Ali Nur – AZMAN, Muhammad Danial – ROGERS, Anthony Roy (2017): Before Things Fall Apart: The Role of the Soviet Union in Somalia's Troubled Past (1969–1978). *Intellectual Discourse*, 25(2), 409–427. Online: <https://share.google/eEXznvjo7Fb9u2f1k>
- REINL, James (2014): Investigating Genocide in Somaliland. *Al Jazeera*, 2014. február 6. Online: www.aljazeera.com/features/2014/2/6/investigating-genocide-in-somaliland
- Taariikh24 (2021): Taariikhda Ciidanka Xoogga Dalka Soomaaliyeed. *Taariikh24*, 2021. április 15. Online: www.taariikh.net/taariikhda-ciidanka-xoogga-dalka-soomaaliyeed/
- Tana Consulting (2025): Szomáliában építheti fel Afrika első úrkikötőjét Törökország. *Tana Consulting*, 2025. augusztus 13. Online: <https://tanaconsulting.org/2025/08/13/afrika-urkikoto-torokorszag-szomalia/>
- United Nations (1949): *Question of the Disposal of the Former Italian Colonies*. A/RES/289(IV)[AC]. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/666748?v=pdf>
- WILLIAMS, Paul. D. (2024): The Somali National Army Versus al-Shabaab: A Net Assessment. *CTC Sentinel*, 17(4), 35–43. Online: <https://ctc.westpoint.edu/april-2024/>

Jogi forrás

- LEGGE 4 novembre 1951, n. 1301. Ratifica ed esecuzione dell'Accordo di tutela per il territorio della Somalia sotto amministrazione italiana, concluso a Ginevra con il Consiglio di Amministrazione fiduciaria delle Nazioni Unite il 27 gennaio 1950. Online: www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1951/12/07/051U1301/sg

Ombódi Imre¹

A haderőfejlesztési program keretében beszerzett kiképzést támogató szimulációs rendszerek a szárazföldi haderőnem tekintetében, 1. rész

Simulation Systems Supporting Training Acquired under the Force Development Programme in the Land Forces Domain, Part 1

Absztrakt

A tüzér, a harckocsizó és a lövész katonák kiképzését támogató Szimulációs és Kiképző Központot 2023. október 13-án ünnepélyes keretek között adták át a Magyar Honvédség Klapka György 1. Páncélosdandár (Tata) részére.² A központ moduláris felépítése lehetővé teszi a fegyvernemi alegységek valamennyi szakbeosztására történő felkészítést. A kutatás empirikus alapját a központ parancsnokhelyettesével készített félig strukturált interjú képezi. Az interjút a készülő doktori disszertációhoz készítettem, célja a központ geoinformációs támogatási igényeinek feltárása és azonosítása, valamint egy jövőbe mutató térképészeti támogatási rendszer kialakítására vonatkozó javaslat kidolgozása.

Kulcsszavak: geoinformációs támogatás, térképészeti támogatás, félig strukturált interjú, Szimulációs és Kiképző Központ

¹ Alezredes, Honvéd Vezérkar Haderőtervezési Csoportfőnökség; doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: ombodi.imre@stud.uni-nke.hu

² Lásd: <https://honvedelem.hu/hirek/szimulacios-es-kikepzo-kozpontos-adtak-at-tatan.html>

Abstract

The Simulation and Training Centre, which supports the training of artillery, armoured, and infantry servicemen, was officially inaugurated and handed over to the Hungarian Defence Forces Klapka György 1st Armoured Brigade (Tata) on 13 October 2023. The modular structure of the centre enables training for all specialist positions within combat arms subunits. The empirical basis of this research is a semi-structured interview conducted with the deputy commander of the centre. The interview was carried out as part of my doctoral dissertation research and aims to explore and identify the centre's geoinformation support requirements, as well as to develop a proposal for a future-oriented cartographic support system.

Keywords: geoinformation support, cartographic support, semi-structured interview, Simulation and Training Centre

Bevezetés

A Magyar Honvédségben (MH) a szimulátorok az 1980-as évek második felében jelentek meg és kezdetben csak egy-egy konkrét feladat gyakorlását tették lehetővé. Ennek oka az akkori számítástechnika korlátozott teljesítménye volt, amely a speciális, drága gépek használata ellenére is egyszerű, primitív grafikát eredményezett. A fejlődést az is lassította, hogy kevés tapasztalat állt rendelkezésre a szimulátorok fejlesztésében és alkalmazásában. Emellett a felhasználók sem tudták pontosan megfogalmazni igényeiket, mivel nem ismerték a technológia lehetőségeit.³

A tatai lövészdandárnál eltöltött 19 év csapattiszt szolgálatot követően, 2017 februárjában áthelyeztek a *Honvéd Vezérkar Haderőtervezési Csoportfőnökség* személyi állományába, ahol kiemelt főtiszt beosztásban folytattam katonai pályafutásomat. Ebben az időszakban indult el az MH valamennyi fegyvernemét és szakcsapatát érintő *Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program* (Zrínyi 2026) tervezése, amelynek elsődleges célkitűzése volt egy korszerű és ütőképes nemzeti haderő kialakítása.

Tüzér tisztként és haderőszerzőként aktívan közreműködtem a tüzér fegyvernem fejlesztésére irányuló tervezésben. A tervezési folyamat során fogalmazódott meg bennem az a gondolat, hogy a digitális rendszerekkel felszerelt új tüzérségi eszközök, valamint a kiképzést támogató szimulációs rendszerek alkalmazása milyen új felhasználói geoinformációs támogatási igényeket generál majd. Többek között azért is, mert a rendszerben lévő vontatott lövegek és a páncéltörő komplexumok nem rendelkeztek digitális tűzvezető rendszerrel, illetve az MH tábori tüzér alegységei nem használtak kiképzést támogató szimulációs rendszereket sem. Az új technikai eszközök beérkezéséig a parancsnoki munka és a tűzvezetés támogatásához elegendőnek bizonyultak

³ TAMÁS 2015: 175.

az 1:25 000 és az 1:50 000 méretarányú, papíralapú topográfiai térképek is. Ekkor határoztam el azt, hogy e témakört tudományos kutatás keretében vizsgáljam.⁴

A Zrínyi 2026 keretében az MH tűzér, harckocsizó és lövész fegyvernemei képességeinek jelentős fejlesztése valósult meg.⁵ A beszerzett korszerű, digitális platformokkal, szenzorokkal felszerelt haditechnikai eszközök⁶ rendszeresítésével párhuzamosan a szakkiképzést támogató komplex szimulációs rendszereket is megvásárolták. Ezek a rendszerek amellet, hogy költséghatékonyak, magasabb szintű oktatást és kiképzést biztosítanak az egyéni és köteleksintű harcászati, harcszolgálati és technikai szakfelkészítés végrehajtásához, egyben átalakították a kiképzési foglalkozások levezetésének módszertanát is.

A tűzér, harckocsizó és lövész katonák kiképzését támogató *Szimulációs és Kiképzési Központot* (SZKK) 2023. október 13-án, ünnepélyes keretek között adták át Tatán. A központ – moduláris felépítésének (2–4. ábrák) köszönhetően – lehetővé teszi a fegyvernemi alegységek valamennyi szakbeosztására történő felkészítést.

A kutatásom empirikus alapját a központparancsnok-helyettessel, Szécsi Zsófia Judit százados asszonnyal⁷ készített félig strukturált interjú⁸ képezte. Az interjú segítségével feltártam, azonosítottam a tűzér, a harckocsi és a lövész kiképzést támogató szimulációs rendszereket. Az interjú végrehajtása előtt az alábbi kérdések fogalmazódtak meg:

- Milyen térképészeti adatok és termékek szükségesek a szimulációs rendszerek üzemeltetéséhez?
- Hogyan használják a virtuális környezetet a tűzérségi és harckocsi szakfeladatok szimulációja során?
- Milyen eljárásrend szerint történik a digitális térképi adatállományok igénylése, beleértve az igénylés módját és az adatokat biztosító honvédségi szervezeteket?
- Milyen minőségi, interoperabilitási és humán tényezők befolyásolják a térképészeti támogatás hatékonyságát?
- Milyen fejlesztési irányok rajzolódnak ki a parancsnoki és felhasználói tapasztalatok alapján?

Az MH geoinformációs támogatását érintő szabályozási környezet

Az új haditechnikai eszközök beérkezése előtt a releváns szabályozói környezetet nem dolgozták át, azonban az eszközök alkalmazásba vétele során szükségessé vált

⁴ Jelenleg a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának harmadéves levelezős doktorandusza vagyok. Doktori értekezésem tervezett címe *A Magyar Honvédség haderőfejlesztési programjának hatása a geoinformációs támogatás feladatrendszerére a szárazföldi haderőnem képességfejlesztése viszonylatában*.

⁵ Többek között 2025 decemberében hivatalosan is teljessé vált a Leopard 2A7HU flotta (44 darab).

⁶ Többek között a Panzerhaubitze 2000HU 155 mm-es önjáró tarackok, Leopard 2A7HU harckocsik.

⁷ 2012 szeptembere óta szolgál Tatán, jelenlegi beosztását 2024 márciusa óta tölti be. Sikeresen elvégezte a *GEN4 BASiC* elnevezésű képzést.

⁸ Az interjú mint kvalitatív kutatási módszertan az 1970-es évektől, az interpretatív szemlélet megerősödésével vált meghatározóvá a társadalomtudományokban. Lényege, hogy nem csupán tényeket rögzít, hanem az egyéni tapasztalatok és értelmezések feltárására törekszik. A helyszíni interjú Tatán, 2026. február 27-én készült.

a hatályban lévő eljárásrendek, szakutasítások és doktrínák felülvizsgálata, az új követelményeknek megfelelő szabályozási rendszer kidolgozása.⁹ Az MH geoinformációs támogatását szabályozó okmányok szakmai felügyelete 2023. február 28-ig az *MH Geoinformációs Szolgálat* (MH GEOSZ) honvédségi szervezet feladatrendszeréhez tartozott.

Az alábbiakban rövid, rendszerezett áttekintést nyújtok az MH geoinformációs támogatásához közvetlenül kapcsolódó hazai szabályozási környezetről.

Törvények, kormányrendeletek

- *A földmérési és térképészeti tevékenységről* szóló 2012. évi XLVI. törvény többek között egyértelmű jogi keretet biztosít a honvédelmi célú térképellátás működéséhez, az állami téradatok honvédségi felhasználásához, valamint a katonai geoinformációs tevékenység szabályozott és ellenőrzött végrehajtásához. A törvény külön nevesíti a honvédelmi célú térképellátást, amely magában foglalja a katonai alkalmazásra szolgáló térképek, topográfiai adatbázisok, valamint a szükséges geodéziai és térinformatikai alapadatok előállítását, nyilvántartását, kezelését és a felhasználók részére történő biztosítását. Ezek az adatok és termékek nélkülözhetetlenek a műveletek tervezéséhez, a kiképzési feladatok végrehajtásához, a nemzetközi missziós tevékenységek támogatásához, valamint a vezetés-irányítási rendszerek hatékony működéséhez. Gyakorlatilag ez a törvény teremti meg a teljes védelmi szféra geoinformációs támogatásának jogszabályi alapját.
- *A honvédelem térképészeti támogatásáért felelős szerv kijelöléséről, hatósági hatásköréről és eljárásának egyes szabályairól* szóló 501/2017. (XII. 29.) Korm. rendelet a honvédelem térképészeti támogatásáért felelős szervként az MH GEOSZ-t jelöli ki, amely országos illetékességgel végzi az állami térképi adatbázisok átvételét, engedélyezi a tematikus térképi termékek készítését és sokszorosítását, a légi távérzékelést, valamint elbírálja a katonai tájékoztatási hálózat pontjainak megszüntetésére vagy áthelyezésére irányuló kérelmeket. A kormányrendelet 2018. január 1-jén lépett hatályba, és az MH GEOSZ felszámolásával egy időben hatályát veszítette.
- Az 501/2017. Korm. rendelet helyébe *a honvédelmi térképészeti hatósági feladatokért felelős szerv kijelöléséről, hatósági feladatairól és hatásköréről* szóló 65/2023. (III. 2.) Korm. rendelet lépett 2023. március 2-i hatállyal, amelyben a Kormány a honvédelmi térképészeti hatósági feladatokért felelős szervként a honvédelemért felelős minisztert jelöli ki.
- *A honvédelem térképészeti támogatásáért felelős szerv kijelöléséről, valamint feladat- és hatásköréről* szóló 7/2023. (IV. 17.) HM rendelet 2023. április 19-én lépett hatályba, és az MH GEOSZ megszüntetését követően a honvédelem térképészeti támogatásáért felelős szervként, országos illetékességgel a 2009. június 16-án alapított *HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú*

⁹ ZSITNYÁNYI 2021: 251.

*Nonprofit Korlátlan Felelősségű Társaságot*¹⁰ (HM Zrínyi Nonprofit Kft.) jelölte ki. A HM Zrínyi Nonprofit Kft. alapvető feladata a honvédelemért felelős miniszter felelősségi körébe tartozó földmérési és térképészeti állami alapfeladatok és állami alapmunkák koordinációja, tervezése, végzése és végeztetése, továbbá gondoskodik a honvédelem térképellátásához szükséges digitális távérzékelési, geodéziai, térinformatikai feladatok végrehajtásáról. A 7/2023. HM rendelet részletesen meghatározza a HM Zrínyi Nonprofit Kft. feladatrendszerét és hatáskörét is.

HM utasítások

- A HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. honvédelmi érdekű tevékenységének igénybevételi rendjéről szóló 38/2021. (VII. 30.) HM utasítás 2021. augusztus 1-jén lépett hatályba, amely a HM Zrínyi Nonprofit Kft. tevékenységének honvédelmi célú igénybevételét szabályozza, valamint szakmai felügyeleti és koordinációs szervként létrehozta a Geoinformációs Bizottságot, illetve az összetételét, a működését és a feladatrendszerét is. A HM utasítás meghatározza, hogy milyen feladatok tartoznak a geoinformációs támogatás körébe. Ezek többek között az alábbiak:
 - a haditechnikai eszközök geoinformációs támogatásának megtervezése és végrehajtása;
 - a JAS 39 Gripen harcászati repülőgépek geoinformációs támogatása;
 - a Digitális Topográfiai Adatbázis (DITAB-50) felmérési és térinformatikai feladatainak ellátása;
 - határvédelemmel, katasztrófavédelemmel összefüggő és egyéb, soron kívüli geodéziai és geoinformációs feladatok;
 - az igénylő szervezetek ellátása Magyarország 1:25 000 méretarányánál kisebb (részletesebb) állami topográfiai térképeivel és geoinformációs adatbázisokkal.¹¹
- A HM utasítás rögzíti továbbá azokat a térképészeti és térinformatikai tevékenységeket, amelyek a honvédelmi feladatok szakszerű támogatásához szükségesek. A 38/2021. HM utasítás 2026. január 1-jén hatályát veszítette.
- A HM Zrínyi Geoinformációs és Toborzástámogató Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság közhasznú szolgáltatásainak igénybevételéről szóló 45/2025. (XII. 19.) HM utasítás. A 38/2021. HM utasítás a honvédelmi geoinformációs támogatás rendszerét szabályozta. A 45/2025. HM utasítás ehhez képest átdolgozza a feladat- és hatáskörök szabályozását, valamint figyelembe veszi a szervezeti változásokat, többek között a HM Zrínyi Nonprofit Kft. új megnevezése tekintetében. Összességében a 2025-ös utasítás a korábbi szabályozás aktualizált változatának tekinthető.

¹⁰ Új megnevezése: HM Zrínyi Geoinformációs és Toborzástámogató Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság; cégbírósági bejegyzés: 2023. augusztus 29.

¹¹ A 38/2021. HM utasítás 3. § 5. pontja alapján.

Doktrínák

A geoinformációs támogatásra vonatkozó irányelvek alapvetően két fő kategóriára bonthatók: a hazai szabályozási dokumentumokra és a nemzetközi ajánlásokra. Az MH doktrínafejlesztését nem a NATO szövetségi rendszer előírásai határozzák meg, hanem a *szolgálati könyvek és a főnökségi kiadványok kiadásának rendjéről* szóló 93/2006. (HK 18.) HM utasítás szabályozza. 2020 augusztusától a doktrinális fejlesztés irányítása az MH Transzformációs Parancsnokság hatáskörébe tartozik.

Az MH doktrína hierarchiájának csúcsán az MH Összhaderőnemi Doktrína helyezkedik el, amelynek alapelvei az új szakmai szabályozás kialakításakor is irányadók. A szövetségi szabályzók közül az összhaderőnemi erők térképészeti támogatásra vonatkozó irányelvei, az AJP-3.17,¹² az összhaderőnemi erők meteorológiai és oceanográfiai támogatásra vonatkozó irányelvei, az AJP-3.11,¹³ valamint az MC 296/4¹⁴ kiadványok a mértékadók.¹⁵

Az *Ált/44. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína* az összhaderőnemi műveletek alapelveit, vezetését és támogatási rendszereit határozza meg. Az ÖHD 4 doktrínában az egyes támogatási területek – például a logisztikai, a híradó-informatikai és az egészségügyi támogatás – részletesen szerepelnek, ugyanakkor a doktrína korábbi kiadásaihoz képest a térképészeti támogatás mint önálló elem már nem jelenik meg a 4. kiadásban.

Az *Ált/38. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveleti Doktrína* felépítése az ÖHD 4 doktrína struktúrájához hasonló. A bevezető fejezet részletesen meghatározza az alapvető fogalmi kereteket, ismerteti az átfogó műveleti megközelítés elméleti alapjait, valamint bemutatja a hadműveleti szint sajátosságait. Emellett áttekinti az összhaderőnemi műveletek típusait és alapelveit, továbbá a többnemzeti együttműködés szervezeti és működési kereteit.

A dokumentum kitér az összhaderőnemi információ-előállítás rendszerére is, amely adatgyűjtési és elemzési tevékenységek révén támogatja a műveletek tervezését és végrehajtását, valamint rögzíti a műveleti tér felosztásának alapfogalmait. Tárgyalja továbbá a kötelékképzés kérdéskörét, valamint a felkészülés és a végrehajtás legfontosabb feladatait. A doktrína logisztikai fejezete nem tér ki a térképészeti támogatás kérdéskörének tárgyalására.

Az *Ált/217. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatási Doktrína* V. fejezete ismerteti a logisztikai támogatás ágazati rendszerét, amelynek egyik alapvető eleme a hadtáptámogatás. A hadtáptámogatás azon logisztikai funkciók, rendszabályok és tevékenységek összessége, amelyek biztosítják a honvédségi szervezetek élelmezési, üzemanyag-, ruházati, humán és térképészeti szakanyagokkal történő ellátását békeidőben és különleges jogrend idején is.

Az *Ált/213. Geoinformációs Támogatási Doktrína* az MH Térképészeti és Katonaföldrajzi Támogatás Doktrína, valamint az MH Meteorológiai Doktrína kiváltására készült, és a három szakterületet egységes rendszerben, „geoinformációs

¹² NATO 2016b.

¹³ NATO 2016a.

¹⁴ North Atlantic Military Committee 2019.

¹⁵ BALOG 2021: 46.

támogatás" elnevezéssel kezeli. A geoinformációs támogatás fogalmának tisztázásával kapcsolatban Szalay László, az akkori térképész szolgálatfőnök így fogalmaz:

„Az MH GEOSZ 2007. évi megalakításával a szervezet alapvető feladata nem csupán a térképészeti, hanem – a meteorológiai szakterülettel kiegészülve – a geoinformációs támogatás lett. Az MH GEOSZ létrejöttével új fogalmakat vezettek be – geoinformáció, geoinformációs támogatás –, értelmezésük azonban a mai napig nem egységes.”¹⁶

Úgy vélem, hogy napjainkra a geoinformációs támogatás mint „gyűjtőfogalom” általánosan elfogadottá vált, és ennek megfelelően történik a vonatkozó szabályzatok kidolgozása vagy átdolgozása is.

Az Ált/2013. doktrína meghatározza az MH geoinformációs támogatásának alapelveit (időszerűség, pontosság, konzisztencia, készenlét), rendszerét és feladatait. A geoinformációs támogatás magában foglalja a térképészeti, katonaföldrajzi és meteorológiai adatok előállítását, feldolgozását és biztosítását a katonai műveletek tervezéséhez és végrehajtásához. A támogatás célja, hogy a parancsnokok és törzsek időben pontos térbeli és környezeti információkhoz jussanak békeidőben, válságreakgáló és háborús műveletek során.

Szakutastítás

A Htp/7. Hadtáp szabályzat a térképészeti szakanyagellátó szakterület részére (MH kiadvány, 2015.) az MH térképészeti szakanyagellátásának rendszerét, szervezeteit és feladatait határozza meg. Részletesen szabályozza a térképészeti szakanyagok tervezésének, beszerzésének, tárolásának, nyilvántartásának és kiadásának rendjét, valamint a készletgazdálkodás, minőségmegőrzés és selejtezés szabályait.

A félig strukturált interjú fő blokkjai és kérdéscsoportjai

A félig strukturált interjú önállóan is alkalmazható, de gyakran más módszerekkel – például kérdőíves vizsgálattal vagy dokumentumelemzéssel – együtt használják. Alapját egy előre elkészített interjúvázlat (interjúterv) képezi, amely kijelöli a főbb témákat és kérdéseket, ugyanakkor nem merev forgatókönyv. A kérdések többnyire nyitottak, sorrendjük rugalmasan alakítható, így a beszélgetés természetes módon zajlik.

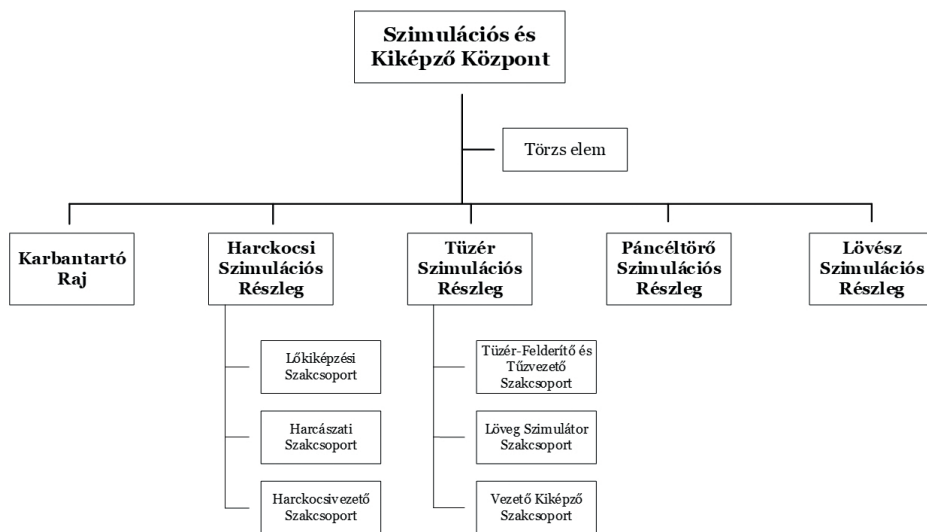
Azért döntöttem e módszertan mellett, mert nem csupán tényyszerű adatokat kívántam összegyűjteni, hanem fontosnak tartottam az interjúalany tapasztalatainak és személyes nézőpontjának megismerését is. A félig strukturált interjú lehetőséget biztosított arra, hogy a beszélgetést bizalmi légkörben folytassuk, ami elősegítette az átgondolt, részletes válaszok megszületését.

¹⁶ SZALAY 2017: 63.

Az interjú tervezési (előkészítési) szakaszában írásbeli megkereséssel fordultam a tatai páncélosdandár parancsnokához¹⁷ annak érdekében, hogy – tekintettel a dandár elfoglaltságára – engedélyezze és biztosítsa részemre a központparancsnok-helyettessel készíthető interjú végrehajtását. Ezzel párhuzamosan kidolgoztam az interjú részletes tervét,¹⁸ amelyben rögzítettem a kutatás célját, az alkalmazni kívánt módszertani keretet, valamint az interjú strukturális felépítését. A kérdéscsoportokat hat, egymással összefüggő tematikus blokkba rendeztem, hogy a vizsgálat céljai koherens módon megvalósuljanak, és a kérdések – összesen 49 – együttesen biztosítsák számomra a releváns területek lefedettségét.

Az SZKK szervezeti felépítése

Az 1. ábra az SZKK szervezeti felépítését mutatja be. A központ struktúrája alapvetően fegyvernemi alapon tagozódik, ennek megfelelően külön részlegek foglalkoznak a harckocsizó, a tábori tűzér, a páncéltörő tűzér és a lövész szakterületekkel. A harckocsizó és a tábori tűzér részlegeken belül további, specializált szakcsoportokat alakítottak ki, amelyek a különböző kiképzési és szimulációs feladatok végrehajtását támogatják.



1. ábra: A Szimulációs és Kiképző Központ szervezeti felépítése

Forrás: a szerző szerkesztése az MH Klapka György 1. Páncélosdandár SZ/3/3 számú állománytáblája alapján

A tűzér és harckocsi szakcsoportok tevékenységét a Zrínyi 2026 haderőfejlesztési program keretében beszerzett szimulátorok (2–4. ábrák) támogatják.

¹⁷ A páncélosdandár parancsnoka Tóth István dandártábornok.

¹⁸ OMBÓDI 2026: 1–8.



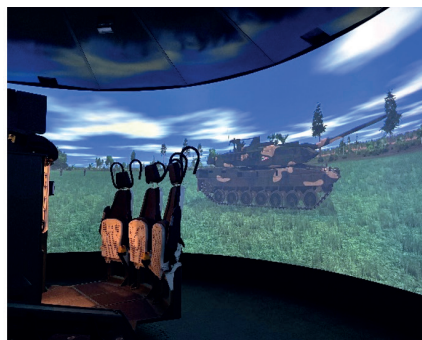
2. ábra: Tüzér szimulátor (harcjárművezető és löveg kezelőszemélyzet részére)

Forrás: a szerző felvétele



3. ábra: Tüzér felderítő szimulátor (3D-terepmodell)

Forrás: a szerző felvétele



4. ábra: Harckocsi-szimulátor
Forrás: a szerző felvétele

Szimulációs rendszerek

Mihalik József már 2003-ban, a doktori értekezésében rendszerezte a katonai szimulációs térinformatikai rendszereket, valamint meghatározta a velük szemben támasztott követelményeket. Véleménye szerint a katonai szimulációs rendszerek alapvetően két fő kategóriába sorolhatók. Az egyik csoportba a *technikai kiképzést támogató oktatási rendszerek* tartoznak, amelyek mesterségesen létrehozott környezetben biztosítják a felkészítést. A másik csoportot a *tényleges műveleteket támogató szimulációs rendszerek* alkotják. Ezek esetében a hangsúly már nem az alapvető technikai képzésen van, hanem a korábban megszerzett ismeretekre építve a valós környezetben történő feladat-végrehajtás támogatásán.¹⁹

Az utóbbi esetben az igény a valósághű terepi ábrázolás, különös tekintettel a helyzeti adatok pontosságára és a háromdimenziós megjelenítésre. Mihalik József példaként említi a KIBOWI²⁰ szimulációs (hadijáték-) rendszert,²¹ amely dandár-, zászlóalj- és századszintű használatra egyaránt alkalmas. A rendszer alapját a valós alaptérkép képezi, amelyet raszteres struktúrában, UTM²² vetületben digitalizáltak. *A terepelemeket osztályozva dolgozták fel, így az utakat tizenkét, a vízrajzot négy, a lejtőket három osztályba sorolták. A rendszer a hatékony szimuláció érdekében a megjelenített tereptárgyakat felületi, vonalas és pontszerű kiterjedés szerint is megkülönbözteti.*²³

Figyelembe véve Mihalik József rendszerezését, a tatai központ a tényleges műveletek támogatását szolgáló szimulációs rendszerek kategóriájába sorolható. A rendszert a német KNDS²⁴ vállalat szakemberei telepítették a tatai dandár teljesen

¹⁹ MIHALIK 2003: 26.

²⁰ Krijgsmacht Informatie Behoeft Oefening & Wargame Integratie – A Holland Királyi Hadsereg 1989 decemberében vette alkalmazásba.

²¹ Az MH hasonló rendszert alkalmaz a törzsszervezési gyakorlatok levezetése során: MARS/MARCUS zászlóaljszintű konstruktív szimulátorok.

²² Universal Transverse Mercator – vetületi síkkoordináta-rendszer.

²³ MIHALIK 2003: 26.

²⁴ Krauss-Maffei Wegmann und Nexter Defense System Deutschland Gesellschaft mit beschränkter Haftung und Compagnie Kommanditgesellschaft – röviden: KNDS Deutschland GmbH & Co KG.

felújított Kupa létesítményében. Az alkalmazott szimulációs rendszer megnevezése: *KMW²⁵ Simulation Suite (GEN4)* (GEN4), amelyet részletesebben a „Blok A” kérdéskör elemzésekor mutatok be.

Az empirikus kutatás bemutatása

A szimulációs rendszerek és térképészeti követelmények – „Blok A”

Az 1. és a 2. kutatási kérdéscsoportok vizsgálatának elsődleges célja a szimulációs rendszerekben alkalmazott térképészeti adatbázisokkal és termékekkel kapcsolatos felhasználói igények feltárása volt. Továbbá, a kutatás során a digitális térbeli környezetek alkalmazását, a georeferált adatok lehetséges felhasználását, valamint a szimulációs rendszerekben megjelenő térképészeti követelményeket is vizsgáltam. Ennek érdekében egy 14 kérdésből álló kérdéssort állítottam össze, ami lehetőséget biztosított a felhasználói tapasztalatok és a működési sajátosságok részletes feltárására. Az interjúalany válaszainak elemzését követően az alábbi főbb megállapításokra jutottam:

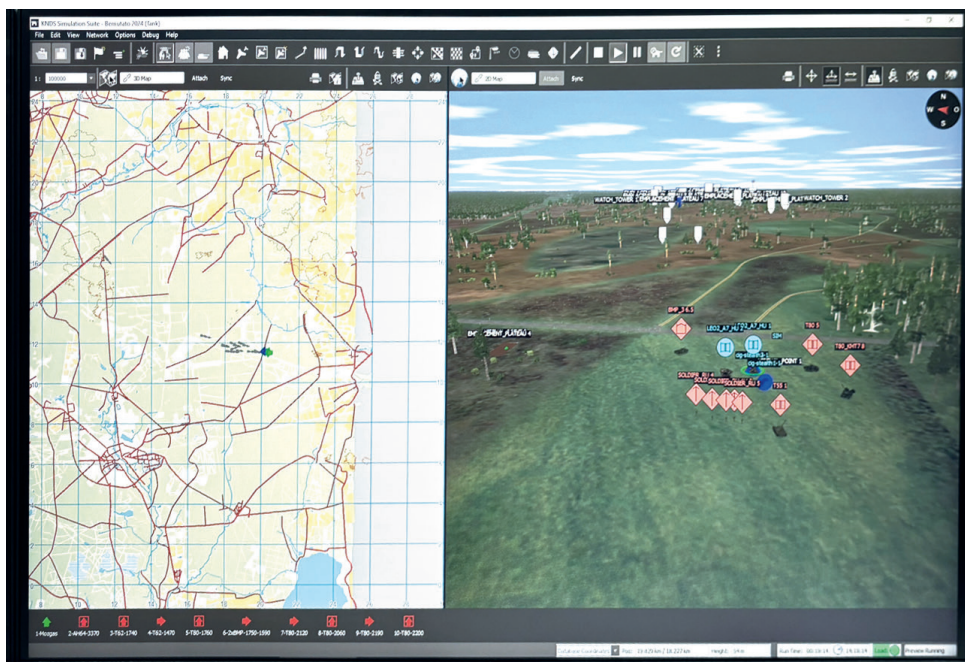
- A GEN4 szimulációs platform a *Microsoft Windows* operációs rendszer alatt működött. A kiképzési feladatok szimulációjának támogatására a rendszer egy mesterségesen kialakított digitális térképi környezetet alkalmaz. A digitális térkép alapját egy 50×50 km kiterjedésű digitális terepmodell képezi, amely egy valós németországi gyakorlóter adatain alapul, ugyanakkor a kiképzési céloknak megfelelően mesterséges objektumokkal, a terepre vonatkozó grafikus vagy szöveges (alfanumerikus) adatokkal is bővíthető. A digitális modell a felhasználói igényekhez igazodó adatsűrűséggel és attribútumkészlettel rendelkezik, amelyek alkalmasak különböző harcászati helyzetek modellezésére.
- A rendszer a WGS84²⁶ geodéziai modell, az UTM vetületi koordináta-rendszer és az MGRS²⁷ helyazonosító rendszer kezelését támogatja. Ez az interoperabilitás szempontjából különösen fontos, mivel a szövetségi szabványoknak²⁸ megfelelő működés érdekében a különböző rendszerek közötti adatcsere egységes referenciarendszerben történhet.
- A GEN4 szimulációs környezet egyaránt támogatja a 2D és a 3D térképi megjelenítést (5. ábra). A 3D megjelenítésnek elsősorban a domborzati viszonyok szemléltetésében, a tereptárgyak térbeli elhelyezkedésének értelmezésében, valamint a tűztámogatási és tűzmegfigyelési feladatok modellezésében van jelentősége. A rendszer digitális adatbázisa tartalmazza többek között a tűzérzéki tűzfeladatok végrehajtásának szempontjából releváns tereptárgyak abszolút magassági adatait is.

²⁵ Krauss-Maffei Wegmann.

²⁶ World Geodetic System 1984 vonatkoztatási rendszer.

²⁷ Military Grid Reference System katonai hálózati azonosító rendszer.

²⁸ Többek között: STANAG 2211 AGeoP-21 Geodéziai vonatkozási rendszerek és vetületi síkkoordináta-rendszerek 2016.



5. ábra: 2D és 3D megjelenítés
Forrás: a szerző felvétele

- A szimulációs környezetben lehetőség van a meteorológiai paraméterek – például a hőmérséklet, a légnyomás, a szélirány, a szélsébség és a csapadék – beállítására is. Ugyanakkor a GEN4 nem tesz különbséget a talaj menti és a magasabb légrétegek meteorológiai jellemzői között, így a paramétereket egy modellként kezeli. Ez a korlátozás elsősorban a ballisztikai számításokra és a tűzvezetés pontosságára van hatással.
- A felhasználói visszajelzések alapján a térképi megjelenítés pontossága és felbontása megfelel a kiképzési igényeknek. A digitális térképen a NATO APP-6²⁹ szabvány szerinti katonai jelkulcskészlet alkalmazható. Emellett a GEN4 rendszer lehetőséget biztosít arra is, hogy a térképi tartalom az oktató által meghatározott méretarányban papíralapú formában is kinyomtatható legyen.
- A SPIKE LR2 páncéltörő szimulátor (6. ábra) szintén digitális térképi adatokat alkalmaz, azonban a rendszer georeferált rasztertérképeket használ a parancsnoki munka és a tűzfeladat végrehajtásának támogatására. Az MH gyakorlóterekre vonatkozó térképészeti szakanyagok igénylése a *Honvéd Vezérkar Képességfejlesztési Irodáján*³⁰ (HVK KFI) keresztül történt. Az SZKK által megigényelt DITAB-50 digitális térképi adatbázis már rendelkezésre áll a központ részére, amelyet a HM Zrínyi Nonprofit Kft. biztosított.

²⁹ APP-6 (C) NATO Joint Military Symbolology, May 2021 – NATO egységes katonai jelkulcsrendszer.

³⁰ A HVK KFI látja el a programfelelősi feladatokat, ezért a szimulációs rendszerekkel kapcsolatos valamennyi szakági igény befogadása és biztosítása az iroda hatáskörébe tartozik.



6. ábra: SPIKE LR2 szimulátor

Forrás: a szerző felvétele

Digitális térképi környezet használata a szimulációban – „Blok B”

A 3. kutatási kérdéscsoportra kapott válaszok elemzése alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a GEN4 szimulációs rendszerek egyik előnye az, hogy képes a harctéri környezet változásainak modellezésére. Ide tartozik többek között a harctéri környezet egyes elemeinek módosítása, mint például az épületek vagy a növényzet megsemmisülésének szimulálása, ami hozzájárul a valósághűbb kiképzési környezet kialakításához.

A 3D térképi megjelenítés különösen a tüzéségi kiképzés során bizonyul hasznosnak, mivel támogatja a tüzelőállások és megfigyelőpontok kijelölését, a manőverútvonalak tervezését, valamint a domborzati viszonyok hatásának értékelését. A felhasználói tapasztalatok alapján a 3D grafikai megjelenítés megfelelő, de a terepfelszín és a környezeti elemek részletesebb kidolgozottságának növelésével valósághűbb lenne.

Véleményem szerint ennek a fejlesztése a jövőben a HM Zrínyi Nonprofit Kft. feladatrendszerébe kerülhet, összhangban azzal a szakmai iránnyal, amelyet Magyarország honvédelmi minisztere 2025. február 4-én, a Bálna Honvédelmi Központban tartott előadásában hangsúlyozott, miszerint „a katonai térképészet sikereinek záloga a folyamatos szakmai fejlődés, előrelépés. Ennek eklatáns példái a Magyar Honvédség geoinformációs támogatási igényei, ezen belül a védelmi szempontokból kiemelt területek háromdimenziós adatbázisainak, valamint azok szimulációs környezetének létrehozása.”³¹

³¹ Rojkó 2025: 135.

Az interjú rávilágított arra, hogy az alegységparancsnoki döntéshozatal, illetve terepelemzés³² végrehajtása során továbbra is jelentős szerepet kap a papíralapú topográfiai térképek használata. A német kiképzési eljárásrendhez hasonlóan a kiképzési feladatok előkészítése több lépésben történik. A kiképzendő állomány a feladatot először papíralapú topográfiai térképen tisztázza, ezt követően a valós terepen bejárást hajt végre, majd a végrehajtást szimulációs környezetben gyakorolja be.

Digitális térképi adatok igénylésének folyamata – „Blok C”

A válaszok kiértékelése alapján kirajzolódik, hogy az SZKK geoinformációs támogatáson belül a térképészeti szakanyagok igénylése eltérő szervezeti és eljárásrend szerint történik. A GEN4 esetében jelenleg nem lehetséges más digitális térképi adatbázisok integrálása, mivel ezt a KNDS gyártó nem támogatja. Ezzel szemben a SPIKE LR2 szimulátor a DITAB-50 digitális térképi adatbázist alkalmazza, amely ugyanakkor jelentős adattárolási kapacitást igényel.

A papíralapú térképek igénylése az SZKK szintjén indul, majd a dandár G4 logisztikai főnökségén keresztül az *MH Összhaderőnemi Műveleti Parancsnokság* és az *MH Logisztikai Támogató Parancsnokság* katonai szervezetekhez, végül pedig az *MH Anyagellátó Raktárbázishoz* kerül. Ezzel szemben a digitális térképi adatállomány igénylésének folyamata más eljárásrendben történik. Az SZKK a dandár G2 felderítő főnökségén keresztül a HVK KFI-hez, majd a HM Zrínyi Nonprofit Kft.-hez jut el.

A szakanyagok jellegéből adódóan az igénylés eljárásrendje eltérő, ezért a geoinformációs támogatás jelenlegi rendszerében hosszú távon a folyamatok egységesítésére lesz szükség.

Minőségi, interoperabilitási és humán tényezők – „Blok D”

Az 5. kutatási kérdéscsoportra adott válaszok kiértékelését követően azonosítottam a felhasználói kompetenciák fejlesztésének lehetséges irányait, továbbá feltártam a különböző rendszerek közötti integráció során jelentkező problémákat, amelyek a következők:

- Szakmai szempontból indokolt a 3D grafikai megjelenítés további fejlesztése, annak érdekében, hogy a digitális térképi környezet valóságghűbb terepmegjelenítést biztosítson.
- A vizsgálat ugyanakkor interoperabilitási problémákra is rámutatott. A tűz-támogató és tűzvezető modul az *iC2 Artillery*³³ tűzvezető rendszert használja a *HUNTACCIS*³⁴ rendszerrel együtt, amely jelenlegi formában „sziget” üzemmódban működik. Bár felmerült a HUNTACCIS integrációjának lehetősége a GEN4 rendszerrel, ezt a gyártó nem támogatja.

³² FÜR 2015: 104.

³³ A tatabányai dandár tűzérosztályának tűzvezető rendszere.

³⁴ Hungarian Tactical Command and Control Information System – Az MH tábori vezetési és irányítási (C2) szoftver-rendszere.

- További probléma, hogy az SZKK jelenleg nem rendelkezik hozzáféréssel a geoinformációs termékek jegyzékéhez. Korábban az MH intranetes hálózaton működött az MH GEOSZ által fejlesztett digitális térképtár, amelynek a gondozása a katonai szervezet megszűnésével megszűnt.
- A válaszok alapján a humán erőforrás helyzetét tekintve megállapítható, hogy – figyelemmel a központ speciális kompetenciakövetelményeire – a beosztások feltöltése lassú ütemben halad. Továbbá igény mutatkozik arra, hogy a központ állománya rendszeresen részt vegyen szakmai továbbképzéseken, különös tekintettel a katonai térinformatikai szakterülethez kapcsolódó képzésekre.

Tapasztalatok, fejlesztési irányok, jövőkép – „Blok E”

Az interjú utolsó blokkja a jövőbeli fejlesztési lehetőségek, innovációs lehetőségek és szervezeti változások feltárására irányult. A válaszok alapján megállapítottam, hogy a GEN4 szimulációs rendszerek jelenleg tesztüzemű, kiképzési foglalkozások keretében működnek. A rendszerek alkalmasak az egyéni és köteleksztintű kiképzési foglalkozások végrehajtására.

A KNDS jelenleg nem támogat más rendszerekkel való integrációt, ugyanakkor a nyílt forrású hírszerzési információk felhasználásának lehetőségét nem zárja ki, többek között a tetszőlegesen kijelölt művelleti területekről készült ortofotók, légifelvételek és műholdképek integrálásával.

A fejlesztési lehetőségek között szerepel a harcászati szimulációs rendszerrel (*virtual battlespace*) történő integráció is, ami szintén hozzájárulhat a magasabb szintű kiképzési foglalkozások végrehajtásához.

Az alábbi, felhasználói oldalról megfogalmazott javaslatokat azonosítottam:

- a geoinformációs szakterület szervezeti szintű összehangolásának az igénye, amely hozzájárulhat az információcsere hatékonyságának növeléséhez;
- szükséges a központ állományának rendszeres szakmai továbbképzése, valamint
- az SZKK egyes beosztásaihoz rendszeresített rendfokozatok felülvizsgálata a feltöltöttség növelése érdekében.

Összegzés, következtetések

Az interjú elemzése alapján az alábbi következtetések vonhatók le:

- A GEN4 digitális szimulációs rendszerek alkalmazásba vétele mellett továbbra is igény van a papíralapú topográfiai térképek biztosítására. A felhasználói tapasztalatok alapján a digitális térképi környezet elsősorban a szimulációs felkészítés és a terepmodell támogatásában tölt be meghatározó szerepet, míg a hagyományos térképi termékek továbbra is a tervezési, az elemzési és döntési folyamatok alapját képezik.
- A felhasználói oldalon – különös tekintettel a tüzérségi és harckocsi-szimulációs rendszerek alkalmazásának támogatására – igényként jelent meg az MH

gyakorlótereire vonatkozó adatbázisok rendelkezésre állása, annak érdekében, hogy a katonák már a szimulációk során abban a környezetben gyakorolhassanak, ahol később a valós terepi feladataikat végrehajtják.

- A vizsgálat rámutatott arra, hogy a dandárnál a digitális térképészeti adatok igénylése és felhasználása jelenlegi rendszerének több ponton szervezeti és technikai akadályai vannak. A szimulációs rendszerek és az ezekre épülő kiképzések hatékonyságának növelése érdekében szükséges a geoinformációs támogatási képességek fejlesztése, valamint ennek részeként a térképészeti támogatási rendszer felülvizsgálata, különös tekintettel a digitális adatbázisok kezelésére és a hozzáférésre.
- A szimulált környezetben lehetőség van – kizárólag talaj menti adatra vonatkozó – egyes meteorológiai paraméterek, többek között a szél iránya és sebessége, a csapadék, a légnyomás és a hőmérséklet beállítására, azonban ezek az adatok nem alkalmasak a tűzérési meteorológiai számcsoporthoz modellezésére. Ezért a vizsgált szimulációs környezet meteorológiai támogatásának biztosítása érdekében a jövőben indokolt lesz a meteorológiai modellek továbbfejlesztése.
- A lefolytatott interjú kiértékelésének eredményei alapján javasolt a korábban tárgyalt szabályzók – különös tekintettel az Ált/213. geoinformációs támogatási doktrínára – felülvizsgálata az MH doktrinális feladatokat ellátó szervezete számára, valamint szükség szerinti kiegészítése annak érdekében, hogy egyértelműen meg lehessen határozni a kiképzést támogató szimulációs rendszerek geoinformációs támogatásával kapcsolatos feladatokat.

Felhasznált irodalom

- Ált/38. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveleti Doktrína (1. kiadás, 2013.) MH DOFT kód: MD 3(1).
- Ált/44. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína (4. kiadás, 2018.) MH DOFT kód: ÖHD 4.
- Ált/213. Geoinformációs Támogatási Doktrína (1. kiadás, 2014.) MH DOFT kód: FD 2.4 (1).
- Ált/217. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatási Doktrína (3. kiadás, 2015.) MH DOFT kód: LOGD 4 (3).
- BALOG Péter (2021): Az MH Geoinformációs Támogatási Doktrína felülvizsgálata az újonnan rendszeresített technikai eszközök tükrében II. rész. *Haditechnika*, 55(5), 46–53. Online: <https://doi.org/10.23713/HT.55.5.08>
- FÜR Gáspár (2015): Terepelemzés. In KRAJNC Zoltán – CSENGÉRI János (szerk.): *A hadtudomány és a hadviselés komplexitása a XXI. században*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 103–113. Online: https://real.mtak.hu/31932/7/konyv_vegleges_mta_real.pdf
- Htp/7. Hadtáp szabályzat a térképészeti szakanyagellátó szakterület részére (MH kiadvány, 2015.)

- MIHALIK József (2003): *Térinformatikai rendszerek és digitális térképészeti adatbázisok alkalmazási lehetőségei a Magyar Honvédségben*. PhD-disszertáció. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- NATO (2016a): STANAG 2507 – AJP-3.11. *Allied Joint Doctrine for Meteorological and Oceanographic Support to Joint Forces*.
- NATO (2016b): STANAG 2599 – AJP-3.17. *Allied Joint Doctrine for Geospatial Support*. Edition A Version 1.
- North Atlantic Military Committee (2019): *NATO Geospatial Policy*. MC 296/4.
- OMBÓDI Imre (2026): *Félig strukturált interjúterv*. Magyar Honvédség Klapka György 1. Páncélosdandár Szimulációs és Kiképző Központ.
- ROJKÓ Annamária (2025): Új dimenziók a geoinformációs támogatásban. *Honvédségi Szemle*, 153(2), 134–140. Online: https://real.mtak.hu/218279/1/011_Rojko%2BAnnamaria_134-140.pdf
- SZALAY László (2017): A térképészeti támogatás időszerű kérdései. *Honvédségi Szemle*, 145(2), 62–69. Online: <https://honvedelem.hu/images/media/5f-58c102173ef315901180.pdf>
- TAMÁS Attila (2015): Kiképzés-felkészítés virtuális (szimulációs) környezetben. In KRAJNC Zoltán – CSÉNGER János (szerk.): *A hadtudomány és a hadviselés komplexitása a XXI. században*. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem, 175–194. Online: https://real.mtak.hu/31932/7/konyv_vegleges_mta_real.pdf
- ZSITNYÁNYI Attila (2021): Kiképzés és szimuláció. A MARCUS konstruktív szimulációs rendszer továbbfejlesztési lehetőségei. *Hadtudomány*, 31(E-szám), 248–269. Online: <https://doi.org/10.17047/Hadtud.2021.31.E.248>

Jogi források

2012. évi XLVI. törvény a földmérési és térképészeti tevékenységről
- 501/2017. (XII. 29.) Korm. rendelet a honvédelem térképészeti támogatásáért felelős szerv kijelöléséről, hatósági hatásköréről és eljárásának egyes szabályairól
- 65/2023. (III. 2.) Korm. rendelet a honvédelmi térképészeti hatósági feladatokért felelős szerv kijelöléséről, hatósági feladatairól és hatásköréről
- 7/2023. (IV. 17.) HM rendelet a honvédelem térképészeti támogatásáért felelős szerv kijelöléséről, valamint feladat- és hatásköréről
- 38/2021. (VII. 30.) HM utasítás a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. honvédelmi érdekű tevékenységének igénybevételei rendjéről
- 45/2025. (XII. 19.) HM utasítás a HM Zrínyi Geoinformációs és Toborzástámogató Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság közhasznú szolgáltatásainak igénybevételeiről

Papp-Csepi Babett¹

Csoportdinamika az osztályteremben

Pilotvizsgálat honvéd kadét képzésben tanuló
fiatalok körében²

Group Dynamics in the Classroom

A Pilot Study among Students in the Hungarian Defence Cadet
Training Programme

Absztrakt

Jelen publikáció a csoportdinamika jelenségét vizsgálja egy, a honvéd kadét képzésben tanuló középiskolai osztály empirikus elemzésén keresztül. A kutatás célja a csoportkohézió, valamint a formális és informális kapcsolathálózati mintázatok feltárása volt egy olyan közösségben, ahol a pedagógiai tér sajátos – részben katonai jellegű – strukturáló hatásokkal egészül ki. A vizsgálat online kérdőíves adatfelvételen alapult (N = 31), amely Likert-skálás attitűdállításokat, hálózati jelöléseket (bizalmi és együttműködési választásokat), valamint nyílt kérdéseket tartalmazott. A kapott eredmények alapján az osztály percepciók kohéziója magas: az együttműködésre, a személyközi bizalomra és a konfliktusok utáni visszarendeződésre vonatkozó állítások többsége 4–5 közötti átlagértéket mutat. A kadét képzés kohézióerősítő szerepét a válaszadók döntő arányban megerősítették. A kapcsolathálózati jelölések ugyanakkor differenciáltabb struktúrát rajzolnak ki: a bizalmi kapcsolatok koncentráltabbak, míg az együttműködési háló szélesebb kiterjedésű, ami mag–periféria jellegű szerkezetre utal. A kvalitatív válaszokból kirajzolódik, hogy a közös kihívások, a kollektív élmények és a kadétfoglalkozások során megélt intenzív helyzetek erősíthetik az összetartozás élményét. A Pilotvizsgálat hozzájárul a honvéd kadét program társas hatásmechanizmusainak mélyebb megértéséhez, és empirikus alapot kínál a további longitudinális és összehasonlító vizsgálatok számára.

Kulcsszavak: csoportdinamika, csoportkohézió, kapcsolathálózati elemzés, honvéd kadét képzés, oktatásszociológia

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: babett.csepi@gmail.com

² A publikáció a Hadtudományi Doktori Iskola 2026. március 3-i A hadtudomány és a 21. század című konferenciáján elhangzott prezentáció alapján készült.

Abstract

This publication examines the phenomenon of group dynamics through an empirical analysis of a secondary school class participating in the Honvéd Cadet Programme. The aim of the research was to explore group cohesion, as well as the patterns of formal and informal social networks within a community shaped by a specific pedagogical environment enriched with partly military-type structural influences. The study was based on an online questionnaire survey (N = 31), which included Likert-scale attitude statements, sociometric network nominations (trust and cooperation choices), and open-ended questions. The results indicate a high level of perceived cohesion within the class: most statements related to cooperation, interpersonal trust, and post-conflict reintegration show mean values between 4 and 5. The cohesion-enhancing role of the cadet training was strongly confirmed by the majority of respondents. At the same time, network nominations reveal a more differentiated structure: trust relationships appear more concentrated, while the cooperation network is more extensive, suggesting a core-periphery pattern. The qualitative responses further highlight that shared challenges, collective experiences, and intensive situations encountered during cadet activities may strengthen the sense of belonging. This pilot study contributes to a deeper understanding of the social mechanisms underlying the Honvéd Cadet Programme and provides an empirical basis for future longitudinal and comparative research.

Keywords: group dynamics, group cohesion, social network analysis, Honvéd Cadet Programme, empirical study

Bevezetés

Mi tart össze egy közösséget akkor, amikor külső elvárások, teljesítménykényszer és hierarchikus keretek között kell működnie? Vajon a kohézió spontán módon alakul ki, vagy intézményesen is formálható?³ A honvéd kadét osztály mint sajátos, normatív és strukturált közeg különösen alkalmas e kérdések empirikus vizsgálatára.

A kadétképzés olyan mikroközösséget hoz létre, amelyben a közös terhelés, a fegyelmezett együttműködés és a célorientált feladatvégzés formálja a társas kapcsolatokat, így a kérdés nem csupán az, hogy „összetartó-e” egy kadét osztály, hanem az is, hogy milyen hálózati mechanizmusok mentén jön létre és stabilizálódik ez az összetartás.

A szakirodalomban Albert Fruzsina kapcsolathálózati megközelítése szerint az erős és gyenge kötések aránya, a bizalmi központok jelenléte, valamint a hálózati sűrűség meghatározó tényezői az egyén társadalmi beágyazottságának.⁴ E tanulmány célja annak empirikus vizsgálata, hogy egy, már több éve honvéd kadét képzésben részt vevő osztályközösségben miként rajzolódnak ki ezek a hálózati struktúrák, és milyen szerepet játszik ebben a képzés intézményi kerete.

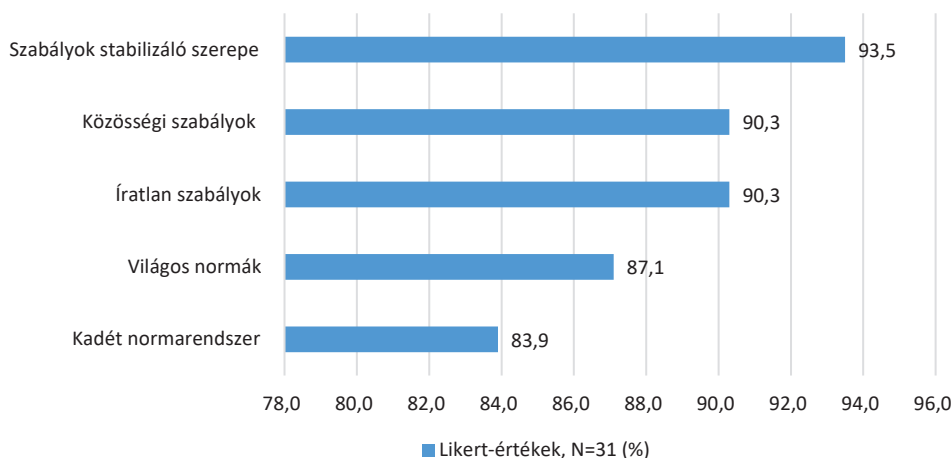
³ BABBIE 2003: 136–170.

⁴ ALBERT 2022.

Módszertan, kutatási eredmények

Az online kérdőív – amely Likert-skálás kohéziós mutatókat, névgenerátoros bizalmi és együttműködési hálókat, valamint kvalitatív kérdéseket tartalmazott – kitöltésére tanórai keretek között került sor a 31 fős, 12. évfolyamos kadét osztályban.⁵ A vizsgálat arra keresi a választ, hogy a kadétképzés mint strukturált közösségi forma képes-e magas sűrűségű, stabil és többközpontú kapcsolathálózati mezőt létrehozni.⁶

A honvédelmi nevelés vizsgálata nem értelmezhető kizárólag pedagógiai dimenzióban, hanem tágabb társadalmi és stratégiai kontextusba ágyazódik. Az önkéntes haderőre való áttérés óta a Magyar Honvédség számára kiemelt kihívást jelent a személyi állomány folyamatos utánpótlásának biztosítása, különösen a fiatal generáció megszólítása terén. A szakirodalom rámutat arra, hogy a pályaválasztási döntéseket a fegyveres szervezetek presztízsének alakulása és a munkaerőpiaci versenyhelyzet egyaránt befolyásolja.⁷ Ebben az összefüggésben a kadétképzés olyan intézményesített közegként értelmezhető, amelynek nemcsak ismeretátadási, hanem közösségformáló funkciója is van, így a kutatás a honvédelmi nevelés társadalomtudományi értelmezéséhez is hozzájárul, különös tekintettel a kohézió intézményesülésére, amelyet a kérdőív első blokkjában a normák, a csoportkohézió, valamint a formális és informális kapcsolatok vizsgálata tár fel (1. ábra).



1. ábra: A normák, formális és informális kapcsolatok

Megjegyzés: Az arányok meghatározása az érvényes válaszadók teljes létszámához viszonyítva történt ($N = 31$). Az egyes tételek esetében az „inkább egyetért” és a „teljes mértékben egyetért” válassz kategóriákat összevontam, majd az így kapott gyakorisági értéket osztottam a teljes elemszámmal. Az eredmény 100-zal való szorzását követően egy tizedesjegyre kerekítve, százalékos formában adtam meg az adatokat.

Forrás: a szerző szerkesztése

⁵ A kutatás megkezdését megelőzően a tanulók törvényes képviselői írásbeli tájékoztatást kaptak az adatfelvétel céljáról, menetéről és az anonimitás biztosításáról; a tájékoztatást követően kifogás vagy elutasítás egyetlen esetben sem érkezett.

⁶ BABBIE 2003: 171–199.

⁷ JOBBÁGY–STUMMER 2016.

A normák működése vizsgálatának a honvédelmi nevelés intézményes kereteiben különös jelentősége van. A köznevelésben és a felsőoktatásban megjelenő honvédelmi ismeretátadás a honvédelmi alapismeretek – középiskolákban korábban katonai alapismeretek – tantárgy révén deklaráltan értékközvetítő és szemléletformáló funkciót tölt be.⁸

Az adatok alapján a normák nem pusztán formális előírásokként jelennek meg, hanem a tanulók által ismert és elfogadott kereteket jelentenek. A szabályok világossága csökkenti a bizonytalanságot és megkönnyíti az együttműködést, míg az íratlan szabályok magas aránya arra utal, hogy az osztály működése nemcsak külső szabályozáson, hanem belső egyetértésen is alapul. A kadétképzés során közvetített értékek – például fegyelem, felelősség és egymás iránti tisztelet – a hétköznapi működésben is megjelennek, így a szabálykövetés a közösségi élet természetes részévé válik.

A Likert-skálás kérdések eredményei (1–5; N = 31) összességében magas működési kohéziót jeleznek. Az együttműködési képesség, a konfliktusok utáni visszarendeződés és az egymásra számíthatóság egyaránt 4,39-es átlagot mutat, ami stabil együttműködésre és kölcsönös bizalomra utal. A közös célok mentén szerveződő kapcsolatok átlaga 4,29, míg a kadétképzés közösségerősítő szerepe különösen erősen jelenik meg: a közösség megerősödésére vonatkozó állítás átlaga 4,36, az „Erősebb az osztályközösség a kadét osztályokban” tétel pedig 4,55-ös átlaggal a blokk legmagasabb értékét adja.

Az egyéni beágyazottság érzete ugyanakkor alacsonyabb átlagot mutat (3,74), ami arra utal, hogy a magas működési kohézió mellett az egyéni kötődés nem teljesen homogén. A 12H osztályban feltárt strukturális különbségek – különösen a központi és perifériás pozíciók elkülönülése – ezt a differenciáltságot erősítik meg: a közösség működése stabil, ugyanakkor az egyéni beágyazottság mértéke eltérő lehet.

A korábban tárgyalt 7 kérdés⁹ alapján Kohéziós indexet (KI) alakítottam ki a működési integráció összegzésére. Az index az egyes tételek átlagának számtani középértéke. A számítás eredményeként a kohéziós index értéke 4,30 lett az 1–5-ös skálán. A könnyebb értelmezhetőség érdekében az indexet 0–100-as skálára is standardizáltam a $(KI-1)/4 \times 100$ képlet¹⁰ szerint, amely 82,5 pontos értéket eredményezett. Ez a mutató magas kohéziós szintet jelez.¹¹

Fontos hangsúlyozni, hogy a kohéziós index csoportszintű, aggregált mutató, amely a tanulók szubjektív percepcióin alapul. Nem a tényleges kapcsolati háló matematikai sűrűségét méri, hanem az együttműködés, a bizalom, a közös célorientáció és a közösségi identitás megélt stabilitását fejezi ki. A magas indexérték összhangban áll a tételenkénti eredményekkel, és megerősíti, hogy a 12H osztály működése integrált és strukturált.

⁸ JOBBÁGY–STUMMER 2016.

⁹ A kérdőívben szereplő 7 kérdés: „Az osztály különböző helyzetekben is képes együttműködni, Konfliktus után az osztály képes visszarendeződni, A tanulók számíthatnak egymásra, A kapcsolatok segítik a közös célok elérését, A kadét képzés hozzájárul az osztályközösség megerősödéséhez; A kadét osztályok közössége erősebb, mint más osztályoké; Az osztály szerves részének érzem magam”.

¹⁰ A $(KI-1)/4 \times 100$ képlet alkalmazása az 1–5 közötti Likert-skála lineáris átskálázását szolgálja. Az 1-es minimumérték levonása a skálát 0–4 tartományra helyezi, a 4-es terjedelemmel való osztás 0–1 intervallumra normálja, majd a 100-zal való szorzás 0–100-as skálára alakítja az indexet.

¹¹ BABBIE 2003: 175–197.

Ugyanakkor az egyéni beágyazottság alacsonyabb átlaga arra hívja fel a figyelmet, hogy a közösség belső szerkezete nem teljesen egyenletes. A csoport egésze erős együttműködési mintázatot mutat, de az egyes tanulók pozíciója és kapcsolati beágyazottsága eltérő lehet. Ez a jelenség a későbbi hálózati elemzésekben várhatóan a központi és periférikus pozíciók különbségében is megjelenik.

Összességében a kérdéses kohéziós blokk eredményei egy magas működési stabilitású, normák által strukturált, feladatorientált közösséget rajzolnak ki, amelyben a kadétképzés kontextusa erős kohéziós erőként jelenik meg, miközben az egyéni integráció intenzitása bizonyos mértékben differenciált marad. A normák által strukturált működés a katonai jellegű nevelési környezetben nem pusztán fegyelmi vagy szervezeti kérdés. A fegyveres szolgálatra történő felkészítés sajátossága, hogy a normák érték-alapú eligazodási pontokká válnak, különösen olyan helyzetekben, ahol a döntések erkölcsi dimenziója is hangsúlyossá válik.¹² A kohézió tehát nem csupán kapcsolati sűrűségként, hanem értékközvetítő mechanizmusként is értelmezhető.

A Likert-skálás kérdések alapján a 12H osztály működése magas szintű együttműködést, kölcsönös bizalmat és stabilitást jelez. Ugyanakkor ezek a tételek elsősorban racionális, előre megfogalmazott állításokra adott válaszokból rajzolják meg a kohézió képét. A csoportdinamika mélyebb megértéséhez ezért fontos az is, hogy a tanulók milyen mentális képet hordoznak saját közösségükről.

Ezt a célt szolgálja a következő feladat, amely katonai jellegű, metaforikus képek segítségével közelíti meg az osztály működését. A képek nem konkrét személyekre vagy kapcsolatokra kérdeznek rá, hanem arra, hogy a tanulók milyen mintázatban látják a közösséget. A vizuális választás így kiegészíti a Likert-eredményeket: nem a kohézió mértékét, hanem annak megélt jellegét és önértelmezési keretét ragadja meg.

Csoportkohézió vizsgálata

A katonai hivatás normatív szerkezete értelmezési keretet kínál a közösségi kohézió vizsgálatához is. A hivatás – mint a közjó szolgálatára irányuló, speciális szaktudáson alapuló és testületi jellegű tevékenység – belső integritást és erkölcsi konszenzust feltételez. A fegyelem nevelés útján történő interiorizálása, a hűség, a felelősségtudat és a közösség iránti lojalitás nem csupán szervezeti elvárások, hanem a bizalom fenntartásának strukturális feltételei. A katonai közösség stabilitása így nem pusztán hierarchikus irányításon, hanem a tagok közötti megosztott erkölcsi és morális szemléleten alapul.

A következőkben a képes feladat eredményeit mutatom be, amelyek árnyalják a csoportkohézióról kapott képet, és rámutatnak arra is, hogy a kadét kontextus milyen közösségi jelentéseket aktivál a tanulók értelmezéseiben (2. ábra).

¹² KRIZBAI 2018.



2. ábra: A közösség működése képi metaforákon keresztül

Megjegyzés: A képeket a Google Űrlapok (Google Forms) platformján elérhető, szabadon felhasználható vizuális elemek közül választottam ki és illesztettem be.

Forrás: a szerző szerkesztése

A 31 válaszadó közül 27 tanuló ugyanazt a képet (2. ábra: 1. kép) választotta. Ez rendkívül erős konszenzust jelez az osztály működésének megítélésében. A domináns kép a rendezett, összehangolt, egységesen mozgó formáció metaforáját jeleníti meg, ami a közösség szervezettségét és közös irányultságát hangsúlyozza.

Ez az eredmény összhangban áll a működési kohézió számszerű mutatóival is. A képi választás tehát megerősíti a kérdőíves tételek eredményeit: a tanulók többsége a közösséget strukturált, stabil és célorientált egységként érzékeli.

A fennmaradó négy válasz – két-két fő eltérő képet (2. ábra: 2. és 4. kép) jelölt – arra utal, hogy kisebbségi értelmezések is jelen vannak. Ez összecseng azzal, hogy az „Az osztály szerves részének érzem magam” tétel átlaga 3,74 volt, amely a kohéziós blokk legalacsonyabb értéke. Vagyis a közösség egészéről alkotott kép erősen egységes, de az egyéni beágyazottság élménye nem teljesen azonos minden tanuló esetében.

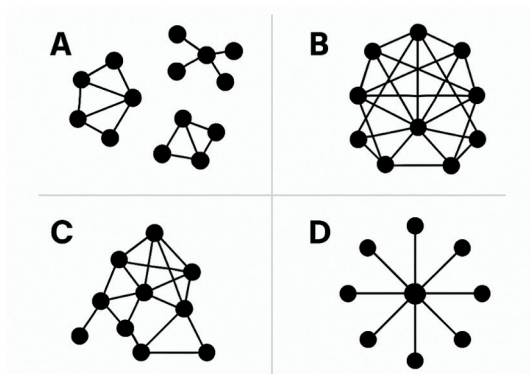
A kérdőív eddigi része – a Likert-tételek és a képes feladat – a közösség megélt működését és önértelmezését ragadta meg. A 27 azonos képi választás alapján az osztály döntő többsége egységes formációként látja saját közösségét.

A következő lépésben azonban nem a vélekedéseket, hanem a konkrét kapcsolati választásokat vizsgáltuk. A tanulók konkrét osztálytársakat jelöltek meg bizalmi és együttműködési helyzetekben. Ezek az adatok teszik lehetővé annak feltárását, hogy a megélt egységesség milyen tényleges kapcsolati mintázatokra épül:

- mennyire sűrű a bizalmi háló,
- vannak-e kiemelt központi szereplők,
- megjelenik-e periféria,
- illetve mennyiben fedik egymást a bizalmi és feladatorientált választások.

A következő vizsgálati rész ezért a percepció kohézióról a tényleges kapcsolati struktúra empirikus vizsgálatára tér át.

Az erre vonatkozó kérdéshez négy eltérő kapcsolati szerkezetet ábrázoló sémát dolgoztam ki az ismert szakirodalmak alapján.¹³ Ezek nem konkrét személyeket, hanem az osztály egészének strukturális jellegét jelenítették meg (3. ábra).



3. ábra: Hálózattípusokat szemléltető képcsoport
Forrás: a szerző szerkesztése SZÁNTÓ 2006 alapján

A. Klikkes/széttagolt hálózat

Ebben a modellben a közösség több, egymástól részben elkülönülő csoportból áll. A kapcsolatok sűrűk az alcsoportokon belül, de gyengék vagy ritkák az alcsoportok között. Az átjárás korlátozott, a közösség fragmentált szerkezetű. Ilyen struktúra esetén a kohézió inkább csoportszinten, nem pedig osztályszinten érvényesül.

B. Erős kohézió, sűrű kapcsolatok

Ebben a mintázatban a kapcsolatok átfedők és kiterjedtek: a tagok többsége több irányban is kapcsolódik egymáshoz. Nincs éles elkülönülés, a hálózat sűrű és integrált. Az ilyen szerkezet magas bizalmi és együttműködési potenciált feltételez, valamint stabil közösségi működést jelez.

C. Mag + periféria szerkezet

Ez a modell egy központi, erősen kapcsolódó „magból” és lazábban kapcsolódó periférius tagokból áll. A magtagok között intenzív és sűrű kapcsolat van, míg a periféria tagjai kevesebb kapcsolattal rendelkeznek, gyakran a maghoz kapcsolódva. A közösség nem fragmentált, de strukturált és hierarchikusabb jellegű.

¹³ SZÁNTÓ 2006.

D. Laza, gyenge kapcsolati háló

Ebben a mintázatban a kapcsolatok ritkák, kevésbé átfedők, a közösség inkább egymás mellett létező egyének összességeként működik. A kohézió alacsony, a közös cselekvési potenciál korlátozott.

A tényleges választások alapján a 31 válaszadó közül 17 fő az „erős kohézió, sűrű kapcsolatok” mintázatot jelölte meg. Ez a leggyakoribb válasz, és azt mutatja, hogy a tanulók többsége az osztályt kiterjedt, átfedő kapcsolatokkal jellemezhető közösségként értelmezi. Ezt erősíti a korábban megállapított magas működési kohézió ($KI = 4,30$), valamint az együttműködésre és egymásra számíthatóságra vonatkozó 4,39-es átlag.

Ugyanakkor 11 fő a „mag + periféria” szerkezetet választotta, ami arra utal, hogy az osztály egy része belső strukturális különbségeket is érzékel: egy erősebben kapcsolódó központi kör mellett lazábban beágyazott tanulók jelenlétét. Ez összhangban áll azzal, hogy az „Az osztály szerves részének érzem magam” tétel átlaga (3,742) alacsonyabb volt a többi kohéziós mutatónál, vagyis a közösség működése stabil, de az egyéni beágyazottság nem teljesen egységes.

A „klikkes/széttagolt hálózat” modellt 3 fő jelölte meg, ami arra utal, hogy a fragmentáció érzete csekély. Figyelemre méltó, hogy a „laza, gyenge háló” opciót senki sem választotta, ami megerősíti, hogy a közösség önképe szerint az osztály nem alacsony kohéziójú vagy szétesett struktúra.

A hálózati ábrák értelmezése ragadta meg, hogy a tanulók milyen mintázatban látják az osztály működését. A csoportdinamika feltárásához azonban a percepciók szintjén mellett szükséges annak vizsgálata is, hogy ezek az élmények milyen konkrét kapcsolati mintázatokban jelennek meg.

Ezt szolgálja a névgenerátoros elemzés: a bizalmi és együttműködési jelölések lehetővé teszik a kapcsolati struktúra feltérképezését és a központi, illetve periférius pozíciók azonosítását. A következő részben ezért a közösség szubjektív önképétől a mérhető kapcsolati szerkezet irányába történik elmozdulás.

Bizalmi és együttműködési háló – a strukturális kohézió vizsgálata

A névgenerátoros kérdésblokk három reláció mentén vizsgálta a 12H osztály kapcsolati szerkezetét: a bizalmi kapcsolatok, az egyszeri feladatorientált együttműködés, valamint a hosszabb távú projektmunkára vonatkozó preferenciák hálójában. Míg a korábbi kérdések a közösség működésére vonatkozó percepciókat rögzítették, ez az elemzés konkrét beérkező jelölések (*in-degree* centralitás) alapján, strukturális szinten teszi láthatóvá az osztály belső rétegződését.

Az anonimitás érdekében a tanulók kódolt formában szerepelnek: a T a tanulót jelöli, az L és F pedig a nem szerinti megkülönböztetést (például TF13 = 13. sorszámú fiú; TL3 = 3. sorszámú lány). Ez a jelölés lehetővé teszi a strukturális mintázatok bemutatását személyazonosítás nélkül.

Többdimenziós központok és stabil mag

Az adatok azt mutatják, hogy a hálózat többcsomópontú, de jól azonosítható központokkal rendelkezik. A legmagasabb centralitású tanulók nemcsak egyetlen relációban, hanem mindhárom dimenzióban – bizalom, egyszeri együttműködés és projektpreferencia – központi pozíciót foglalnak el. A legerősebb strukturális központok TF13, TF16 és TF10, akik több hálóban is kiemelkedő számú jelölést kaptak, így a közösség integráló csomópontjaiként értelmezhetők.

A három reláció összesített centralitása alapján kirajzolódik a strukturális mag, amelybe azok a tanulók tartoznak, akik legalább 20 beérkező jelöléssel rendelkeznek. Ide három tanuló sorolható: TF14 (27), TF16 (27) és TF12 (25), akik több relációban is kiemelkedő pozíciót töltenek be, és a hálózat stabil központjainak tekinthetők.

A strukturális központiség ugyanakkor nem csupán kapcsolati sűrűséget jelent. A katonai közösségekben a kiemelt pozíciók gyakran olyan jellembeli és morális tulajdonságokhoz kötődnek, amelyek a közösség számára orientációs pontként szolgálnak. Boda Mihály a katonai erényeket a katonai cselekvés minőségi dimenziójaként értelmezi, amelyek a közösségi bizalom, a felelősségvállalás és a bajtársi együttműködés alapját képezik.¹⁴

Középréteg és stabil integráció

A középrétegbe azok a tanulók tartoznak, akik 10–19 közötti összesített jelölésszámmal rendelkeznek. Ők nem alkotnak domináns központot, ugyanakkor több relációban is jelen vannak, és aktív részesei a kapcsolati térnek. Példaként említhető TL1 (4 | 4 | 4), aki mindhárom hálóban kiegyensúlyozott, de nem kiemelkedő pozíciót foglal el. Ez a csoport biztosítja a hálózat belső kohézióját, hiszen a központ és a periféria között átmeneti zónát képez, amely fenntartja a kapcsolatok folytonosságát.

Periféria és differenciált beágyazottság

A periféria kategóriába azok a tanulók tartoznak, akik 0–9 összesített beérkező jelöléssel rendelkeznek. Ebbe a sávba 21 fő sorolható. A periférián belül két olyan tanuló is azonosítható, akik egyik vizsgált relációban sem kaptak beérkező jelölést, ami a teljes perifériás pozíció strukturális jelenlétére utal.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ez a periféria nem a közösség szétesésének vagy fragmentáltságának jele. A hálózat egészének működése integrált, a kapcsolati aktivitás magas, és a sűrűség mindhárom relációban közepes értéket mutat. A periféria inkább a differenciált beágyazottságot jelzi: a tanulók eltérő intenzitással kapcsolódnak a központi struktúrához, de nem elszigetelt, elkülönült csoportokat alkotnak.

¹⁴ BODA 2017.

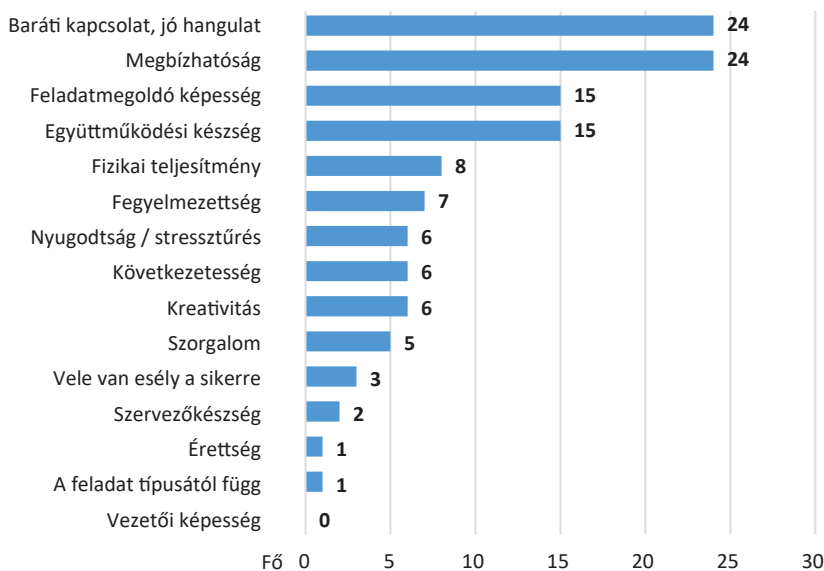
Relációk közötti mintázatok

A három reláció összevetése további fontos mintázatokat tár fel. A bizalmi háló koncentráltabb, kevesebb, de stabil központtal. Az egyszeri feladatorientált együttműködés szélesebb kapcsolati aktivitást mutat, míg a hosszabb távú projektpreferencia még inkább a legerősebb központok köré rendeződik. Ez arra utal, hogy minél hosszabb időtávra szól az együttműködés, annál tudatosabb és szelektívebb a választás, ami növeli a centralitási koncentrációt.

Az együttműködési partner kiválasztásának értékalapú dimenziói

A „Milyen szempontok alapján választja ki azokat, akikkel szívesen működik együtt?” kérdés arra irányult, hogy feltárja: milyen értékek és személyes tulajdonságok mentén szerveződik a feladatorientált kapcsolati tér a 12H kadét osztályban. A válaszok egyértelmű és hierarchikusan rendezhető mintázatot mutatnak (4. ábra).

A modern katonai gondolkodásban a humán dimenzió önálló tényezőként jelenik meg: a döntési helyzetek, a terhelhetőség és az erkölcsi tartás nem redukálható pusztán szervezeti vagy technikai kompetenciákra.¹⁵ A 12H osztály esetében a bizalmi dominancia és a hierarchikus kiválasztási szempontok hiánya arra utal, hogy a közösségi működés alapját valóban személyes integritás és kapcsolati stabilitás képezi.



4. ábra: A „Milyen szempontok alapján választja ki azokat, akikkel szívesen működik együtt?” kérdésre adott válaszok megoszlása (N = 31)

Megjegyzés: Egy válaszadó legfeljebb három lehetőséget választhatott.

Forrás: a szerző szerkesztése

¹⁵ KRIZBAI 2012.

Az eredmények alapján az együttműködési partner kiválasztásában egyértelműen a bizalmi és kapcsolati tényezők dominálnak. A megbízhatóság, valamint a baráti kapcsolat és a jó hangulat egyaránt a válaszadók 77,4%-ánál jelent meg, ami azt jelzi, hogy az együttműködés alapját elsősorban a személyes bizalom és a pozitív kapcsolati légkör képezi. Az együttműködési készség és a feladatmegoldó képesség már jóval kisebb arányban (48,4%) jelenik meg, míg a kadétképzésben hagyományosan hangsúlyos jellemzők – például a fizikai teljesítmény (25,8%) és a fegyelmezetttség (22,6%) – csak másodlagos szerepet kapnak.

Az eredmények azt mutatják, hogy a partnerkiválasztás elsősorban relációs biztonság alapján: a tanulók az együttműködést a személyes megbízhatóság és a komfortos kapcsolati légkör mentén értelmezik. Különösen figyelemre méltó, hogy a vezetői képesség egyetlen válaszban sem jelent meg kiválasztási szempontként, ami arra utal, hogy az együttműködési preferenciák inkább horizontális bizalmi kapcsolatokat mentén szerveződnek.

Összefüggés a strukturális hálózattal

A névgenerátoros hálózati elemzés eredményeivel összevetve ez a minta megerősítést nyer. A magas centralitású tanulók – akik mind a bizalmi, mind az együttműködési hálóban kiemelkedő pozíciót töltenek be – nem formális vezetői attribútumaik révén válnak központtá, hanem azért, mert több dimenzióban is erős bizalmi beágyazottsággal rendelkeznek. A centralitás tehát nem hatalmi vagy hierarchikus, hanem bizalmi alapú centralitásként értelmezhető.

Ez összhangban áll a korábban mért magas működési kohézióval és a mag–periféria jellegű, de nem fragmentált szerkezettel.

A 12H osztályban az együttműködési partner kiválasztása elsősorban a megbízhatóságra, a pozitív kapcsolati légkörre és a kölcsönös bizalomra épül, miközben a vezetői képesség hiánya kiválasztási szempontként arra utal, hogy a közösség működése nem hierarchikus logika mentén szerveződik.

Ez az értékalapú szerveződés szorosan összefügg a korábban bemutatott strukturális hálózati mintázattal. A központi pozíciók nem formális tekintélyhez kötődnek, hanem a több dimenzióban is megerősített bizalmi beágyazottsághoz. A katonai erények fogalmán keresztül értelmezve mindez azt jelenti, hogy a közösségi elismerés alapját nem a státusz, hanem azok a normatív tulajdonságok képezik, amelyek a katonai közösségek működésében hagyományosan meghatározók: a felelősségtudat, a lojalitás, az önfegyelem, a bajtársiasság, a kitartás és az igazságosság. Boda Mihály értelmezésében a katonai erények nem pusztán egyéni jellemvonások, hanem a közösségi együttműködés minőségét meghatározó, gyakorlati orientációk, amelyek a bizalom és a stabilitás fenntartásának feltételei.¹⁶ A hálózati központok ez alapján nem pusztán népszerűségi pozíciók, hanem bizalmi csomópontokként értelmezhetők. Az együttműködési partner kiválasztása a 12H osztályban elsősorban a megbízhatóságra és a pozitív kapcsolati légkörre épül, ami arra utal, hogy a közösség működése

¹⁶ BODA 2021.

inkább bizalmi, mint hierarchikus logika mentén szerveződik. A katonai erények fogalmán keresztül értelmezve mindez azt jelenti, hogy a közösségi elismerés alapját nem a státusz, hanem azok a normatív tulajdonságok képezik, amelyek a katonai közösségek működésében hagyományosan meghatározók: a felelősségtudat, a lojalitás, az önfegyelem, a bajtársiasság, a kitartás és az igazságosság.¹⁷

Boda hangsúlyozza, hogy a katonai erények nem pusztán elvi kategóriák, hanem habituálisan elsajátított cselekvési minták, amelyek a közösségi gyakorlatban válnak láthatóvá és értékelhetővé. Ebben az értelemben a hálózati központok nem csupán népszerűségi vagy kapcsolati sűrűségből fakadó pozíciók, hanem olyan szereplők, akiknek viselkedése a közösség számára megerősíti a megbízhatóság normáit.

A közösség tehát működésében stabil, de nem dominanciaalapú; integrált, ugyanakkor differenciált.

Mindez felveti a kérdést, hogy a bizalmi alapú, horizontálisan szerveződő struktúrában az osztályfőnök inkább külső szabályozóként, stabilizáló tényezőként vagy a bizalmi háló egyik meghatározó csomópontjaként jelenik meg. A katonai nevelés értelmezési keretében a vezető szerepe nem merül ki a szervezeti irányításban: a normatív eligazodás, az értékközvetítés és az integritás megerősítése is a funkció részét képezi.¹⁸

A kérdőív 3. blokkja – immár ismét a teljes, 31 fős mintán – lehetővé tette annak vizsgálatát, hogy a kadétfoglalkozások és a kadétoktatók jelenléte miként hat a csoportdinamikára. A válaszok mintázata alapján kirajzolódott egy olyan, egymásra épülő hatáslánc, amely a kadét tevékenységek szituatív, de strukturálisan beágyazódó kohézióerősítő szerepét írja le. Ezt a modellt a következőkben szituatív kohéziós hatásmodellként értelmezem (5. ábra).

1. Strukturáló hatás – szerepek és hierarchia

A válaszok magas egyetértési aránya (4–5-ös értékek dominanciája) azt mutatja, hogy a kadétfoglalkozásoknak egyértelműen strukturáló erejük van. A tanulók érzékelik a szerepek tisztulását, a hierarchikus rend világosabbá válását, valamint a feladatkiosztás átláthatóságát. Ez a strukturáló hatás nem csupán fegyelmi értelemben jelenik meg, hanem a csoport működési rendjének stabilizálásában is.

Ez a jelenség illeszkedik a klasszikus csoportdinamikai modellekhez: a világos szerepstruktúra és normatív keret növeli a csoport működőképességét.¹⁹ A kadétoktató ebben a dimenzióban nem pusztán szakmai instruktorként, hanem a csoport szerkezet külső stabilizátora.

2. Dinamikai átrendeződés – kapcsolatok és együttműködés

A 3. blokk eredményei alapján a kadétfoglalkozások nemcsak strukturálják, hanem át is rendezik a kapcsolati mintázatokat. A többségi pozitív irány (a 4–5-ös válaszok túlsúlya) arra utal, hogy a közös kihíváshelyzetek, a feladatorientált együttműködés és a szituatív szerepvállalás új interakciókat generál.

Ez különösen fontos a korábban feltárt mag–periféria szerkezet fényében. A kadétfoglalkozások kontextusában a szerepek és teljesítmények szituatív újraosztása lehetőséget teremt arra, hogy a periférián lévő tanulók is aktívabb pozícióba kerüljenek.

¹⁷ BODA 2021.

¹⁸ KRIZBAI 2018.

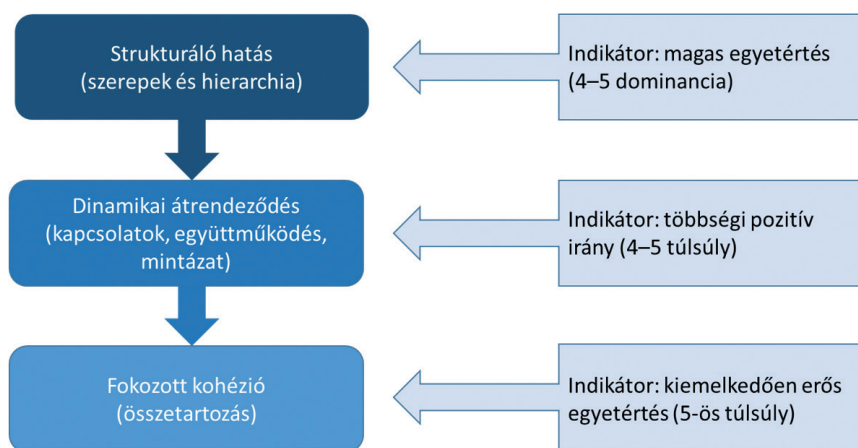
¹⁹ LEWIN 1947.

A kapcsolathálózati logika szerint ez növeli a kapcsolati redundanciát és csökkenti a strukturális izoláció kockázatát.

3. Fokozott kohézió – összetartozás élménye

A modell harmadik szintjén a válaszok kiemelkedően erős egyetértést mutatnak (5-ös túlsúly), különösen az összetartozás érzésére vonatkozó tételeknél. A kadétfoglalkozások tehát nemcsak rendet és együttműködést erősítenek, hanem érzelmi azonosulást is generálnak.

Ez az eredmény összhangban áll a korábban mért magas működési kohézióval ($KI = 4,30$), valamint az együttműködési partner kiválasztásának bizalmi alapú mintázatával. A kohézió ebben az értelmezésben nem pusztán normakövetés, hanem közösen átélt élményeken alapuló azonosulás.



5. ábra: Szituatív kohéziós hatásmodell a kadétfoglalkozások kontextusában
Forrás: a szerző szerkesztése

A modell lényege, hogy a kadéttoktató nem egyszerűen külső irányító, hanem a csoportdinamika katalizátora. A strukturális rend megteremtése lehetővé teszi a kapcsolati dinamika átrendeződését, amely végső soron érzelmi kohézióban csapódik le.

Fontos hangsúlyozni, hogy itt nem pusztán percepciós véleményről van szó: a 31 fős mintán mért, magas egyetértési arányok, valamint a korábban feltárt hálózati struktúra együttesen rajzolják ki ezt a mintázatot. A kadétfoglalkozások tehát nemcsak tematikus vagy szakmai események, hanem csoportdinamikai beavatkozási helyzetek, amelyek szituatívan erősítik a kohéziót.

A modell a kadétképzés pedagógiai értelmezése szempontjából azt jelzi, hogy a közösségi stabilitás nemcsak a horizontális bizalmi háló, hanem a strukturált, kihívásalapú közös élmények eredménye is. A 12H osztályban a kadéttoktatók jelenléte így nem dominanciaalapú kontrollt, hanem kohézióerősítő szerepet jelent.

A kérdőív utolsó két nyílt kérdése megerősítette a kvantitatív eredményeket: míg a Likert-tételek magas működési kohéziót jeleztek, a válaszok a bajtársiasságot, a közös kihívások összekovácsoló erejét és a konfliktusok közös célú formálását emelték ki. A kohézió így érzelmi állapotként, megélt tapasztalatként jelenik meg.

A strukturális hálózati eredmények – a többcsomópontú, stabil szerkezet és a magas centralitású, de nem dominanciaalapú központok – összhangban állnak e reflexiókkal. A közösség működése nem egyetlen vezető köré szerveződik, a kadétfoglalkozások pedig csoportdinamikai helyzetként erősítik a kapcsolatokat és az összetartozás élményét.

A kutatás korlátjai, további kutatási irányok

Tekintettel a kutatás pilot jellegére, továbbá a vizsgált minta alacsony elemszámára, eredményeink csak korlátozottan értelmezhetők. Az adatsor ismeretében ugyan választ kaptunk a vizsgálatot megelőzően feltett kérdéseinkre – nevezetesen milyen hálózati struktúrák bontakoznak ki honvéd kadét képzésben tanuló, egy adott osztályközösségben –, azonban a jövőben további, szisztematikus adatfelvételek (például különböző évfolyamok lekérdezése, kontrollcsoport bevonása stb.) szükségesek annak érdekében, hogy próbakutatásunkat továbbfejlesztve, a kapott eredményeket tágabb környezetben, egy konkrét oktatási intézmény keretei között is tudjuk értelmezni.

Összefoglalás

A pilotkutatás kiinduló kérdése arra irányult, hogy miként jön létre és stabilizálódik a kohézió egy olyan középiskolai közösségben, amelyben a pedagógiai működés sajátos, részben katonai jellegű normák és strukturális keretek között zajlik. A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a 12H honvéd kadét osztály esetében a kohézió nem spontán módon szerveződik, hanem jól azonosítható intézményi és csoportdinamikai mechanizmusok mentén alakul ki.

A percepciók adatok elemzését követően megállapítható, hogy az osztály működési kohéziója magas: az együttműködés, az egymásra számíthatóság és a konfliktusok utáni visszarendeződés stabil mintázatot mutat. Ezzel párhuzamosan a kapcsolathálózati elemzés differenciálabb struktúrát tárt fel: a bizalmi kapcsolatok koncentráltabbak, míg az együttműködési háló kiterjedtebb, ami mag–periféria jellegű szerveződést jelez. A kvalitatív válaszok mindezt megerősítik, hangsúlyozva a közös kihívások, az intenzív élmények és a kadétfoglalkozások kohézióerősítő szerepét.

A csoportkohézió ilyen jellegű megjelenése összhangban áll a pszichológiai megközelítésekkel, amelyek szerint a kohézió nem csupán érzelmi kötődést jelent, hanem a közös célok, a koordinált működés és a csoporton belüli normák által fenntartott strukturált együttműködést is. Ennek megfelelően a magas kohézió nem feltétlenül homogén kapcsolatrendszert eredményez, hanem differenciált, funkcionálisan szervezett hálózatokat is létrehozhat.²⁰

Az eredmények alapján az a feltételezés, hogy a kadétképzés strukturáló hatással van a csoportdinamikára, megerősítést nyert. A vizsgált közösségben a világos normák, az átlátható szerepstruktúra és a közösen megélt, kihívást jelentő helyzetek együttesen olyan működési környezetet hoznak létre, amely elősegíti a stabil és együttműködésre

²⁰ MÉREI 1987.

épülő kapcsolatrendszer kialakulását. Ez az értelmezés összhangban áll azokkal a felsooktatási vizsgálatokkal is, amelyek szerint a honvédelmi programok elsődlegesen edukációs és szemléletformáló funkciót töltenek be, és nem redukálhatók közvetlen pályaorientációs mechanizmusokra.²¹ Ugyanakkor az egyéni beágyazottság alacsonyabb átlagértéke arra is rámutat, hogy a magas szintű működési kohézió nem feltétlenül jár együtt minden egyén azonos mértékű érzelmi integrációjával.

A vizsgálat során megfogalmazott hipotézisek közül az a feltevés, miszerint a kadétképzés erősíti a csoportkohéziót és a közösségi működés stabilitását, empirikus alátámasztást kapott. Szintén megerősítést nyert az a feltételezés, hogy a közös feladatvégzés és a strukturált kihíváshelyzetek kulcsszerepet játszanak a kapcsolathálózati mintázatok kialakulásában. Ugyanakkor részben árnyalásra szorul az az implicit feltevés, hogy a kohézió minden dimenzióban egyenletesen jelenik meg: az eredmények alapján a közösségi működés és az egyéni kötődés eltérő dinamikát követ.

A kutatás korlátozó tényezőit figyelembe véve, a vizsgálat összességében azt mutatja, hogy a honvéd kadét képzés keretei között a kohézió strukturálisan formált jelenség, amely egyszerre jelenik meg normatív, kapcsolathálózati és élményalapú dimenziókban. A jövőben különösen indokolt a kutatás kiterjesztése más közszolgálati képzési formákra – például a közszolgálati technikus képzésre –, annak feltárása érdekében, hogy a megfigyelt csoportdinamikai mechanizmusok mennyiben tekinthetők sajátosnak, illetve mennyiben általánosíthatók eltérő intézményi környezetekben.

Felhasznált irodalom

- ALBERT Fruzsina (2022): *Emberi kapcsolatok. A személyes kapcsolathálózatok szociológiai szempontú elemzése*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- BABBIE, Earl (2003): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.
- BODA Mihály (2017): Az erkölcs és a morál katonai jelentősége. *Honvédségi Szemle*, 145(4), 88–98.
- BODA Mihály (2021): *A katonai erények*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. Online: https://doi.org/10.36250/00928_00
- JOBBÁGY Zoltán – STUMMER Judit (2016): Kihívások a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélése a fiatal generáció körében. *Hadtudomány*, 26(Ksz.), 155–165. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2016.26.K.155>
- KRIZBAI János (2012): A modern fegyveres küzdelem humán vonatkozásai, a katonai hivatás sajátosságai. *Hadtudomány*, 22(3–4), 111–124. Online: <https://ojs.mtak.hu/index.php/hadtudomany/article/view/6253/4897>
- KRIZBAI János (2018): Etika és katonai cselekvés. *Hadtudomány*, 28(3–4), 116–118. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2018.28.3-4.127>
- LEWIN Kurt (1947): Frontiers in Group Dynamics: Concept, Method and Reality in Social Science; Social Equilibria and Social Change. *Human Relations*, 1(1), 5–41. Online: <https://doi.org/10.1177/001872674700100103>

²¹ STUMMER 2021.

- MÉREI Ferenc (1987): A perem-helyzet egyik változata: A szociálpszichológiai kontúr. *Pszichológia*, 7(1), 1–5. Online: https://real.mtak.hu/211977/1/5_Pszichologia_07.pdf
- STUMMER Judit (2021): Ön miért választotta a Honvédelmi alapismeretek tantárgyat? *Hadtudomány*, 31(3), 57–76. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2021.31.3.57>
- SZÁNTÓ Zoltán (2006): A társadalmi kapcsolatháló-elemzés szociometriai gyökerei. In LETENYEI László (szerk.): *Településkutatás II.* Budapest: TeTT könyvek, 649–662. Online: <https://doi.org/10.14267/963-0606-25-9-14>

Porkoláb-Minarik Annamária¹

Digitálisan közvetített valóság és döntéshozatali sérülékenység

Digitally Mediated Reality and Vulnerabilities in Decision-Making

Absztrakt

A modern katonai műveletekben a döntéshozatal egyre inkább digitálisan közvetített információs térben zajlik. A mesterséges intelligencia (MI) alapú döntéstámogató rendszerek és az immerzív technológiák (VR/XR) alkalmazása jelentős előnyöket kínál az információfeldolgozás, a helyzettudatosság és a kiképzés területén. Ugyanakkor ezek a technológiák nemcsak információforrásként működnek, hanem aktívan alakítják a döntéshozók valóságészlelését, figyelmi fókuszát és a technológiába vetett bizalom dimenzióit az ítéletalkotásban. A tanulmány célja egy olyan elméleti keret kidolgozása, amely bemutatja, hogy az MI- és XR-alapú rendszerek milyen pszichológiai mechanizmusokon keresztül alakítják a katonai döntéshozatalt, különös tekintettel a digitálisan közvetített döntési helyzetekből fakadó sérülékenységre. A meglévő modellek jellemzően egy-egy mechanizmusra fókuszálnak, ezért a jelenségek integrált értelmezésére jelen tanulmány egy új elméleti keretet, a digitálisan közvetített döntéshozatal pszichológiai modelljét vezeti be, amely az észlelési, a kognitív és a bizalmi dimenziók kölcsönhatásán keresztül értelmezi a döntéshozatal torzulásait. A tanulmány áttekinti az automatizációs torzítás, a kognitív túlterhelés és tehermentesítés, valamint az immerzív szimulációk percepció hatásainak szerepét a katonai döntésekben, és rámutat arra, hogy e tényezők együttesen növelhetik a döntési torzulások kockázatát. Az eredmények hozzájárulnak az ember–MI együttműködés pszichológiai értelmezéséhez, és hangsúlyozzák az empirikus vizsgálatok, valamint az emberközpontú döntéstámogató rendszerek fejlesztésének jelentőségét.

¹ Klinikai szakpszichológus, e-mail: annamaria.minarik@gmail.com

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, katonai döntéshozatal, XR-/VR-technológiák, kognitív torzítások, automatizációs torzítás, helyzet tudatosság, digitálisan közvetített döntéshozatal pszichológiai modellje

Abstract

In modern military operations, decision-making increasingly takes place within a digitally mediated information environment. The application of artificial intelligence (AI)-based decision support systems and immersive technologies (VR/XR) offers significant advantages in information processing, situational awareness, and training. At the same time, these technologies do not merely function as sources of information; they actively shape decision-makers' perception of reality, attentional focus, and the dimensions of trust in technology that influence judgment formation. The aim of this study is to develop a theoretical framework that demonstrates how AI- and XR-based systems shape military decision making through underlying psychological mechanisms, with particular emphasis on vulnerabilities arising from digitally mediated decision contexts. Existing models typically focus on a single mechanism; therefore, to provide an integrated interpretation of these phenomena, this study introduces a novel theoretical framework – the psychological model of digitally mediated decision-making – which interprets distortions in decision-making through the interaction of perceptual, cognitive, and trust-related dimensions.

The study reviews the role of automation bias, cognitive overload and offloading, as well as the perceptual effects of immersive simulations in military decision-making, and highlights that the combined influence of these factors may increase the risk of decision distortions. The findings contribute to the psychological understanding of human–AI collaboration and emphasise the importance of empirical research and the development of human-centred decision support systems.

Keywords: artificial intelligence, military decision-making, XR/VR technologies, cognitive biases, automation bias, situational awareness, psychological model of digitally mediated decision-making

Bevezetés

A digitális technológiák térnyerése és gyors fejlődése alapvetően alakítja át a katonai műveletek információs környezetét. A modern hadviselésben a műveleti döntések jelentős része, a közvetlen fizikai tapasztalatok mellett, olyan digitális rendszereken keresztül születik, amelyek szenzoradatokat, algoritmikus elemzéseket és szimulációs modelleket integrálnak. Ennek következtében a döntéshozó gyakran nem a fizikai valóságot, hanem annak technológia által közvetített reprezentációját érzékeli.²

² GLICKMAN-SHAROT 2025; STEYVERS-KUMAR 2024.

Az utóbbi években a mesterséges intelligencia alapú döntéstámogató rendszerek, valamint az immerzív technológiák – különösen a virtuális és kiterjesztett valóság – egyre fontosabb szerepet kapnak a katonai környezetben.³ Az MI-rendszerek képesek nagy mennyiségű adat gyors feldolgozására és mintázatok felismerésére, míg az XR-technológiák új lehetőségeket teremtenek a kiképzés, a helyzetértékelés és a döntési készségek fejlesztése terén.

A technológiai fejlődés azonban új pszichológiai kihívásokat is hordoz, hiszen a digitális rendszerek nemcsak információt közvetítenek, hanem befolyásolják a felhasználók észlelését, figyelmét, értelmezési kereteit és bizalmi viszonyát is a rendszerhez. A döntéshozók számára így egyre fontosabb kérdéssé válik, hogy mikor támogatja, illetve torzítja a technológia a döntési folyamatot.

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a mesterséges intelligencia és az immerzív technológiák milyen pszichológiai mechanizmusokon keresztül formálják a katonai döntéshozatal folyamatait. A szerző ennek megragadására bevezeti a digitálisan közvetített döntéshozatal pszichológiai modelljét, amely egységes keretben értelmezi az észlelési, kognitív és szociális torzítások szerepét a technológia által mediált döntési helyzetekben. A bemutatott modell elsősorban elméleti keretként értelmezhető, amelynek célja a releváns pszichológiai mechanizmusok integrált megragadása, nem pedig azok teljes körű empirikus igazolása.

A modern katonai döntési környezet jellemzői

A katonai döntéshozatal hagyományos körülmények között is komplex és bizonytalan környezetben zajlik. A modern műveleti térben azonban számos olyan tényező jelent meg, amely fokozott pszichológiai terhelést ró a döntéshozókra.

A műveleti döntések rendszerint időnyomás alatt születnek, miközben a döntéshozóknak nagy mennyiségű, sokszor bizonytalan vagy egymásnak ellentmondó információt kell értelmezniük és mérlegelniük. A katonai információs környezet sajátossága, hogy az információhiány és az információbőség egyidejű jelenléte mellett az adatok megbízhatósága és relevanciája is sok esetben bizonytalan, ami jelentős kognitív terhelést eredményez.

A digitális rendszerek és az MI-alapú algoritmusok képesek prediktív analitikai modellek létrehozására, míg a szimulációs rendszerek különböző műveleti forgatókönyvek modellezésével támogatják a döntéshozatalt. Ugyanakkor ebben a környezetben a döntések nem közvetlen tapasztalatokon, hanem adatvezérelt modelleken és digitálisan közvetített információkon alapulnak, ami új típusú sérülékenységet hozhat létre a döntési folyamatokban.

³ KJEKSRUD et al. 2026.

A mesterséges intelligencia és az immerzív technológiák előnyei katonai környezetben

Az MI- és az XR-technológiák számos előnyt kínálnak a katonai szervezetek számára. A mesterséges intelligencia katonai alkalmazása az utóbbi években a hadviselés egyik legjelentősebb technológiai fejleménye. Az MI-alapú rendszereket egyre szélesebb körben alkalmazzák felderítésben, célazonosításban, adatfeldolgozásban és döntéstámogatásban,⁴ különösen az ember és az autonóm rendszerek együttműködésének, valamint a döntéshozatali felelősség átalakulásának kontextusában.⁵ Ezek a rendszerek jelentősen javíthatják az információfeldolgozás hatékonyságát, mivel a gépi tanulási algoritmusok képesek nagy mennyiségű adat rendkívül gyors elemzésére és az emberek számára nehezen észlelhető mintázatok felismerésére. A kutatások szerint ezek a rendszerek jelentősen növelhetik a helyzettudatosságot és gyorsíthatják a döntéshozatalt, különösen komplex műveleti környezetben.⁶ Fontos kiemelni, hogy a szakirodalomban egyre inkább előtérbe kerülnek az ember és az autonóm rendszerek együttműködését és a technológia pszichológiai kérdéseit vizsgáló kutatások, különösen az automatizációs torzítás⁷ és a bizalom kalibrációjának⁸ problémája. A bizalom ebben az összefüggésben olyan pszichológiai állapotként értelmezhető, amely a rendszer működésével kapcsolatos pozitív várakozásokon alapul, míg a bizalom kalibrációja arra utal, hogy a felhasználó bizalmi szintje mennyiben felel meg a rendszer tényleges teljesítményének és megbízhatóságának.⁹

Az immerzív technológiák (VR/XR) szintén egyre fontosabb szerepet töltenek be a katonai kiképzésben és döntéshozatali kutatásokban. A virtuális és kiterjesztett valóság alapú szimulációk lehetővé teszik olyan komplex műveleti helyzetek modellezését, amelyek a valós környezetben nehezen megvalósíthatók, így a kiképzés területén rendkívüli lehetőségeket kínálnak. Emellett megteremtik a teljesítmény objektív mérésének lehetőségét és a tanulási folyamat személyre szabását, hiszen empirikusan vizsgálhatóvá válnak olyan mutatók, mint például a döntési reakcióidő, a kognitív terhelés és a technológiába vetett bizalom.¹⁰ Számos kutatás rávilágít, hogy az immerzív szimulációk javíthatják a helyzetfelismerési képességeket, a csapatkoordinációt és a stressztűrő képességet is.¹¹

Pszichológiai kockázatok és döntési torzulások az MI-támogatott döntéshozatalban

Az MI- és XR-technológiák jelentős előnyöket kínálnak a katonai döntéshozatal számára, de számos pszichológiai kockázatot is rejtnek. Az ember–MI együttműködés kutatásaiban

⁴ BLANCHARD–BRUUN 2025.

⁵ PORKOLÁB – PORKOLÁB-MINARIK 2025b.

⁶ ENDSLEY 2015.

⁷ ROMEO–CONTI 2025.

⁸ AHMAD et al. 2023.

⁹ HOFF–BASHIR 2015.

¹⁰ SLATER – SANCHEZ-VIVES 2016.

¹¹ BRUNYÉ–GILES 2023.

az utóbbi években egyre inkább megjelenik az az irány, hogy a technológiai rendszerek nem csupán információt közvetítenek, hanem aktívan befolyásolják az emberi kognitív folyamatokat,¹² beleértve az ítéletalkotást és a döntéshozatali stratégiákat is.¹³

MI-támogatott döntéshozatal és kognitív torzítások¹⁴

A mesterséges intelligencia alkalmazása a döntéshozatalban nem csak technológiai kérdés, mivel összefüggésben áll az emberi kognitív működés sajátosságaival. Az ember–MI interakcióval foglalkozó kutatások rámutatnak arra, hogy az algoritmikus rendszerek használatakor több kognitív torzítás is felerősödhet, ami kritikus lehet katonai döntéshozatali környezetben.¹⁵ Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a hivatkozott empirikus vizsgálatok jelentős része nem kifejezetten katonai környezetben készült, hanem általános vagy civil döntéshozatali helyzeteket vizsgál. Ez korlátozza az eredmények közvetlen általánosíthatóságát, különösen olyan kontextusokban, ahol a döntések időnyomás, hierarchikus struktúrák és magas kockázat mellett születnek. Ugyanakkor ezek a kutatások releváns kiindulópontot nyújthatnak a katonai döntéshozatal pszichológiai mechanizmusainak értelmezéséhez.

Az *automatizációs torzítás* akkor jelentkezik, amikor a felhasználók hajlamosak túlzott mértékben elfogadni az automatizált rendszerek javaslatait, és kevésbé ellenőrzik azok helyességét. Empirikus vizsgálatok arra utalnak, hogy az emberek gyakran akkor is elfogadják az algoritmikus ajánlásokat, amikor azok hibásak vagy hiányos információra épülnek.¹⁶ A jelenség különösen erős lehet olyan helyzetekben, ahol a felhasználók nagy mennyiségű információt kénytelenek feldolgozni, vagy időnyomás alatt kell döntést hozniuk. Katonai környezetben ez például célazonosítási vagy fenyegetéserőtelési feladatok során jelenthet kockázatot, amikor az algoritmusok által generált elemzések közvetlenül befolyásolják a döntéshozók értékelését. A *horgonyzási torzítás* (*anchoring bias*) azt jelenti, hogy az emberek túlzott mértékben támaszkodnak az elsőként kapott információra, és későbbi ítéleteiket is ehhez a „horgonyhoz” igazítják. Az MI-vel támogatott döntéshozatalban ez gyakran úgy jelenik meg, hogy az algoritmus által generált első ajánlás erősen befolyásolja a felhasználó későbbi értékelését.¹⁷ Katonai kontextusba téve például hírszerzési elemzés során jelentkezhet, amikor egy algoritmus által generált fenyegetési értékelés meghatározza az elemzők későbbi gondolkodását, még akkor is, ha új információk állnak rendelkezésre. A *megegyezési torzítás* (*confirmation bias*) arra utal, hogy az emberek hajlamosak azokat az információkat előnyben részesíteni, amelyek megerősítik a korábbi elképzeléseiket vagy várakozásaikat. Az MI-alapú rendszerek esetében az algoritmusok gyakran olyan mintázatokat emelnek ki, amelyek illeszkednek a felhasználók korábbi értelmezéseihez, ami megerősítheti a már meglévő hipotéziseket.¹⁸

¹² BANSAL et al. 2019.

¹³ STEYVERS–KUMAR 2024.

¹⁴ A kognitív torzítások az információfeldolgozás során megjelenő szisztematikus hibák, amelyek heurisztikák alkalmazásából fakadnak, és következetesen torzítják az észlelést, az ítéletalkotást és a döntéshozatalt. TVERSKY–KAHNEMAN 1974.

¹⁵ STEYVERS–KUMAR 2024.

¹⁶ NOURANI et al. 2021.

¹⁷ NOURANI et al. 2021.

¹⁸ BANSAL et al. 2019.

Ezt a jelenséget tovább erősíthetik az úgynevezett *ember–MI visszacsatolási hurkok*, amikor az emberi döntések és az algoritmus által generált információk kölcsönösen megerősítik egymást, és fokozatosan beszűkítik a lehetséges értelmezési kereteket.¹⁹ A tekintélytorzítás (*authority bias*) olyan jelenség, amely során az emberek hajlamosak nagyobb bizalmat tulajdonítani olyan információknak, amelyeket szakértőktől vagy technológiai forrásból származónak gondolnak. Kutatások kimutatták, hogy a felhasználók gyakran nagyobb valószínűséggel fogadják el az MI által generált ajánlásokat csak amiatt, mert technológiai rendszertől származnak, még akkor is, ha az ajánlás mögött álló adatok vagy modellek korlátozottak.²⁰ Fontos kiemelni, hogy a kognitív torzítások nem elszigetelten működnek, hanem egymást erősítő módon jelennek meg. Például az algoritmus által elsőként generált információ horgonyzási hatása felerősítheti a megerősítési torzítást, miközben a technológiai forrás tekintélye tovább növeli az automatizációs torzítás kockázatát. E kölcsönhatások jelentősége különösen akkor erősödhet fel, amikor a döntéshozók korlátozott kognitív erőforrásokkal rendelkeznek, ami tovább növeli a torzított ítéletalkotás kockázatát.

A kognitív torzításon túl a döntéshozatal pszichológiai kockázata a kognitív túlterhelés vagy épp a kognitív tehermentesítés jelensége is. A modern hadszíntér egyik meghatározó jellemzője az információs környezet komplexitása, mivel a szenzorokból, kommunikációs rendszerekből és hírszerzési forrásokból érkező adatok mennyisége jelentősen megnőtt, ami új információfeldolgozási kihívásokat eredményez. Az információs túlterhelés (*information overload*) olyan állapot, amikor a rendelkezésre álló információ mennyisége meghaladja a döntéshozó feldolgozási kapacitását, és ezáltal növelheti a hibák valószínűségét, illetve csökkentheti a döntéshozatal hatékonyságát.²¹ A kognitív túlterhelés különösen problémás lehet katonai műveletek során, ahol a döntések gyakran időnyomás alatt, bizonytalan információk alapján születnek. A túlzott információmennyiség nem feltétlenül javítja a helyzetértékelést, sőt paradox módon akár ronthatja is azt, mivel megnehezíti a releváns információk kiválasztását és az alternatívák mérlegelését.²² Ezekre a kihívásokra részben válaszként jelennek meg a digitális döntéstámogató rendszerek, amelyek egyik fontos előnye az úgynevezett kognitív tehermentesítés (*cognitive offloading*) lehetősége. Ez azt jelenti, hogy a technológiai eszközök képesek átvenni bizonyos információfeldolgozási vagy memóriafeladatokat, ezáltal csökkentve a felhasználók mentális terhelését, így növelve a hatékonyságot.²³ Ugyanakkor a kognitív tehermentesítésnek paradox hatásai is lehetnek. Kutatások szerint az emberek hajlamosak egyre inkább a technológiai rendszerekre támaszkodni az információk feldolgozásában, ami hosszabb távon csökkentheti a kritikai és reflektív gondolkodást.²⁴ Ez a jelenség különösen fontos a mesterséges intelligenciával támogatott rendszerek esetében, ahol a döntéshozók gyakran a rendszer által generált ajánlásokat tekintik elsődleges információforrásnak. Végül kiemelendő a bizalom kérdése, hiszen ahogy a felhasználók egyre inkább támaszkodnak a technológiai rendszerek információira,

¹⁹ GLICKMAN–SHAROT 2025.

²⁰ BANSAL et al. 2019.

²¹ BAWDEN–ROBINSON 2009.

²² ENDSLEY 2015.

²³ FAN et al. 2025.

²⁴ GERLICH 2025.

nő a technológiai rendszerekkel szembeni túlzott bizalom kockázata. Az ember–MI interakció kutatásai ezért egyre inkább hangsúlyozzák a *bizalom megfelelő kalibrációjának* fontosságát is, vagyis azt, hogy a felhasználók bizalma arányban álljon a rendszer tényleges képességeivel és korlátaival.²⁵

Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a döntéshozók nem csupán elszenvedői a kognitív torzításoknak, hanem képesek azok felismerésére és korrekciójára is. A kutatások szerint a metakognitív folyamatok és a tapasztalat lehetővé teszik a technológiai rendszerek kimeneteinek kritikus újraértékelését, valamint a bizalom dinamikus újrakalibrálását is.²⁶

A digitálisan közvetített döntéshozatal pszichológiai modellje

A mesterséges intelligencia és az immerzív technológiák elterjedésének köszönhetően a katonai döntéshozatal egyre inkább digitálisan közvetített környezetben zajlik, ahol a technológia nemcsak információforrás, hanem a percepció, az értelmezés és a döntési helyzet aktív formálója is. Bár a szakirodalomban megjelentek az ember–MI együttműködés pszichológiai aspektusait vizsgáló modellek, különösen a mentális modellek (*human mental models of AI*), a bizalomkalibráció és az automatizációs torzítás területén,²⁷ ezek jellemzően egy-egy mechanizmusra fókuszálnak, és kevésbé integrálják a digitálisan közvetített döntési helyzetek meglehetősen komplex pszichológiai dinamikáját. A javasolt modell több, a szakirodalomban meghatározó elméleti kerethez kapcsolódik, ugyanakkor azok integrált továbbfejlesztéseként értelmezhető. Az Endsley által kidolgozott helyzet tudatosság-modell elsősorban az észlelés, értelmezés és előrejelzés szerepét hangsúlyozza a döntéshozatalban,²⁸ míg a jelen modell rámutat arra, hogy digitálisan közvetített környezetben maga az észlelés is a technológia által formált folyamattá válik. A technológiaelfogadási modellek (például TAM) azt vizsgálják, milyen szándékok vagy attitűdök állnak egy technológia használata vagy elutasítása mögött,²⁹ azonban kevésbé foglalkoznak a használat közben jelentkező kognitív torzításokkal. A bizalomkalibrációs modellek az ember–gép együttműködés hatékonyságát a felhasználói bizalom és a rendszer tényleges képességeinek összhangjaként értelmezik, hangsúlyozva a folyamatos kalibráció szükségességét.³⁰ A jelen tanulmányban javasolt modell mindezt a percepciós és kognitív dimenziókkal összekapcsolva értelmezi, és újdonsága abban áll, hogy ezeket a folyamatokat egymással kölcsönhatásban álló rendszerként kezeli. Egy olyan integratív elméleti keretet kínál – a digitálisan közvetített döntési helyzetek komplex pszichológiai modelljét –, amely a kognitív és viselkedési pszichológia – különösen a kognitív torzítások és a metakognitív szabályozási folyamatok – alapjaira épít. A modell alapfeltevése, hogy a digitális technológiák nemcsak eszközök, hanem

²⁵ STEYVERS–KUMAR 2024.

²⁶ MAITI–YADAV–MURLIE 2025.

²⁷ ROMEO–CONTI 2025.

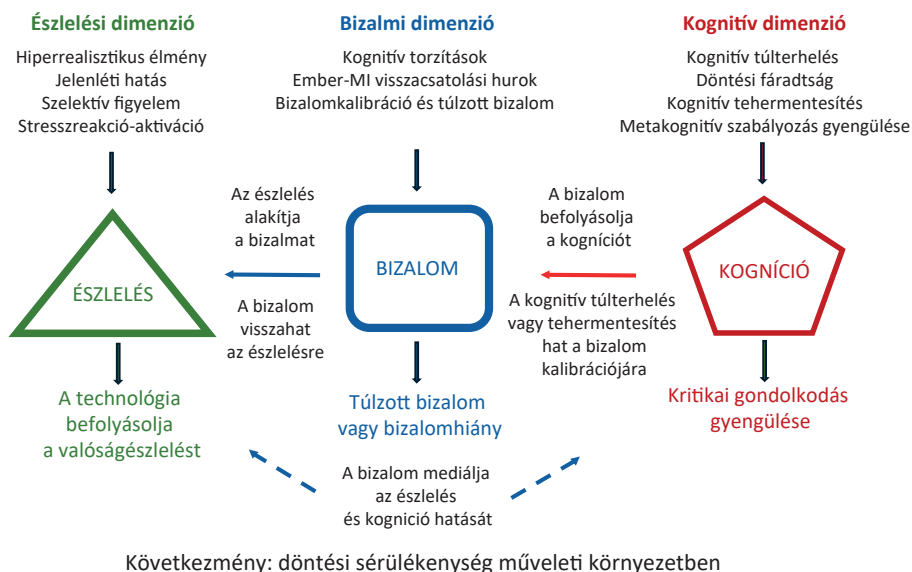
²⁸ ENDSLEY 2015.

²⁹ DAVIS 1989.

³⁰ LEE–SEE 2004.

a döntési környezet strukturális elemei. A technológiai rendszerek képesek befolyásolni a figyelmi fókuszot, keretezni a valóság értelmezését, valamint módosítani a kontroll és a felelősség szubjektív megélését, és növelhetik ezzel a döntéshozatal pszichológiai sérülékenységét, különösen magas kockázatú katonai műveleti helyzetekben.

A modell három dimenziót különít el (1. ábra): az észlelési, a bizalmi és a kognitív dimenziót, amelyek együttesen határozzák meg, hogy a digitális rendszerek mikor támogatják, és mikor torzítják a döntéshozatalt. A dimenziók elkülönítése ellenére fontos hangsúlyozni, hogy ezek nem független rendszerek, hanem egymással dinamikus kölcsönhatásban álló folyamatok, amelyek együttesen alakítják a döntéshozatalt. A javasolt modell nem csupán leíró keretként értelmezhető, hanem olyan elméleti összefüggéseket is kijelöl, amelyek empirikus vizsgálatok alapjául szolgálhatnak. A modell alapján feltételezhető, hogy a percepció, bizalmi és kognitív dimenziók kölcsönhatása meghatározó szerepet játszik a digitálisan közvetített döntéshozatal torzulásaiban, különösen magas kockázatú és információterhelt környezetben. A modell alapján több empirikusan tesztelhető feltevés is megfogalmazható. Egyrészt feltételezhető, hogy a kognitív terhelés mediáló szerepet tölt be az észlelési torzulások és a döntési hibák között, vagyis magasabb kognitív terhelés mellett az észlelési torzulások nagyobb valószínűséggel vezetnek hibás döntésekhez. Másrészt a bizalmi dimenzió moderáló tényezőként értelmezhető: a technológiai rendszerek iránti magasabb bizalom növelheti az automatizációs torzítás valószínűségét, míg az alacsonyabb bizalmi szint csökkentheti a rendszerhasználat hatékonyságát. Harmadrészt feltételezhető, hogy az immerzív (XR) környezetek erősítik az észlelési dimenzió hatását, mivel a magasabb jelenléti élmény intenzívebb perceptuális és érzelmi bevonódást eredményez, ami közvetetten befolyásolja a döntéshozatalt.



1. ábra: A digitálisan közvetített döntéshozatal pszichológiai modellje

Forrás: a szerző szerkesztése

Az észlelési dimenzió

Az észlelési dimenzió a digitális rendszerek percepció, azaz észlelési hatásait foglalja magában. A katonai döntéshozók a modern műveleti környezetben gyakran nem közvetlen érzékszervi tapasztalatok, hanem digitális rendszerek által generált adatok alapján értékelik a helyzetet. A szenzoradatok, a térinformatikai rendszerek, a drón-felvételek és az algoritmikus elemzések együttesen alakítják ki azt a képet, amelyre a döntéseket alapozzák. Az immerzív technológiák tovább erősítik ezt a jelenséget, hiszen a VR-rendszerek képesek olyan hiperrealisztikus környezetet létrehozni, amely erős jelenléti élményt (*presence*) vált ki a felhasználókban, beleértve az intenzív érzelmi és fiziológiai reakciókat is. Az immerzív technológiák valóságészlelésre gyakorolt hatásaival kapcsolatos kutatások rámutatnak arra, hogy a virtuális környezetek képesek módosítani az észlelési és értelmezési folyamatokat, ezáltal közvetetten a döntéshozatalt is befolyásolják.³¹ Ezek a rendszerek képesek aktiválni a stresszreakciókat és az érzelmi bevonódást, ami elősegítheti a valós műveleti helyzetekhez hasonló tanulási folyamatokat.³² Ugyanakkor az erős jelenléti élmény bizonyos esetekben torzíthatja az ítéletalkotást. A virtuális környezetek egyik sajátossága, hogy kontrollált és ismételhető rendszerek, míg a valós hadszíntér kaotikus, kiszámíthatatlan és gyakran hiányos információkkal jellemezhető, ezért előfordulhatnak olyan esetek, amikor a virtuálisan megtanult forgatókönyv nem érvényes a valóságban. Ez a jelenség akkor válhat problémává, amikor a döntéshozók túlzott mértékben támaszkodnak a szimulációs tapasztalatokra.

Az észlelési dimenzió tehát arra hívja fel a figyelmet, hogy a digitális rendszerek nem csupán információt közvetítenek, hanem formálják azt is, hogy a döntéshozók hogyan érzékelik a műveleti valóságot.

A bizalmi dimenzió

A modell második dimenziója az ember és a technológiai rendszer közötti bizalmi kapcsolatot vizsgálja. A digitális rendszerek hatékony működése nagymértékben függ attól, hogy a felhasználók mennyire bíznak a rendszertől kapott információkban.

A szakirodalom szerint az ember–MI együttműködés egyik legkritikusabb kérdése a bizalom megfelelő kalibrációja. Ha a felhasználók túlzott mértékben bíznak a rendszerben, automatizációs torzítás alakulhat ki, amely során az emberek hajlamosak kritikátlanul elfogadni az algoritmikus javaslatokat. Ez a jelenség különösen veszélyes lehet olyan katonai döntési helyzetekben, ahol a hibás információk súlyos következményekkel járhatnak. A kutatások szerint ez a jelenség különösen akkor erősödik fel, amikor a döntéshozók időnyomás alatt dolgoznak vagy nagy mennyiségű információt kell feldolgozniuk.³³

Ugyanakkor a túlzott bizalom mellett a túlzott bizalmatlanság is problémát jelenthet, mert ha a döntéshozók nem bíznak az MI-rendszerekben, akkor hajlamosak

³¹ PORKOLÁB – PORKOLÁB-MINARIK 2025a.

³² KOURTESIS et al. 2023.

³³ STEYVERS-KUMAR 2024.

figyelman kívül hagyni akár olyan információkat is, amelyek javíthatnák a döntési pontosságot.

A bizalmi dimenzió pontosan ezért hangsúlyozza a bizalom kalibrációjának fontosságát. A hatékony ember–MI együttműködés nem a maximális bizalomra, hanem az adott helyzethez igazodó, megfelelő mértékű bizalomra épül.

A kognitív dimenzió

A modell harmadik dimenziója a döntéshozatal kognitív aspektusait vizsgálja. A modern katonai környezetben a döntéshozók gyakran rendkívül nagy mennyiségű információval szembesülnek. A különböző forrásokból érkező adatok, a valós idejű kommunikációs csatornák és a folyamatosan frissülő digitális térképek olyan információs környezetet hoznak létre, amely jelentős kognitív terhelést okozva csökkentheti a döntéshozatal hatékonyságát. A túlterhelés nem csupán döntési fáradtságot okoz, hanem alapvetően befolyásolja azt is, hogy a döntéshozók hogyan értékelik az információkat. A digitális rendszerek megoldást kínálhatnak erre is, hiszen az algoritmusok képesek előre feldolgozni az információt, prioritási listákat generálni, valamint javaslatokat adni a lehetséges döntési alternatívákra, csökkentve a döntéshozók mentális terhelését, ugyanakkor ez is vezethet döntési hibákhoz. *A kognitív tehermentesítés jelensége* ugyanis paradox hatást is kiválthat. Amennyiben a döntéshozók túlzottan a rendszer által feldolgozott információkra támaszkodnak, csökken a kritikus ellenőrzés mértéke, és ez hosszú távon gyengítheti a kritikai gondolkodást és a helyzetértékelést.

A döntéshozatali sérülékenység kialakulása

A három dimenzió kölcsönhatása hozza létre a döntéshozatali sérülékenységet. A digitális rendszerek egyszerre hatnak a percepcióra, a bizalomra és a kognitív terhelésre, így a döntéshozatal több pszichológiai ponton is befolyásolható. Az észlelési dimenzió torzulásai befolyásolhatják azt, hogy a döntéshozók hogyan értelmezik a műveleti helyzetet. A bizalmi dimenzió nehézségei meghatározhatják, hogy a felhasználók mennyire támaszkodnak a technológiai rendszerek ajánlásaira. A kognitív dimenzió pedig arra hat, hogy a döntéshozók milyen mértékben képesek kritikusan feldolgozni az információkat. Ha ezek a hatások egyidejűleg jelentkeznek, a döntéshozatal sérülékennyé válhat. Például a technológia által generált információk meggyőzőnek tűnhetnek, miközben a döntéshozók kognitív kapacitása csökken, és a rendszer iránti bizalom növekszik. Ez a jelenség különösen magas kockázatú műveleti környezetben válhat kritikussá. A dimenziók közötti kapcsolatok nem egyszerűen párhuzamos hatásként értelmezhetők, hanem mediáló és moderáló mechanizmusokon keresztül érvényesülnek. Az észlelési dimenzió közvetlenül befolyásolja a döntéshozatal alapjául szolgáló információk értelmezését, így hatással van a kognitív feldolgozásra. A kognitív dimenzió részben mediáló szerepet tölt be, mivel a kognitív terhelés szintje meghatározza, hogy az észlelési torzulások milyen mértékben épülnek be a döntési folyamatba. A bizalmi dimenzió ezzel szemben moderáló tényezőként működhet, mivel

meghatározza, hogy a döntéshozók milyen mértékben támaszkodnak a technológiai rendszerek által generált információkra.

A bemutatott modell célja nem a technológia kockázatainak hangsúlyozása, sokkal inkább annak megértése, hogy az MI- és XR-rendszerek milyen pszichológiai mechanizmusokon keresztül képesek befolyásolni a döntéshozatalt. A modell hozzájárulhat ahhoz, hogy a katonai szervezetek jobban megértsék az ember–MI együttműködés pszichés kihívásait, és ezáltal olyan képzési és döntéstámogató rendszereket fejlesszenek ki, amelyek figyelembe veszik az ember kognitív és érzelmi korlátait is.

Következtetések, implikációk és jövőbeli kutatási irányok

A jelen tanulmány célja annak bemutatása volt, hogy a mesterséges intelligencia és az immerzív technológiák milyen pszichológiai mechanizmusokon keresztül alakítják a katonai döntéshozatal folyamatait. Ennek megerősítésére a szerző bevezette a digitálisan közvetített döntéshozatal pszichológiai modelljét, amely integrált keretben értelmezi az észlelési, kognitív és szociális torzítások szerepét a technológia által mediált döntési helyzetekben.

A szakirodalom alapján úgy tűnik, hogy az ember–MI együttműködés hatékonysága nem írható le pusztán a technológiai teljesítmény mentén: legalább ilyen fontosak a döntéshozók pszichológiai reakciói is. A kutatások azt mutatják, hogy a döntéshozók bizalma és a rendszere valóban támaszkodás (*reliance*) gyakran eltér egymástól, ezért a „megfelelő bizalom” (*appropriate trust*) kialakítása kulcsfontosságú a hatékony ember–gép együttműködésben.³⁴ Ezzel párhuzamosan az XR-környezetek pszichológiai hatásai is fókuszba kerültek, egyre több kutatás alkalmaz immerzív szimulációkat és XR-környezeteket a döntési folyamatok, a kognitív terhelés és a stresszreakciók vizsgálatára.³⁵ Ebben az értelemben a technológiai rendszerek nem egyszerű eszközök: a döntéshozatal kognitív feltételeit is alakítják, ami a hibák értelmezését egyre inkább pszichológiai irányba tolja el. A gyakorlati következmények szintjén mindez arra utal, hogy a katonai szervezetek számára nem elegendő a technológiai fejlesztésekre koncentrálni. Legalább ilyen fontos, hogy a digitálisan közvetített döntéshozatal pszichológiai feltételeit is tudatosan kezeljék. Ez különösen a kiképzés területén válik meghatározóvá: olyan emberközpontú döntéstámogató és képzési megoldásokra van szükség, amelyek erősítik a metakognitív kontrollt, támogatják a kritikai gondolkodást, és segítik a kognitív torzítások felismerését. Ide tartoznak azok a programok is, amelyek kifejezetten az MI-támogatott döntéshozatal kockázataival, a bizalomkalibrációval és az emberi kontroll fenntartásával foglalkoznak.

A jövőbeli kutatások szempontjából több irány is körvonalazódik. Egyrészt indokolt lehet a modell empirikus vizsgálata, különösen valósághű vagy XR-alapú szimulációs környezetekben. Másrészt további vizsgálatok szükségesek annak jobb megértéséhez, hogy miként alakul a bizalom, a *reliance* és a teljesítmény közötti kapcsolat különböző döntési kontextusokban. Végül fontos kutatási terület marad a kognitív terhelés

³⁴ VISSER et al. 2025.

³⁵ KOSKELO et al. 2024.

és a stresszreakciók mérése komplex, technológiailag mediált helyzetekben. Ezek az irányok hozzájárulhatnak annak pontosabb megértéséhez, hogy a technológiai fölény milyen feltételek mellett fordítható tényleges műveleti előnnyé.

Felhasznált irodalom

- AHMAD, Sayed F. et al. (2023): Impact of Artificial Intelligence on Human Loss in Decision Making, Laziness and Safety in Education. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1). Online: <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01787-8>
- BANSAL, Gagan et al. (2019): Beyond Accuracy: The Role of Mental Models in Human-AI Team Performance. *Proceedings of the AAAI Conference on Human Computation and Crowdsourcing*, 7(1), 2–11. Online: <https://doi.org/10.1609/hcomp.v7i1.5285>
- BAWDEN, David – ROBINSON, Lyn (2009): The Dark Side of Information: Overload, Anxiety and Other Paradoxes and Pathologies. *Journal of Information Science*, 35(2), 180–191. Online: <https://doi.org/10.1177/0165551508095781>
- BLANCHARD, Alexander – BRUUN, Laura (2025): *Autonomous Weapon Systems and AI-enabled Decision Support Systems in Military Targeting. A Comparison and Recommended Policy Responses*. Solna: SIPRI. Online: <https://doi.org/10.55163/YQBY3151>
- BRUNYÉ, Tad – GILES, Grace (2023): Methods for Eliciting and Measuring Behavioral and Physiological Consequences of Stress and Uncertainty in Virtual Reality. *Frontiers in Virtual Reality*, 4, 1–22. Online: <https://doi.org/10.3389/frvir.2023.951435>
- DAVIS, Fred D. (1989): Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319–340. Online: <https://doi.org/10.2307/249008>
- ENDSLEY, Mica R. (2015): Situation Awareness Misconceptions and Misunderstandings. *Journal of Cognitive Engineering and Decision Making*, 9(1), 4–32. Online: <https://doi.org/10.1177/15553434155726>
- FAN, Yizhou et al. (2025): Beware of Metacognitive Laziness: Effects of Generative Artificial Intelligence on Learning Motivation, Processes, and Performance. *British Journal of Educational Technology*, 56(2), 489–530. Online: <https://doi.org/10.1111/bjet.13544>
- GERLICH, Michael (2025): AI Tools in Society: Impacts on Cognitive Offloading and the Future of Critical Thinking. *Societies*, 15(1). Online: <https://doi.org/10.3390/soc15010006>
- GLICKMAN, Moshe – SHAROT, Tali (2025): How Human–AI Feedback Loops Alter Human Perceptual, Emotional and Social Judgements. *Nature Human Behaviour*, 9(2), 345–359. Online: <https://doi.org/10.1038/s41562-024-02077-2>
- HOFF, Kevin Anthony – BASHIR, Masooda (2015): Trust in Automation: Integrating Empirical Evidence on Factors That Influence Trust. *Human Factors: The Journal of the Human Factors and Ergonomics Society*, 57(3), 407–434. Online: <https://doi.org/10.1177/0018720814547570>

- KJEKSRUD, Stian et al. (2026): Making Hybrid War Teachable and Learnable: Combining Artificial Intelligence and Virtual Reality. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 9(1), 62–81. Online: <https://doi.org/10.31374/sjms.414>
- KOSKELO, Jukka et al. (2024): Cardiac Autonomic Responses in Relation to Cognitive Workload during Simulated Military Flight. *Applied Ergonomics*, 121. Online: <https://doi.org/10.1016/j.apergo.2024.104370>
- LEE, John Dee – SEE, Kathrina A. (2004): Trust in Automation: Designing for Appropriate Reliance. *Human Factors: The Journal of the Human Factors and Ergonomics Society*, 46(1), 50–80. Online: <https://doi.org/10.1518/hfes.46.1.50.30392>
- MAITI, Jharna – YADAV, Alok Kumar – MURLIE, Sushma (2025): Trust Calibration in Human AI Surveillance Teams Supported by a Psychometric Framework for HR Decisions. *TPM – Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 32(S2), 1847–1851. Online: <https://tpmap.org/submission/index.php/tpm/article/view/987>
- NOURANI, Mashan et al. (2021): Anchoring Bias Affects Mental Model Formation and User Reliance in Explainable AI Systems. In *Proceedings of the 26th International Conference on Intelligent User Interfaces (IUI '21)*. New York, Association for Computing Machinery, 340–350. Online: <https://doi.org/10.1145/3397481.3450639>
- PORKOLÁB Imre – PORKOLÁB-MINARIK Annamária (2025a): A mesterséges intelligenciával támogatott XR-technológiák hatása a valóságérzékelésre: pszichológiai perspektívák és kihívások. *Honvédségi Szemle*, 153(2), 83–93. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2025.2.7>
- PORKOLÁB Imre – PORKOLÁB-MINARIK Annamária (2025b): Decentralizált döntéshozatal a mesterséges intelligencia korában. *Katonai Logisztika*, 33(1–2), 8–30. Online: <https://doi.org/10.30583/2025-1-2-008>
- ROMEO, Giuseppe – CONTI, Daniela (2026): Exploring Automation Bias in Human–AI Collaboration: A Review and Implications for Explainable AI. *AI & Society*, 41, 259–278. Online: <https://doi.org/10.1007/s00146-025-02422-7>
- SLATER, Mel – SANCHEZ-VIVES, Maria (2016): Enhancing Our Lives with Immersive Virtual Reality. *Frontiers in Robotics and AI*, 3, 1–47. Online: <https://doi.org/10.3389/frobt.2016.00074>
- STEYVERS, Mark – KUMAR, Aakriti (2024): Three Challenges for AI-Assisted Decision-Making. *Perspectives on Psychological Science*, 19(5), 722–734. Online: <https://doi.org/10.1177/17456916231181102>
- TVERSKY, Amos – KAHNEMAN, Daniel (1974): Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131. Online: <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>
- VISSER, Roel – PETERS, Tobias M. – SCHARLAU, Ingrid – HAMMER, Barbara (2025): Trust, Distrust, and Appropriate Reliance in (X)AI: A Conceptual Clarification of User Trust and Survey of Its Empirical Evaluation. *Cognitive Systems Research*, 91. Online: <https://doi.org/10.1016/j.cogsys.2025.101357>

Imre Szénási¹

The Role of Reserve Forces in Contemporary Security

Analysis of the U.S. Army National Guard and Polish Territorial Defence Forces

"The reservist is twice the citizen."

Winston Churchill²

Abstract

The study examines the role of reserve forces in the context of the recent rapidly changing security policy environment. The author is looking for an answer to how reserve systems support national self-defence capabilities and NATO's collective defence objectives. The research describes the five main task groups of the reserve forces, ranging from training to the provision of specialised capabilities. The study analyses organisational structures of the United States Army National Guard and the Polish Territorial Defence Forces. The analysis highlights the training methodologies, the armament and military equipment of both organisations. The study concludes that a well-trained and well-equipped reserve force component is unable to replace but effectively complement the regular armed forces. This dual structure significantly increases national resilience against hybrid and conventional threats as well.

Keywords: reservists, tasks of reservists, United States Army National Guard, Polish Territorial Defence Forces

¹ Lieutenant colonel, PhD student, University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, e-mail: imre.szenasi81@gmail.com

² See www.act.nato.int/opportunities/nato-committee-reserves/

Introduction

The role of reservists has changed greatly in recent decades. The current security policy environment and modern warfare are the main causes of this. Alongside the traditional military threats, contemporary hybrid warfare and asymmetric challenges are receiving growing attention. At the same time, there is a greater need for rapid and adaptable and in some cases large-scale responses to natural and man-made disasters. In this area, reserve forces are playing an increasingly important role.

Earlier reserve force models were based on the principle of scalable mobilisation. This approach has been replaced. The new approach is based on constant readiness. It is also flexible and it is tailored to the tasks and modular integration.

A thorough examination of the armed forces of NATO member states reveals that the reserve component plays a crucial role in their national defence systems. This applies to peacetime as well as to times of crises or armed conflicts.

Within these frameworks, reserve forces are key entities. They are establishing a vital link between civilian society and the regular armed forces. Reservists are significantly enhancing the state's overall defence capabilities as well. As Winston Churchill referenced, reservists have a dual responsibility: they stand with one foot in civil society and with the other in the armed forces.

The national military strategies of different countries differ in the way they organise and employ reserve forces. Nevertheless, they share the fundamental principle that the reserve component is an integral part of national defence.

One aim of this study is to provide a comprehensive and systematic analysis of the general purpose and the task system of reserve forces. Following the overview of reserve force tasks and responsibilities, this study proceeds to examine the fundamental structure, training, equipment and operational capabilities of reserve forces in the United States and Poland. Additionally, it examines the role of the United States Army National Guard and the Polish Territorial Defence Forces³ within the context of national force structures and modern warfare. Another aim of this study is to assess how the reserve components contribute to the effectiveness and resilience of regular armed forces. It is examining what kind of armament and military equipment are required to enable reserve forces to carry out their assigned tasks and missions as best as possible. Due to space limitations, a comprehensive examination of all reserve components of the U.S. Armed Forces is not possible. Therefore, I will focus only on the Army National Guard.

The analysis of the selected reserve forces is conducted along the following criteria: a brief historical overview, personnel strength and overall size, area of operations, organisational structure, and the framework and structure of training. I selected those two reserve forces because, although they are significantly larger than Hungary's reserve component, but they perform partially comparable tasks. Similar to other countries, Hungary is increasingly focusing on the recruitment and training of reservists. Therefore, when considering the development and organisation of the reserve component of the Hungarian Defence Forces, it is essential to examine

³ Wojska Obrony Terytorialnej.

international best practices. Those best practices include organisational structures, training systems, and recruitment mechanisms. Analysing foreign reserve forces can provide valuable insights into the necessary armament and military equipment for a national reserve force to be developed effectively. The research problem will be examined using document analysis, in which I will review the relevant Hungarian, Polish and English-language literature.

Purpose and principal tasks of reserve forces

The primary function of reserve forces is to defend the given state's independence, territorial integrity, and borders against any potential aggressor. For the member states of the North Atlantic Treaty Organization, this role has to be aligned with NATO standards and doctrines. This obligation further includes the development of national self-defence capabilities pursuant to Article 3 of the North Atlantic Treaty.⁴ Furthermore it consists of fulfilling collective defence obligations arising from international agreements, carrying out disaster management tasks related to natural and industrial accidents, and conducting humanitarian activities as defined by international law.

The reserve forces are an essential component of a country's national deterrent capabilities. Although they cannot replace the full range of capabilities offered by the nation's regular armed forces.

The missions and tasks of the reserve forces are fully aligned with the objectives set out in each country's national military strategy. The main tasks and the mission of the reserve component of the Hungarian Defence Forces is codified in Hungary's National Military Strategy.⁵ In Estonia, the principal tasks of reservists are defined by the Estonian National Defence Strategy.⁶ The mission of the paramilitary Estonian Defence League is defined in the Estonian Defence League Act.⁷ In Poland, the mission of reservists and territorial defence forces (Territorial Defence Forces – *Wojska Obrony Terytorialnej*, WOT) is published in the National Security Strategy of the Republic of Poland.⁸

Reservists are citizens who have completed at least basic military training and are working in a civilian workplace during peacetime. However, under appropriate conditions, they may be mobilised for military service and integrated into various tasks supporting the armed forces. Modern reserve systems should fulfil two main functions. The first is the readiness function, which ensures the rapid scalability and expansion of the armed forces. The second is the capability increase function, which enables the rapid mobilisation of specialists with specific expertise for designated tasks.

The task spectrum of reserve forces can be categorised into five principal domains. This classification is based on a comparative analysis drawing upon the mission

⁴ NATO 1949.

⁵ 1393/2021 (VI. 24.) Government Resolution on Hungary's National Military Strategy.

⁶ National Defence Strategy Estonia [s. a.].

⁷ The Estonian Defence League Act.

⁸ National Security Strategy of the Republic of Poland 2020.

statements and core tasks of the Sipos Gyula 6th Territorial Defence Regiment of the Hungarian Defence Forces,⁹ the roles and responsibilities of the Territorial Defence Forces under the Ministry of National Defence of the Republic of Poland,¹⁰ the statutory mission and tasks defined in the Estonian Defence League Act,¹¹ and the fundamental duties and operational principles of the United States National Guard,¹² supplemented by the analysis of additional national strategies.¹³

Tasks related to the training of reserve forces and the preservation of patriotic values:

- conduct of basic and advanced training for reserve personnel
- performance of ceremonial duties within local communities, including participation in the maintenance of war graves, military and heroic memorials, and commemorative activities
- promotion of physical education and sports among the population
- preservation and strengthening of patriotic values

Reservists play a significant role in shaping and maintaining communication between civilian society and the military. Due to their part-time service status, they are embedded in civilian life while simultaneously acting as representatives of the armed forces within society. Their regular participation in community events and ceremonies in uniform¹⁴ contributes to the preservation of both military and civilian traditions and values, while reinforcing patriotic consciousness.

The maintenance of military graves and the upkeep of memorial sites are of paramount importance not only for strengthening the bond between the nation and the armed forces. It is important to emphasise that society – and within it, soldiers as well – need not only ideals, but also memorial sites of profound significance, where they can bow their heads with dignity and gratitude over the final resting places of fallen heroes.¹⁵

Territorial defence and homeland defence tasks:

- operation and development of the territorial defence system
- participation in ensuring the territorial defence of the given country, as well as in the protection of the life and property of its population
- participation in guard and security tasks, including the protection of critical infrastructure elements
- participation in area denial and control operations
- participation in counter-hybrid and asymmetric operations
- participation in preventing illegal crossing of the state border or a temporary control line

⁹ See <https://honvedelem.hu/alakulat/magyar-honvedseg-sipos-gyula-6-teruletvedelmi-ezred.html>

¹⁰ Ministry of National Defence Republic of Poland [s. a.b].

¹¹ The Estonian Defence League Act.

¹² U.S. Army Reserve [s. a.].

¹³ Government Resolution 1393/2021 (VI. 24.) on Hungary's National Military Strategy; National Defence Strategy Estonia [s. a.]; National Security Strategy of the Republic of Poland 2020.

¹⁴ TURCSÁNYI-FORMÁDI 2024.

¹⁵ BÁNYÁSZ 2023.

- coordination and execution of various crisis management tasks
- participation in and support of domestic and international exercises

National territorial defence and homeland defence operations constitute a key domain of modern warfare, representing the military protection of a given state's independence, territorial integrity, and borders against all potential aggressors, in accordance with NATO standards. The protection of national borders is also of paramount importance; examples include the Hungarian Defence Forces' "Közös Akarat"¹⁶ (Common Will) operation during the migration crisis, as well as the Polish Territorial Defence Forces' border reinforcement and border guard support operation "Bezpieczne Podlasie" (Safe Podlasie).¹⁷

The functioning of critical and vulnerable infrastructures is essential for the uninterrupted operation of both the economy and society. Should these become inoperative due to any external or internal interference, the security of the given country may be seriously endangered, potentially resulting in unpredictable and severe consequences.¹⁸ Therefore, their protection is of utmost importance from all perspectives.

Disaster management and humanitarian operations:

- participation in disaster management activities in cooperation with other components of the national security system to support and protect local communities
- involvement in civil protection tasks

Reservists may be engaged in both preventive and response activities related to natural, industrial, or man-made disasters. These include flood control operations, as well as post-disaster response efforts such as search and rescue, debris removal, and recovery operations following industrial accidents or earthquakes.

Operational support and international missions:

- provision and coordination of Host Nation Support (HNS) military activities to facilitate the reception and stationing of allied forces
- participation in peace support, stabilisation, and observer missions

A fundamental pillar of Host Nation Support is the Reception, Staging, and Onward Movement (RSOM) process. This is the protocol for the receipt of arriving personnel and equipment. The incoming equipment and personnel will be formed into a well organised mission-capable unit. After the deployment plan is finalised, this unit will move into the designated operational areas. This operation requires coordinated movement and management of personnel, vehicles, and logistical resources starting from the arrival to full-capable integration into the operational theatre. Reservists are increasingly involved in international peace support and stabilisation missions.¹⁹

¹⁶ SZÉNÁSI 2024.

¹⁷ GRAF 2024.

¹⁸ HAIG-KOVÁCS 2012: 45–46.

¹⁹ BURILLÁK 2024.

Provision of specialised capabilities:

- provision of medical support
- ensuring cybersecurity under the direction of competent authorities
- mobilisation of other specialised professionals (e.g. engineers, pilots, drone operators)

Reservists are capable of performing a wide range of specialised functions within the armed forces during their mobilisation. A notable example is the Estonian Cyber Defence Unit. This unit is operating within the framework of the Estonian Defence League (EDL). EDL is a voluntary, national organisation, which is supporting national defence. This structure provides an effective platform to the country. In this specialised unit the development of information security knowledge and skills is significant. Many volunteers who carry out specialised cybersecurity tasks focus primarily on protecting the national digital infrastructure.²⁰

Structure, role, and capabilities of the United States Army National Guard

The Armed Forces of the United States maintain a reserve component distributed across seven individual reserve units.²¹ Personnel serving there perform specialised functions in accordance with their respective service branches. These components include the Army National Guard and the Air National Guard, which primarily serve as the combat reserves of the U.S. Army²² and the U.S. Air Force, respectively, while also fulfilling roles analogous to territorial defence forces. This dual function is aptly reflected in their motto: *"Always Ready, Always There."*²³

The Army National Guard (ARNG) was established in 1636.²⁴ This is the oldest military organisation in the Armed Forces of the United States. ARNG constitutes the primary combat reserve of the U.S. Army. Since the founding of the United States, this organisation has played a key role in every major conflict and notable domestic crisis. Throughout the 20th century, the organisation evolved into an integral and indispensable part of the Army. ARNG is representing a highly capable combat force aligned with the requirements set out in national military and defence strategies.

The National Guard operates under the command of the governors of the states, and must be ready to defend the country at any time and place. For nearly four centuries, it has supported local communities in responding to natural disasters, pandemics, and civil disturbances, as well as in post-crisis recovery operations. Its

²⁰ Kaitseliit [s. a.].

²¹ "The term reserve component (RC) refers collectively to the seven individual reserve components of the Armed Forces: (1) the Army National Guard; (2) the Army Reserve; (3) the Navy Reserve; (4) the Marine Corps Reserve; (5) the Air National Guard (6) the Air Force Reserve; and (7) the Coast Guard Reserve. The Space Force, under the Department of the Air Force, does not have a reserve component." Library of Congress 2026.

²² U.S. Army [s. a.].

²³ National Guard [s. a.].

²⁴ The history of the United States National Guard officially began on 13 December 1636, when the Massachusetts General Court ordered the organisation of the colony's militia units into three regiments. AUSA 2013.

personnel combine civilian-acquired expertise with military training, thereby contributing unique and multifaceted capabilities to the U.S. Armed Forces that are not readily available elsewhere.

As of March 2025, the total personnel strength of the U.S. military stood at approximately 2.07 million service members, supported by 788,470 civilian employees. Of the uniformed personnel, the Department of Defense maintains roughly 1.31 million on active duty and 765,495 within the National Guard and reserve components. The ARNG alone comprises over 325,000 personnel and maintains a presence in all 50 states, as well as in Guam, the U.S. Virgin Islands, the Commonwealth of Puerto Rico, and the District of Columbia.²⁵

The primary mission of the United States Army is to provide the bulk of the nation's land forces, with its core organisational framework centred on Brigade Combat Teams (BCTs²⁶). Above the BCT level, divisions serve as the principal higher-echelon command structures. Contemporary division headquarters typically command and control between two and five (most commonly four) BCTs, in addition to an aviation brigade, an artillery brigade, an engineer brigade, and a sustainment brigade.

BCTs are combined-arms formations; they integrate combat, combat support, and combat service support elements, enabling them to conduct independent operations. The active component of the U.S. Army has 32 BCTs, while the ARNG maintains 28. Within the contemporary force structure, BCTs are designed for fairly autonomous operations.

The BCT composition of the ARNG includes five Armored Brigade Combat Teams, two Stryker Brigade Combat Teams, and twenty-one Infantry Brigade Combat Teams. Each type has its own distinct operational strengths and limitations.

Armored Brigade Combat Teams (ABCTs) are large tactical formations capable of conducting independent operations, containing approximately 4,300 personnel in general. These units are equipped with the heaviest and the most powerful armoured combat vehicles in the United States Army. The inventory of ABCTs consists of M1 Abrams main battle tanks, M2 Bradley infantry fighting vehicles and M109 self-propelled artillery systems, as well as numerous support vehicles based on the M2 and M113 platforms. In addition, each ABCT operates several hundred wheeled vehicles. Most of these are unarmoured.

The organisational structure of an ABCT includes a brigade headquarters, a field artillery battalion, an armoured cavalry squadron, a combined-arms infantry battalion (with two mechanised infantry companies and one armour company), two combined-arms tank battalions (each with two armour companies and one mechanised infantry company), a brigade support battalion, and an engineer battalion.

ABCTs are the most heavily protected and armed ground combat formations of the United States Army. Their main strengths are their significant anti-armour capability, high firepower, strong armour protection, and high operational mobility. However, they are significantly less effective in restrictive terrain conditions, such

²⁵ National Guard [s. a.]; USAFacts 2025.

²⁶ "Brigade Combat Team/Support Brigade/Regiment/Group: A brigade is commanded by a colonel and is generally configured as either a brigade combat team (BCT) or a support brigade. A BCT has about 4,000 to 4,700 personnel, depending on whether it is an armored, Stryker, or infantry BCT." Congressional Budget Office 2021: 19.

as forests, marshlands, mountainous areas and urban environments, as well as in irregular warfare operations. Moreover, in regions characterised by underdeveloped infrastructure, their considerable logistical requirements (e.g. high fuel consumption) and infrastructure constraints (such as the need for load-bearing bridges) may limit their operational applicability.

Similarly to ABCTs, Stryker Brigade Combat Teams (SBCTs) are also capable of independent operations, although their personnel strength is slightly higher, at approximately 4,500 troops. SBCTs are equipped with medium-weight, wheeled armoured vehicles from the Stryker family. These formations provide a greater proportion of mechanised infantry equipped with armoured transport than any other BCT type. Each SBCT also operates several hundred wheeled vehicles, most of which are unarmoured.

The organisational structure of an SBCT includes a brigade headquarters, a field artillery battalion, a cavalry squadron (comprising three cavalry troops and a weapons company equipped with 12 M1128 Mobile Gun Systems), three infantry battalions (each with three rifle companies), a brigade support battalion and an engineer battalion.

The Stryker vehicle family formed the basis of a medium-weight force capable of faster deployment than heavy units, while providing greater firepower and battlefield mobility than light infantry formations.

SBCTs were originally designed for conventional rapid-response operations. It turned out that this type of unit was very effective in Iran and Afghanistan, especially in asymmetric warfare environments. In those theatres, the operations required large numbers of infantry personnel supported by armoured vehicles which have high mobility. Those conditions matched the capabilities of the SBCTs. In the Afghan theatre, the infrastructure was poor, which further constrained the deployment of heavily armoured units, but the lighter Stryker-equipped formations were able to operate in many areas of the country effectively.

The primary limitation of SBCTs is their medium-weight, wheeled design. They have less firepower and less protection than an ABCT, which puts them at a significant disadvantage in high-intensity engagements against modern armoured forces. While this BCT type is more adaptable to weak infrastructure than ABCTs, poor road conditions and networks still lead to operational challenges. Their supply and sustainment requirements remain significant.

Infantry Brigade Combat Teams (IBCTs) are often described as light infantry BCTs. They are also capable of fairly independent operations. The number of personnel is approximately 4,300 which is similar to an ABCT. In a combat or operational environment most of the infantrymen are conducting dismounted operations. However, each IBCT operates several hundred wheeled vehicles. Those vehicles are mostly unarmoured or just lightly armoured and are primarily used to transport and support forces.

The organisational structure of an IBCT includes a brigade headquarters, a field artillery battalion, a cavalry squadron (comprising two motorised cavalry troops and a dismounted cavalry troop), three infantry battalions (each with three rifle companies and one weapons company), a brigade support battalion and an engineer battalion. There are 21 IBCTs in the ARNG. This makes it the most numerous BCT type.

The IBCTs were developed based on concepts from the 1980s. During that period, the U.S. Army re-evaluated the role of its infantry forces. Their design was focused

on cost-effectiveness. The infantry conducts combat operations primarily on foot, having only limited transport and support capabilities.

These formations are particularly well suited for operations in restrictive terrain, including urban areas, forests, and mountainous regions, where terrain conditions can provide significant tactical advantages. However, due to their limited number of armoured vehicles and vehicle-mounted weapon systems, their protection and direct combat power are inferior to those of both ABCTs and SBCTs. Nevertheless, in scenarios not dominated by heavy armoured threats, IBCTs are highly versatile and capable of performing a wide range of operational tasks.

In counterinsurgency and asymmetric warfare operations conducted in Afghanistan, IBCTs became the primary operational force. During this period, infantry units increased their use of vehicles to enhance mobility and employed armoured platforms to mitigate threats posed by improvised explosive devices (IEDs).²⁷

Members of the ARNG, whether as individuals or as organised units and sub-units, may be integrated into the active forces of the United States Armed Forces on a temporary or indefinite basis.²⁸

Training within the National Guard is tailored to its operational requirements. Enlisted personnel transition from civilian to soldier during a ten-week basic training programme, which emphasises physical conditioning, weapons handling, field training, teamwork, and discipline. This is followed by Advanced Individual Training (AIT), which prepares soldiers for their specific Military Occupational Specialty (MOS). The duration of specialised training varies depending on the complexity of the role, ranging from several weeks to several months. Officer training is conducted in accordance with established U.S. Army standards.²⁹

The ARNG is committed to maintaining a force that is well-trained and well-equipped. The component is capable of executing the full spectrum of military operations in order to defend the United States' security, in domestic and international environment as well.³⁰

Territorial Defence Forces

Among the countries of Central Europe, Poland possesses the largest population³¹ and territorial extent.³² Its economy is also among the strongest in the region;³³ therefore, it is unsurprising that Poland aspires to play a middle-power role regionally. Such ambitions, however, are inconceivable without appropriately sized and well-trained armed forces, which constitute a cornerstone of national power projection and interest enforcement.

²⁷ Congressional Budget Office 2021: 16–38.

²⁸ Cornell Law School [s. a.].

²⁹ See <https://arngrecruiting.com/training/>

³⁰ National Guard [s. a.].

³¹ The population is 37,862,833 people. See www.worldometers.info/world-population/poland-population/

³² The area of Poland is 312,680 km². See www.worlddata.info/europe/poland/index.php

³³ Poland's GDP in 2024 amounted to EUR 845,651.9 million, ranking 21st in the world and 9th in Europe (including Turkey). See www.statista.com/ and www.worldometers.info/gdp/gdp-by-country/

The Polish Armed Forces consist of five branches:

- Land Forces (*Wojska Lądowe*)
- Air Force (*Siły Powietrzne*)
- Navy (*Marynarka Wojenna*)
- Special Forces (*Wojska Specjalne*)
- Territorial Defence Forces (*Wojska Obrony Terytorialnej*)³⁴

Poland's reserve forces system is built on three pillars: active reserve, passive reserve, and territorial defence reserve.

The active reserve structure closely resembles that of the United States. Personnel in this category participate in at least one two-day (weekend) training event quarterly, and a two-week training exercise every three years.

The passive reserve includes all citizens aged between 18 and 60 (or up to 63 for non-commissioned officers and officers) who have undergone a military fitness assessment or received any form of military training. Personnel in this category may also be recalled for training.³⁵

The third pillar is the territorial defence reserve component, which constitutes the primary focus of this study. The WOT was re-established in 2017 as the fifth branch of the Polish Armed Forces.³⁶ Its combat strength consists of eighteen territorial defence brigades comprising a total of 60 light infantry battalions, four border protection battalions with supporting units, as well as the Border Protection Component consisting of two brigades with six additional border protection battalions and supporting units. This component is planned to expand to four brigades, achieving initial operational capability by 2028 and full operational capability by 2032.³⁷

Several training and specialised institutions fall under WOT command, including the Territorial Defence Training Centre,³⁸ the Communications and Information Technology Training Centre,³⁹ the Sonda Non-Commissioned Officer School,⁴⁰ and the GRYF Unconventional Warfare Unit.⁴¹

Eight years after its establishment, by August 2025, the total personnel strength of the WOT exceeded 43,500.⁴² The motto of the Territorial Defence Forces is: *Zawsze gotowi, zawsze blisko* ("Always ready, always close").

Territorial defence reservists are primarily intended to operate as light infantry. The basic unit is the squad, consisting of 12 personnel. In addition to the squad leader and deputy squad leader, the unit includes two radio operators, two medics, one machine gunner with an assistant, two designated sharpshooters, and two sappers.⁴³ Their equipment reflects their operational roles and includes modern uniforms, personal

³⁴ Ministry of National Defence Republic of Poland [s. a.].

³⁵ MARCINEK–BOSTON 2025: 13–14.

³⁶ Ministry of National Defence Republic of Poland 2023.

³⁷ GÓRSKI 2025.

³⁸ Centrum Szkolenia Wojsk Obrony Terytorialnej.

³⁹ Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki.

⁴⁰ Szkoła Podoficerska Sonda.

⁴¹ Jednostka Wojskowa Działań Niekonwencjonalnych GRYF.

⁴² GRAF 2025.

⁴³ See www.wojsko-polskie.pl/wojska-obrony-terytorialnej/

protective equipment (body armour, helmets), night-vision devices, and small arms. They are primarily equipped with domestically produced Polish weapons. Standard issue includes the Vis 100 9 mm pistol and the MSBS Grot 5.56 mm modular assault rifle, which can be adapted with accessories such as a 40 mm under-barrel grenade launcher.⁴⁴ Machine gunners are equipped with the UKM-2000P family of machine guns, derived from the PKM platform.⁴⁵ Anti-armour capability is basically provided by RPG-7 rocket-propelled grenade launchers. Squads are organised into platoons, platoons into companies, and companies into battalions. Territorial defence battalions are also equipped with support weapons such as the LMP-2017 60 mm light infantry mortar.

Reconnaissance capabilities are enhanced by the FlyEye unmanned aerial vehicle (UAV), while the WARMATE loitering munition can be configured for either reconnaissance (reusable) or strike (single-use) missions. These systems have already been employed in border security and disaster response operations.⁴⁶

Some territorial defence brigades are equipped with support companies armed with the FGM-148 Javelin anti-tank guided missile system.⁴⁷ The short-range air defence of territorial defence forces is provided by the GROM passive infrared homing man-portable air defence system (MANPADS) deployed within support companies,⁴⁸ which is planned to be replaced by its significantly upgraded and modernised version, the Piorun.⁴⁹

Based on lessons learned from the Russia–Ukraine war, increasing emphasis is placed on both kinetic and non-kinetic counter-drone capabilities. From 2026, territorial defence units will be equipped with the SmartShooter system,⁵⁰ a miniature fire-control device mounted on rifles with a Picatinny rail. Equipped with a ballistic computer and red-dot sight, it reportedly increases the probability of successfully engaging hostile drones within 200 metres by up to 80%.⁵¹ Also beginning in 2026, the Carl Gustaf M4 multi-role recoilless weapon system will be introduced, primarily for anti-armour tasks.⁵²

The training of territorial defence reservists is structured in three levels. The first level is basic training. Individuals without prior military experience begin with this phase, which may be completed either as a continuous 16-day programme or as eight two-day weekend sessions. Training intensity is high, with at least 12 hours of instruction per day. Those with prior military training undergo an 8-day refresher course or a modular 4x2-day programme. The second level is specialised training, during which soldiers are prepared for their assigned roles within their units. This phase requires a minimum of 36 training days per year and may be organised, for example, as eleven weekend sessions combined with a continuous 14-day training period. The third level focuses on unit cohesion. During this phase, personnel develop the ability

⁴⁴ KOWALSKA-SENDEK 2021.

⁴⁵ BRECZKO 2017.

⁴⁶ KOWALSKA-SENDEK 2021.

⁴⁷ GRAF 2024.

⁴⁸ GRAF 2024.

⁴⁹ GRAF 2025.

⁵⁰ GRAF 2025.

⁵¹ MULTARZYŃSKI 2025.

⁵² GRAF 2025.

to operate effectively within their sub-units and receive training tailored to the terrain in which they are expected to operate, such as forested, mountainous, or urban environments. Training is supported by an e-learning platform, where recruits must pass a theoretical examination before beginning basic training. Advanced training phases are also supplemented by specialised online learning materials.⁵³

As outlined above, the WOT enhances Poland's national deterrence capabilities but does not replace any existing capabilities of the Polish Armed Forces. The importance and growing weight of the WOT within the Polish military are well illustrated by the career of Lieutenant General Wiesław Kukuła, who was tasked with organising and establishing the force in 2016 and later served as its commander. In February 2023, he was appointed Chief of the General Staff of the Polish Armed Forces.⁵⁴

Summary

This study provides a comprehensive overview of the purpose and principal tasks of the reserve forces in the recent security environment. It is highlighting that the primary purpose of reserve forces is to support the national armed forces. It is supposed to enable rapid mobilisation, and offer specialised expertise. They must be capable of fulfilling these tasks in crisis situations. My study also shows that the tasks and mission of reserve units are primarily set out by national military strategies. Nevertheless, these tasks should be aligned with NATO standards and doctrines.

The analysis categorises the tasks of reserve forces into five main areas: activities related to training and strengthening civil–military relations, territorial defence and homeland security tasks; disaster management and humanitarian operations, operational support and participation in international missions and the provision of specialised capabilities. It also underscores that reservists play a significant role not only as soldiers, but also in a broader societal framework, acting like a bridge between the military community and the civilian population.

This study focuses two NATO member states' military reserve component, on the United States Army National Guard and on the Polish Territorial Defence Forces. Both reserve components under examination are significantly larger in size than the territorial reserve forces of the Hungarian Defence Forces.

The ARNG represents most likely the largest and most capable reserve land force within the Alliance. It is a well-equipped, well-organised, and historically significant reserve component. The military equipment of the ARNG almost mirrors the armament and equipment of the active-duty U.S. Army. This equipment is essential to ensure the readiness for domestic emergencies and for overseas deployments. This enables reservists to effectively fulfil their assigned missions.

The analysis of the Polish Territorial Defence Forces illustrates the characteristics of a recently established, rapidly growing reserve system based on modern organisational principles. Its primary mission is territorial defence and response to hybrid

⁵³ See <https://terytorialsi.wp.mil.pl/>

⁵⁴ GRAF 2025.

threats. The WOT enhances Poland's national deterrence capabilities but does not replace any existing capabilities of the Polish Armed Forces.

The training system of both components display several similarities, consisting of basic training, followed by specialised training built upon it, and unit-level cohesion exercises. In the case of the ARNG, the structure of specialised training is considerably more complex, reflecting the diversity and complexity of occupational roles. A common feature of both systems is the extensive use of distance learning methods, which may serve as a valuable model for the Hungarian Defence Forces.

The ARNG closely mirrors the organisational structure, equipment, and armament of the United States Army. WOT brigades are primarily employed as light infantry forces, but they also possess air defence and significant anti-tank capabilities. With the introduction of new equipment, their counter-drone capabilities are expected to further improve.

These examples provide valuable insights for the development of Hungarian territorial reserve forces. It may be worth considering the establishment of specialised sub-units within territorial defence regiments to complement existing capabilities (e.g. engineering, air defence, mortar/artillery, and anti-tank units). Furthermore, a review and modernisation of armament and equipment may be justified, particularly with regard to crew-served weapons and anti-tank systems, which are essential for mission effectiveness. Both examined components are also suitable for deployment within national borders in response to various disasters and emergency situations.

The study concludes that reserve forces constitute an indispensable element of 21st-century warfare and crisis management. Their equipment, armament, and training must reflect the requirements defined by their roles and assigned tasks. Through their flexibility, strong societal embeddedness, and diverse capabilities, reserve forces make a significant contribution to strengthening both national and collective security. Nevertheless, at the same time, they do not replace but rather complement the capabilities of regular armed forces.

References

- Army Reserve [s. a.]: *About Us*. Online: www.usar.army.mil/About-Us/
- AUSA (2013): National Guard Began Its Service to the Nation December 13, 1636. *Ausa.org*, 1 February 2013. Online: www.ausa.org/articles/national-guard-began-its-service-nation-december-13-1636
- BÁNYÁSZ Eszter (2023): A hadisírgondozás stratégiai fontosságú. *Honvedelem.hu*, 11 March 2023. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/a-hadisirgondozas-strategiai-fontossagu.html>
- BRECZKO, Bolesław (2017): UKM-2000P. Polski karabin maszynowy trafi do Wojsk Obrony Terytorialnej. *WP tech*, 18 April 2017. Online: <https://tech.wp.pl/ukm-2000p-polski-karabin-maszynowy-trafi-do-wojsk-obrony-terytorialnej,6113386332887169a>
- BURILLÁK, Marcell (2024): Tartalékosok a haza szolgálatában. *Honvedelem.hu*, 17 June 2024. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/tartalekosok-a-haza-szolgalataban.html>

- Congressional Budget Office (2021): *The U.S. Military's Force Structure: A Primer, 2021 Update*. Online: www.cbo.gov/system/files/2021-05/57088-Force-Structure-Primer.pdf
- Cornell Law School [s. a.]: *10 U.S. Code § 12211 – Officers: Army National Guard of the United States*. Online: www.law.cornell.edu/uscode/text/10/12211
- GRAF, Jędrzej (2024): Drones, Howitzers and Vehicles for the Territorial Defence Units. Gen. Stańczyk: A Lot of Room for Improvement in the Training System [Interview]. *Defence24.com*, 19 August 2024. Online: <https://defence24.com/armed-forces/territorial-defence-forces/drones-howitzers-and-vehicles-for-the-territorial-defence-units-gen-stanczyk-a-lot-of-room-for-improvement-in-the-training-system-interview>
- GRAF, Jędrzej (2025): KOP obroni także przed dronami. Gen. Stańczyk: nie planuję budowy kolejnych brygad [Interview]. *Defence24.com*, 30 October 2025. Online: <https://defence24.pl/polityka-obronna/kop-obroni-takze-przed-dronami-gen-stanczyk-nie-planuje-budowy-kolejnych-brygad-wywiad>
- GÓRSKI, Michał (2025): *MON zatwierdził koncepcję Komponentu Obrony Pogranicza*. *Defence24.pl*, 31 October 2025. Online: <https://defence24.pl/polityka-obronna/mon-zatwierdził-koncepcję-komponentu-obrony-pogranicza>
- HAIG, Zsolt – KOVÁCS, László (2012): *Kritikus infrastruktúrák és kritikus információk infrastruktúrák*. Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem. Online: www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/kritikus_infrastrukturak.pdf
- Kaitseliit [s. a.]: *Estonian Defence League*. Online: www.kaitseliit.ee/en
- KOWALSKA-SENDEK, Magdalena (2021): Lekki sprzęt dla lekkiej piechoty. *Polska Zbrojna*, 8 September 2021. Online: <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/35170?t=Lekki-sprzet-dla-lekkiej-piechoty>
- Library of Congress (2026): *Defense Primer: Reserve Forces*. Online: www.congress.gov/crs-product/IF10540
- MARCINEK, Krystyna – BOSTON, Scott (2025): *Polish Armed Forces Modernization*. Santa Monica, CA: RAND Corporation. Online: www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2900/RR2971-1/RAND_RRA2971-1.pdf
- Ministry of National Defence Republic of Poland (2023): *Modern Military – Safe Homeland*. Online: www.gov.pl/web/national-defence/modern-military---safe-homeland
- Ministry of National Defence Republic of Poland [s. a.]: *Structure of Polish Armed Forces*. Online: www.gov.pl/web/national-defence/structure-of-polish-armed-forces
- Ministry of National Defence Republic of Poland [s. a.]: *Territorial Defence Forces*. Online: www.gov.pl/web/national-defence/territorial-defence-forces
- MULTARZYŃSKI, Mateusz (2025): Antydronowa tarcza dla piechoty. *Defence24.pl*, 2 September 2025. Online: <https://defence24.pl/sily-zbrojne/antydronowa-tarcza-dla-piechoty>
- National Defence Strategy Estonia [s. a.]. Online: www.digar.ee/arhiiv/en/books/18714
- National Guard [s. a.]: *About the Guard*. Online: www.nationalguard.mil/about-the-Guard/overview/
- National Security Strategy of the Republic of Poland* (2020). Online: www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/National_Security_Strategy_of_the_Republic_of_Poland_2020.pdf

- NATO (1949): *The North Atlantic Treaty*. Online: www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1949/04/04/the-north-atlantic-treaty
- TURCSÁNYI-FORMÁDI Viktória (2024): *Megemlékezés a tárnoki Kegyeleti parkban*. Online: <https://honvedelem.hu/hirek/megemlekezés-a-tarnoki-kegyeleti-parkban.html>
- SZÉNÁSI Imre (2024): A Magyar Honvédség megerősítő támogatása a déli jogi határzár határőrizeti feladataiban. *Magyar Rendészet*, 24(4), 65–79. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2024.4.4>
- USAFacts (2025): How Many People Are in the US Military? A Demographic Overview. *USAFacts.org*, 22 June 2025. Online: <https://usafacts.org/articles/how-many-people-are-in-the-us-military-a-demographic-overview/>
- U.S. Army [s. a.]: *Army Reserve*. Online: www.goarmy.com/explore-the-army/army-structure/reserve

Legal source

The Estonian Defence League Act. Online: www.riigiteataja.ee/en/akt/502042019011

Szitás Péter¹ 

Szlovákia jelenléte a Három Tenger Kezdeményezésben

The Attendance of the Slovak Republic in the Three Seas Initiative

Absztrakt

A Szlovák Köztársaság alapító tagja a Három Tenger Kezdeményezésnek, amely egy 2015-ben indult regionális együttműködés Kelet- és Közép-Európa országai között. Célja a régió növekedésének fokozása, elsősorban az észak–déli irányú infrastrukturális, energetikai és digitális fejlesztések elősegítésével. Bár a Szlovák Köztársaság nem rendelkezik tengerparttal, elhelyezkedése mégis stratégiai fontosságú a Kezdeményezés szempontjából, mert kulcsösszekötő helyzetben van a balti és a balkáni térségek között. Számos projekt született ezen együttműködés keretei között, amelyeknek a megvalósulása nagymértékben járul hozzá Szlovákia infrastrukturális megújulásához.

Kulcsszavak: Három Tenger Kezdeményezés, infrastrukturális fejlesztés, Balti-tengeri, Adriai-tengeri és Fekete-tengeri Kezdeményezés, észak–déli összeköttetés, digitalizáció

Abstract

The Slovak Republic is a founding member of the Three Seas Initiative, a regional cooperation launched in 2015 among Central and Eastern European countries. Its objective is to promote the region's economic growth by advancing north–south infrastructure, energy and digital development projects. Although the Slovak Republic does not have a coastline, its strategic location is nevertheless of great importance to the Three Seas Initiative, as it lies at a key crossroads between the Baltic and

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadtudományi Doktori Iskola; kutatási igazgatóhelyettes, Danube Institute.

Balkan regions. Several projects currently being implemented within the framework of the Initiative will, upon completion, make a significant contribution to Slovakia's infrastructure development.

Keywords: Three Seas Initiative, infrastructural development, Baltic, Adriatic, Black Sea Initiative, north–south connectivity, digitalisation

Bevezetés

A Három Tenger Kezdeményezés (Three Seas Initiative, 3SI) a kelet- és közép-európai országok köztársasági elnökeinek fórumaként jött létre 2016-ban.² Megalakulása válasz volt arra a felismerésre, hogy a régió országai nagyrészt azonos gyengeségekkel – periférikus státusz, középjövedelem csapdája, alárendelt piaci szerep – küzdenek.³ A Szervezetbe meghívottak köre a 12 alapító ország – Ausztria, Bulgária, Csehország, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia – legfőbb közjogi méltóságaira terjedt ki.⁴ Görögország 2023-as csatlakozásával a részt vevő országok száma 13-ra bővült.⁵ Fontos megjegyezni, hogy a 3SI egy együttműködési fórum, nem pedig szervezet, így nincs formális tagsága sem. A döntései konszenzussal születnek.⁶ Bár a régió valamennyi államának jogrendszere rendelkezik az elnöki funkció meghatározásában helyi sajátosságokkal, főszabályként elmondható, hogy a köztársasági elnök reprezentációs szerepet tölt be, amely kiegészülhet a törvényhozás hatalmát ellensúlyozó jogkörökkel is. Az állam által követett politikai és gazdasági irányvonalakat meghatározó döntéseket ugyanakkor a kormány hozza, feltételezve a parlament többségének támogatását. Ebből adódóan a 3SI abban az esetben tud ügyeket érdemben előremozdítani, ha szándékaihoz a részes államok államfőin túl azok kormányait is meg tudja nyerni.

Alapítás

A 3SI megalapításáról szóló előkészítő találkozót 2015. szeptember 29-én tartották New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Szervezete Általános Közgyűlésének idején. A 3SI első csúcstalálkozója csaknem egy évvel ezt követően, 2016. augusztus 25–26-án került sor Horvátországban.⁷ A *Dubrovnik Forum 2016* néven megrendezett esemény házigazdája Kolinda Grabar-Kitarović horvát köztársasági elnök volt. Prezidenciális szinten további öt ország – Bulgária, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, és Szlovénia – képviseltette magát.⁸ Szlovákiából Peter Pellegrini miniszterelnök-helyettes volt jelen.⁹ A Kínai Népköztársaság és Törökország külügyminiszter-helyettesei, Liu Haihszing

² Lásd: <http://three-seas.eu/about/>

³ BAJDA 2020.

⁴ Lásd: <http://three-seas.eu/about/>

⁵ TILLES 2023.

⁶ WILCZEK 2023.

⁷ Lásd: <http://three-seas.eu/previous-summits/>

⁸ 3SI Research Center [é. n. a].

⁹ Ministerstvo Investícií, Regionálneho Rozvoja a Informatizácie SR 2016.

és Ahmet Yildiz vendégei voltak a csúcstalálkozóknak. Az Egyesült Államokat egy korábbi elnöki tanácsadó, James L. Jones Jr. képviselte.¹⁰ Nyugat-Európa országai, illetve az Európai Unió vezetése nem képviseltette magát a nyitóülésen. A fórum egy nyilatkozat elfogadásával zárult, amely a térség gazdasági és infrastruktúrái szorosabb összekapcsolásának szükségességét hangsúlyozta az európai piac teljessé tétele érdekében. A résztvevők fő fókuszterületekként az energetikát, a közlekedési infrastruktúra fejlesztését és a digitális kommunikációs szférát határozták meg. Nyilatkozatukban kiemelték nyitottságukat a globális partnerségek megkötésére, illetve államaikon túli üzleti szereplők bevonására.¹¹

Szlovákia gazdasága

A kelet- és közép-európai (Central and Eastern Europe, CEE) régió országainak jelentős részéhez hasonlóan a Szlovák Köztársaság is 2004-ben vált az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és az Európai Unió (EU) tagjává. A csatlakozást követő időszakot jelentős gazdasági növekedés¹² jellemezte, amelynek eredményeként a lakosság életszínvonala is fokozatosan emelkedésnek indult.¹³ 2009-ben Szlovákia belépett a Gazdasági és Monetáris Unió harmadik szakaszába, s bevezette a közös európai fizetőeszközt, az eurót.¹⁴ A 2008-ban kirobbant pénzügyi világválságot megelőző időszakban az ország gazdaságát a világsajtóban több alkalommal illették a „tatrai tigris” metaforával, utalva arra a felemelkedési pályára, amelyet egyes délkelet-ázsiai „kis tigris” országok az elmúlt évszázad utolsó harmadától kezdve befutottak.¹⁵ Szlovákia kiemelkedő gazdasági fejlődését elsősorban az autópárnak köszönhetette.¹⁶ Az országban jelenleg négy vállalati óriás – a Volkswagen Csoport, a PSA Peugeot Citroën, KIA/Hyundai Motors, Jaguar Land Rover – gyárt gépjárműveket, s körükhöz hamarosan a Volvo is csatlakozik; a svéd vállalat Kelet-Szlovákiában épülő autógyára előreláthatólag 2028-ban kezdi meg termelését.¹⁷ Ezzel negyre nő azon szlovákiai autógyárak száma, amelyek zöldmezős beruhásként valósultak meg az EU-csatlakozást követően. A jelenleg termelő autógyárak együttes kibocsátása 2023-ban meghaladta az évi egymillió gépjárművet.¹⁸ Az itt gyártott autók döntő többsége exportra készül; 2022-ben Szlovákia 26,9 milliárd USD értékben exportált gépjárműveket, ami az országot a világ tizedik legnagyobb gépjárműexportőrévé tette.¹⁹

¹⁰ Ministry of Foreign and European Affairs of the Republic of Croatia 2016.

¹¹ 3SI Research Center é. n. a..

¹² GERTLER–MARTIN–ZEMAN 2023.

¹³ Statista [é. n.].

¹⁴ Európai Központi Bank [é. n.].

¹⁵ PISÁROVÁ 2004.

¹⁶ SARIO [é. n.].

¹⁷ VOLVO 2025.

¹⁸ CEIC [é. n.].

¹⁹ CEIC [é. n.].

Az infrastrukturális helyzet

Szlovákia kiemelkedő gépjárműgyártási kapacitásai ellenére is súlyos infrastrukturális gondokkal küzd. Az úthálózat-fejlesztés terén fennálló több évtizedes lemaradást szemléletesen tükrözi az, hogy az ország nyugati és keleti végében elhelyezkedő Pozsony (Bratislava) és Kassa (Košice) közötti autópályát több mint 50 évvel ezelőtt kezdték építeni, de még napjainkra sem készült el teljes hosszában.²⁰ A nevezett autósztáda sajátossága, hogy nem a legrövidebb nyomvonalon szeli keresztül az országot, hanem hatalmas kitérőt tesz északi irányba, gyorsforgalmi összekapcsolódást létesítve az ottani régiók jelentősebb településeivel. A hegyvidéki terep azonban lassítja az építkezést és növeli annak költségeit. Az autópálya nyomvonaláról szóló döntés még a múlt század hatvanas éveiben született, amikor a csehszlovák vezetés célja a főváros, Prága (Praha) összekapcsolása volt a Csehszlovákia és a Szovjetunió között húzódó államhatárral. Ennek ellenére Pozsonyból Kassára autóval a leggyorsabban továbbra is a magyarországi autópálya-hálózat igénybevételével lehet eljutni. Ráadásul ez nemcsak az időtényező miatt a legkifizetődőbb alternatíva, hanem a legköltséghatékonyabb is, mert az észszerű nyomvonal okán a szlovákiaiánál kisebb távot megtéve autózható végig. Szlovákia autópálya hálózata 2023-ban egyébként 865 kilométert tett ki, míg egy évtizeddel korábban, 2013-ban csupán 420 kilométer hosszúságú volt.²¹

Szlovákia infrastruktúrájának helyzete nem számít kiemelkedőnek a kötöttpályás viszonylatban sem. A mintegy 3629 kilométer²² hosszú vasúthálózat jelentős része villamosított, ugyanakkor továbbra is vannak olyan fővonalak, amelyeken nem épültek ki az elektromos motorvonatok működéséhez szükséges hálózatok. A leghosszabb, mintegy 233 kilométer pályahosszú nem villamosított fővonal Zólyom (Zvolen) és Kassa (Košice) között található. Ugyancsak korszerűtlen technikai állapotok uralkodnak a Komárom–Dunaszerdahely–Pozsony (Komárno – Dunajská Streda – Bratislava) közötti szakaszon, amelynek frekvenciája a hosszú menetidő ellenére folyamatosan nő. A maximális 80 km/h sebességet lehetővé tevő, egyvágányú pályaszakasz vonatjártatát üzemeltető Leo Express adatai szerint 2025-ben mintegy 2,896 millió utas vette igénybe szolgáltatásukat, amely 27,4%-os növekedést jelent 2024-hez képest.²³

Pozsony és Kassa között a leggyorsabb kötöttpályás megoldást az Intercity vonatok kínálják, amelyek legrövidebb menetideje öt óra tizenegy perc, ugyanakkor a járatok többségének mintegy hét óráig tart az út.²⁴ Leggyorsabb alternatíva a két nagyváros közötti közlekedésre a Wizz Air által 2025 óta biztosított, államilag támogatott repülőjárat, amelynek menetideje egy óra.²⁵ Nehéz ugyanakkor elképzelni, hogy ez a közlekedési forma akár középtávon is rentábilisan működtethető lenne,²⁶ figyelemmel az egykori, pozsonyi székhelyű Sky Europe légitársaság példájára és csődjére.²⁷

²⁰ JANCURA 2022.

²¹ Központi Statisztikai Hivatal [é. n.].

²² Železnice Slovenskej Republiky (ŽSR) 2025.

²³ SEDLAŘÍK 2026.

²⁴ Menetrendi keresés: Bratislava hl.st. – Košice, AS: <https://cp.sk/vlakbusmhd/spojenie/vysledky/?date=26.02.2026&f=Bratislava%20hl.st.&fc=100003&t=Ko%C5%A1ice,,AS&tc=200003>

²⁵ Bratislava Airport 2026.

²⁶ MOGILEVSKAIA–MIHALKOVÁ 2024.

²⁷ SME 2010.

Szlovákia és a Három Tenger Kezdeményezés

Szlovákiában a köztársasági elnök és a miniszterelnök közti viszonyrendszer közel egy évtizeden keresztül konfrontatív volt. A Három Tenger Kezdeményezés első csúcstalálkozójának idején Robert Fico kormányfő éppen túl volt harmadik kabinetjének összeállításán.²⁸ Az államfői tisztséget azonban az az Andrej Kiska töltötte be, aki a 2014-es, közvetlen elnökválasztás második fordulójában éppen Robert Fico felett aratott nagyarányú győzelmet. Ennek okán is kettejük viszonya Fico második kormánya (2012–2016) idején is fagyosnak számított, és ez csak rosszabbodott a harmadik kormány megalakítását követően. A köztársasági elnök ebből adódóan nem volt olyan helyzetben, hogy külpolitikai vállalásai mögé kormánytöbbséget tudjon biztosítani. A dubrovnikai fórumon Szlovákiát a beruházásokért és informatizációért felelős miniszterelnök-helyettes, Peter Pellegrini képviselte.²⁹ Pellegrini 2016-ban betöltött miniszterelnök-helyettesi funkciója karrierjének csupán egy átmeneti állomása volt, hiszen 2018–2020 között ő volt az ország miniszterelnöke; 2024 tavasza óta pedig köztársasági elnöke. Pellegrini Szlovákia történelmének egyetlen olyan személye, aki – viszonylag fiatal életkora ellenére is – betöltötte mindhárom legfőbb közjogi funkciót.

A második csúc – Varsó, 2017

A 3SI második, 2017 júliusában tartott varsói csúcstalálkozójának súlyát nagyban felértékelte, hogy azon részt vett az Amerikai Egyesült Államok frissen beiktatott új elnöke, Donald Trump. Ezúttal Szlovákia is prezidenciális szinten volt jelen, Andrej Kiska államfő Peter Pellegrini társaságában képviselte országát. A varsói csúcstalálkozó fő témái a közlekedés, az infrastruktúra és az energetika kérdései, valamint az EU jövőbeli iránya voltak. A találkozó kapcsán Kiska a 3SI Európát erősítő oldalát méltatta: „A Három Tenger Kezdeményezésen a régió egyesítéséről tárgyaltunk, hogy az Európai Unió erősebb legyen. Ez a projekt célja. Minél több ország kapcsolódik egymáshoz, annál erősebb lesz az EU.”³⁰ A szlovák köztársasági elnök emellett hangsúlyozta a diverzifikáció fontosságát is az energetika terén. Ugy fogalmazott, hogy „az energiát gyakran más országok zsarolására használják fel. Emlékszünk a 2009-es gázválságra. És nem szabad megfeledkeznünk Ukrajnáról sem. Mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy a tervezett Északi Áramlat-2 gázvezeték ne váljon valóra, mert az Ukrajna zsarolásának fegyvere lesz.”³¹ 2017-ben mindez elég merész kijelentésnek számított. A varsói csúcstalálkozó a részt vevő országok közös nyilatkozatának elfogadásával zárult, amelyben deklarálták, hogy országaik adottságaiknál fogva egy dinamikus régiót alkotnak, amely fejlődésének előfeltétele a térség erőfeszítéseinek összehangolása. Az észak–déli tengely mentén megerősített gazdasági és infrastrukturális együttműködés nemcsak a részt vevő államok, de az egész EU érdekét szolgálja. A felek hangsúlyozták, hogy a 3SI rugalmas elnöki

²⁸ Úrad Vlady Slovenskej Republiky [é. n.].

²⁹ Ministerstvo Investícií, Regionálneho Rozvoja a Informatizácie SR (MIRRI) 2016.

³⁰ Ministerstvo Investícií, Regionálneho Rozvoja a Informatizácie SR (MIRRI) 2017.

³¹ Kancelária Prezidenta Slovenskej Republiky 2017.

fórumként működik, amely politikai támogatást biztosít a gazdasági, a kormányzati és a nem kormányzati szereplők hatékonyabb együttműködésének előmozdításához. Megismételték a már korábban deklarált prioritásokat, a régió közlekedési infrastruktúrájának fejlesztését és a transzeurópai közlekedési hálózatba integrálását, valamint az EU politikáival való szinergia biztosítását. Ugyancsak megerősítették, hogy a 3SI nyitott a világ bármely részéből érkező gazdasági szereplő és globális partner előtt.³² Negyven kiemelt projektet fogadtak el, amelyek a CEE régió gazdasági fejlődését voltak hivatottak előmozdítani.³³

A harmadik csúcs – Bukarest, 2018

A 3SI harmadik csúcstalálkozójának Románia adott otthont 2018 szeptemberében. Bukarestben azonban nem csupán politikai csúcstalálkozóra került sor, hanem üzleti fórumra is. Az esemény legfőbb célja az volt, hogy az államfők korábbi évek során kifejtett magas szintű politikai elköteleződését konkrét eredményekre váltsák, ezért a stratégiai projektek meghatározása állt az esemény középpontjában. A házigazda szándéka volt, hogy felkeltse potenciális partnerek – uniós intézmények, üzleti szereplők, EU-tagállamok – érdeklődését a 3SI iránt.³⁴ A rendezvényen Klaus Iohannis román köztársasági elnök a régió növekvő potenciáljára mutatott rá elsősorban az infrastruktúra és az energetika terén, és közös beruházások megvalósítására ösztönözte a jelen levő feleket. Horvátország elnöke, Kolinda Grabar-Kitarović a 3SI pillérei megszilárdítása okán Közép-Európa gazdasági kohéziója megerősítésének fontosságát hangsúlyozta Európa többi részével és az USA-val. Andrzej Duda lengyel elnök szerint valamennyi országnak erőfeszítéseket kell tennie az olyan stratégiai projektek közös megvalósítása érdekében, mint az észak–déli gázfolyosó, amely a lengyelországi Świnoujście városában található LNG-betáplálót kötné össze a horvátországi Krk szigetén fekvő Adria-terminállal.³⁵ Csakúgy mint egy évvel korábban, Andrej Kiska szlovák államfő ismét az Északi Áramlat-2 gázvezetékét kritizálta, amely meglátása szerint az akkorinál még nagyobb függőséget eredményez az orosz gáztól. Helyette olyan energetikai vízió megvalósulását szorgalmazta, amely megszünteti országa keleti irányú kitettségét.³⁶ A bukaresti fórumon két dokumentumot írtak alá. Az egyik a kereskedelmi és iparkamarák hálózatáról, illetve egy üzleti tanács létrehozásáról szóló megállapodás, míg a másik egy szándéknyilatkozat volt egy befektetési alap létrehozásáról, amely pénzügyi támogatást nyújtana a közép- és kelet-európai régióban megvalósuló beruházásokhoz.³⁷

³² Three Seas Initiative (3SI) 2017.

³³ Ministarstvo Prostornoga Uredjenja, Graditeljstva i Državne Imovine (MPUDT) 2018.

³⁴ Three Seas Initiative (3SI) 2018a.

³⁵ Warsaw Institute 2018.

³⁶ EU Brief 2018.

³⁷ Three Seas Initiative (3SI) 2018b.

A negyedik csúcs – Ljubljana, 2019

A Három Tenger Kezdeményezés 2019. június 5–6-án tartott negyedik csúcstalálkozójára Szlovénia fővárosában, Ljubljanában került sor, ahol a házigazda, Borut Pahor köztársasági elnök mellett Bulgária, Horvátország, Csehország, Litvánia, Lengyelország, Románia képviseltette magát legfelső közjogi szinten.³⁸ Szlovákia nem tett így, mert az újonnan megválasztott köztársasági elnök, Zuzana Čaputová még nem foglalta el hivatalát. Beiktatására csupán néhány nappal a csúcst követően, 2019. június 15-én került sor. Pozsony részéről a Szlovéniába akkreditált nagykövet volt jelen az eseményen.³⁹ Bukaresthez hasonlóan Ljubljanában is megrendezték a csúcstalálkozót kísérő üzleti fórumot, ahol 40 ország mintegy 600 képviselője vett részt. Szlovénia miniszterelnöke, Marjan Šarec megnyitó beszédében elmondta, hogy a 3SI országai az EU területének 28%-át, lakosságának 22%-át, ugyanakkor a teljes hazai össztermék mindössze 10%-át adják. E számok önmagukban igazolják a régió összefogásának szükségességét. Šarec olyan követendő kulcsfogalmakat emelt ki, mint a konnektivitás és a kohézió, amelyek nem csupán a térség, hanem az egész EU javát szolgálják. A szlovéniai eseményen részt vett az USA energiaügyi minisztere, Rick Perry is. Ljubljanában mintegy tizenhét, a közlekedés, az energetika és a digitalizáció fejlesztését célzó programot mutattak be, köztük Szlovénia egyik legfontosabb vasúti fejlesztését, a Koper–Divača-vasútvonal második vágányát.⁴⁰

Az ötödik (virtuális) csúcs – Tallinn, 2020

A Covid–19-világjárvány kapcsán elrendelt lezárások miatt a tallinni 3SI csúcst online formátumban tartották, 2020. október 19–20-án. Az eseményre bekapcsolódott az Európai Bizottság alelnöke, Margrethe Vestager is.⁴¹ Az észtrországi székhely és a „webfórum” jelleg már önmagában előrevetítette, hogy a digitalizáció áll majd az esemény középpontjában. Észtország, mint – ahogy magukat jellemezték – a világ első digitális társadalma, bemutatta a 3SI tagjainak fejlődésére létrehozott Smart Connectivity víziót.⁴² Az átfogó koncepció célja, hogy a kulcsfontosságú infrastruktúrákba digitális elemeket integráljon, így nyitva teret az új üzleti modellek, technológiák és innovációalapú gazdasági növekedés előtt a kelet- és közép-európai térségben. A vízió széles körű megvalósulása lehetővé tenné az automatizált közúti közlekedést és az intelligens energiahálózatok kialakítását.⁴³ Erre példa az Elering Estfeed platformja, amely valós idejű energiafogyasztási adatok segítségével teszi hatékonyabbá a végfelhasználók és az energiaszolgáltatók számára az energia termelését, szállítását és felhasználását.⁴⁴ A tallinni online csúcstalálkozón elfogadott közös nyilatkozatban a résztvevők megerősítették elkötelezettségüket amellett, hogy a magánberuházások

³⁸ Three Seas Initiative (3SI) 2019.

³⁹ BAJDA 2020.

⁴⁰ Government of the Republic of Slovenia 2019.

⁴¹ JOVANOVIĆ 2020.

⁴² AmCham Estonia 2020.

⁴³ Ministry of Economic Affairs and Communications 2020.

⁴⁴ Lásd: <https://elering.ee/en/electricity-data-exchange>

erejét a jobb összekapcsoltság és a minőségi infrastruktúra fejlesztése érdekében hasznosítják, a széles körben elfogadott környezeti és társadalmi normák betartása mellett.⁴⁵ Zuzana Čaputová az európai országok közötti koordináció fontosságát hangsúlyozta, mert a világjárvány súlyosan érintette a 3SI országainak gazdaságát, továbbá biztosította a résztvevőket arról, hogy Szlovákia „minden olyan kezdeményezést támogat, amely erősíti az Európai Unió belüli összekapcsoltságot, és amely az EU elvei és politikái mentén valósul meg”.⁴⁶

A hatodik csúcs – Szófia, 2021

A Három Tenger Kezdeményezés hatodik csúcstalálkozójának Bulgária adott otthont 2021. július 8–9-én, ahol a hagyományoknak megfelelően üzleti fórumra is sor került. Szlovákia köztársasági elnöke, Zuzana Čaputová ezúttal nem vett részt az eseményen.⁴⁷ A szófiai találkozó legnagyobb mérföldköve, hogy összhangba hozta a 3SI céljait a Párizsi Megállapodással, az Európai Zöld Megállapodással, illetve a Transzeurópai Hálózatok Eszközével (Trans-European Network, TEN).⁴⁸ A közös nyilatkozatban a technológia és az innováció mellett a tudománnyal, az oktatással és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos együttműködés is szerepel. Az EU észak–déli tengelyén fennálló regionális összekapcsoltsági hiány 50%-ának 2030-ig történő felszámolása évente a 3SI-államok GDP-jének 3–8%-át emésztene fel. Ezért is kiemelkedően fontos a Három Tenger Kezdeményezés Befektetési Alapja (Three Sea Initiative Investment Fund, 3SIIF), mert társfinanszírozási mechanizmust jelent a CEE régió infrastrukturális hiányainak felszámolásában.⁴⁹

A hetedik csúcs – Riga, 2022

A Három Tenger Kezdeményezés 2022. június 20–21-én tartott hetedik csúcstalálkozójának házigazdája Lettország volt. Az eseményre nagyban rányomta bélyegét az Oroszországi Föderáció (Oroszország) által indított különleges katonai művelet, amelynek következtében a korábbi fő témák – infrastruktúra, energetika, digitalizáció – mellett hangsúlyos szerepet kapott a transzatlantizmus és Ukrajna támogatása. A rigai az első olyan csúcstalálkozó a 3SI történetében, amely már nem csupán elnöki fórum, hanem geopolitikai jelentőségű találkozó is, ahol a CEE régió katonai ellenálló képessége is kiemelt téma volt. A két terület metszeteként egyetértés született arról, hogy az energetikai infrastruktúrák összekapcsolása nemcsak gazdasági, hanem nemzeti biztonsági kérdés is. A résztvevők elítélték Oroszország agresszióját, és kinyilvánították támogatásukat Ukrajna szuverenitása és területi integritása mellett. A résztvevők többsége sürgető prioritásként tekintett az orosz energiától való

⁴⁵ Three Seas Initiative (3SI) 2020.

⁴⁶ 3SEASEU 2020.

⁴⁷ BREZÁNI 2022: 117.

⁴⁸ Three Seas Initiative (3SI) 2021.

⁴⁹ Office of the President of the Republic of Poland 2021.

függőség csökkentésére, az LNG-terminálok, a gáz interkonnektorok és az észak–dél irányú energiafolyosók építésére. A csúcs egyik legfontosabb döntése az volt, hogy Ukrajna partner státuszt kapott a 3SI-ben.⁵⁰

A nyolcadik csúcs – Bukarest, 2023

Románia 2023. szeptember 6–7-én másodszor adott otthont a 3SI csúcstalálkozójának és az üzleti fórumnak. A szervezet történetében először új taggal is bővült, ekkor jelentették be Görögország csatlakozását, míg Moldova partner-résztvevői státust kapott.⁵¹ Görögország belépésével nemcsak a részt vevő államok, hanem az érintett tengerek száma is növekedett, ráadásul az ország a 3SI egyik fő projektjének is a részese: a Via Carpatia úthálózat a litván Klaipėda városától egészen Thesszaloniki kikötőjéig terjed.⁵² A hét országon keresztülhaladó, mintegy 3000 km hosszú közlekedési folyosó több gyorsforgalmi út összekapcsolásából áll. Eredetileg 2026 körül kellett volna elkészülnie, de jelen tanulmány írásakor már 2032-es céldátumról lehet olvasni. A megvalósulás terén megfigyelhető egyik legmarkánsabb lemaradás éppen Szlovákiát érinti.⁵³

A bukaresti csúcson újfent megfogalmazták a régió gazdasági együttműködésének fokozását, és a 3SI Pénzügyi Alapjának fejlesztését. Az eseményen részt vett az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD), az Európai Beruházási Bank (European Investment Bank, EIB), a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD), a Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund, IMF) és a Világbank (World Bank, WB) is. Célul tűzték ki egy második finanszírozási mechanizmus létrehozását. Zuzana Čaputová szlovák köztársasági elnök első alkalommal vett részt személyesen a fórumon.⁵⁴ Mint fogalmazott, a „Három Tenger Kezdeményezés fő célja a szorosabb kapcsolatok kiépítése, beleértve az energetikai és a digitális kapcsolatokat. Szlovákiának ki kell használnia az autópálya-, vasút- és egyéb infrastruktúra fejlesztésének lehetőségeit.”⁵⁵

A kilencedik csúcs – Vilnius, 2024

A 3SI kilencedik csúcstalálkozójának és üzleti fórumának ismét Litvánia adott otthont, 2024. április 11–12-én. A találkozón újdonságként hatott, hogy már nem csupán a hagyományos infrastruktúra-projektek kerültek napirendre, hanem a zöldenergia és a megújuló energiaforrások szerepének növelése is.⁵⁶ Az együttműködésben részt vevők egyetértettek abban, hogy az energiaellátást már nem lehet csupán fosszilis

⁵⁰ HI LIFE 2022.

⁵¹ Notes from Poland 2023.

⁵² 3SI Research Center [é. n. b].

⁵³ STVR 2023.

⁵⁴ Zuzana Čaputová Prezidentka Slovenskej Republiky 2023.

⁵⁵ Štandard 2023.

⁵⁶ CZYŻAK–THEISEN–GRUENIG–KARDAŚ 2024.

energiahordozókra alapozni. Kiemelt szerepet kapott a geopolitika is, elsősorban az orosz–ukrán háború és az attól elválaszthatatlan energiabiztonság kérdése. A vilniusi csúcstalálkozón Szlovákiát Tomáš Taraba miniszterelnök-helyettes és környezetvédelmi miniszter képviselte, aki találkozott az ukrán elnökkel, Volodimir Zelenskijjével, és a cseh köztársasági elnökkel, Peter Pavellel is.⁵⁷

A tizedik csúcs – Varsó, 2025

A Három Tenger Kezdeményezés jubileumi tizedik csúcstalálkozóját 2025. április 28–29-én tartották Lengyelországban, a már szokásossá vált üzleti fórum kíséretében. Eredetileg a helyszín Budapest lett volna, de ez később a lengyel fővárosra módosult.⁵⁸ Az eseményen Montenegró és Albánia társult résztvevői státuszt kapott, Törökország és Spanyolország pedig stratégiai partnerként csatlakozott a kezdeményezéshez.⁵⁹ Az elfogadott jubileumi nyilatkozat politikai állásfoglalást is tartalmazott, többek között Ukrajna elkötelezett támogatását, amelyet nem minden részes állam írt alá. A nyilatkozatban felsorolták azokat a projekteket, amelyek az eltelt 10 év alatt a leg-sikeresebbnek számítottak.⁶⁰

Szlovákia projektrésztvétele

Ami a számokat illeti, jelen tanulmány írásának időpontjában Szlovákia összesen 29 3SI-projektben érdekelt: 10 közlekedési, 6 digitális és 12 energetikai besorolásúban (lásd 1. táblázat). Egyetlen projekt vegyes, digitális/energetikai besorolású (3SI térség digitalizált és fenntartható energiaszektor interoperabilitási megoldásai az energia-tárolás területén). A 29-ből hét projektben Szlovákia a javaslattevő ország, s közülük csupán kettő olyan, amely kizárólag Szlovákiára fókuszál. Érdekesség, hogy Pozsony két olyan, 2024-ben regisztrált, határon átnyúló energetikai besorolású projektnek is a része, amelynek kezdeményezője Ukrajna (közep-európai hidrogénfolyosó, valamint a Munkácsot [Mukachevo] Nagykapossal [Veľke Kapušany] összekötő 400 kV-os felsővezeték rekonstrukciója az államhatárig a kárpátaljai régióban).

1. táblázat: Szlovákia részvétele a 3SI projektjeiben

No.	Projekt	Javasló ország	Részt vevő országok	Státusz	Típus	Regisztrálás éve
1	Amber Rail Freight Corridor	Lengyelország	POL, HUN, SVK, SVN	Teljesült	Közlekedés	2018
2	Baltic – Adriatic TEN-T Core Network Corridor	Lengyelország	AUT, CZE, POL, SVK, SVN	Jelentős előrelépés	Közlekedés	2018

⁵⁷ SME 2024.

⁵⁸ SZITÁS–VARGA 2025.

⁵⁹ Daily Sabah 2025.

⁶⁰ Three Seas Initiative (3SI) 2025.

No.	Projekt	Javasló ország	Részt vevő országok	Státusz	Típus	Regisztrálás éve
3	Construction of a new road bridge over the Tisza in the Záhony area	Magyarország	HUN, ROU, SVK	Regisztrált	Közlekedés	2020
4	Construction of the 2 nd railway track between Koper and Divača	Szlovénia	AUT, CZE, POL, HUN, SVK, SVN	Jelentős előrelépés	Közlekedés	2018
5	Development of Cross-Border Network of Data Centres	Lettország	AUT, CZE, BGR, LVA, LTU, POL, HRV, EST, HUN, ROU, SVK, SVN	Regisztrált	Digitális	2020
6	Development of Cross-Border Optical Fibre Network	Lettország	AUT, CZE, BGR, LVA, LTU, POL, HRV, EST, HUN, ROU, SVK, SVN	Regisztrált	Digitális	2020
7	Development of High-Performance Computing (HPC) infrastructure, establishment and operation of HPC ecosystem in the CEE-n region	Magyarország	AUT, CZE, POL, HUN, SVK, SVN	Regisztrált	Digitális	2020
8	Digital Platform on monitoring hydrographic bases in the 3SI region	Románia	AUT, CZE, LVA, BGR, LTU, POL, HRV, EST, HUN, SVK, SVN, ROU	Jelentős előrelépés	Digitális	2018
9	Diversification of gas supply sources and integration of gas infrastructure in the Three Seas Region	Lengyelország	POL, SVK	Jelentős előrelépés	Energia	2018
10	Eastring	Szlovákia	BGR, HUN, ROU, SVK	Regisztrált	Energia	2018
11	Extraction of unconventional gas	Magyarország	AUT, HUN, ROU, SVK	Regisztrált	Energia	2020
12	FAIRway Danube	Románia	AUT, BGR, HRV, HUN, ROU, SVK	Teljesült	Közlekedés	2018
13	Fuergy – Optimization of Energy Cost of Large Industrial Units	Szlovákia	CZE, POL, SVK	Regisztrált	Energia	2021

No.	Projekt	Javasló ország	Részt vevő országok	Státusz	Típus	Regisztrálás éve
14	GridStor – Lead-Sodium Battery	Szlovákia	CZE, SVK	Regisztrált	Energia	2021
15	Improvement of railway links between main Polish cities and neighbouring countries	Lengyelország	CZE, POL, SVK	Jelentett tevékenység	Közlekedés	2020
16	InoBat	Szlovákia	CZE, HUN, SVK	Regisztrált	Energia	2021
17	Interoperability solutions for a digitized and sustainable energy sector in the 3SI area in the field of energy storage	Románia	AUT, CZE, BGR, POL, HRV, HUN, SVK, ROU	Jelentett tevékenység		2018
18	North-South Gas Corridor – Expansion of existing capacity between Hungary and Slovakia	Magyarország	AUT, CZE, POL, HRV, HUN, ROU, SVK	Regisztrált	Energia	2020
19	PWenergy – Geo-thermal Power Plant Presov	Szlovákia	SVK	Regisztrált	Energia	2021
20	PWenergy Pilot Project – Geothermal Power Plant Ziar nad Hronom	Szlovákia	SVK	Regisztrált	Energia	2021
21	ROHU – Second Phase	Magyarország	AUT, HUN, ROU, SVK, SVN	Regisztrált	Energia	2020
22	Rail-2-Sea	Románia	POL, HUN, ROU, SVK	Jelentős előrelépés	Közlekedés	2018
23	Reconstruction of the overhead line (OHL) 400 kV Mukachevo–Veľké Kapušany section from SS 400 kV Mukachevo to the state border in Zakarpattia region	Ukrajna	SVK, UKR	Regisztrált	Energia	2024
24	The 3 Seas Digital Highway	Lengyelország	AUT, CZE, LVA, BGR, LTU, POL, HRV, EST, HUN, ROU, SVK, SVN	Regisztrált	Digitális	2018

No.	Projekt	Javasló ország	Részt vevő országok	Státusz	Típus	Regisztrálás éve
25	The Central European Hydrogen Corridor	Ukrajna	CZE, SVK, UKR	Regisztrált	Energia	2024
26	Transportation stock exchange in the 3SI region	Románia	AUT, CZE, LVA, BGR, LTU, POL, HRV, EST, HUN, ROU, SVK, SVN	Jelentős előrelépés	Digitális	2018
27	Via Carpatia	Lengyelország	BGR, LTU, POL, HRV, GRC, HUN, ROU, SVK	Jelentett tevékenység	Közlekedés	2018
28	Via Carpatia	Románia	BGR, LTU, POL, GRC, HUN, ROU, SVK	Jelentős előrelépés	Közlekedés	2020
29	Via Carpatia R4 Expressway	Szlovákia	POL, HUN, SVK	Regisztrált	Közlekedés	2021

Megjegyzés: Ausztria – AUT, Csehország – CZE, Bulgária – BGR, Lettország – LVA, Litvánia – LTU, Lengyelország – POL, Horvátország – HRV, Észtország – EST, Magyarország – HUN, Románia – ROU, Szlovákia – SVK, Szlovénia – SVN, Ukrajna – UKR

Forrás: a szerző szerkesztése

Összefoglalás

Tanulmányunkkal kísérletet tettünk arra, hogy bemutassuk a Három Tenger Kezdeményezést, s ezen belül kiemelt fókusszal vizsgáljuk a Szlovák Köztársaságnak e szervezetben játszott szerepét. Megállapítottuk, hogy az alapvetően a kelet- és közép-európai régió fejlesztését és prosperitását előmozdítani szándékozó elnöki fórum a fennállása óta eltelt egy évtized alatt jelentős átalakuláson és bővülésen ment keresztül. A kezdetben megfogalmazott céljait – a térség infrastruktúrájának fejlesztése, energetikai hálózatainak észak–dél irányú összekötése és a digitalizáció – nem adta fel, viszont új prioritásokkal – geopolitikai szerepvállalás, katonai biztonság megteremtése, duális infrastruktúra kiépítése – egészítette ki. A projektben kezdetben részt vevő országok létszáma Görögország csatlakozásával tizenháromra bővült, s a partnerek és együttműködő felek köre is jelentős mértékben nőtt.

A bevezető részt követően rövid kitekintőben ismertettük a szlovák gazdaság és infrastruktúra jelenlegi helyzetét. Megállapítottuk, hogy annak ellenére, hogy az ország világszinten is gépjárműgyártó nagyhatalomnak számít, az infrastrukturális állapota hiányosságokkal küzd. Ez legszembevetőbben a gyorsforgalmi úthálózat nem összefüggő voltában és a vasúti közlekedés infrastruktúrájának fejletlenségében – számos helyen csupán egy vágány megléte, elektrifikáció hiánya, alacsony megengedett sebesség – érhető tetten. Rámutattunk arra, hogy az ország számára a 3SI-ben való aktív részvétel milyen előnyökkel jár, hiszen annak már ismertetett elsődleges

célkitűzései nagymértékben korrelálnak Pozsony igényeivel és érdekeivel. Szlovákia ugyan nem rendelkezik tengerparttal, de stratégiai fekvése miatt a kezdeményezés megvalósítása nélküle csak jelentős és drága kompromisszumok árán képzelhető el.

A felsorolt előnyök és várható haszon ellenére Szlovákia kezdeti részvétele a projektben erőltetett volt, szerepköre sokkal inkább megfigyelő, mint kezdeményező jellegűnek számított. Az ország nyilvánvalóan nem akart kimaradni a kezdeményezésből, ugyanakkor bizonytalansággal is tekintett arra. Köztársasági elnöki szinten Pozsony alig képviseltette magát, ugyanakkor ennek oka az is lehet, hogy hosszú éveken át konfliktusokkal terhelt volt az államfő és a kormányfő kapcsolata. Ugyanakkor az utóbbi években az ország szerepvállalása megnőtt, s 29 olyan projekt fut 3SI-keretben jelenleg, amelyekben az ország érintett, közülük hétnek Szlovákia a kezdeményezője. Tekintve, hogy napjainkban a viszony az államfő és kormányfő között sokkal jobbnak számít, mint a korábbi években ez jellemző volt, továbbá, hogy ma a legfőbb közjogi méltóság az a Peter Pellegrini, aki többször részt vett még miniszterelnök-helyettesként e kezdeményezés csúcstalálkozóin, feltételezhető, hogy az állam aktivitása a 3SI-ben a jövőben még fokozódni fog.

Az elmúlt évtized alatt a Három Tenger Kezdeményezés komoly rangot vívott ki magának a nemzetközi társulások sorában. Az alapítóinak azon szándéka, hogy a kelet- és közép-európai régió államfőit közelebb hozza egymáshoz, s számukra egy professzionális szakmai fórumot biztosítson, jelentősen meghaladottá vált, hiszen napjainkban a 3SI egy olyan társulás, amely nem csupán Európa, hanem a világ több pontján rendelkezik partnerekkel. Projektjei jelentősek, és érdemben járulnak hozzá a régió növekedéséhez és felzárkózásához. Az eddigiekből úgy tűnik, hogy amennyiben az együttműködés lendülete fennmarad, úgy a következő évtizedben még markánsabb eredményeket érhet el.

Felhasznált irodalom

- 3SEASEU (2020): Three Seas Virtual Summit, the Presidents' Virtual Panel. *YouTube*, 2020. október 19. Online: <https://youtu.be/uyINTOGbSwk?t=953>
- 3SI Research Center é. n. a.: *Summit in Dubrovnik*. Online: <https://3si.politic.edu.pl/summit-in-dubrovnik/>
- 3SI Research Center é. n. b.: *Via Carpathia*. Online: <https://3si.politic.edu.pl/via-carpathia/>
- AmCham Estonia (2020): *3 Seas Business Summit 2020*. Online: <https://amcham.ee/events/3-seas-business-summit-2020/>
- BAJDA, Piotr (2020): *The Three Seas Initiative at the End of 2020 in Statu Nascendi*. Warsaw: Collegium Interethnicum. Online: www.academia.edu/44870371/The_Three_Seas_Initiative_at_the_end_of_2020_in_statu_nascendi
- Bratislava Airport (2026): Wizz Air zvyšuje frekvenciu letov na trase Bratislava – Košice na 13 letov týždenne. *Bratislava Airport*, 2026. január 22. Online: www.bts.aero/o-letisku/press/tlacove-spravy/wizz-air-zvysuje-frekvenciu-letov-na-trase-bratislava-kosice-na-13-letov-tyzdenne/

- BREŽÁNI, Peter szerk. (2022): *Yearbook of Slovakia's Foreign Policy*. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association. Online: <https://tinyurl.com/y2kptz6p>
- CEIC [é. n.]: *Slovakia Motor Vehicle Production, 1997–2025*. Online: www.ceicdata.com/en/indicator/slovakia/motor-vehicle-production
- CZYŻAK, Paweł – THEISEN, Nolan – GRUENIG, Max – KARDAŚ, Szymon (2024): *Electrifying the Three Seas: Why the Three Seas Initiative Should Pivot Towards Clean Energy and Power Grids*. Online: www.e3g.org/wp-content/uploads/Electrifying-the-Three-Seas-1.pdf
- Daily Sabah (2025): Türkiye, Spain join Three Seas Initiative as Strategic Partners. *Daily Sabah*, 2025. április 30. Online: www.dailysabah.com/business/economy/turkiye-spain-join-three-seas-initiative-as-strategic-partners
- EU Brief (2018): Kiska na summite Trojmoria kritizoval plynovod Nord Stream 2. *EuBrief*, 2018. szeptember 18. Online: <https://euractiv.sk/section/energetika/news/kiska-na-summite-trojmoria-kritizoval-plynovod-nord-stream-2>
- Európai Központi Bank [é. n.]: *Gazdasági és Monetáris Unió*. Online: www.ecb.europa.eu/ecb/history-arts-culture/history/emu/html/index.hu.html
- GERTLER, Pavel – MARTIN, Reiner – ZEMAN, Juraj (2023): *The Economic Benefits of Slovakia's EU Membership*. Národná Banka Slovenska Policy Brief No. 7. Online: <https://nbs.sk/en/news/the-economic-benefits-of-slovakias-eu-membership-policy-briefs/>
- Government of the Republic of Slovenia (2019): *Prime Minister Opens Three Seas Initiative Business Forum*. Online: www.gov.si/en/news/2019-06-05-prime-minister-opens-three-seas-initiative-business-forum
- HI LIFE (2022): *Three Seas Summit and Business Forum – Riga 2022*. Online: www.hilife.bg/events-/three-seas-summit-and-business-forum-riga-2022
- JANCURA, Vladimír (2022): Nekonečný príbeh jednej autostrády. *Pravda.sk*, 2022. február 10. Online: <https://zurnal.pravda.sk/neznama-historia/clanok/616364-ne-konecny-pribeh-jednej-autostrady/>
- JOVANOVIĆ, Mihajlo (2020): The Three Seas Initiative Summit in Tallinn. *PISM*, 2020. október 21. Online: https://pism.pl/publications/The_Three_Seas_Initiative_Summit_in_Tallinn
- Kancelária Prezidenta Slovenskej Republiky (2017): *Kiska: Iniciatíva Trojmoria je o silnejšej Európskej únii*. 2017. július 6. Online: www.prezident.sk/article/kiska-iniciativa-trojmoria-je-o-silnejsej-europskej-unii/
- Központi Statisztikai Hivatal [é. n.]: *Az autópályák hossza országonként (2005–2023)*. Online: www.ksh.hu/stadat_files/sza/hu/sza0047.html
- Ministarstvo Prostornoga Uređenja, Graditeljstva i Državne Imovine (MPUDT) (2018): *Održan treći summit Inicijative triju mora*. 2018. szeptember 19. Online: <https://mpudt.gov.hr/arhiva-rdd/glavni-izbornik/vijesti-28393/održan-treci-summit-inicijative-triju-mora/28572?lang=sk>
- Ministerstvo Investícií, Regionálneho Rozvoja a Informatizácie SR (2016): *Pellegrini v Chorvátsku na Dubrovnik Forum 2016*. 2016. augusztus 25. Online: <https://mirri.gov.sk/aktuality/podpredsednicka-vlady/pellegrini-v-chorvatsku-na-dubrovnik-forum-2016/>

- Ministerstvo Investícií, Regionálneho Rozvoja a Informatizácie SR (MIRRI) (2017): *Slovensko v rámci iniciatívy Trojmorja zohráva kľúčovú úlohu*. 2017. július 6. Online: <https://mirri.gov.sk/aktuality/informatizacia/slovensko-v-ramci-iniciativy-trojmorja-zohrava-klucovu-ulohu/>
- Ministry of Economic Affairs and Communications (2020): *Estonia Introduces a Vision to Create a Smart Connectivity Area from Tallinn to Split*. Online: www.mkm.ee/en/news/estonia-introduces-vision-create-smart-connectivity-area-tallinn-split
- Ministry of Foreign and European Affairs of the Republic of Croatia (2016): *Dubrovnik Forum 2016 – Draft Program*. Online: <https://mvep.gov.hr/UserDocsImages/files/file/2016/1608222-dubrovnik-forum-draft-program.pdf>
- MOGILEVSKAIA, Anna – MIHALKOVÁ, Henrieta (2024): Z Bratislavy do Košíc za hodinu a letenka za cenu lístka na vlak? Kedy začne lietať štátom podporovaný spoj. *Pravda.sk*, 2024. október 21. Online: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/727745-z-bratislavy-do-kosic-za-hodinu-a-letenka-za-cenu-listka-na-vlak-ke-dy-zacne-lietat-statom-podporovany-spoj/>
- Národná Diaľničná Spoločnosť (NDS) [é. n.]: *Diaľničná sieť Slovenskej republiky*. Online: <https://ndsas.sk/stavby/dialnicna-siet>
- Notes from Poland (2023): Greece Becomes 13th Member of Three Seas Initiative on EU's Eastern Flank. *Notes from Poland*, 2023. september 7. Online: <https://notesfrompoland.com/2023/09/07/greece-becomes-13th-member-of-three-seas-initiative-on-eus-eastern-flank/>
- Office of the President of the Republic of Poland (2021): *Joint Declaration of the Sixth Summit of the Three Seas Initiative*. Online: www.president.pl/archives/andrzej-duda/news/joint-declaration-of-the-sixth-summit-of-the-three-seas-initiative,37209
- PISÁROVÁ, Martina (2004): Linden: Slovakia is the 'Tatra Tiger'. *The Slovak Spectator*, 2004. január 26. Online: <https://spectator.sme.sk/politics-and-society/c/linden-slovakia-is-the-tatra-tiger>
- SARIO (2025): *Automobilový priemysel*. Online: www.sario.sk/sk/investujte-na-slovensku/sektorove-regionalne-prehlady/automobilovy-priemysel
- SEDLÁŘÍK, Emil (2026): 2,8 milióna prepravených cestujúcich na trati Bratislava–Komárno 2,896 milióna cestujúcich, nárast bol o 27,4 %. *Leo Express*, 2026. február 12. Online: www.leoexpress.com/sk/o-nas/media/2-8-miliona-prepravenych-cestujucich-na-trati-bratislava-komarno
- SME (2024): Taraba sa vo Vilniuse stretol so Zelenským, českého prezidenta pozval na návštevu. *SME*, 2024. apríl 12. Online: <https://domov.sme.sk/c/23315376/taraba-sa-vo-vilniuse-stretol-so-zelenskym-ceskeho-prezidenta-pozval-na-navstevu.html>
- SME Svet (2010): Vznik, činnosť a bankrot leteckej spoločnosti SkyEurope. *SME Svet*, 2010. augusztus 31. Online: www.sme.sk/svet/c/vznik-cinnost-a-bankrot-leteckej-spolocnosti-skyeurope
- Štandard (2023): Prezidentka po samite Trojmorja: SR musí využiť možnosti na zlepšenie diaľnic. *Štandard*, 2023. september 6. Online: <https://standard.sk/431885/prezidentka-po-samite-trojmorja-sr-musi-vyuzit-moznosti-na-zlepsenie-dialnic>

- Statista [é. n.]: *Gross Domestic Product (GDP) per Capita in Purchasing Power Standards (PPS) in Slovakia From 2005 To 2017*. Online: www.statista.com/statistics/691475/gross-domestic-product-per-capita-in-pps-slovakia/
- STVR (2023): *Via Carpathia Becomes a Priority*. STVR, 2023. június 23. Online: <https://enrsi.stvr.sk/articles/topical-issue/330226/via-carpathia-becomes-a-priority>
- SZÍTÁS, Péter – VARGA, Virág (2025): *Bridging the North-South Gap: Hungary's Strategic Engagement in the Three Seas Initiative*. Budapest: Danube Institute. Online: <https://danubeinstitute.hu/api/v1/companies/381/files/5625086/download>
- Three Seas Initiative (3SI) (2017): *The Second Summit of the Three Seas Initiative: Joint Declaration (Warsaw, 6–7 June 2017)*. Online: <https://3si.politic.edu.pl/the-second-summit-of-the-three-seas-initiative-joint-declaration-warsaw-6-7-june-2017/>
- Three Seas Initiative (3SI) (2018a): *2018 Bucharest Summit*. Online: <http://three-seas.eu/2018-summit/>
- Three Seas Initiative (3SI) (2018b): *Joint Declaration of the Third Summit of the Three Seas Initiative (Bucharest, 17–18 September 2018)*. Online: <http://three-seas.eu/wp-content/uploads/2018/09/BUCHAREST-SUMMIT-JOINT-DECLARATION.pdf>
- Three Seas Initiative (3SI) (2019): *Summit in Ljubljana*. 2019. június 6. Online: <https://3si.politic.edu.pl/summit-in-ljubljana/>
- Three Seas Initiative (3SI) (2020): *Joint Statement*. Tallinn, 2020. október 19. Online: <https://media.voog.com/0000/0046/4166/files/FINAL%20Three%20Seas%20Joint%20Statement.pdf>
- Three Seas Initiative (3SI) (2021): *Summit in Sofia*. 2021. július 9. Online: <https://3si.politic.edu.pl/summit-in-sofia/>
- Three Seas Initiative (3SI) (2025): *Joint Declaration of the Tenth Summit of the Three Seas Initiative*. Online: https://media.voog.com/0000/0046/4166/files/Joint%20Declaration_2025.pdf
- TILLES, Daniel (2023): *Greece Becomes 13th Member of Three Seas Initiative on EU's Eastern Flank*. *Notes from Poland*, 2023. szeptember 7. Online: <https://notes-frompoland.com/2023/09/07/greece-becomes-13th-member-of-three-seas-initiative-on-eus-eastern-flank/>
- Úrad Vlady Slovenskej Republiky [é. n.]: *História vlád SR*. Online: [www.vlada.gov.sk/vlada-sr/historia-vlad-sr/](http://vlada-sr/historia-vlad-sr/)
- VOLVO (2025): *Volvo Cars Plans to Build Polestar 7 at Kosice, Slovakia Plant*. Volvo, 2025. július 3. Online: www.volvocars.com/intl/media/press-releases/2DA-E6B3F2FD59CCD/
- Warsaw Institute (2018): *Three Seas Initiative Business Forum – Bucharest, 2018*. 2018. szeptember 27. Online: <https://warsawinstitute.org/three-seas-initiative-business-forum-bucharest-2018/>
- WILCZEK, Julita (2023): *Outcomes of the 2023 Bucharest Three Seas Initiative Summit*. *Institute of New Europe (INE)*, 2023. szeptember 13. Online: <https://ine.org.pl/en/outcomes-of-the-2023-bucharest-three-seas-initiative-summit>
- Železnice Slovenskej Republiky (ŽSR) [é. n.]: *Mapa siete Železníc Slovenskej republiky*. Online: www.zssk.sk/wp-content/uploads/2020/03/%C5%BDelezni%C4%8D-n%C3%A1-mapa-Slovenskej-republiky.pdf

- Železnice Slovenskej Republiky (ŽSR) (2025): *Výročná správa Železničnej spoločnosti Slovensko, a. s. za rok 2024*. Bratislava. Online: www.zssk.sk/wp-content/uploads/2025/08/VYROCNA-SPRAVA-2024.pdf
- Zuzana Čaputová Prezidentka Slovenskej Republiky (2023): *Prezidentka sa zúčastnila na samite lídrov Iniciatívy Trojmoría*. Online: <https://archiv.prezident.sk/zuzana-caputova/article/prezidentka-sa-zucastnila-na-samite-lidrov-iniciativy-trojmoría>

Szvercsek Dávid¹

Az egyházi és katonai ünnepek szerepe a közösségi önazonosság formálásában a Horthy-korszakban

The Role of Religious and Military Holidays in Shaping Community Identity during the Horthy Era

Absztrakt

A tanulmány a Horthy-korszak egyházi és katonai ünnepeit vizsgálja a trianoni békeszerződés által kiváltott nemzeti trauma kontextusában, arra keresve választ, miként járultak hozzá az egyházi rítusok, valamint a katonai ünnepek és megemlékezések a kollektív önazonosság újraformálásához. A trianoni békediktátum miatt bekövetkező drasztikus területi és demográfiai veszteségek, amelyek különös mértékben sújtották az egyházi intézményrendszer és a fegyveres erők szervezetét, olyan válsághelyzetet teremtettek, amelyben a nemzeti identitás újraértelmezése elkerülhetetlenné vált. Vizsgálatom tárgya, hogy milyen formán kapcsolódtak össze a történelmi egyházak liturgikus ünnepei és a haderőhöz kötődő hivatalos katonai ceremóniák, s miként adtak közös, „keresztény–nemzeti” értelmezési keretet a trianoni veszteségnek. A tanulmány megállapítása, hogy az egyházi és katonai rítusok nem pusztán a trauma emlékezetét tartották fenn, hanem a közösségi áldozatvállalás, a hősiesség és a revíziós remény hangsúlyozásán keresztül meghatározó szerepet játszottak a Horthy-korszak nemzeti önképének és kollektív önazonosságának formálásában.

Kulcsszavak: Trianon, Horthy-korszak, egyházi ünnepek, katonai emlékűnnepségek, közösségi önazonosság, keresztény–nemzeti identitás

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: szvercsek.david@gmail.com

Abstract

This study examines the religious and military holidays during the Horthy Era in the context of the national trauma triggered by the Treaty of Trianon, seeking to answer how religious rites, military holidays and commemorations contributed to the reshaping of the collective identity. The drastic territorial and demographic losses resulting from the Treaty of Trianon, which particularly affected the organisational structures of the church and the armed forces, created a crisis in which a reinterpretation of national identity became inevitable. The analysis shows that the liturgical feasts of the historical churches and official military ceremonies associated with the army were intertwined, and how they provided a shared "Christian-national" interpretive framework for the losses of Trianon. The study states that church and military rites did not merely preserve the memory of the trauma, but played a decisive role in shaping the national self-image and collective identity of the Horthy era through their emphasis on communal sacrifice, heroism, and the hope for revision.

Keywords: Trianon, the Horthy Era, religious holidays, military commemorations, community identity, Christian-national identity

Bevezetés

A trianoni békeszerződés a 20. századi magyar történelem egyik alapvető politikai és társadalmi fordulópontja, amelyhez a hazai történetírás és a közgondolkodás egyaránt a „nemzeti trauma” fogalmát kapcsolja.² A döntés miatt bekövetkező demográfiai változások nem csupán az államjogi berendezkedést alakították át, hanem a történelmi Magyarország önmagáról alkotott képét és a „csonka ország” tapasztalatát emelték a kollektív önazonosság egyik meghatározó elemévé.³ Azok az elemzések, amelyek Trianont választott traumaként írják le, arra mutatnak rá, hogy az országvesztés értelmezése a 20. század folyamán nem lezárt eseménytörténetként, hanem generációkon átívelő, narratív és szimbolikus újrajátszásként van jelen, különösen a politikai diskurzusban.⁴ Olyan értelmezések is születtek, amelyek a Trianonhoz kapcsolódó „tragikus fordulatot” a magyar múlt egészét érintő értelmezési átrendeződésként ragadják meg.⁵

A trauma nem kizárólag a történetelbeszélés és a sajtónyelv szintjén érzékelhető, hanem közvetlenül érinti azokat az intézményi alrendszereket is, amelyek a magyar társadalom önazonosságának kiemelt hordozóiként működtek. A történelmi egyházak esetében a határváltozások és az erre adott egyházi válaszok együttesen alakították át az egyházi igazgatást: egyházmegyék és plébániák szakadtak szét, új joghatósági viszonyok jöttek létre, ami a hívek lokális és nemzeti kötődéseit egyaránt érintette.⁶ A fegyveres erőkre vonatkozó rendelkezések – a hadsereg létszámának korlátozása

² Kovács 2015: 82–84.

³ Kovács 2015: 85–88.

⁴ ILG 2022: 25–34.

⁵ ILG 2022: 35–40.

⁶ Ujházi 2020: 457–463.

és a fegyverzeti tilalmak – azt eredményezték, hogy a magyar katona korábban kialakult önképe és társadalmi szerepe módosult, miközben a haderő a szuverenitás és a revíziós remény kiemelt szimbóluma maradt.⁷ Mindez abba az irányba mutat, hogy Trianon nem pusztán egy emlékezetpolitikai hivatkozási pont, hanem az egyházi és a katonai „hivatásrend” identitását is alapvetően érintő történelmi törésvonal.

Emiatt különös jelentőségre tettek szert azok a rituális formák, amelyek a veszteség, az áldozathozatal és a jövőre irányuló remény közös kereteinek kijelölésében játszottak szerepet.⁸ Az egyházi ünnepek, engesztelő szertartások és emlékek, valamint a katonai jellegű emlékünnepek, díszszemlék és emlékműavatások olyan ismétlődő, normatív módon szabályozott cselekvéssorokat alkottak, amelyekben a közösség saját helyzetét egy „keresztény–nemzeti” értelmezési horizontba ágyazva jelenítette meg.⁹ Az emlékezet- és identitáskutatás eredményei arra utalnak, hogy a traumatikus múlt ilyen típusú rituális megjelenítése nem pusztán a múltra vonatkozó tudást rögzíti, hanem a jelenben is alakítja a csoportthatárokról, a közösségi felelősségről és a jövőre irányuló kollektív várakozásokról alkotott képet.¹⁰ E jelenség értelmezéséhez Victor Turner rítuselmélete kínál hasznos fogalmi kiindulópontot. Turner rámutat, hogy bizonyos ünnepi alkalmak nem csupán emlékezést szolgálnak, hanem átmeneti állapotot hoznak létre a közösség számára. Ilyenkor a résztvevők egy időre kilépnek a hétköznapi megszokott keretei közül, közösen gondolják végig saját helyzetüket és múltjukat. Ezt a „küszöbhelyzetet” nevezi átmeneti állapotnak (*liminalitásnak*), az itt megélt, a mindennapi különbségeken részben felülemelkedő összetartozásélményt pedig sajátos közösségi tapasztalatként (*communitasként*) írja le.¹¹

A Horthy-korszak egyházi és katonai ünnepei ebből a szempontból kettős jellegűek: formájukban megőrzik az egyházi és katonai rend hierarchikus sajátosságait, de tartalmukban és üzenetükben olyan közös „keresztény–nemzeti” térként jelennek meg, amelyben a résztvevők rangtól és felekezettől függetlenül a nemzeti veszteség, az áldozatvállalás és a jövőre irányuló remény közös hordozóiként jelennek meg. Turner fogalmai nem a hierarchiák eltűnésére utalnak, hanem arra a folyamatra, amelyben e rítusok ideiglenesen a közös hovatartozás élményét emelik a különbségek fölé, és ezáltal járulnak hozzá a kollektív önazonosság újrafogalmazásához. Jelen tanulmány ebből a szintetizáló perspektívából vizsgálja a Horthy-korszak egyházi és katonai ünnepeit, arra keresve választ, miként járultak hozzá e rítusok a kollektív önazonosság formálásához a trianoni trauma által meghatározott történelmi közegben.

A trianoni békediktátum hatása az egyházakra és a magyar királyi honvédségre

A trianoni békediktátum következményei nem korlátozódtak az állami szuverenitás és a területi integritás kérdéseire, hanem mélyrehatóan érintették a magyar társadalom

⁷ TURBUCZ 2023: 70.

⁸ ILG 2021.

⁹ TURBUCZ 2023: 71–72.

¹⁰ FEISCHMIDT 2020.

¹¹ TURNER 1969: 94–105.

intézményi és szimbolikus struktúráit is. Különösen érzékenyen reagáltak ezekre a változásokra azok az intézmények, amelyek a kollektív identitás hordozóiként működtek. Az egyházak és a honvédség eltérő módon, de hasonló intenzitással váltak a veszteségélmény feldolgozásának tereivé. A következőkben e két intézményi szféra átalakulásának főbb vonásait mutatom be.

Az egyházi struktúrák szétesése és a magyar egyházi identitás átalakulása Trianon után

A trianoni békerendszer az egyházi struktúrákat ugyanúgy szétbontotta, mint az állami közigazgatást, egységes egyházmegyék és egyházkerületek kerültek egyszerre több állam fennhatósága alá.¹² A katolikus egyház latin rítusú egyházmegyéinek jelentős része teljesen vagy részben az utódállamok területére esett, ez a püspöki joghatóság, a plébániák és az egyházi intézmények helyzete szempontjából is tartós bizonytalanságot okozott,¹³ a hívők számára érzékelhető veszteségélmény mellett.¹⁴ Az új határok sok esetben úgy vágtak ketté egyházmegyét, hogy a püspöki székhely és a hívek számottevő része eltérő országokba került, így az egyházkormányzatot hosszú ideig ideiglenes, átmeneti megoldások – különféle apostoli kormányzóságok és adminisztratívurák – tartották össze.¹⁵ A Szentszéknek mindezt úgy kellett kezelnie, hogy egyszerre vegye figyelembe az utódállamok politikai elvárásait, valamint a lelkipásztori szempontokat, ami a Kárpát-medence egészében bonyolult, sokszor nehezen áttekinthető egyházzogi konstrukciók kialakulásához vezetett.¹⁶

A református egyház egyszerre szembesült a területi széteséssel és azzal a dilemmával: hogyan őrizheti meg mégis a Kárpát-medencei reformátusság egységének gondolatát. Az addigi, több egyházkerületre épülő szervezeti rend felbomlása a „magyar reformátusság” történetileg kialakult önképét is válságba sodorta.¹⁷ A felvidéki református közösségekben az 1918–1923 közötti időszakot sokan bibliai „fogságként” élték meg, és prédikációikban a babiloni vizek mellől hazatérő nép képeivel értelmezték saját kisebbségi helyzetüket.¹⁸ A délvidéki esettanulmányok ehhez azt teszik hozzá, hogy a határváltozások gyakran személyi konfliktusokkal kísért egyházszakadási folyamatokat is elindítottak.¹⁹ A református értelmezésekben ezért Trianon egyszerre jelentett szervezeti összeomlást és olyan „negatív alapélményt”, amelyre ráépülhetett az egységes magyar református nemzetegyház gondolata, immár több állam keretei között. Református zsinati viták, emlékünnepek és sajtóviták ennek a kettős tapasztalatnak – szétszakítottság és egységkeresés – a nyilvános, teológiai nyelven megfogalmazott szinterei lettek.

¹² ZOMBORI 2022: 9–12.

¹³ STYAHULA 2022: 15–22.

¹⁴ UJHÁZI 2020: 258.

¹⁵ BEKE 2005.

¹⁶ UJHÁZI 2020: 458–459; 471.

¹⁷ Vö. HÖRCSIK 2022.

¹⁸ Vö. SOMOGYI 2022.

¹⁹ Vö. OROSZ 2022.

Az evangélikus egyház is súlyos szervezeti és anyagi válsággal szembesült, mivel a határváltozások esetükben is híveket, lelkészeket és intézményeket szakítottak ki a korábbi keretből. A vezetés egyszerre próbálta megőrizni a jogi és liturgikus folytonosságot, újraszervezni azokat a gyülekezeti struktúrákat, amelyek egy részét immár idegen államok fennhatósága határozta meg.²⁰ A felvidéki magyar evangélikus közösségek helyzetét az tette különösen feszültté, hogy a kisebbségi lét és az erős magyar nemzeti elköteleződés egyszerre volt jelen, ezért a magyar nyelvű istentisztelet, az egyházi egyesületek és az iskolahálózat fenntartása a közösségi önazonosság kulcskérdésévé vált.²¹ Erdélyben az új román állami keretek közé szorult evangélikus gyülekezetek belső átszervezésekkel és új egyházkormányzati formák kialakításával próbálták összeegyeztetni az alkalmazkodást a magyar és szász hagyományokhoz való ragaszkodással.²² A magyarországi, felvidéki és erdélyi közösségeknek úgy kellett alkalmazkodniuk három különböző utódállam jogrendjéhez, hogy közben a magyar nyelvű istentiszteletet, az iskolákat és az egyházi egyesületeket az önazonosság hordozóiként tartásuk fenn. Az evangélikus sajtó, az egyházkormányzati viták és a nemzeti emléknapokhoz kapcsolódó istentiszteletek ennek a kettős tapasztalatnak lettek a nyilvános fórumai, ahol – a reformátusokhoz hasonlóan – a szétszakítottság élményét a „hűséges maradék” és az Istenre bízott jövő teológiai nyelven fogalmazták újra.

A békeszerződés következtében a katolikus, református és evangélikus közösségek mindegyikének újra kellett gondolnia viszonyát az államhoz, a nemzethez és a saját intézményi kereteihez, miközben a határváltozások a mindennapi vallásgyakorlatot is átszabták. Az egyházi kezdeményezések – az új egyházmegyei beosztásoktól a pásztorleveleken át az engesztelő ünnepekig – ennek a válságnak a kezelésére adtak válaszokat, és egyúttal olyan rituális tereket hoztak létre, ahol a veszteségélmény a hűség, a bűnbánat és a megmaradás reményének nyelvére volt megfogalmazható. Ebben az összefüggésben válik érthetővé, hogy a militarista kultusz és a katonai emlékezet nem elszigetelt jelenség, hanem ugyanannak a trianoni traumának a másik, világi-állami nyelven megfogalmazott feldolgozási módja.

A trianoni korlátozások és a Magyar Királyi Honvédség konnotációjának felértékelődése a Horthy-korszakban

A trianoni békediktátum katonai rendelkezései a magyar államot tartósan a térség egyik leggyengébb fegyveres erejű szereplőjévé tették, ugyanakkor a Magyar Királyi Honvédség a két világháború között fokozatosan a nemzeti önkép egyik kitüntetett hordozójává vált. A haderő strukturális gyengesége és a honvédség közéleti láthatóságának növekedése közötti feszültség a korszak egészében meghatározta azt a keretet, amelyben a „magyar katona” alakja a közgondolkodásban megjelent.

A békeszerződés részletesen meghatározta a magyar haderő megengedett létszámát és szervezetét. A rendelkezések 35 ezer főben állapították meg a maximális létszámot, megtiltották az általános hadkötelezettséget, szűk keretek közé szorították

²⁰ CSERMELYI 2022.

²¹ CZENTHE 2022: 77–99.

²² ULAKCSAI 2022.

a vezérkari szervezet működését, és jelentősen korlátozták a modern hadviseléshez szükséges nehézfegyverzet birtoklását. Az így létrejött haderő a nagyhatalmi viszonyokhoz képest kis méretű, szűk mozgásterű fegyveres erővé vált, amelynek elsődleges funkciója a belső rend fenntartása és a határőrizet volt. A katonai erő klasszikus szuverenitásgarantáló szerepe e feltételek mellett csak – legjobb esetben is – korlátozottan érvényesülhetett.²³

A rendelkezések által engedélyezett haderő a megváltozott országhatárok védelmére sem volt alkalmas. A határvonalak hossza, az ország földrajzi helyzete és a környező államok haderejének nagysága mellett a magyar fegyveres erő – és hadiipar – jelentős, rövid távon behozhatatlan hátrányban volt, ami tartós katonai kiszolgáltatottságot eredményezett. Ezen állapot és a történeti Magyarország szétesésének élménye szorosán összekapcsolódott a korszak közgondolkodásában, és a honvédséget a veszteség tapasztalatának egyik jelképes hordozójává tette.²⁴

A honvédség szervezetén belül ugyanakkor viszonylag korán megjelentek azok a törekvések, amelyek a békediktátum által kijelölt keretek között igyekeztek fenntartani a katonai szakértelem és a szervezeti folytonosság bizonyos szintjét. A tisztikar belső kohéziójának erősítésére, a kiképzési rendszer korszerűsítésére és a személyi állomány különböző formájú „rejtésére” irányuló megoldások – így például a létszám feletti állomány fenntartása vagy az állomány egy részének más tárcák kötelékébe sorolása – egy olyan szakmai mag fennmaradását szolgálták, amely kedvező nemzetközi fordulat esetén a haderő gyors bővítésének alapja lehetett.²⁵

Ezek a szervezeti és személyzeti folyamatok döntően a katonai szakigazgatás és a hadvezetés belső szférájában zajlottak, a társadalom szélesebb rétegei számára kevéssé voltak érzékelhetők. A közvélemény elsősorban a honvédség nyilvános, ünnepi megjelenési formáival találkozott; a haderő jelenléte az állami ceremóniákon, megemlékezéseken és különböző közösségi alkalmakon fokozatosan erősödött. A honvédség „látható” arculata így egyre inkább a reprezentáció terein keresztül formálódott, miközben tényleges katonai ereje továbbra is szűk keretek között maradt.²⁶

A kulturális emlékezetre vonatkozó vizsgálatok arra utalnak, hogy ilyen helyzetben az intézmények szimbolikus jelentésük által is részt vesznek a kollektív önazonosság formálásában. A két világháború közötti Magyarországon a katonai protokoll fokozatosan a kulturális emlékezet egyik fontos hordozójává vált: a honvédséghez kapcsolódó ceremóniális formák olyan ismétlődő reprezentációs alkalmakat hoztak létre, amelyekben a társadalom a veszteség, az áldozatvállalás és a jövőre irányuló várakozás fogalmaival írhatta le saját helyzetét. Ebben a folyamatban a honvédség kettős funkciója rajzolódott ki: a trianoni rendelkezések által korlátozott, tényleges harcértékében gyenge haderőként működött, ugyanakkor a nemzeti önreprezentáció egyik kiemelt szereplőjévé vált, amiben a történeti folytonosság és a revíziós remény motívumai összekapcsolódtak.²⁷

²³ BALLA 2020: 109–111.

²⁴ BALLA 2020: 112–113.

²⁵ ANDAHÁZI SZEGHY 2019: 15–16.

²⁶ ANDAHÁZI SZEGHY 2019: 17–20.

²⁷ FÜLEKI 2021: 99–104.

Ebből következően a Magyar Királyi Honvédség a Horthy-korszakban túllépett szűken vett alaprendeltetésén, és a trianoni trauma értelmezésének, valamint továbbadásának egyik központi intézményévé vált. A haderőhöz tapadó jelentések a veszteség és a megmaradás, a katonai gyengeség és a szimbolikus felértékelődés ellentmondásos egységét fejezték ki, és olyan értelmezési horizontot hoztak létre, amelyben a katonai ünnepek a kollektív önazonosság formálásának tereivé válhattak.²⁸

A korszak egyházi ünnepei mint a közösségi önazonosság formálói

Magyarországon az egyházi ünnepek nem csupán liturgikus alkalmak voltak, hanem a közösségi önazonosság rituális újraszervezésének kitüntetett színterei. A trianoni Magyarországon a római katolikus egyház rendelkezett a legszélesebb társadalmi bázissal, ami döntően befolyásolta az egyházi ünnepek közösségi hatókörét. Az 1930-as népszámlálás összesítése szerint a lakosság mintegy kétharmada katolikus, körülbelül egyötöde református, hozzávetőleg hat százaléka pedig evangélikus volt, a többi felekezet ennél jóval kisebb arányban volt jelen.²⁹ Ennélfogva az egyházi ünnepek közül elsősorban a katolikus rítusok váltak az egész társadalmat megszólító identitáshordozókká, miközben a református és evangélikus alkalmak a kisebbségibb helyzetből építettek sajátos, de a nemzeti önképhez szorosan kapcsolódó közösségi narratívákat.

A korszak kultúrájában jelentős szerepet játszottak az egyház évenkénti rendszerességgel visszatérő ünnepei, valamint a különféle felekezetek jubileumi ünnepségei egyaránt. Ezekben az eseményekben a trianoni veszteség értelmezése, a revíziós remény és a „keresztény–nemzeti” önkép látványos formában jelent meg. A továbbiakban ezért olyan, rendszeresen megtartott emléknapi (Szent István király ünnepe, a reformáció emléknapija) ünneplését vizsgálom, amelyek a katolikus, református és evangélikus hagyományban a Horthy-korszak közösségi önazonosságának alakításában meghatározó szerepet játszottak.

A Szent István-napi ünnep Horthy-kori formája jól mutatja, hogyan rendeződtek közös keretbe az egyházi és katonai rítusok a kollektív önazonosság szempontjából. A reggeli Szent Jobb-körmenet és az esti könyörgő litánia a szent királyhoz és ereklyéjéhez kötött vallási tapasztalatot emelték ki, míg a Ludovika Akadémián tartott tisztavatás az újonnan avatott tisztek esküje révén a honvédséghez kapcsolódó áldozatvállalást és fegyelmet állította a nemzeti önkép középpontjába.³⁰ E rítuselemek együtt azt az önértelmezést támasztották alá, amely Szent István napját „a legmagyarabb ünnepként” látta, s benne a magyar államalkotó erő sorsdöntő jelentőségét, a krisztusi szeretetben egyesülő nemzeti egységet, valamint a Trianon által megcsonkított ország jövőjének legerősebb biztosítékát ragadta meg, ahol a Szent Jobb mint jelkép egyszerre fejezi ki a nyugati kereszténységhez tartozó magyar államiságot, a határon inneni és túli magyarság erkölcsi egységét és a revíziós igény erkölcsi igazolását.³¹

²⁸ FÜLEKI 2021: 105–107.

²⁹ KOCIS 2009: 105.

³⁰ *Uj Nemzedék* 1933: 2.

³¹ *Pesti Hírlap* 1933: 1.

Turner rítuselméletének fogalmaival élve az augusztus 20-ai program olyan liminális helyzetet teremtett, amelyben a város lakói a hétköznapi szerepeket félretéve egy átmeneti, rituális közösség tagjaiként élhették meg az eseményeket, miközben az egymásra épülő egyházi és katonai rítusok a „Szent István Magyarországhoz” kötött államalkotó hagyományt és keresztény állameszményt a Trianon utáni nemzeti önazonosság normatív keretként jelenítették meg. A kortárs beszámolók mindezt érzékletesen tették láthatóvá: a budai várat megtöltő, napsütésben vonuló tízezres tömeg, a népviseletben érkező vidéki küldöttségek, a cserkészek és leventék sorai, valamint a külföldi vendégek ezrei a Szent Jobb körül egyetlen, látványosan egységes „nemzeti testként” jelentek meg. A kordonok mögött felsorakozó diplomáciai testület, a felsőház és a képviselőház elnökei, a tábornoki kar, a kormányzó és a hercegprímás jelenléte egyaránt azt jelezte, hogy az ünnep nemcsak vallási esemény, hanem a politikai és társadalmi elit, valamint a „nép” közös reprezentációja, amelyben az állam, az egyház és a hadsereg egymást erősítő szereplőként vesz részt. A Szent István-i hagyomány kortárs értelmezése ebbe a rituális keretbe illesztve jelent meg úgy, mint „politikai végrendelet”, amely a nyugati kereszténységhez való tartozást, a „nyugati eszmékhez” való hűséget és a modern „Koppányokkal” – vagyis a nemzeti egységet és nyugati orientációt fenyegető téveszmékkel – szembeni következetes fellépést jelölte ki a jelen számára. Így az ünnepi rítus és az azt kísérő értelmező beszéd mód szorosan összekapcsolódott: a Szent Jobb köré szerveződő egyházi és katonai ceremóniák nemcsak a múltat idézték fel, hanem egyben a trianoni Magyarország jövőjére vonatkozó kollektív önértelmezés normatív irányát is kijelölték.³²

A református és evangélikus ünnepi gyakorlat a Horthy-korszakban kisebb társadalmi bázison, de hasonló logika mentén járult hozzá a közösségi önazonosság formálásához. A reformáció emléknapiját mindkét felekezet egyre inkább a „protestáns Magyarország” történelmi ünnepeként értelmezte, amelyben a hitújítás kezdete, a kora újkori üldözések és a nemzeti szabadságküzdelmek emlékezete összekapcsolódott a trianoni veszteség tapasztalatával. A református egyházi ünnepek a Horthy-korszakban szintén a közösségi önazonosság rituális megerősítésének fontos alkalmai voltak, és erős identitásformáló funkciót tölthettek be a protestáns közösségek körében.³³ A református ünnepi és beszédkultúra egyik legfontosabb sajátossága az volt, hogy a történelmi veszteséget nem pusztán politikai katasztrófaaként, hanem biblikus értelemben vett próbatételként és megtisztulási lehetőségként értelmezte.³⁴ Ravasz László református püspök Mohácsot és Trianont egyetlen történelmi-teológiai ívben láttatta, amikor azt hangsúlyozta, hogy a magyar történelem nagy törései után Isten Igéje a régi ember megöletése és az új ember megelevenedése rendjében új életet tud fakasztani, vagyis a nemzeti széthullásból lelki és közösségi megújulás születhet.³⁵

Ebben az értelmezésben a református ünnep a veszteség nyílt, bűnbánó és reményteljes feldolgozására tanított, miközben a közösséget arra ösztönözte, hogy saját sorsát az isteni gondviselés tágabb horizontjában értelmezze.³⁶ A reformáció emléknapija

³² Tízezrek vonultak fel Szent István káprázatos ünnepén. *Reggeli Újság*, 1933. augusztus 21. 1–2.

³³ RAVASZ 1926: 1–2.

³⁴ SEBESTYÉN 1926: 4.

³⁵ RAVASZ 1926.

³⁶ *Református Jövő* 1926: 1–2.

és az Országos Protestáns Napok a harmincas–negyvenes években ugyanezt a gondolati logikát tágitották közösségi eseménnyé, amikor az ünnepi istentiszteletek, előadások, felvonulások és emlékezések a szétszórt híveket egyetlen tudatosan megszervezett protestáns testként jelenítették meg.³⁷ A budapesti Protestáns Napok beszámolója ezt az összetartozást nem tömegezőként, hanem a kisebbségi létből fakadó lelki minőségként írta le: a közösséget a szenvedés emléke, az Ige elsődlegessége és a hitvalló egység tartja össze, s ebben a perspektívában a protestáns jelenlét politikai, kulturális és vallási dimenziói nem elválasztódnak, hanem egymást értelmezik.³⁸ Ez tette lehetővé, hogy a református és evangélikus ünnepek a vallási emlékezeten túl a nemzeti önkép formálásában is maradandó szerepet játsszanak.

A korszak prominens katonai ünnepei mint a nemzeti identitás alakítói

A Horthy-korszak katonai ünnepei az állami és egyházi ceremóniák olyan sorozatát alkották, amely a közösségi önazonosság formálásában meghatározó szerepet játszott. A kormányzó személyéhez, a Nemzeti Hadsereg bevonulásához, a hősi halottak emlékeztetéséhez, a honvédség hivatalos ünnepéhez és a történelmi gyászhoz kapcsolódó alkalmak egy éves ünnepi rendbe illeszkedve biztosítottak keretet a veszteség, az áldozatvállalás és a jövőre irányuló remény kollektív értelmezéséhez, amihez a Trianon-kultuszról és a populáris emlékezetpolitikákról szóló vizsgálatok kínálnak fogalmi hátteret.³⁹

A magyar hősök emlékünnep (május utolsó vasárnapja) a közösségi önazonosság formálásának egyik legfontosabb, jogilag is rögzített keretévé vált. Az 1924. évi XIV. törvénycikk az első világháborúban elesett katonák emlékeztetését emelte országosan kötelező emléknappá, kimondva, hogy a magyar nemzet „soha el nem múló hálával” tartozik azoknak, akik életüket áldozták a hazáért, és ezért minden év májusának utolsó vasárnapját a hősi halottak emlékének kell szentelni; a jogszabály indokolása szerint mindez az állami és egyházi megemlékezések összehangolt rendjére épült.⁴⁰ A budapesti központi ünnepségek a Hősök terén zajlottak, ahol az 1929-ben felavatott Hősök emlékköve (korabeli nevén: Nemzeti Hősök Országos Emlékköve) előtt a honvédség díszszemléje, a katonai tiszteletadás, a koszorúzások és a különböző felekezetek istentiszteletei egymáshoz illesztett program szerint követték egymást.⁴¹ A korabeli sajtótudósítások arra mutatnak rá, hogy a millenniumi emlékmű és a világháborús emlékkő együttes felavatása a honfoglalás ezeréves emlékét és a közelmúlt háborús áldozatát egymás mellé állította, ezzel a régi Magyarország „dicső születésének” és „áldozattal teljes eltemetetésének” gondolatát szorosan összekapcsolta a hősök napi megemlékezéssel, miközben a liturgikus szertartások, a katonai reprezentáció és a trianoni döntés „igazságtalanságát” tematizáló ünnepi beszédek olyan keretet alkottak, amelyben

³⁷ MAKAY 1940: 3.

³⁸ MAKKAI 1939.

³⁹ Vö. SZABÓ 2010.

⁴⁰ 1924. évi XIV. törvénycikk az 1914/1918. évi világháború hősi halottai emlékének megünnepléséről.

⁴¹ *Budapesti Hírlap* 1929a: 1.

a különböző társadalmi és felekezeti csoportok saját pozíciójukból, de közös nyelven erősítették meg a „hálás nemzet” önképét, a háborús halált és az országcsonkítást a keresztény–nemzeti önazonosság fogalmi rendszerébe ágyazva.⁴²

Külön hely illette meg a honvédnapot, amelyet kormányzói rendelet jelölt ki a fegyveres erők hivatalos ünnepévé. A június 28-án tartott, a jogszabály szerint elsősorban a honvédség belső közösségének ünnepe, ugyanakkor a „fegyveres erők ünnepeként” a hadsereg belső erejének és katonai szellemének a nemzet előtt történő ünnepélyes megnyilatkozását hivatott szolgálni.⁴³ Az ünnep felépítése – a csapatzászlók felvonása, az ünnepi sorakozó és díszszemle, a parancsnoki beszédek, a tábori istentiszteletek és az ezekhez kapcsolódó koszorúzások – jól illeszkedtek ahhoz a logikához, amely a hősök napján már a világháborús áldozatok kultuszán keresztül a veszteség és az áldozatvállalás közösségi megélését tette lehetővé. A budapesti helyőrség számára előírt központi koszorúzás és díszszemle, valamint az, hogy a laktanyák kapuit az ünnep délelőttjén megnyitották a civil lakosság előtt, jól mutatja, miként kívánta a honvédség a „nemzet minden társadalmi rétegével” való összetartozást a közös ünneplés tapasztalatává tenni.⁴⁴

A kormányzó születés- és névnapja (június 18. és december 6.) olyan kiemelt alkalmak voltak, amelyekben a honvédség díszszemléje, az istentiszteletek és a városi ünnepségek együtt jelentették meg a kormányzó személyét a „keresztény–nemzeti” államfelfogás megtestesítőjeként, s ezeken keresztül a katonai lojalitás és a társadalmi összetartozás demonstratív megerősítésének fórumaivá váltak.⁴⁵ Az aradi vértanúk napja (október 6.) ugyan formálisan nemzeti gyásznappá maradt, mégis a katonai istentiszteletekkel, díszőrséggel és koszorúzásokkal kísért megemlékezések révén olyan emléknappá alakult, amelyben a honvédség jelenléte a történelmi veszteség és a hűség motívumait a mindenkori „hazáért hozott áldozat” fogalmával kapcsolta össze.⁴⁶ A Nemzeti Hadsereg 1919. november 16-i budapesti bevonulásának évenkénti ünneplése – a fehér lovon bevonuló fővezér képével, a díszszemlékkel és hálaadó istentiszteletekkel – a Horthy-rendszer önértelmezésének egyik kulcsdátumává vált, amely a „rend helyreállítását” és a „keresztény Magyarország” újjászervezését állította a kollektív önazonosság középpontjába, és ezzel a honvédség ünnepi jelenlétét a politikai rendszer legitimitásának rituális megerősítésévé emelte. A tizenötödik évfordulóról szóló pesti hírlapi tudósítás jól érzékelteti, miként szerveződött a Vérmezőn tartott katonai díszszemle köré a politikai, gazdasági és társadalmi elit, valamint a különféle szervezetek – az újságíró-egyesület, a gyáriparosok, a grafikai ipar, a frontharcos szövetség, a budai izraelita hitközség – hódolata, s hogyan kapcsolódott mindehhez a külföldi (elsősorban olasz) sajtó elismerő visszhangja. A részletesen rögzített ünnepi rend (a kormányzó fogadása, a Himnusz, a csapatok szemléje és díszmenete, az ötperces munkaszünetek elrendelése) azt mutatja, hogy az évforduló nemcsak emléknappá, hanem a társadalom legkülönbözőbb szegmenseit mozgósító lojalitásgyakorlat volt,

⁴² *Budapesti Hírlap*, 1929b: 3.

⁴³ *Pesti Hírlap* 1941: 4; Katolikus Tábori Püspökség [é. n.].

⁴⁴ FÜLEKI 2023: 113–114, 118.

⁴⁵ TURBUCZ 2015: 135–144, 154–160.

⁴⁶ *Nemzeti Újság* 1930: 2.

amelyben a kormányzó személye, a Nemzeti Hadsereg és a „magyar újjáépítés” gondolata szorosan összefonódva jelent meg a nyilvánosság előtt.⁴⁷

A korszak katonai emléknapjainak és ünnepeinek fontos jellemzője, hogy a hadsereg és a nemzet egységét, valamint a trianoni békediktátum elleni tiltakozást (revíziós törekvések) hivatottak kifejezni. A katonai esküvételek ünnepélyes keretek között zajlottak ezeken a nyilvános, nagy létszámú részt vevő közönség előtt zajló eseményeken.

Összegzés

Az egyházi önértelmezésben Trianon nem pusztán politikai katasztrófa, hanem vallási-erkölcsi jelentésű történelmi törésként jelenik meg. A pásztorlevelek és prédikációk gyakran a nemzeti bűnökért járó isteni fenyítés felől értelmezik az országvesztést, ugyanakkor a „megtartó gondviselés” próbatételeként beszélnek róla, és a hűség, valamint a megtérés szükségességét hangsúlyozzák. A történeti egyházszervezet feldarabolódása fokozatosan olyan „választott traumává” rögzül, amelyet a közösség újra meg újra felidéz, és amelyhez az engesztelés, a bűnbánat és az áldozatvállalás motívumai kapcsolódnak. Ebből a szempontból a két világháború közötti időszak egyházi kezdeményezései nem pusztán reflexek. Az engesztelő napok, emlékévek és nemzeti szentekhez kötődő ünnepek a trauma értelmezési keretét hozzák létre, és azt mutatják, hogyan lehet a veszteséget a gondviselésben bízó közösség tapasztalatává formálni. A katolikus egyházban a Szent István-kultusz és az országos, illetve egyházmegyei engesztelő szertartások a „csonka ország” élményét a keresztény–nemzeti identitás narratívájába illesztik, míg a protestáns felekezetek böjti és emlékező istentiszteletei a történelmi veszteséget a bibliai próbatétel, a „maradék” megőrzése és a jövőbeli megújulás reménye felől értelmezik újra.

Trianon az egyházi diskurzusban így egyszerre válik identitásválság és identitásképzés forrásává. A szétszakítottság tapasztalata kényszeríti ki, hogy az egyházak újra megfogalmazzák, mit jelent „magyar egyháznak” lenni egy többállamú térben, ahol a felekezeti, nemzeti és állami határok már nem fedik egymást. A Horthy-korszak egyházi ünnepei ezért nem csupán liturgikus események, hanem a kollektív önazonosság rendezésének visszatérő színterei, ahol a politikai traumát vallási nyelven értelmezik újra és újra.

Felhasznált irodalom

- A kormányzó jubileuma (1934). *Pesti Hirlap*, 56(258) 3. – 1934. november 16.
 A legmagyarabb ünnep (1933). *Pesti Hirlap*, 55(180), 1. – 1933. augusztus 20.
 A magyar nemzet tiszteletadása – félmillió hősi halottjának (1929b). *Budapesti Hirlap*, 49(118), 3–4. – 1929. május 28.
 ANDAHÁZI SZEGHY VIKTOR (2019): Trianontól Bledig. A magyar királyi honvédség szervezése és lehetőségei 1920–1938 között. *Hadtudomány*, 29(3), 15–23. Online: <http://doi.org/10.17047/HADTUD.2019.29.3.15>

⁴⁷ *Pesti Hirlap* 1934: 3.

- BALLA Tibor (2020): A trianoni békediktátum és az önálló magyar haderő. *Honvédségi Szemle*, 148(3), 109–122. Online: <http://doi.org/10.35926/HSZ.2020.3.10>
- BEKE Margit (2005): A katolikus egyházi közigazgatás alakulása a Kárpát-medencében 1920–1947 között. *Levéltári Szemle*, 55(2), 39–46.
- CZENTHE Miklós (2022): Trianon hatása a felvidéki magyar evangélikusokra. In ZOMBORI István (szerk.): *Trianon és az egyházak*. Budapest: Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 77–106.
- CSERMELYI József (2022): Az evangélikus egyház a trianoni béke utáni években. In ZOMBORI István (szerk.): *Trianon és az egyházak*. Budapest: Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 711–718.
- FEISCHMIDT, Margit (2020): Memory-Politics and Neo-Nationalism: Trianon as Mythomoteur. *Nationalities Papers*, 48(1), 130–143. Online: <https://doi.org/10.1017/nps.2018.72>
- FÜLEKI Réka (2021): A kulturális emlékezet megjelenése a katonai protokollban. *Hadtudományi Szemle*, 14(1), 99–111. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2021.1.7>
- FÜLEKI Réka (2023): A tisztavatás hagyománya Magyarországon. *Hadtudományi Szemle*, 16(3), 111–120. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2023.3.9>
- HÖRCSIK Richárd (2022): Trianon és a Magyar Református Egyház. In ZOMBORI István (szerk.): *Trianon és az egyházak*. Budapest: Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 693–710.
- Hősök emléke (1929a). *Budapesti Hírlap*, 49(116), 1. – 1929. május 26.
- ILG, Barbara (2021): The Representation of Trianon Trauma as a Chosen Trauma in Political Newspapers (1920–2010) in Hungary. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 12(1), 51–93. Online: <https://doi.org/10.14267/CJSSP.2021.1.3>
- ILG Barbara (2022): A trianoni trauma, mint a magyar csoport választott traumájának kutatása a politikai napilapokban 1920–2010. *Jel-Kép*, 11(2), 25–56. Online: <https://doi.org/10.20520/JEL-KEP.2022.2.25>
- Isten rostájában (1926). *Református Jövő*, 2(26), 1–2. – 1941. június 27.
- Katolikus Tábori Püspökség [é. n.]: *Magyar Honvédelem Napja*. Online: <https://ktp.katolikus.hu/hitunk-es-eletunk/katonai-unnepek/magyar-honvedelem-napja>
- KOCSIS Károly (2009): Ethnicity and Religion. In KOCSIS, Károly – SCHWEITZER, Ferenc (szerk.): *Hungary in Maps*. Budapest: Geographical Research Institute, Hungarian Academy of Sciences, 96–103.
- KOVÁCS Éva (2015): Trianon, avagy „tragikus fordulat” a magyar történetírásban. *Korall*, 16(59), 82–107.
- MAKAY Miklós (1940): A hazatért Erdély és a vizsolyi Biblia jegyében. Beszámoló a második Országos Protestáns Napokról. *Református Jövő*, 1(34), 3. – 1940. november 9.
- MAKKAI László (1939): Protestáns Napok Budapesten. *Protestáns Szemle*, 48(1–12), 554–557.
- Október 6. (1930). *Nemzeti Ujság*, 12(227), 2. – 1930. október 7.
- OROSZ Attila (2022): Délvidéki történések a református egyházban. In ZOMBORI István (szerk.): *Trianon és az egyházak*. Budapest: Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 379–392.
- RAVASZ László (1926): Mohács. *Kálvinista Szemle*, 7(35), 1–2.
- SEBESTYÉN Jenő (1926): Az Úr színe előtt. *Kálvinista Szemle*, 7(35), 4.

- SOMOGYI Alfréd (2022): „A babiloni vizek mellől jöttünk hozzád, Istenünk...” A felvidéki reformátusság helyzete az 1918–1923 közötti időszakban. In ZOMBORI István (szerk.): *Trianon és az egyházak*. Budapest: Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 43–76.
- STYAHULA László (2022): Felső-Magyarország katolikus egyházi közigazgatása 1918–1925 között. In ZOMBORI István (szerk.): *Trianon és az egyházak*. Budapest: Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 13–42.
- SZABÓ Ildikó (2010): Az egyházak közreműködése a nemzeti identitás formálásában a Horthy-korszakban. *Iskolakultúra*, 7(3–4), 33–52.
- Szent István napi program (1933). *Uj Nemzedék*, 15(188), 2. – 1933. augusztus 20.
- Tízezrek vonultak fel Szent István káprázatos ünnepén (1933). *Reggeli Ujság*, 5(34), 1–2. – 1933. augusztus 21.
- TURBUCZ Dávid (2015): *A Horthy-kultusz 1919–1944*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.
- TURBUCZ, Dávid (2023): The Horthy Cult in Hungary between 1919 and 1944. *Historical Studies on Central Europe*, 3(2), 68–89. Online: <https://doi.org/10.47074/HSCE.2023-2.05>
- TURNER, Victor (1969): *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine.
- UJHÁZI Lóránd (2020): A trianoni békeszerződés és a szentszéki rendelkezések hatása a magyar egyházigazgatási rendszerre. In BARNA Attila (szerk.): *Trianon 100. Tanulmányok a békeszerződés centenáriuma*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 459–478.
- ULAKCSAI Zoltán (2022): A Romániai Zsinatpresbiteri Evangélikus Egyház története. In ZOMBORI István (szerk.): *Trianon és az egyházak*. Budapest: Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 267–278.
- ZOMBORI István (2022): Előszó. In ZOMBORI István (szerk.): *Trianon és az egyházak*. Budapest: Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 9–12.

Jogi forrás

1924. évi XIV. törvény az 1914/1918. évi világháború hősi halottai emlékének megünnepléséről. Online: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92400014.TV>

Vári László¹

A szentség ostroma, avagy a megsebzett templom

The Siege of the Sacred: Jerusalem

Absztrakt

A tanulmány Jeruzsálem Kr. e. 63-as ostromát a hadműveleti logisztika, valamint az ostromeszközök hegyvidéki felvonultatásának hatásai felől elemzi. A kutatás középpontjában a római technikai fölény és a zsidó vallási alapú védekezés összeütközése áll. Az elemzés bemutatja, miként írta felül a katonai célszerűség a szent helyek tisztetét a hajítógépek és az ostromművek alkalmazása során. A harcok színhelyén a rómaiak nem tettek különbséget a védők vallási tisztsége és harci szerepe között, a sikeres ostrom érdekében a templomi szolgálatot végzőket is fegyveres ellenfélnek tekintették. A tanulmány külön figyelmet szentel a zsidó vallási törvényekből adódó szombati harci tilalom kihasználásának az ostromsáncok kiépítése során. Ez rávilágít arra, hogy a rómaiak zavartalanul haladhattak a földmunkákkal azokon a napokon, amikor a védők hitbéli előírásai miatt tartózkodtak a támadó fellépéstől.

Kulcsszavak: ostromhadviselés, Júdea, római hadmérnöki kar, a védők megkülönböztetésének hiánya, hadtáp

Abstract

This study examines the siege of Jerusalem in 63 BCE through the lens of operational logistics and the challenges of deploying and operating siege engines in mountainous terrain. The research focuses on the confrontation between Roman technical superiority and the Jewish religious-based defensive system. The analysis demonstrates

¹ Főelőadó, Területvédelmi és Hadkiegészítő Parancsnokság Társadalmi Kapcsolatok és Hadisírgondozó Főnökség (THP TKHF), e-mail: vari.laszlo@hm.gov.hu

how military expediency overrode the respect for sacred sites during the employment of torsion engines and siege works. On the battlefield, the Romans made no distinction between the religious status and the combat role of the defenders; for the sake of a successful siege, those performing temple services were treated as armed opponents. The study pays particular attention to the exploitation of the combat restrictions arising from Jewish religious law during the Sabbath. This highlights how the Romans were able to advance their siege works without interference on days when the defenders, due to their faith-based regulations, refrained from launching counter-attacks.

Keywords: *siege warfare, Judea, Roman military engineering, lack of distinction between defenders, military supply and logistics*

Bevezetés

„Ha Hellasban a szépséget a vidám játék gyümölcseinek tekintették, ha Rómában azt vallották, hogy komoly akarat hatalomhoz és joghoz juttat, Jeruzsálemben minden magasztos és szent a szenvedés és a gond termése volt.”
Steinthal²

Jeruzsálem Kr. e. 63-as ostroma a római hódítás egyik legösszetettebb hadművelete volt a Közel-Keleten. Pompeius beavatkozása nem csupán a Hasmoneus-dinasztia belviszályának lezárását jelentette, hanem Júdea végleges betagozódását a római érdekszférába. Saját kutatásaimban kiemelt figyelmet szentelek az ostromhadviselés és a városharc dinamikájának. Az ostrom egyetemes hadtörténeti jelenség: ahogyan azt John Keegan kifejti *A hadviselés története* című művében különösen a *Második közbáték*. Az *erődítmény* című fejezetben, az erődített helyek elleni harc során a hadviselés alapvetően megváltozik. A mozgó háborút felváltja a falak és az ostromművek statikus, de technológiailag intenzív küzdelme.³ A konfliktus megértéséhez elengedhetetlen a Kr. e. 1. századi Júdea és Róma közötti viszonyrendszer, valamint a szemben álló háborús ideológiák és hadviselési formák ismerete. Jelen tanulmány célja, hogy a hagyományos teológiai narratívák helyett a hadműveleti logisztika és a hadviselés szempontjai felől közelítse meg a Templom-hegy elestét. Jeruzsálem Kr. e. 63-as ostroma e folyamat egyik legkorábbi és legjobban dokumentált példája, amelyen keresztül jobban megérthető a római hadigépezet működése.⁴ A kutatás azt a technológiai különbséget vizsgálja, amely a hellenisztikus ostrommód, különösen a Türoszból származó mechanikus ostromgépek⁵ és a szakrális védelmi elv, a *milchemet mitzvah* (מִלְחֶמֶת מִצְוָה – parancsolt háború) között húzódott.⁶ A tanulmány a római hadmérnöki kar (*praefecti fabrum*) teljesítményét vizsgálja. Ez magában foglalja a tengerparti bázisokról a nehéz ostromtechnika feljuttatását a 750 méter magasán

² STEINTHAL 1906, idézi HERTZ 1942b: 359.

³ KEEGAN 2002: 149.

⁴ KEEGAN 2002: 149–153.

⁵ Josephus Flavius 1948: 40.

⁶ BODA 2023: 17–19.

fekvő Júdeai-hegységbe, valamint a szombati vallási korlátozások taktikai kiaknázását és az ostromművek, ostromtornyok „zavartalan” telepítését.

Az elméleti keretek alkalmazása lehetőséget nyújt a hadviselés lényegének elemzésére. A kőhajító gépek pusztítása mindenkit elért, a római haditerv a templomi szolgálatot végzőket nem védelmet érdemlő kívülállóknak, hanem a várfalakon belüli ellenséges erő részének tekintette. Ebben a szemléletben a rómaiak számára nem a vallási méltóság volt az irányadó, hanem az a tény, hogy a szolgálattevők jelenlétükkel egy megerősített helyszínt tartottak kézben. Így a római hadvezetés nem a szent szolgálatot végző főpapot, a *kohén gádolt* (כֹּהֵן גָּדוֹל), a papot (*kohén* – כֹּהֵן) vagy segítőjüket, a lévítát (*Lévi* – לֵוִי) látta bennük, hanem a győzelmet hátráltató akadályt. Emiatt a sikeres ostrom érdekében ugyanúgy támadható célpontnak tekintették őket, mint a fegyveres harcosokat. Ebben a felfogásban a józan katonai érdek fontosabb volt, mint a szent helyek és személyek kímélete. Így a Templom-hegy eleste nem csupán politikai fordulat, hanem a római hadisikerre törekvő gondolkodás és a zsidó vallási ellenállás küzdelme volt. Jeruzsálem védelmi rendszerének alapját az úgynevezett „Első Fal”, a *Ha-Choma Ha-Rishona* (הַחוֹמָה הָרִשׁוֹנָה) alkotta, amely a város északnyugati szakaszát biztosította. Pompeius Magnus ostromstratégiájának elsődleges célja ezen erődített vonal áttörése volt a Templom-hegy északi megközelítése érdekében.

Hillel Geva⁷ kutatásai igazolják, hogy a támadás a legsebezhetőbb ponton, az északi szakaszon érte a várost, ahol a fal megközelítőleg 1000–1100 méter hosszú volt a Templom-hegy sarkáig. Ez a védvonal a mai keresztény és zsidó negyed határán, a Transzverzális-völgy mentén húzódott, ahol a rómaiaknak ostromsáncokat kellett emelniük a falak megközelítéséhez.⁸

Szakrális eskü és vallási törvény: A római fegyelem és a zsidó jogrend hadszíntéri ütközése

„A Júdeában lakó zsidók száma
szinte végtelen, testük erős, lelkük bátor,
s készek meghalni hagyományaikért,
abban a szellemben, amit lehet,
hogy néhány rágalmozójuk barbárnak nevez,
bár valójában szabad és nemes szellem az.”
Philo⁹

Jeruzsálem ostromának technikai kivitelezése a hadmérnöki teljesítményen túlmenően a szemben álló felek eltérő hadviselési elveit és hadműveleti döntéseit határozta meg. Az ostromművek alkalmazása mögött a római és a zsidó katonai felfogás közvetlen ütközése húzódott meg, a római fél a technológiai fölényre és a módszeres ostromtaktikára épített, míg a védők a végsőkig való kitartás és az önfeláldozó ellenállás elvét

⁷ Geva 2019: 34–35.

⁸ Geva 2019: 12–17.

⁹ Philo Leg. 31, 208–215, idézi GRÜLL 2015: 166.

kövétek. Az ostrommunkálatok során, mint a városfal áttörése vagy a Templom-hegy körüli harcok, olyan ütközőpontokat alakítottak ki, amelyekben a katonai célok és a rombolás súlyos következményei elkerülhetetlenül szembekerültek egymással. Ebben a hadtörténeti összefüggésben a mérnöki precizitással végrehajtott ostrom nem csupán fizikai pusztítás volt, hanem a két különböző katonai kultúra és világregend végső összecsapása. A balliszták által kilőtt, közel harminckilós kőtömbök a Templom belső udvaraiba csapódva válogatás nélkül pusztítottak, a falak mögötti területen megszűnt minden védettség, így a harcolók és a menedéket kereső tömegek egyaránt az ostromgépek közvetlen célpontjává váltak. Ezzel a szemlélettel szemben azonban a védőknek nemcsak katonai kihívásokkal, hanem a *halacha* (הלכה) zsidó vallásjog háborús előírásaival is szembe kellett nézniük.¹⁰ Amint arra a modern exegézis, például a Hertz-biblia magyarázatai rámutatnak, a zsidó hadietikában már az ókori forrásokban megjelentek a „különbségtételen alapuló szabályok”, amelyek korlátozzák az erőszakot a nem harcolókkal és a környezettel szemben. Ez a szemléletmód a primer forrásokra, elsősorban a Deuteronomium törvényeire¹¹ vezethető vissza, amelyek megtiltották a gyümölcsfák kivágását az ostrom idején, és előírták az ártatlanok kíméletét.

Pompeius támadása idején az Első Fal északi szakaszán a védőknek e vallásjogi keretek között kellett megszervezniük az ellenállást. A zsidó vallási felfogásban a Jeruzsálem védelméért vívott harc *milchemet mitzvah*-nak, azaz parancsolt háborúnak minősült. A vallási törvénykezés szerint ez minden polgár számára abszolút kötelezettséget jelentett, a Tóra előírása alapján ilyenkor még azok is kötelesek voltak a város védelmére kelni, akik a választható háborúk alól egyébként mentességet kaptak volna.¹² A zsidó védők számára a háború rituális keretek között zajlott, a zsidó háborús ideológia is ismerte a válogatás nélküli pusztítás formáját. Az izraelita hadviselés egyik alappillére ugyanis az ősi *herem* (szent háború) volt, amelynek abszolút formája az ellenség teljes megsemmisítését írta elő. Ez rávilágít arra, hogy az ókorban a megkülönböztetés hiánya nem római sajátosság volt, hanem a korabeli háborús ideológiák közös eleme.¹³ Az ókori hadviselésben a civilek differenciálása még nem létezett rögzített jogi kategóriaként, a zsidó gondolkodást meghatározták a Tóra etikai korlátai. Mózes V. könyve előírta a béke felajánlásának kötelezettségét az ostrom előtt,¹⁴ és tiltotta a környezet értelmetlen pusztítását.¹⁵ A zsidó védők számára a háború tehát nem a törvények felfüggesztését, hanem egy rituális keretek között vívott küzdelmet jelentett, ahol a transzcendens rend fenntartása a harc közben is elsődleges maradt.¹⁶ Ezzel szemben a római hadviselés racionalitása nem az önkorlátozásban, hanem a győzelem érdekében végzett pusztítás módszeres hatékonyságában nyilvánult meg. Ahogyan azt Polübiosz a *Történeti könyveiben* (különösen a római katonai rendszert elemző VI. könyvben) rögzíti, a római hadigépezet ereje a rendíthetetlen fegyelemben és az erőforrások matematikai pontosságú kihasználásában rejlett. Polübiosz elemzése rávilágít arra, hogy a rómaiak számára a háború nem rituális párba, hanem a politikai

¹⁰ HERTZ 1942a: 450–455.

¹¹ HERTZ 1942b: 240. (5Móz 20:19–20).

¹² HERTZ 1942b: 240. (5Móz 20:5–7).

¹³ BODA 2023: 17–19.

¹⁴ HERTZ 1942b: 244. (5Móz 20:10).

¹⁵ HERTZ 1942b: 250. (5Móz 20:19).

¹⁶ HERTZ 1942b: 250. (5Móz 20:19).

akarát érvényesítésének totális eszköze. A görög történetíró leírása a római ostromművészetéről és a fegyelemről segít megérteni, hogy Pompeius jeruzsálemi ostroma miért nélkülözte a szakrális kíméletet. A római katonai gondolkodásban Polübiosz szavaival élve a hatékonyság és a győzelem minden egyéb szempontot alárendelt magának. A római hadvezetés technológiai fölényét így tudatosan a válogatás nélküli hadviselés eszközeként alkalmazta.¹⁷ A cél nem csupán a katonai ellenállás felszámolása volt, hanem a szakrális háterszág pszichológiai megtörése és a totális riadalomkeltés.¹⁸

Boda Mihály rávilágít, hogy az ókorban a háborús bűnösség nem egyéni tettekhez, hanem a közösségi tagsághoz kapcsolódott. Emiatt a rómaiak szemében az egész jeruzsálemi közösség támadhatóvá vált, és a mai értelemben vett különbségtétel katona és civil között nem érvényesült.¹⁹ A római hadviselés válogatás nélküli jellege mögött a korszak háborús ideológiája állt. Az ókori Mediterráneumban a háború mibenléte gyakran az istenítélet és a politikai vitarendezés keretei között valósult meg, ahol a győzelem technikai kikényszerítése minden egyéb szempontot felülírt.²⁰ A Templom belső udvaraira zúduló kőzár az üzenetet hordozta, hogy a római technológia számára nem létezik érinthetetlen menedék. Ezt a kíméletlen pusztítást a modern szakirodalom is megerősíti, Gil Gambash a római birodalom zsidósággal szembeni fellépésének genocidális (népirtó) aspektusaként elemzi az eseményeket. Megállapítása szerint a totális rombolás nem faji alapú megsemmisítési szándékból fakadt, hanem a makacs ellenállást tanúsító tartományi közösség politikai és katonai megtörését szolgálta, így az adminisztráció tudatos kényszerítő eszközévé vált.²¹ A római taktika éppen ezt a zsidó szakrális fegyelmet használta ki. Erre a legjobb példa a szombati napokon végzett sáncépítés és ostrommunka volt: a rómaiak felismerték, hogy a zsidó vallási identitás és a nyugalomnap szigorú megtartása²² taktikai hátrányt jelent a védők számára. Míg a szentélyszolgálatban részt vevők a kőzár alatt is folytatták az áldozati szertartásokat a transzcendens rend fenntartásáért, addig a rómaiak a vallási előírásokhoz való ragaszkodást taktikai előnnyé formálták. Így a védők szakrális hűségét a politikai megadás kikényszerítésének eszközévé tették.²³ Az ostromgépek lövedékeinek megfigyelése elleni római technológiai válaszlépéseket Josephus Flavius a Kr. u. 70-es jeruzsálemi ostrom leírásánál részletezi. A védők a fehér kögolyókat látva a „jön a fiú!” kiáltással figyelmeztették egymást, ami az arámi *bar* (tisza/fehér) és *berá* (בר – fiú) szavak közötti szójátékra utalt. Erre válaszul a rómaiak a lövedékek befektetésével próbálták elrejtetni a kőzárort, de Josephus már a Kr. e. 63-as események kapcsán is rögzíti ezen türoszi típusú *ballisták* pusztító erejét.²⁴

¹⁷ Polübiosz 2002: I. kötet, 388–435.

¹⁸ HERTZ 1942b: 120. (5Móz 5:12–14).

¹⁹ BODA–RÉMAI 2022: 89.

²⁰ BODA 2023: 13–34.

²¹ GAMBASH 2023: 330.

²² HERTZ 1942b: 120. (5Móz 5:12–14).

²³ HERTZ 1942b: 120. (5Móz 5:12–14).

²⁴ Josephus Flavius 1948: V. 6, 3.; Josephus Flavius 1957: 362.

A teokratikus mozgósítás: A „parancsolt háború” (*milchemet mitzvah*) a gyakorlatban

במלחמת מצווה הכל יוצאים

Bemilhemet micvá hakkol joc'im...

„Parancsolt háború esetén mindenki hadba vonul...”²⁵

Jeruzsálem Kr. e. 63-as ostroma a hadtörténetben a technológiai és erkölcsi aszimmetria egyik klasszikus példája. Míg Pompeius Magnus győzelmét egy tengerparti kikötőkre támaszkodó, mérnöki pontosságú logisztikai gépezet biztosította, addig a zsidó védők ellenállását egy szakrális fegyelemre épülő, totális társadalmi mozgósítás határozta meg. Így vált a hadviselés pusztá katonai összecsapásból az erőforrások, a táj és a vallási törvények feletti uralomért vívott totális háborúvá. Ebben a folyamatban a háború nem öncélú harcként, hanem a hadtudomány által kijelölt politikai célok elérése érdekében alkalmazott erőszakként jelent meg. A hadtudomány meghatározása szerint az ellenség leverésének három objektív kritériuma van: a haderő harcképtelenné tétele, az ország elfoglalása és az ellenálló képesség megtörése; a teljes katonai megsemmisítés egyáltalán nem feltétele a békekötésnek.²⁶ Ez a politikai realizmus tükrözi Polübiosz azon megállapításait is, miszerint a hatalom birtokosainak nem a javak elrablása a feladatuk, hanem az erőszak mérsékelt, stratégiai célú alkalmazása, valamint a „politikai konszolidáció” alapfeltétele a legyőzött szakrális integritásának megőrzése, elkerülve ezzel a hatalomgyakorlást ellehetetlenítő gyűlöletet.²⁷ Ez a rituális szentségtörés azonban éles kontrasztban állt a kincstárral szemben tanúsított magatartásával. A Templom falai között hatalmas vagyon halmozódott fel, a hadvezér egyetlen tárgyat sem tulajdonított el. E kényszerű önmérséklet mögött Emil Schürer szerint az a stratégiai felismerés állt, hogy a szakrális javak elvétele olyan tartós ellenállást szült volna, amely lehetetlenné tette volna Júdea betagozását a római kliensrendszerbe.²⁸ Jeruzsálem esetében ez a politikai cél a zsidó nép önállóságának és vallási rendjének a megőrzése volt. Ehhez a közös célhoz a vallási törvények, mint a parancsolt háború, adták meg az alapot, és ezek tették lehetővé, hogy a teljes lakosságot összefogják a város védelmében. Míg a rómaiak mérnöki feladatként is tekintettek az ostromra, a zsidó védők számára a harc szakrális keretek között zajlott. Angelos Chaniotis leírása alapján a hellenisztikus hadviselés során a nők és gyermekek szerepe messze túlmutatott a passzív áldozati szerepkörön, hiszen az ostromlott városokban aktívan részt vettek az utcai harcokban, logisztikai segítséget nyújtottak, sőt, a *sinopei* nők példája mutatja, hogy katonai áruhát öltve taktikai megtévesztéssel is segítették az ostromlott város védelmét.²⁹ A hadtörténeti elemzések során a stratégiai döntések és a morális dilemmák legélesebben az ostromműveletekben mutatkoznak meg. Ez a vizsgálat az ókori hadviselés egyik legmeghatározóbb korszakát és annak két kiemelkedő eseményét állítja párhuzamba, Julius Caesar galliai

²⁵ Misna [é. n.]: 8, 7. (18:05).

²⁶ PERJÉS 1983: 248.

²⁷ Polübiosz 2002: I. könyv. 458.

²⁸ SCHÜRER 1891: 323–325.

²⁹ CHANIOTIS 2005: 102–105.

hadjáratának végső összecsapását, Alesia ostromát, valamint a jeruzsálemi Templom-hegy pusztulását. Míg az arvernusok vezére, Vercingetorix, és a római hadvezér küzdelme a gall szabadság utolsó bástyájánál a civil lakosság teljes feláldozásáig fajult,³⁰ addig a júdeai események a szakrális rend és a római katonai racionalitás feloldhatatlan ellentétét világítják meg. Ez a fajta közösségi önvédelem Jeruzsálemben a parancsolt háború (*milchemet mitzvah*) keretei között öltött testet. Ahol a lakosság nem passzív szemlélő volt, még a vőlegény is a hálósobájából és a menyasszony is a menyegzői sátra alól, *bimilhemet micvá hakkol jócím, afillu hátán me-hidró ve-kállá mi* (תמהלמב (התפוחם הלכו ורדחם ונתן וליפא, מיאצוי לכה הוצמ), doktrínája alapján a nők és az idősek is részt vettek a logisztikai feladatokban, az élelmiszer-fejadagok szigorú osztásában és a sebesültek ellátásában a Templom udvarain.³¹ Ennek a kötelezettségnek a lényege, hogy egy parancsolt háború idején a közösség védelme olyan elsődleges vallásjogi kényszerhelyzetet teremtsen, amelyben az élet megőrzésének elve (*pikuach nefesh* – חוקים – שפנ), az életmentés, a békeidőben érvényes korlátozások elé kerül. Ez a mozgósítás azt jelenti, hogy a közösség fennmaradása előbbre való az egyéni élethelyzeteknél. A védelemben részt vevők számára a helytállás nem egy világi uralkodó kényszerén, hanem a *mitzvah* (הוצמ) objektív isteni vallási parancsán alapul, amely a közösség minden tagja számára közvetlen, személyes kötelezettséget ír elő.³² A zsidó hadietika szigorú szombati tilalmai, például a védművek javítása csak közvetlen támadás esetén nem minősült munkának, komoly kihívást jelentettek a közösségi ellenállás számára. Ez a rituális fegyelem azonban nem elszigetelte a közösséget, hanem épp ellenkezőleg. Ezt támasztja alá Josephus is, aki a zsidók szokásait bizonyítva rögzíti, hogy:

„nincs egyetlen görög vagy barbár város és egyetlen nép sem, amelyhez ne jutott volna el a hetedik nap megünneplésének szokása, és ahol ne tartanak meg a böjtöket, a mécsesgyújtást és a számos étkezési tilalmat. A zsidó szokások és a vallási intézmények közül a hétnapos hét kapcsolódva a 7 bolygó tiszteletéhez, a hetednapos munkaszünethez, és az étkezési előírások egy része nem zsidó szimpatizánsok körében is elterjedt a hellenizmus idején. Az úgynevezett istenfélők (*szebomenoi ton theon* / *σεβόμενοι τὸν Θεόν*) nem lettek zsidók, de egyistenhívökké váltak, és elutasították az *antropomorf* (emberalakú) istenképzeteket. Így Josephus büszkélkedése, bár kétségtelenül erősen túloz, de az igazság magját is tartalmazza.”³³

Ez a rituális fegyelem és elterjedt szokásrendszer biztosította azt a morális alapot, amely a háborús időkben is fenntartotta a közösség kohézióját. A zsidó szokások, mint a hetedik napi munkaszünet, a böjt vagy a jótékonyosság, az egész ókori világban elterjedtek. Flavius megfigyelése szerint a törvény ereje abban rejlett, hogy külső kényszer nélkül, belső vonzerője révén vált az emberiség számára meghatározóvá, hasonlóan ahhoz az egyetemességhez, ahogyan az isteni jelenlét áthatja a mindenséget.³⁴

³⁰ CAESAR 1964: 194. (78).

³¹ Misna [é. n.]: 8, 7. (17:50).

³² Talmud, Joma 85b (11:24).

³³ Josephus Flavius 1984: 115. (61).

³⁴ Josephus Flavius 1984: II. könyv, 39–40. 3.

A római hadviselés ideológiai alapját a Polübiosz által is elemzett „gondoskodó igazságosság” adta, amely a rend és a fegyelem felsőbbrendűségét hirdette a belső viszályokkal szemben, Pompeius Magnus fellépése így a római önképben nem hódításként, hanem a térség stabilizálásaként jelent meg, még ha ez a védők számára a szakrális autonómia elvesztését is jelentette.³⁵

„A rómaiak nem is jutottak volna a dolog végére, ha Pompeius nem éppen a hetedik napot használta volna fel a szakadék betöltésére, mert ilyenkor a zsidók vallásuk parancsai értelmében minden munkától tartózkodtak, egyúttal ezeken a napokon megtiltott a katonáknak minden néven nevezendő csetepatét, mert a zsidóknak, személyes védelmük érdekében, szombat napon is szabad fegyverhez nyúlniuk.”³⁶

Technológiai aszimmetria: A római utánpótlási gépezet és a jeruzsálemi hátország felélése

„A zsidók háborúja a rómaiak ellen nemcsak korunk, hanem az egész történelem egyik legjelentősebb háborúja volt azok közül, amelyeket államok államok, népek népek ellen viseltek.”³⁷

Josephus Flavius

Az ostrom első szakaszában a hadviselés egyfajta technológiai és erőforrás-háborúvá alakult. A római siker kulcsa a Jeruzsálem körüli kietlen terep radikális átalakítása volt.

Mivel a város környékén a korábbi háborúk és a sűrű lakosság miatt már alig volt épületfa, az ostromgépek technológiai bázisa és az utánpótlás északi központja Türosz volt, míg a logisztikai elosztóhely *Joppé* (Jaffa) kikötője. Ez a utánpótlási kényszerpálya a lakosság számára közvetlen csapást jelentett, a rómaiak rekvirálták a környező falvak minden élelmiszer- és faanyag-tartalékát, így a városon kívüli civilek már az ostrom első heteiben éhínséggel és teljes nincstelenséggel szembesültek.³⁸ Noha a régészeti kutatások elsősorban a későbbi, maszadai ostrom kapcsán tudták botanikailag igazolni a helyi faanyag, például a tamariszkusz (*Tamarix*) és az akác (*Acacia*) kíméletlen felhasználását, az utánpótlási kényszer már Pompeius jeruzsálemi ostrománál is hasonlóképpen jelentkezhetett.³⁹ Ez a kettős nyomás, a helyi ökoszisztéma letarolása és a távoli nyersanyagok bevonása tette a hadviselést totális logisztikai háborúvá.⁴⁰ A hadellátó gépezet működtetése során éles választóvonal feszült az ostromlók különböző rétegei között, a hivatásos római legió a zsoldjáért (*stipendium*) és a politikai dicsőségért (*gloria*) harcolt, míg a segédcsapatok (*auxilia*) tagjait elsősorban a közvetlen hadizsákmány motiválta. Ezzel a hódító gépezettel szemben álltak a jeruzsálemi

³⁵ BODA 2025: 107.

³⁶ Josephus Flavius 1948: 37.

³⁷ Josephus Flavius 1948: 41.

³⁸ KEPPIE 1984: 85–90.

³⁹ LIPHSCITZ – LEV-YADUN 1989: 223–232.

⁴⁰ Josephus Flavius 1957: VII. könyv, 362.

háterszág zsidó lakói, akik számára a háború nem zsákmányszerzést, hanem a pusztát túlélésért vívott reménytelen küzdelmet jelentette. Ez az éles kontraszt mutatkozik meg az ellátásban is, ahogy Jonathan P. Roth kifejti. A vízellátás szigorú hierarchiája a római katonát helyezte a piramis csúcsára, míg a vízhordásra kényszerített helyi lakosok számára sokszor még a pusztát életben maradáshoz szükséges minimum sem adatott meg. A hadviselés így nemcsak technológiai, hanem mélyen erkölcsi aszimmetriává is vált Jeruzsálem ostrománál.⁴¹ Az ostrom elemzésekor jelentős forrásszintű akadályba ütközünk, mivel Josephus Flavius nem rögzítette a részt vevő egységek pontos létszámát. Ezt a forráshiányt a modern hadtörténetírás egy logisztikai modell felállításával, egyfajta tudományos hipotézissel hidalja át. A három legióra (körülbelül 15 ezer fő katoná), valamint 5000 főt kitevő segédcsoportokra (*auxilia*) és kényszermunkásokra vonatkozó becslés szakmailag azért megalapozott, mert ez a megközelítőleg 20 ezer fős létszám tette lehetővé az ostromgyűrű fenntartását és a nagyszabású földmunkák elvégzését. Ebben az összefüggésben válik döntő jelentőségűvé Jonathan P. Roth kutatása és módszertana, amely nem a források szerzőinek gyakran hiányos adataira, hanem a biológiai és fizikai állandókra támaszkodik. A modell szerint a technológiai aszimmetria kulcseleme a Jaffa és Jeruzsálem közötti 65 kilométeres utánpótlási útvonalon fenntartott éjszakai szállítási ciklus volt. Mivel egy málhás állat 80–100 kg terheléssel naponta átlagosan 25–30 kilométer megtételére képes, az út a tengerparttól a hegyvidéki táborig 2,5–3 napot vett igénybe.

A hőség és az állatok védelme érdekében a rómaiak szigorú menetrendet követtek, a konvojok a hűvösebb éjszakai órákban tettek meg egy-egy 15–20 kilométeres szakaszt, nappal pedig árnyékban pihentették az állatállományt. Roth számításait a 20 ezer fős tömegre vetítve látható, hogy a napi 20 tonna élelem és a több mint 120 ezer literes vízigény kielégítéséhez az úton egyidejűleg körülbelül 5000 málhás állatnak kellett mozgásban lennie. Ez a több ezer málhás állatot számláló, éjjel-nappal működő szállítószalag is hozzájárult Pompeius győzelméhez, miközben a védők a városi ciszternák véges készleteire szorultak. A római hadigépezet a birodalmi háterszág hatalmas erőforrásaira támaszkodott.⁴²

A római hadmérnöki kar és a sáncépítés (*agger*) dinamikája

„A háborút mindig úgy szokták kezdeni,
 hogy vagy isteni, vagy emberi segítségben bízodnak:
 ha azonban a harcok sem az egyikben,
 sem a másikban nem reménykedhetik,
 akkor természetesen könnyű prédája az ellenségnek.”⁴³
 Josephus Flavius

A római hadviselés „funkcionális racionalizmusa” Pompeius Magnus jeruzsálemi ostromakor is megmutatkozott a Templom-hegy északi szakaszánál. Mivel a templomkörzetet

⁴¹ ROTH 1999: 156–162.

⁴² ROTH 1999: 116–124, 202–210, 213–216.

⁴³ Josephus Flavius 1948: 166.

északról egy mesterségesen mélyített, hatalmas árok és védművek zárták el, a római hadigépezet mérnöki precizitással látott munkához, a katonák és a *vineák* (vesszőfonatos tetők) védelme alatt, szisztematikusan hordták tele az árkot a környékről gyűjtött fával és kötőrmelékkel.

Ez a folyamat nem egyszerű földhordás volt, hanem a sánc belső szerkezetének tudatos megerősítése, hogy az elbírja a nehéz ostromgépek súlyát. Ezzel szemben a zsidó védekezés a falakon belül kényszerpályára szorult. A védőknek a folyamatos kőzápor (ballisták és katapultok) alatt kellett tartaniuk az állásaikat, miközben a rómaiak módszeresen számolták fel a védműveket. Ebben az időszakban a Templom-hegy alatti ciszternák és a vízkészlet feletti ellenőrzés már kulcskérdéssé vált a bent lévők túlélése szempontjából. A rómaiak egyik célja a védők logisztikai és fizikai kifárasztása volt a technológiai dominancia révén.⁴⁴ A jeruzsálemi ostrom jelentőségét az adja, hogy a római hadigépezet itt mutatta be ostromtechnikájának legfejlettebb, hosszú távon is meghatározó megoldásait. A források a későbbi, Kr. u. 70-es ostrom kapcsán már 50 könyök magas, vasborítású mozgó ostromtornyokat írnak le,⁴⁵ ezek a fejlesztések arra a technológiai alapra épültek, amelyet Pompeius már Kr. e. 63-ban meghonosított Júdeában. Ahogy Keppie kifejti, a római hadigépezet ereje a hellenisztikus mérnöki tudás gyakorlati alkalmazásában rejlett.⁴⁶

A sáncépítés dinamikáját a védők vallási háttérű, pontosan bekövetkező és kiszámítható tartamú időnkénti passzivitása is gyorsította. A római hadmérnökök felismerték, hogy a szombati nyugalomnap (*Sabbath*) alatt a védők nem hajtanak végre aktív kitöréseket az *agger* rombolására. Így a szisztematikus földmunka zavartalanul haladhatott a falak magasságáig. Pompeius jeruzsálemi sáncai és tornyai voltak azok az előképek, amelyek évtizedekkel később a római ostromművészet technikai csúcsához vezettek.⁴⁷ A rómaiak által alkalmazott technikai megoldások éppen azokat a védelmi eljárásokat tették hatástalanná, amelyeket Aeneas Tacticus fektetett le elméleti szinten. Ahogy Keppie a római hadigépezet provinciális logisztikáját taglaló fejezetében kifejti, a római hadvezetés a meghódított területek lakosságát nem önálló entitásként, hanem az ostromfolyamatba integrált technikai erőforrásként kezelte. Ez a gyakorlat messzemenően illeszkedik a Tacticus által lefektetett klasszikus doktrínákhoz, amelyek az ostromlott térség humán tőkéjét a sáncépítés és a gépi mozgatás pusztá élő segédeszközeként definiálják.⁴⁸ A technológiai fölény érvényesítéséhez szükséges humán erőforrás biztosítása a római hadművészet egyik legösszetettebb, funkcionálisan nélkülözhetetlen eleme volt. Ez az integráció azonban túlmutatott a pusztá kényszeren. Tacticus rámutat, hogy az ostromlott város belső rendjének fenntartása kulcsfontosságú. Ennek érdekében különféle eszközökkel kell a városi polgárokat annak védelmére ösztönözni, mint például adósságok, uzsorakamatok elengedése vagy csökkentése, vagy a rászorulókat ellátása alapvető élelmiszerekkel, felismerve, hogy a belső bomlás legalább akkora veszélyt jelent, mint maga az ostromló ellenség. Az ostromlott falakon belül felállított professzionális lojális őrség így nemcsak a fizikai védelmet szolgálta, hanem a belső

⁴⁴ Josephus Flavius [é. n]: Ant. lud. XIV. 4. 2.

⁴⁵ Josephus Flavius 1957: VII. könyv, 362.

⁴⁶ KEPPIE 1984: 11–14.

⁴⁷ Josephus Flavius 1957: V–VI. könyv, 380.

⁴⁸ KEPPIE 1984: 96–105.

rend és a védők kitartásának a legfőbb eszköze volt.⁴⁹ Sorsuk az ostrom lezárultával is tragikus maradt, a túlélőket Pompeius hadizsákmányként kezelte, és tömegesen adta el őket rabszolgának, amivel nemcsak a hadjárat költségeit fedezte, hanem *de facto* felszámolta a jeruzsálemi hátország társadalmi szövetét is. Ahogy Keppie kifejti, ez a folyamat a római hadigazdaság alapvető eleme volt. A hódító a diaszpóra zsidóságát diplomáciai okokból nem provokálta, de a helyi élőerőt kíméletlenül beépítette a győzelem logisztikájába.⁵⁰ Ezzel a kiszolgáltatott tömeggel szemben a falak belső oldalán nem csupán a templomőrök (לְוִיִּם שׁוֹמְרִים), a *shomrim*, a *netinim* (נְתִינִים), a szentély szolgálói, hanem a Hasmoneus-ház válogatott, professzionális testőrgárdája állt fel. Ez a hivatásos fegyveres testület a hellenisztikus hadviselés legmagasabb színvonalát képviselte, nehézfegyverzetű gyalogosként, görög mintájú páncélzatban és taktikai fegyelemben védtek a belső udvarok minden stratégiai pontját.⁵¹ A legmegbízhatóbb és a legképzettebb katonákat nemcsak a külső falakon vagy a kapuknál helyezték el, hanem a város belső stratégiai pontjain is. Ez azért volt döntő jelentőségű, mivel ha az ellenség áttöri a külső védelmet, akkor a belső tartalék képes gyorsan reagálni és megakadályozni a teljes összeomlást. A belső elhelyezés lehetővé tette, hogy a katonák rugalmasan mozogjanak, és több irányból érkező veszélyt is kezelni tudjanak. Ez Aeneas Tacticus azon elvének része, hogy a város védelme nemcsak a falakon múlik, hanem a belső szervezettségen, a tartalékokon és a gyors reakción.⁵²

A technológiai fölény doktrínája: Aeneas Tacticus elvei a római hadigépezetben

„A csatában azok vannak a legnagyobb veszélyben, akik a legjobban félnek; a bátorság felér egy védőfallal.”⁵³

Sallustius

A technológiai aszimmetria Jeruzsálem ostrománál nem csupán a nyers tűzerőben, hanem a klasszikus hadtudományi elvek szisztematikus alkalmazásában, illetve azok semlegesítésében mutatkozott meg. A római hadmérnöki kar gyakorlata a görög hadtudományi hagyományokra épült, de technológiai szintje már messze túlmutatott azokon a klasszikus védelmi elveken, amelyeket korábban Aeneas Tacticus rögzített. A rómaiak nem elméleti vitát folytattak, hanem olyan ostromgépezetet alkalmaztak, amely a gyakorlatban tette hatástalanná a korszak hagyományos védelmi stratégiáit. Aeneas Tacticus a városi védekezésről szóló alapművében rögzítette, hogy a védők legfőbb stratégiai előnye a város belső földrajzi adottságainak ismerete, valamint a szűk utcák és terek biztosította rejtettség, amely képes korlátozni a támadó fél mozgásszabadságát és számbeli fölényét. Pompeius Magnus azonban éppen a technológiai

⁴⁹ Aeneas Tacticus 1923: XIV–XV. fej. (73.)

⁵⁰ KEPPIE 1984: 68–70.

⁵¹ KEPPIE 1984: 14–19.

⁵² Aeneas Tacticus 1923: XVII. fej. (89.).

⁵³ Sallustius 2000: 58.

aszimmetria révén, az ostromművek magasságának növelésével és a folyamatos utánpótlás biztosításával tette hatástalanná ezeket a klasszikus védelmi elveket, a várost nem csupán rohammal, hanem mérnöki és logisztikai fojtással kényszerítve térdre.⁵⁴ Aeneas Tacticus doktrínájának alapja, hogy a technológiai fölény és az ostromgépek alkalmazása mit sem ér a belső politikai stabilitás és a falak meg a kapuk szigorú ellenőrzése nélkül. A Hasmoneusok polgárháborúja (belső viszálya) miatt pontosan az az állapot uralkodott, amelyet Aeneas a városok pusztulásának fő okaként írt le. Pompeius Magnus stratégiai zsenialitása abban állt, hogy a római mérnöki kapacitást a Tacticus-féle elvvel, vagyis a belső bomlasztással kombinálta. Míg a rómaiak az ostromtöltéseket tervezték, a diplomácia a városon belüli Hürkánosz-pártot használta fel hídfőállásként, így az Aeneas által részletezett kapuőrzési szabályok teljes csődöt mondtak a belső árulás miatt. Ezáltal a római hadigépezet kikerülte a külső várfalakat, és technológiai erőforrásait közvetlenül a Templom-hegy északi szakadékára koncentrálhatta.

A római *ballista* alkalmazásának célja nemcsak rombolás volt, hanem aeneasi értelemben vett pszichológiai nyomásgyakorlás. Ez a mozzanat igazolja Boda Mihály megállapítását, miszerint a háborúban alapvetően a fegyvereknek van jelentősége az igazságossággal szemben, és a felek saját igazságosságát végül a győztes technikai álláspontja érvényesíti.⁵⁵ Pompeius elvágta a Templom-hegy utánpótlási vonalait, megvalósítva ezzel az elméletben javasolt teljes elszigetelést. A technológiai fölény végső eszköze a nehézostrongép-park volt, amely szisztematikusan örölte fel a Templom-hegyet. Az ostrom harmadik hónapjában a falak leomlása igazolta a Tacticus-féle tételt, miszerint a fizikai védelem elbukik, ha a belső egység már korábban megtört. Pompeius sikere bebizonyította, hogy a hadmérnöki tudomány a politikai megosztottság katalizátoraként működik a leghatékonyabban.⁵⁶

Szakraális ellenállás és római hegemonia: A templom-hegyi védelem felszámolása

„A Birodalomban élő minden néppel kapcsolatos római integrációs politikát tükrözi, amelynek nem a lázadó népek fizikai megsemmisítése, hanem meghódoltatása volt a célja.”⁵⁷

A jeruzsálemi Templom-hegy eleste nem csupán katonai vereség, hanem két összeegyeztethetetlen háborús világkép végső ütközése is volt. Bár a római integrációs politika alapvetően a népek meghódoltatására, nem pedig megsemmisítésére törekedett, a jeruzsálemi ostrom gyakorlata a hódító realizmus kíméletlen arcát mutatta meg.⁵⁸ Ebben a küzdelemben a technológiai aszimmetria már nem csupán a falak áttörését szolgálta, hanem a szakraális háttérrel teljes pszichológiai megtörését is.

⁵⁴ Aeneas Tacticus 1923: 102–115.

⁵⁵ BODA 2025: 104.

⁵⁶ Aeneas Tacticus 1923: IV. 1–14; Josephus Flavius [é. n.]: Ant. Iud. XIV. 4, 2.

⁵⁷ GRÜLL 2015: 220.

⁵⁸ KEPPIE 1984: 64–66.

A Templom-hegyen lezajlott mészárlás szisztematikus jellege azt bizonyítja, hogy a római hadvezetés számára a vallási identitás és a rituális élet is legitim katonai célponttá vált. Flavius Josephus megrendítő leírásaiban, ahol a papok vére az oltár mellett vegyül össze az áldozati állatokéval, a római katonai pragmatizmus és a zsidó önfeláldozás szembenállása csúcson sodor ki.⁵⁹ Míg a legiók fegyelmezett hierarchiája és funkcionális racionalitása a terület feletti teljes fizikai kontrollt kényszerítette ki, a papság és a polgári lakosság számára a háború értelme a transzcendens rend (*Halacha* – mint a mindennapi életet és a rítust szabályozó vallási törvény) fenn-tartása maradt, akár az életük árán is. Ezt a rendíthetetlen attitűdöt jól szemlélteti a forrásokban Petronius legatus egy későbbi konfrontációja is, amely során a zsidó közösség bizonyította, még az ostrom után évtizedekkel is vállalják a kollektív halált a szent terek érinthetetlenségéért.⁶⁰

Összegzés és konklúzió: A technológia és a harcmodor határai

(Im-Adonai lo-jismor-ir sáv sakad somer)

„Ha az Örökkévaló nem őrzi a várost, hiába virraszt az őriző” (Zsoltárok 127,1)⁶¹

A hadviselés ideológiai kereteit a korszakban a férfiasság és a kulturális identitás szoros összefonódása határozta meg. Angelos Chaniotis elemzése rávilágít, hogy a hellenisztikus hadikultúrában a háború az *andreia* (férfias bátorság) végső próbájaként jelent meg, ahol a kitartás a harcos társadalmi státuszát igazolta. A jeruzsálemi védők számára az ellenállás így nem csupán vallási kötelesség, hanem a közösség férfias integritásának megőrzése volt a hódítóval szemben. Ezzel párhuzamosan a görög–római szemléletmód a Közel-Kelet népeit gyakran a civilizált normákon kívül esőként definiálta, ami ideológiai alapot szolgáltatott a kíméletlenebb ostrommódszerekhez. A római hadvezetés szemében a zsidó szakrális ellenállás megtörése a katonai erő és a technológiai felsőbbrendűség demonstrációjává vált. Chaniotis szerint az ostromlott városokban a védtelenek (*defenceless*) státusza az ókori felfogásban a politikai és fizikai megsemmisüléssel volt egyenértékű. Ez a kiszolgáltatottság azt jelentette, hogy a falak leomlásával a nem harcolók elveszítették önrendelkezésüket, és sorsuk felett – legyen szó szabadságról vagy rabszolgaságról – már kizárólag a győztes hadvezér dönthetett.⁶² Pompeius stratégiája tehát tudatosan épített arra, hogy a technikai túlerő révén ne csak a falakat, hanem a védők erkölcsi tartását és önbecsülését is romba döntse. Az ostrom végeredménye így a korszak saját értékrendje szerint a római katonai fegyelem diadalát jelentette a barbárnak tekintett szent elszántság felett.

A jeruzsálemi ostrom eseménytörténeti elemzése rávilágít arra, hogy a technológiai aszimmetria nem csupán az alkalmazott hadigépek minőségében, hanem a hadműveletek rendszerszerű megtervezettségében és a hátország logisztikai fölényében is megnyilvánult. A Hasmoneus-dinasztia politikai vaksága olyan stratégiai

⁵⁹ Josephus Flavius 1957: 41.

⁶⁰ Josephus Flavius 1957: 157–158.

⁶¹ RAJ 2009: 127,1.

⁶² CHANIOIS 2005: 102–105.

kiszolgáltatottságot eredményezett, amelyben a római hadigépezet nem békéltető félként, hanem a hódító realizmus képviselőjeként léphetett fel. Ez a politikai hiba tette lehetővé, hogy a római mérnöki racionalitás semmissé tegye az Aeneas Tacticus által képviselt klasszikus védelmi doktrínákat. Ezt a stratégiai szükségszerűséget támasztja alá Perjés Géza Clausewitz-elemző monográfiája is, amely szerint az erők térbeli és időbeli összevonása olyan döntő súlypontot hoz létre, amellyel szemben a védelem technikai és morális lehetőségei végül szükségszerűen kimerülnek.⁶³ A római győzelem így elkerülhetetlenné vált, amit a birodalmi hátszág kimeríthetetlen erőforrásai és a precíziós logisztika is szavatolt. Míg a védők számára a zárt városfalak a készletek végeességét és a hátszágtól való teljes elszigeteltséget jelentették, a rómaiak számára az ostromgyűrű egy folyamatosan táplált ellátási lánc végpontja volt. A birodalmi úthálózat és a földközi-tengeri flotta (*classis*) biztosította a hadianyag és az élelem folyamatos utánpótlását, függetlenül a támadókat a helyi erőforrások hiányától. A várost körülölelő ostromművek, a logisztikai izoláció és a szisztematikus rombolás olyan zárt rendszert alkottak, amelyben a védők létszáma vagy elszántsága már nem befolyásolhatta az ostromot. Jeruzsálem ókori ostroma és Szarajevó modern kori, 1992 és 1996 közötti ostroma ugyanarra a lélektani mechanizmusra épült, mint amit Stanislav Galic (Станислав Галић) vezérőrnagy, a Boszniai Szerb Köztársaság Hadserege Szarajevó-Romanija Hadtestének parancsnoka (Командант Сарајевско-романијског корпуса Војске Републике Српске) utasításai tükröztek. A modern tüzérséget és a mesterlövészeket pontosan úgy használta a lakosság szisztematikus vadászatára és megfélemlítésére, ahogy Pompeius ballistái őrlték fel az ókori védők ellenállását. Ez a párhuzam bizonyítja, hogy a technológiai fölény – kortól és fegyvernemtől függetlenül – akkor válik a „leghatékonyabbá”, ha a pusztítást a védők önképének, a közösség erkölcsi tartásának szétzúzására és a nem harcolók ellen fordítják.⁶⁴

A jeruzsálemi ostrom morális dimenzióját a zsidó vallásjog modern háborúfelfogása teszi teljessé. Ahogy Shlomo Goren vezérőrnagy (אלוף – Aluf), az Izraeli Védelmi Erők, az izraeli hadsereg első katonai főbőveje kifejti: a halacha szerint a háború nem heroikus rítus, hanem szigorúan korlátozott etikai kötelezettség.

Dávid király (Kr. e. 10. század) példája, aki bár győztes volt, a vérontás miatt nem építhette fel a jeruzsálemi Első Szentélyt (Salamon-templom a Templom-hegyen, *Har hab-Bayit* [הר הבית]), tanúsítja azt a lelkiismereti teherviselést, amely a védőket és a vezetőket egyaránt terhelte. Ebben a logikai rendszerben a parancsnoki felelősség nem ér véget a parancsnál; ahogy a bibliai hadvezér, Joáv is felelt katonája, Urija haláláért, akit szándékosan a végzete felé taszított, úgy a jeruzsálemi védők és a római hódítók tettei is egy örök morális mérlegen mérettettek meg.⁶⁵ A műszaki fölény Jeruzsálem falai alatt tehát nem csupán taktikai előnyt jelentett, hanem eleve el is döntötte a város sorsát. A hellenisztikus hadviselés emberi tényezőit vizsgálva megállapítható, hogy egy ostrom kimenetele nem csupán a technikai eszközök hatékonyságán, hanem a védők erkölcsi összetartásán és belső meggyőződésén is múlik. Ezzel szemben a mérsékeltabb, a rómaiakkal kiegyezést kereső rétegek, akiket a kortárs források, elsősorban Flavius Josephus, a gyakorlatiasabb vonal képviselőiként írnak le, a realitás talaján

⁶³ PERJÉS 1983: 114–115.

⁶⁴ Prosecutor v. Stanilav Galic (Trial Judgement and Opinion 2003: (IT-98-29) 529.

⁶⁵ GOREN 1987: 211–221.

állva a politikai túlélést választották.⁶⁶ Ebben a válsághelyzetben a katonai erények nem egyformán mutatkoznak meg a társadalom különböző rétegeiben. A jeruzsálemi védők közötti szakadékokat így nem csupán a született harci kedv, hanem az égiekbe vetett bizalom mértéke határozta meg. Feltételezésem szerint a Templom-hegyre viszhúzó, főként alsóbb néprétegekből álló tömegek számára a szakrális tér egyfajta spirituális menedéket is jelentett, ahol az isteni segítség várása vált a meghatározó hajlammá. Ezt az isteni beavatkozásba vetett hitet Joachim Jeremias kutatásai (1969) gazdasági szempontból is igazolják. A Templom-hegy funkcionális lényege az alsóbb rétegek számára a napi betevő falat volt. A terület a *levijim* (לְוִיִּים) és a *netinim* (נְתִינִים) mindennapi élettereként szolgált, akik földnélküli csoportként egzisztenciálisan függtek a Szentély működésétől. Itt valósult meg a *ma'arekhet khalukah merkazit* (מַעֲרֶכֶת חֻלְיָקָה מְרְכָּזִית), az alsóbb rétegek számára a központi elosztási rendszer. A zarándokok által behozott állatokat a hegy északi részén vágták le, a tizedet pedig a *lishkot* (לִשְׁכוֹת) kincstáraiba gyűjtötték. Az újraosztás, a *haluka mehadas* (חֻלְיָקָה מְחֻדָּשׁ) helyszíne tehát fizikailag a hegy volt, így a rituális állatáldozatok, mint az *olah* (עֹלָה) vagy a *sevach* (זֶבַח), nemcsak vallási szertartások, hanem a személyzet ételmezésének elsődleges forrásai is voltak. Ezzel szemben a mérsékeltebb, a rómaiakkal kiegyezést kereső rétegek, a Hürkanosz-párti felső réteg, amely a mérsékeltebb *cedukim* (צְדֻקִּים) körökből állt, már Pompeius Magnus hadműveleteinek megkezdése előtt a politikai kiegyezést keresték. Számukra a Templom kincstárának biztosítása a társadalmi és anyagi túlélést jelentette, míg az alsóbb rétegek számára az isteni beavatkozás várása volt az egyetlen garancia az éhhalál ellen. Amennyiben Pompeius a győzelem után felszámolja a kultuszt, e rétegek azonnal éhezõ és lázadó tömeggé váltak volna. A római diadal azért maradt tartós, mert az ostrom után a hadvezér érintetlenül hagyta azt a rendszert, amely a legalacsonyabb státuszú szolgáltól a legmagasabb rangúak számára is biztosította a létszükségleteket.⁶⁷ Ez a belső megosztottság igazolja Yair Furstenberg tézisé, miszerint a hódítás nem csupán katonai cselekmény, hanem a közösségi önazonosság belső válsága, ahol a társadalmi rétegek eltérõ hűségmintái határozzák meg az ellenállás végkifejletét.⁶⁸ A kapuk megnyitása a Boda Mihály által elemzett arisztotelészi rendszerben a gyávaság szélsőségeként azonosítható, amely a félelem tekintetében túlzás, a közösségi biztonságérzet tekintetében pedig hiányosság. Ez az erkölcsi bukás éles ellentétben áll a Templom-hegy védőinek magatartásával, akiknél a bátorság erénye a gyávaság és a vakmerőség közötti arany középutat jelentette, jobba téve a személyiséget a legvégső krízis idején is.⁶⁹ Ugyanakkor a technológiai dominancia határai Jeruzsálem esetében túlmutatnak a mérnöki sikereken. Jeruzsálem Kr. e. 63-as ostroma a poliorkétika (ostromtan) szempontjából római diadal volt, de a város lényege érintetlen maradt. Ahogy Molnár Ernőnél a Szentély végső pusztulásának korszakát idéző hűség szimbólum, a Garmu és Abtinás családok példája mutatja, létezik egy olyan belső tartás és tudás, amelyet semmilyen ostromgép nem tud megtörni.⁷⁰

⁶⁶ Arisztotelész 1987, művét idézi BODA 2021: 5–22.

⁶⁷ JEREMIAS 1969: 105–110, 222–232.

⁶⁸ FURSTENBERG 2021: (תִּירְבֵּעַ הַרְוּדָה) 90–130 (héber kiadás).

⁶⁹ Arisztotelész 1987, művét idézi BODA 2021: 5–22.

⁷⁰ MOLNÁR 1921–1923: 151.

„Ahogy a bölcsek mondják: *Tov sev mi – semen tov* – a jó hírnév és a belső érték többet ér a hódító dicsőségnél. A római ostromtechnika erejével és kimeríthetetlen logisztikájával úrrá lett a fizikai védműveken, de a zsidó szakrális élet legbelső titkaihoz és autonómiájához, amelyet a családok generációkon át őriztek, ekkor még nem férhettek hozzá. Pompeius Magnus elvonult, de Jeruzsálem falai, ha láthatatlanul is, tovább álltak.”⁷¹

רְמוּשׁ דְּקֵשׁ אֵינֶשׁ רִיעֵר־רַמְשִׁי־אֵל הַדִּוְרָיִם

Felhasznált irodalom

- Aeneas Tacticus (1923): *Aeneas Tacticus, Asclepiodotus, Onasander*. Trans. Illinois Greek Club. London–Cambridge: Harvard University Press.
- Arisztotelész (1987): *Nikomakhoszi etika*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Babilóniai Talmud*. Joma 85b. Online: www.sefaria.org/Yoma.85b?lang=bi
- BODA Mihály (2021): *A katonai erények*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. Online: https://doi.org/10.36250/00928_00
- BODA Mihály (2023): *A háborús ideológiák története. A háború igazolása Nyugat-Európában és Magyarországon az ókortól a 20. század végéig*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. Online: https://doi.org/10.36250/01102_00
- BODA Mihály (2024): A háború természetéről: a háború értelme. *Hadtudományi Szemle*, 17(4), 5–21. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2024.4.1>
- BODA Mihály (2025): Háború és igazságosság. Az igazságos háborús gondolkodás jelentősége a 21. században. *Honvédségi Szemle*, 153(3), 103–119. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2025.3.8>
- BODA Mihály – RÉMAI Dániel (2022): A háború áldozatai: a diszkriminációs szabály története és kortárs dilemma. *Hadtudomány*, 32(2), 86–107. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.2.86>
- CAESAR, Gaius Julius (1964): *A gall háború*. Ford. Szepessy Tibor. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- CHANIOTIS, Angelos (2005): *War in the Hellenistic World: A Social and Cultural History*. Oxford: Blackwell Publishing. Online: <https://doi.org/10.1002/9780470773413>
- FURSTENBERG, Yair (2016): *Tahara ve-kehila ba-et ha-atika*. Jerusalem: Magnes Press, Hebrew University.
- GAMBASH, Gil (2023): Genocidal Perspectives in the Roman Empire's Approach towards the Jews. In KIERNAN, Ben – LEMOS, T. M. – TAYLOR, Tristan S. (szerk.): *The Cambridge World History of Genocide. Volume I: Genocide in the Ancient, Medieval and Premodern Worlds*. Cambridge: Cambridge University Press, 330–352. Online: <https://doi.org/10.1017/9781108655989.015>
- GEVA, Hillel szerk. (2019): *Ancient Jerusalem Revealed. Archaeological Discoveries, 1998–2018*. Jerusalem: Israel Exploration Society.
- GOREN, Shlomo (1987): Combat Morality and the Halacha. In ROSENFELD, Ezra (szerk.): *Halacha and the Modern World*. Alon Shvut, Gush Etzion: Zomet Institute, 211–231.

⁷¹ MOLNÁR 1921–1923: 151.

- GRÜLL Tibor (2015): „Ézsau három könnycseppje”. *A zsidók három háborúja Róma ellen* (Kr. u. 66–136). Akadémiai nagydoktori értekezés. Budapest: MTA.
- HERTZ, J. H. szerk. (1942a): *Pentateuch és Haftarák. II. kötet: Mózes negyedik könyve*. Budapest: Izraelita Magyar Irodalmi Társulat.
- HERTZ, J. H. szerk. (1942b): *Mózes öt könyve és a haftarák. V. kötet: Deuteronomium* (Mózes V. könyve). Budapest: Izraelita Magyar Irodalmi Társulat.
- JEREMIAS, Joachim (1969): *Jerusalem in the Time of Jesus. An Investigation into Economic and Social Conditions during the New Testament Period*. Philadelphia: Fortress Press.
- Josephus Flavius (1948): *A zsidó háború. Függelék: Flavius Josephus önéletrajza*. Ford. Révay József. Budapest: Káldor György Könyvkiadó.
- Josephus Flavius (1957): *A zsidó háború*. Ford. Révay József. Budapest: Gondolat kiadó.
- Josephus Flavius (1984): *Apíon ellen, avagy a zsidó nép ősi voltáról*. Ford. Hahn István. Budapest: Helikon.
- Josephus Flavius [é. n.]: *A zsidó régiségek*. Online: www.gutenberg.org/files/2848/2848-h/2848-h.htm
- KEEGAN, John (2002): *A hadviselés története*. Budapest: Corvina Kiadó.
- KEPPIE, Lawrence (1984): *The Making of the Roman Army. From Republic to Empire*. London: Batsford.
- LIPHSCHITZ, Nili – LEV-YADUN, Simcha (1989): The Botanical Remains from Masada. In AVIRAM, Joseph – FOERSTER, Gideon – NETZER, Ehud (szerk.): *Masada II. The Yigael Yadin Excavations 1963–1965, Final Reports*. Jerusalem: Israel Exploration Society, 223–232.
- Misna [é. n.]: (Szotá 8, 7.). Online: www.sefaria.org
- MOLNÁR Ernő (1921–1923): *A Talmud Könyvei*. Budapest: Korvin testvérek könyvnyomdája.
- PERJÉS Géza (1983): *Clausewitz*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Philo Alexandrinus (1915): Legatio ad Gaium. In COHN, Leopold – WENDLAND, Paul (szerk.): *Philo Alexandrinus opera quae supersunt*. Vol. 6. Berlin: Georg Reimer.
- Philo Alexandrinus (1990): Mózes élete (De vita Moysis). In PHILO Judaeus: *Mózes élete / Legatio ad Gaium*. Ford. Bollók János. Budapest: Európa Könyvkiadó, 45–52.
- Polübiosz (2002): *Polübiosz történeti könyvei I–II*. Ford. Forisek Péter – Patay-Horváth András. Máriabesnyő–Gödöllő: Attraktor Kiadó.
- Prosecutor v. Stanislav Galić 2003. Trial Judgment and Opinion. Trial Chamber, ICTY, Case No. IT-98-29-T, 529.
- RAJ Tamás ford. (2009): *Zsoltárok. Héberül és magyarul*. Budapest: Makkabi Kiadó.
- ROTH, Jonathan P. (1999): *The Logistics of the Roman Army at War (264 B.C. – A.D. 235)*. Leiden–Boston–Köln: Brill. Online: <https://doi.org/10.1163/9789004236325>
- SALLUSTIUS, Gaius Crispus (2000): *Catilina összeesküvése*. Budapest: Osiris Kiadó.
- SCHÜRER, Emil (1891): *A History of the Jewish People in the Time of Jesus Christ*. New York: Charles Scribner's Sons.
- STEINTHAL, Heymann (1906): *Über Juden und Judentum. Vorträge und Aufsätze*. Berlin: Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums.

Tartalom

MÓNIKA BARTOS: <i>The Potential of Soft Power in Conflict Management through the Lens of the Inter-Parliamentary Union</i>	5
BODÓ ZOLTÁN: <i>Amikor a kultúra háborúba megy</i>	39
GERGI ERNA: <i>A belépő motiváció, tudatos célkitűzés és a fluktuáció összefüggései az altisztképzésben (2024–2026)</i>	55
GERGELY KALOTSA: <i>The Challenges of the 21st Century from the Perspective of Defence and Security Administration in Hungary</i>	71
MATÁNYI MARCELL: <i>Az 1809. évi inszurrekció modernizációjának törvényi előkészítése</i>	83
MÉSZÁROS MÁRTA: <i>Szomália légierejének története és jövőképe</i>	99
OMBÓDI IMRE: <i>A haderőfejlesztési program keretében beszerzett kiképzést támogató szimulációs rendszerek a szárazföldi haderőnem tekintetében, 1. rész</i>	121
PAPP-CSEPI BABETT: <i>Csoportdinamika az osztályteremben</i>	139
PORKOLÁB-MINARIK ANNAMÁRIA: <i>Digitálisan közvetített valóság és döntéshozatali sérülékenység</i>	155
IMRE SZÉNÁSI: <i>The Role of Reserve Forces in Contemporary Security</i>	169
SZITÁS PÉTER: <i>Szlovákia jelenléte a Három Tenger Kezdeményezésben</i>	185
SZVERCSEK DÁVID: <i>Az egyházi és katonai ünnepek szerepe a közösségi önazonosság formálásában a Horthy-korszakban</i>	203
VÁRI LÁSZLÓ: <i>A szentség ostroma, avagy a megsebzett templom</i>	217